NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ

§ 1. « Gramatica (morfologia și sintaxa) este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții. Prin urmare, tocmai datorită gramaticii, limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gîndurile umane în învelișul material al limbii.

Trăsătura caracteristică a gramaticii constă în aceea că ea stabilește regulile modificării cuvintelor, avînd în vedere nu cuvinte concrete, ci în general cuvinte fără caracter concret; ea stabilește reguli pentru compunerea propozițiilor, avînd în vedere nu propoziții concrete, de exemplu un subiect concret, un predicat concret etc., ci în general orice fel de propoziții, independent de forma concretă a cutării sau cutării propoziții.» STALIN, PROBL. LINGV. 21-22.

Sintaxa se ocupă anume cu studiul îmbinării cuvintelor în propoziții și al legăturii dintre propoziții în fraze, stabilind reguli privitoare la construirea propozițiilor și a frazelor.

Propoziție, frază, îmbinare de cuvinte

§ 2. Propoziția este o comunicare cu un singur predicat, în care se exprimă o judecată sau o idee cu caracter afectiv (interogativ, imperativ, optativ etc.) care presupune existența unei judecăți neexprimate.

Comunicarea în care există două sau mai multe predicate, deci o îmbinare de propoziții, se numește frază. Fraza poate exprima o singură judecată, mai multe judecăți care pot fi eventual reunite într-un raționament, o singură idee ori mai multe idei care nu constituie judecăți, sau mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu.

În afară de propoziții și fraze, sintaxa deosebește îmbinări de cuvinte care, dînd expresie raportului dintre două sau mai multe obiecte sau dintre obiecte și însușirile lor, deșteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei

acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, examenul de sfîrșit de an, a lua foc, a se ridica în aer, a se stinge din viață, a învăța pe dinafară.*

Felurile propozițiilor, părțile lor componente și raporturile dintre propoziții în frază

§ 3. Sintaxa urmărește, prin urmare, pe de o parte felul propozițiilor după conținutul lor, precum și părțile lor componente, pe de alta modul cum se unesc propozițiile pentru a alcătui fraze.

După conținutul lor și privite independent de legătura cu alte propoziții, propozițiile pot fi: enunțiative, interogative, dubitative, optative, imperative și exclamative. O judecată sau o idee cu caracter afectiv putînd fi pozitivă sau negativă, deosebim înăuntrul fiecărei categorii de propoziții un aspect pozitiv sau negativ. După alcătuirea lor, propozițiile pot fi simple, cînd se compun din subiect și predicat (părți de propoziție principale), sau dezvoltate, cînd mai cuprind atribute și complemente (părți de propoziție secundare). Înăuntrul unei propoziții sînt părți de propoziție determinate și determinante, fiecare parte de propoziție determinantă putînd fi la rîndul ei determinată de altă parte de propoziție.

Raporturile dintre propozițiile unei fraze pot fi de coordonare sau de subordonare. În situația dintîi apar propozițiile de același fel legate între ele fie prin juxtapunere, adică prin alăturare, fie cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare. În cazul celălalt avem a face cu propozițiile dependente, care îndeplinesc rolul de părți de propoziție ale regentei, adică ale propoziției de care depind (de aceea ele sînt calificate cu numele părților de propoziție: propoziții subiective, completive, atributive etc.). Acestea sînt legate fie prin juxtapunere, fie cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare sau al altor unelte gramaticale care au rol de conjuncții (pronume relative și interogative, adverbe relative și interogative).

Raportul de coordonare apare atît între propozițiile principale, cît și între propozițile subordonate similare, tot așa cum pot fi coordonate oricare părți de propoziție de același fel, fie principale; fie secundare (vezi Fraza, Noțiuni generale, § 247).

Legătura dintre sintaxă și morfologie

§ 4. Între sintaxă și morfologie este o strînsă interdependență. Morfologia se ocupă de studiul formelor gramaticale, dar aceste forme au un conținut pe care îl studiază sintaxa (v. vol. I, § 71).

Substantivul poate îndeplini în propoziție funcțiunea de subiect, atribut, nume predicativ, complement. Indiferent de rolul pe care-l are în propoziție, el poate fi determinat de un atribut, în calitatea lui de substantiv. De asemenea, indiferent

de rolul pe care îl are în propoziție (predicat, subiect, atribut, complement), verbul poate primi un complement. Vorbim despre atributul substantivului, tot așa cum vorbim despre complementul verbului.

Unele părți ale vorbirii îndeplinesc funcțiuni sintactice fără să fie părți de propoziție. În această situație se află substantivul în cazul vocativ și celelalte cuvinte și construcții incidente. Același e și cazul pronumelui personal feminin *o*, cu rol neutru, în construcții de tipul: *am pățit-o* (v. vol. I, § 168).

Legătura dintre sintaxă și vocabular

§ 5. În ceea ce privește legătura dintre sintaxă și vocabular, firească prin aceea că vocabularul este — după cum arată I. V. Stalin — « materialul de construcție pentru limbă» și « datorită gramaticii, limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gîndurile umane în învelișul material al limbii», ea se manifestă, de asemenea, în anumite procedee de formare a cuvintelor și în felul cum uneori sintaxa unui cuvînt poate cuprinde nu numai derivatele acestuia, ci și întreaga familie semantică a cuvîntului (vezi vol. I, Raporturile dintre formarea cuvintelor și sintaxă, § 27-29).

Acordul, ordinea cuvintelor și a propozițiilor, accentul și intonația

§ 6. Avînd de stabilit regulile referitoare la structura propoziției și a frazei, sintaxa are în vedere nu numai funcțiunile sintactice ale cuvintelor și ale formelor acestora, nu numai rolul părților de propoziție și ale diverselor propoziții care alcătuiesc o frază, ci și anumite fapte și procedee aparte privind legătura dintre părțile propoziției și dintre propoziții, ca: a c o r d u l dintre subiect și predicat (în număr, persoană, gen) sau dintre substantiv și adjectiv (în gen, număr și caz), o r d i n e a c u v i n t e l o r în propoziție și o r d i n e a p r o p o z i ț i i l o r în frază, precum și i n t o n a ț i a (ton, ritm, debit verbal) folosită în rostirea propozițiilor.

Sintaxa limbajului afectiv

§ 7. Dat fiind că vorbirea oglindește nu numai judecata rece, ci și participarea afectivă a celui ce vorbește, sintaxa înregistrează măsura în care marea varietate de stări psihice se transpune în felul nostru de a vorbi. Într-un fel se exprimă omul liniștit, care-și alege cuvintele cum trebuie și le așază la locul lor, și într-alt fel se exprimă omul pasionat, emoționat, tulburat, care nu-și găsește cuvintele potrivite sau le colorează după starea sa psihică. În împrejurări ca aceasta din urmă, apare, de exemplu, s u s p e n s i a. Fraza *Să nu te mai prind pe aici, că...*, deși nu cuprinde încheierea, e mai « expresivă» prin pauza pe care o face vorbitorul în căutarea cuvintelor celor mai « tari» (vezi Elipsa, § 406), iar cel ce spune

despre un prieten că *e ca pîinea caldă* sau că *e o bunătate (de om)* înlocuiește superlativul obișnuit *foarte bun* cu expresii pline de căldura sentimentelor sale.

Punctuația

§ 8. Dacă atunci cînd sînt rostite e ușor de desprins sensul tuturor propozițiilor, apar dificultăți cînd ele sînt scrise și trebuie citite. **Punctuația** încearcă să înlăture aceste dificultăți și, în felul acesta, ea devine un prețios auxiliar al sintaxei.

NOȚIUNI DE SINTAXĂ ISTORICĂ

Sintaxa istorică s-a studiat mult mai puțin decît morfologia istorică, de aceea avem la dispoziție numai în mică măsură materialele necesare.

Sintaxa limbii latine din textele literare clasice

§ 9. Limba latină, așa cum apare în textele literare clasice, prezintă un sistem sintactic caracterizat printr-o precizie deosebită a exprimării raporturilor (fiecare formă fiind relativ precis specializată pentru o funcțiune), printr-o predominare netă a exprimării sintetice și prin importanța specială acordată subordonării, ideile dintr-o frază fiind toate axate în jurul ideii propoziției principale și depinzînd strict de ea.

Astfel, rolul fiecărui timp și raportul dintre timpurile diverselor propoziții este strict precizat, iar în frază timpurile conjunctivului din propoziția secundară sînt determinate de timpul verbului propoziției regente (concordanța timpurilor). În frază, ideea centrală exprimată de verb (subiectul putînd rămîne neexprimat) își subordonează un număr mare de propoziții secundare (acolo unde în limbile romanice moderne s-ar folosi coordonarea și chiar juxtapunerea). Caracteristică sintaxei latine literare e folosirea modului conjunctiv, care ia o extindere din ce în ce mai mare, pierzîndu-și valoarea inițială de mod al posibilității. Spre exemplu, propozițiile consecutive au în mod necesar conjunctivul, chiar dacă faptul exprimat în subordonată este real:

Temporis tanta fuit exiguitas ut... ad galeas induendas... tempus defuerit[1].

Caesar, Bellum Gallicum, II 21, 5.

Tendința de a lega cît mai strîns de ideea principală ideile subordonate se manifestă și în bogăția de construcții participiale: participiul conjunct, care echivalează cu o atributivă, și participiul absolut pus la cazul ablativ (cu subiectul tot în ablativ) și care echivalează cu o propoziție circumstanțială (temporală, cauzală, concesivă sau condițională). În același fel trebuie interpretată frecvența completi-

[1] « Timpul a fost atît de scurt, încît n-a mai fost vreme pentru punerea coifurilor ».

velor infinitivale, a căror dependență de regentă este mai strînsă, datorită faptului că nu au un verb predicativ propriu.

Importanța subordonării în sintaxa latină a făcut să se dezvolte în mod considerabil stilul indirect, în care o comunicare, oricît de întinsă, un discurs întreg uneori, poate fi făcută să depindă de un verb de declarație exprimat sau chiar subînțeles. În aceeași ordine de idei putem cita și abundența propozițiilor atributive care încep cîteodată o frază (limba romînă și celelalte limbi romanice le traduc printr-o principală, înlocuind pronumele relativ printr-un pronume demonstrativ):

T. Labienus castris hostium potitus et ex loco superiore quae res in nostris castris gererentur conspicatus decimam legionem subsidio nostris misit. ***Qui*** *cum ex equitum et calonum fuga quo in loco res esset quantoque in periculo et castra et legiones et imperator uersaretur cognouissent, nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt*[1]. CAESAR, Bellum Gallicum, II 26, 4.

Ordinea cuvintelor este, în linii mari, liberă, deoarece cuvîntul poartă în sine aproape toate semnele funcțiunii sale sintactice. Putem deci, în principiu, folosi toate cele șase posibilități de aranjare a cuvintelor în propoziția *lupus arguebat uulpem*[2] (PHAEDRUS, Fabulae I 10, 4) fără a schimba sensul frazei. Dar în numeroase cazuri s-a creat pentru fiecare tip de frază o ordine de cuvinte anumită, dictată de considerente stilistice, uneori și ritmice.

Tipul sintactic al latinei literare din epoca clasică poate fi ilustrat prin următoarea frază extrasă dintr-un discurs judiciar al lui Cicero (Pro Archia poeta, II 3).

Sed, ***ne*** *cui uestrum mirum esse* ***uideatur*** *me in quaestione legitima et in iudicio publico, cum res* ***agatur*** *apud praetorem populi Romani, lectissimum uirum, et* ***apud*** *seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc* ***uti*** *genere dicendi,* ***quod*** *non modo a consuetudine iudiciorum, uerum etiam a forensi sermone* ***abhorreat,*** *quaeso a uobis* ***ut*** *in hac causa mihi* ***detis*** *hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis,* ***quemadmodum spero,*** *non molestam,* ***ut*** *me pro summo poeta atque eruditissimo homine* ***dicentem,*** *hoc concursu hominum litteratissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique praetore* ***exercente*** *iudicium,* ***patiamini*** *de studiis humanitatis ac litterarum paulo* ***loqui*** *liberius* ***et*** *in eius modi persona,* ***quae*** *propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque* ***tractata*** *est,* ***uti*** *prope nouo quodam et inusitato genere dicendi.*

Dăm acum traducerea literală a acestui text, arătînd în același timp felul în care propozițiile se înlănțuie în jurul ideii principale:

Dar (leagă ideea principală de frazele precedente), *ca să nu pară cuiva dintre voi* (subordonată finală a principalei) *că este de mirare* (construcție infinitivală

[1] « Titus Labienus, punînd stăpînire pe tabăra dușmanilor și văzînd din locul mai înalt ce se petrece în tabăra noastră, a trimis legiunea a X-a în ajutor alor noștri. *Aceștia,* înțelegînd, după fuga călăreților și a ordonanțelor, care este situația și în ce pericol se află și tabăra, și legiunile, și comandantul, au alergat cît au putut de repede. »

[2] « Lupul acuza vulpea. »

depinzînd de verbul «a se părea»; infinitivul ar fi putut totuşi lipsi, dar este folosit de autor pentru echilibrul ritmic al frazei) *că eu, într-o anchetă legală şi într-un proces public* (începutul propoziției infinitivale cerut de «este de mirare»), *cînd chestiunea se dezbate în faţa pretorului poporului roman, un bărbat deosebit de distins, şi în faţa unor judecători foarte severi, cu o afluenţă atît de mare de oameni* (propoziție temporală cu nuanță concesivă, subordonată infinitivalei a cărei parte finală urmează), *mă folosesc de acest fel de a vorbi* (sfîrşitul infinitivalei), *care se depărtează nu numai de tradiția proceselor, dar chiar şi a discursurilor din for* (relativă legată de «fel de a vorbi»), *vă cer* (propoziția principală situată în centrul frazei) *ca în acest proces să-mi daţi această permisiune* (completivă subordonată principalei), *potrivită cu acest acuzat* (participiu conjunct pe lîngă cuvîntul «permisiune» din propoziția precedentă) *şi, pe cît sper* (propoziție comparativă depinzînd de ceea ce urmează), *nu neplăcută pentru voi, ca să îngăduiţi* (completivă depinzînd de «să-mi daţi această permisiune») *ca eu* (începutul unei completive infinitivale), *care vorbesc pentru un poet eminent şi un om foarte învăţat* (participiu conjunct cu pronumele-subiect «eu»), *dat fiind publicul de oameni foarte iubitori de litere, dată fiind cultura voastră* (construcție în ablativ), *în sfîrşit, un astfel de pretor prezidînd şedinţa* (participială absolută legată, ca şi ablativele precedente, de participiul conjunct de mai sus), *să vorbesc puţin mai liber despre îndeletnicirile culturii şi literelor* (sfîrşitul infinitivalei cerute de «să îngăduiţi»), *şi, cu privire la o astfel de personalitate care, datorită îndeletnicirilor literare şi studiilor, a fost tîrîtă foarte puţin în primejdiile judecăţilor* (relativă pe lîngă «personalitate»), *să mă folosesc de acest fel oarecum nou şi neobişnuit de a vorbi* (a doua infinitivală cerută de «să îngăduiţi»).

Schematic, structura acestei fraze s-ar putea reda astfel:

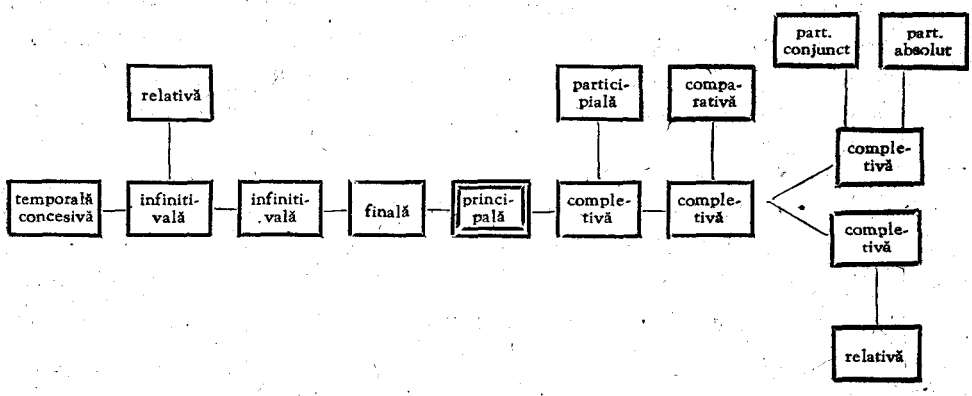

Este evident că limba romînă ar exprima aceeaşi idee prin mai multe fraze, mai scurte şi nelegate între ele.

Sintaxa limbii latine tîrzii

§ 10. Cu timpul însă, îşi fac loc în limba latină tendinţe care aveau să distrugă armonia, dar şi rigiditatea sistemului descris. Aceste tendinţe se explică, în parte, prin faptul că strictetea regulilor sintactice ale latinei literare nu a fost respectată totdeauna de limba vorbită (aspectul vorbit se deosebeşte, în toate limbile, în multe privinţe de aspectul scris), în parte, prin faptul că s-au produs un număr de fenomene de ordin formal sau de uzură semantică, care au făcut ca unele forme să nu mai fie apte să îndeplinească unele roluri sintactice. De aceea se observă într-o epocă tîrzie a limbii latine o slăbire a repartiţiei stricte a formelor la funcţiuni anumite. Prepoziţiile nu mai sînt legate de anumite cazuri cu precizia din trecut, observîndu-se în textele care reflectă această stare de lucruri, textele cu vulgarisme, o serie de ezitări:

In nauiculam (alt ms. *in nauicula*) *ascenderet*[1]. ITALA, Matthaeus 13, 2.
Ceciderunt in spinis (alt ms. *in spinas*)[2]. ITALA, Matthaeus 13, 7.

Felul cum se construiesc verbele suferă, de asemenea, modificări.

Tot astfel, dispărînd începutul cu începutul subordonarea cu conjunctivul, vechile reguli ale concordanţei timpurilor dispar şi ele. În legătură cu slăbirea raporturilor de subordonare şi a construcţiilor sintetice trebuie să menţionăm dispariţia propoziţiilor infinitivale şi a participialelor absolute şi deci şi slăbirea stilului indirect.

Frazele sînt mai simple, mai uşor de înţeles, coordonarea şi juxtapunerea înlocuind, în măsura posibilului, subordonarea. Se pot găsi în textele scrise de oameni inculţi fraze, evident incorecte, dar reflectînd o stare de lucruri reală, ca aceasta:

Militis (nom. pl.) *autem duxerunt eum in atrium pretorii et conuocatis totam cohortem* (încercare neizbutită de a face o participială absolută) **et** *uestierunt eum purpuram* **et** *imposuerunt ei factam spineam coronam* **et** *salutabant eum : « habe, rex Iudeorum »* (juxtapunerea a înlocuit stilul indirect) **et** *percutiebant illum de arundine in caput* **et** *conspuebant ei* **et** *ponebant genua, adorabant eum.*[3] ITALA, Matthaeus, 27, 27-30.

Sistemul subordonării, atît cît se menţine, se simplifică şi el, cele mai multe conjuncţii (şi în primul rînd extrem de uzualul *ut*) dispărînd. *Quod* ajunge conjuncţie universală.

---

[1] « Să se urce în corabie. »

[2] « Au căzut în mărăcini. »

[3] « Soldaţii însă l-au dus în palatul guvernatorului şi, convocînd toată cohorta, şi l-au îmbrăcat în purpură şi i-au pus o coroană făcută din spini şi îl salutau : « salutare, rege al iudeilor ! » şi-l loveau cu o trestie în cap şi-l scuipau şi-şi îndoiau genunchii, îl adorau. »

Ordinea cuvintelor se fixează, tinzînd să înlocuiască unele morfeme. Tipul *lupus arguębat uulpem*[1] (PHAEDRUS, Fabulae, 1 10, 4): subiect — verb — complement devine schema generală a ordinii cuvintelor în propoziție.

Sintaxa limbii romîne în comparație cu sintaxa latină

§ 11. Tabloul sintactic al latinei tîrzii și populare se menține și în limba romînă.

Se observă și aici dispariția concordanței timpurilor, proporția destul de mică de subordonate, simplificarea folosirii cazurilor cerute de prepoziții și verbe. Conjunctivul capătă o oarecare întărire, dar pe altă cale, în dauna infinitivului, deci este vorba tot de o dezvoltare a analizei.

Ordinea cuvintelor, mai liberă decît în limbile romanice occidentale, este totuși destul de strînsă: în fraza citată mai sus în latinește, nu putem înlocui ordinea cuvintelor fără a modifica și sensul: *lupul acuza vulpea* nu poate deveni *vulpea acuza lupul.*

Elemente nelatine în sintaxa limbii romîne

§ 12. Sintaxa limbii romîne s-a îmbogățit, pe de altă parte, cu elemente provenite din alte limbi. Astfel, unele caractere nelatine ale sintaxei romînești sînt comune mai multor limbi balcanice, fie că aceasta se datorește unui substrat comun, fie că este vorba de influența unei limbi asupra celorlalte. Se citează ca element sintactic «balcanic» tendința de înlocuire în romînește a infinitivului prin conjunctiv.

Elementul slav în sintaxa limbii romîne

§ 13. O importanță deosebită are elementul slav în sintaxa limbii romîne. O serie de trăsături sintactice care se explică prin limbile slave, ca tipul relativ sintetic de declinare, menținerea și chiar întărirea neutrului, răspîndirea formelor reflexive, unele cazuri de folosire a timpurilor, s-au văzut în volumul întîi. Mai adăugăm aici că corespondența timpurilor reproduce întocmai situația din limbile slave, în timp ce în alte limbi romanice, de exemplu în franceză, se păstrează în parte tipul latin.

Numeroase locuțiuni și expresii de origine slavă au introdus în limba noastră întorsături sintactice noi.

Dar problema elementului slav în sintaxa romînă e departe de a fi fost studiată cum se cuvine.

---

[1] «Lupul acuza vulpea.»

Evoluția sintaxei limbii romîne

Vom expune mai jos evoluția principalelor fapte de sintaxă, pornind de la limba latină și trecînd prin faza latinei tîrzii, a romînei vechi și ajungînd la limba romînă contemporană, spre a se putea urmări mai ușor, pe fapte concrete, tendințele generale ale evoluției limbii.

I. SINTAXA PROPOZIȚIEI

Propozițiile negative

§ 14. Forma negativă a propoziției se exprima în limba latină prin folosirea adverbului *non* (mai vechi și *haud*), precum și prin alți termeni conținînd ideea de negație, fără să se adauge un adverb de negație: *nullus, nemo, nihil.*

În latina tîrzie, folosirea acestor din urmă termeni era întărită și prin adăugarea adverbului *non*: *neminem uidi* devine *non uidi neminem.*

Limba romînă continuă acest procedeu:

Nimea nu poate a doi domni lucra. CORESI, T. II.

Propozițiile imperative negative aveau mai multe feluri de exprimare în limba latină (conjunctivul precedat de *ne*, perifraze etc.). În latina tîrzie, *ne* a fost eliminat de *non*, iar pentru persoana a doua singular apare infinitivul precedat de *non*:

Si uideris lassiorem esse, non tangere[1]. Mulomedicina Chironis, 129.

În romînă propoziția imperativă negativă, ca și cea pozitivă, se construiește fie cu imperativul, fie cu conjunctivul, iar imperativul negativ, ca și cel din latina tîrzie, are ca punct de plecare infinitivul:* *nu cîntare, nu cîntareți* > *nu cînta, nu cîntați.*

Subiectul

§ 15. În limba latină pronumele subiect al primelor două persoane nu era exprimat decît în cazurile de insistență sau de antiteză (*ego fleo, tu rides*[2]), deoarece forma verbului preciza suficient persoana.

Limba romînă, care, dintre limbile romanice, a conservat în mai mare măsură flexiunea verbală, a moștenit din latină aceeași situație.

Subiectul putea fi uneori, în limba latină, un infinitiv:

Decorum est pro patria ***mori***[3]. HORATIUS, Carmina, III 2, 13.

---

[1] « Dacă o să vezi că e prea obosit, să nu-l atingi. »

[2] « Eu plîng, tu rîzi. »

[3] « Este frumos să mori pentru patrie. »

Această construcție a fost păstrată în toate limbile romanice, limba română avînd paralel și construcții cu conjunctivul. Faptul se datorește tendinței — comune unor limbi balcanice — de a înlocui infinitivul prin conjunctiv:

A ***cunoaște*** *adevărul și* ***a-l spune*** *nu e lucru lesne.* GHICA, s. 91,

dar și:

Să cunoști *adevărul și* ***să-l spui*** *nu e lucru lesne.*

Predicatul

§ 16. Cu excepția construcțiilor latinești participiale și infinitivale despre care va fi vorba mai jos, nu există deosebiri esențiale între sintaxa predicatului latin și a celui romîn.

Atributul adjectival

§ 17. Adjectivul se acordă în limba latină în gen, număr și caz cu substantivul. Situația se menține, în linii mari, în limba română ca și în alte limbi romanice.

Atributul substantival

§ 18. *a)* Atributul genitival avea în limba latină valori multiple: posesiv (*domus* ***tribuni*** «casa tribunului»), subiectiv și obiectiv (*metus* ***hostium*** «teama dușmanilor»), partitiv (*pars* ***militum*** «o parte a soldaților»), al materiei (*montes* ***auri*** «munți de aur») etc. Construcțiile cu ajutorul prepozițiilor apar încă înainte de decăderea limbii literare: *corium* ***de tauro*** («piele de taur»), *conscientia* ***de culpa*** («conștiința vinovăției»).

Limbile romanice au extins procedeul construcțiilor prepoziționale, iar în limba română, paralel cu construcțiile prepoziționale, se păstrează și construcțiile genitivale.

Unele specii de genitiv, cum ar fi genitivul posesiv, subiectiv și obiectiv, sînt numai rareori redate prin construcții prepoziționale:

Cale ***de cetate.*** PSALT. SCH. 106 (cf. *calea* ***cetății.*** PSALT. HURM.).

Trestie ***a cărtulariu.*** PSALT. SCH. 44 (cf. ***cărtulariului.*** CORESI, PS. SL.-ROM.).

Au jăcuit tot din turn ce au fost ***a boieri și a negustitori.*** NECULCE, CR. 11.

Construcția atributului cu prepoziția *a* se păstrează și în limba actuală în cazul atributului precedat de o determinare cantitativă:

Intră... în cortul... ***a doao slujnice.*** PALIA, Gen. 31, 32.

Cu ocazia ***a trei alegeri.*** DELAVRANCEA, p. 65.

Alte specii de atribut genitival, cum ar fi cel partitiv sau al cantității, apar, începînd din secolul al XVI-lea, cu prepoziții:

Puțini ***de ei*** *sînt cei ce vor afla ea.* CORESI, T. 13.

Un mare număr ***de oameni.***

O parte ***din populație.***

b) Apoziția se acordă, în limba latină, cu substantivul pe care îl determină: *exercitus Ariouisti* ***regis*** *Germanorum*[1].

În limba romînă se dezvoltă construcții în care apoziția rămîne la nominativ. În secolul al XVI-lea apar concomitent apoziția acordată cu substantivul și apoziția în nominativ:

Lui Budachi Gașpar, ***birăului*** *de Bistriță.* ROSETTI, B. 27.

Domnului Budachi Ianășu, ***birăul*** *de cetatea Bist(r)iței.* ROSETTI, B. 29.

c) Numele proprii cu funcțiune de apoziție se puneau în limba latină în același caz cu substantivul determinat: *imperator* ***Traianus,*** *flumen* ***Rhodanus,*** *urbs* ***Roma.***

Pentru numele geografice, se întîlnesc încă în limba latină și forme de genitiv: *urbs* ***Romae.*** Procedeul s-a extins în latina tîrzie și în limbile romanice (fr. *ville* ***de Rome***).

Aceeași situație o găsim și în limba romînă din secolul al XVI-lea, unde apar în cazul numelor de orașe construcții ca:

Tîrgulu ***Apieei.*** COD. VOR. 100.

Cetatea ***Brașovului.*** CORESI, CAZ. 6.

În limba contemporană se manifestă tendința de a se folosi forma de nominativ: *Tîrgul* ***Jiu,*** *orașul* ***Iași,*** *rîul* ***Bahlui;*** se folosesc însă și construcțiile cu genitivul: *Cetatea* ***Brăilei,*** *apa* ***Dîmboviței,*** *Tîrgul* ***Neamțului*** (alături de *Tîrgul* ***Neamț***).

Complementul direct

§ 19. În limba latină, ca și în limba romînă, complementul direct este la acuzativ: *bibo* ***aquam***[2].

În limba romînă, complementul direct exprimat prin nume de persoane, pronume și numerale apare construit cu ajutorul prepoziției *pe*. Construcția e atestată încă din secolul al XVI-lea:

Nu așteaptă ***pre judele*** *gloateei să răspunză.* CORESI, CAZ. 384.

Lăsă ***pre ei*** *să se învăluiască.* CORESI, CAZ. 374.

Cine are usîrdie multă și tare, ***pre acela*** *cheamă și* ***pre acela*** *va să adape.* CORESI, CAZ. 190.

---

[1] « Armata lui Ariovist, regele germanilor. »

[2] « Beau apă. »

Sîntu derepți și ocărăscu **pre ceia** *ce greșescu*. CORESI, CAZ. 12.

Încă din secolul al XVI-lea e atestată repetarea complementului direct printr-un pronume personal neaccentuat:

Ocărăște pre alalți și întru o nemică nu-i socotește **pre aceia**. CORESI, CAZ. 15.

Unele verbe (*possum* «pot», *uolo* «vreau», *scio* «știu»; *incipio* «încep», *cesso* «întîrzii», *omitto* «las la o parte»; *recordor* «îmi amintesc», *obliuiscor* «uit»; *cupio* «doresc», *opto* «doresc», *cogito* «cuget») au în limba latină un complement la infinitiv: ***uincere*** *scis, sed uictoria* ***uti*** *nescis*[1]; ***loqui*** *cupio*[2].

Cu timpul, numărul acestor verbe a crescut, infinitivul ajungînd să îndeplinească și alte funcțiuni decît cea de complement direct: *ibat* ***uidere*** *feras*[3]; *uado* ***piscari***[4].

Această situație există și în limba romînă:

Ce mîngîiere putem ***simți*** *noi, ostașii propășirii, dacă nu știm mărirea* ***luptei***? RUSSO, s. 36.

Limba romînă literară a înlocuit treptat infinitivul prin conjunctiv:

Am putea ***să zicem*** *și noi ca dînșii*. RUSSO, s. 35,

dar în unele graiuri regionale construcția cu infinitivul mai stăruie:

Nu mă știi tu ***îndrepta*** *unde șade?* RETEGANUL, III 46.

S-a dus și într-o vreme a prins ***a cînta*** *din solz, ca să nu-i fie urît*. SADOVEANU, B. 110.

Complementul indirect

§ 20. Complementul indirect se construia în limba latină mai veche numai cu dativul: *do* ***fratri*** *librum*[5]. Mai tîrziu și-au făcut loc și construcțiile prepoziționale cu *ad*: *dixit* ***ad populum***[6].

Limba romînă a păstrat amîndouă construcțiile, la construcția mai veche cu ***a*** (= lat. *ad*) adăugîndu-se aceea cu *la*, existentă și astăzi:

Florile primăveriei, cealea ce pre ușor veștejesc, aducem ***oaspeților*** *noștri ceia bunii și iubiții*. CORESI, CAZ. 309.

Și la lipsă... deade pîine ***a flămînzi***. DOSOFTEI, V. S. 18[v].

Închina-va țara ***la turci*** *au ba?* NECULCE, CR. 13.

Pribegia cui e bună?

La ficiorul *fără mumă!*

---

[1] «Știi să învingi, dar nu știi să te folosești de victorie.»

[2] «Doresc să vorbesc.»

[3] «Mergea să vadă fiare.»

[4] «Merg să pescuiesc.»

[5] «Dau o carte fratelui (meu).»

[6] «A vorbit poporului.»

Pribegia cui e dată?

***La ficiorul** fără tată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 198-199.

*Fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun ca **la un frate** că din cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200.

*Să-mi dedic a mele versuri **la cucoane** bunăoară.* EMINESCU, O. I 137.

Construcția cu *a* s-a folosit mai mult în cazul în care complementul indirect era precedat de o determinare cantitativă:

*I-au tăiat capul și lui și **a trei prunci**.* DOSOFTEI, V. S. 5^{v}.

A toată Europa

Îi poftim mai multă pace,

Mai puțin război a face. PANN, CAL. 3.

Astăzi în această situație se folosește prepoziția *la*, foarte frecventă pe lîngă numerale și pronume relative și nehotărîte:

***La cîțeșitrei** le dete cîte o carte.*

*Apoi ori că el a făcut atîta, ori că negustorul **la care** l-am vîndut n-a fost om curat, eu nu știu.* ISPIRESCU, L. 268.

Ca și la complementul direct, se înregistrează, încă din secolul al XVI-lea, repetarea printr-un pronume personal neaccentuat a complementului indirect exprimat printr-un substantiv sau pronume:

*Și-i grăi **mîiașului**.* COD. VOR. 35.

Complementul de agent

§ 21. Complementul de agent al verbelor sau participiilor pasive se redă în limba latină prin prepoziția *a* + ablativul sau prin dativ:

[Massilia] *cincta Gallorum **gentibus***[1]. CICERO, Pro Flacco, 63.

*Illa **nobis** alio tempore... explicabuntur*[2]. CICERO, De inventione, I 86.

*Sparsos aut captos **ab hoste***[3]. TITUS LIVIUS, 22, 7, 9.

*Inuicto **a ciuibus hostibusque** animo ad exercitum rediit*[4]. TITUS LIVIUS, 22, 26, 7.

*Primo Punico bello Regulus captus est **a Poenis***[5]. CICERO, De officiis, I, 39.

În limba romînă din secolul al XVI-lea complementul de agent apare exprimat printr-un substantiv sau pronume cu prepoziția *de*:

*Ne biruiescu vrăjmașii, prinși sîntem **d-înșii**.* CORESÍ, CAZ. 156.

---

[1] « [Massilia] înconjurată de neamurile galice. »

[2] « Acelea vor fi explicate de noi altă dată. »

[3] « Puși pe fugă sau prinși de dușmani. »

[4] « S-a întors la armată cu moralul neînfrînt nici de concetățeni, nici de dușmani. »

[5] « În cel dintîi război punic, Regulus a fost făcut prizonier de cartaginezi. »

În limba actuală, complementul de agent se construiește cu ajutorul prepoziției *de* sau *de către*.

Complementul comparativului

§ 22. Complementul comparativului era redat în limba latină prin ablativ sau era introdus prin *quam*: *fortior* ***fratre***, *fortior* ***quam frater***, «mai viteaz decît fratele (lui)».

Construcția cu ablativul este înlocuită, în latina tîrzie, printr-o construcție prepozițională introdusă prin *de*, pe care o găsim și în romîna din secolul al XVI-lea:

Mai deșiderate ***de aurul*** *și* ***de pietri*** *curate multe și mai dulci* ***de miarea***. PSALT. SCH. 18.

Mai frumoasă fată ***de aceasta*** *n-am vădzut*. HASDEU, CUV. II 147.

Alături de această construcție apar și construcții ale complementului introdus prin *decît*, unde *cît* precizează mai bine raportul:

Mai bire e nîșchitu dereptului, ***decătu multă bogăție*** *păcătoșilor*. PSALT. SCH. 36, 16.

Mai vîrtosu a da ***decătu a lua***. COD. VOR. 23.

Această construcție tinde să se impună astăzi, deși e în concurență cu construcția cu *ca*, de dată mai recentă:

Limba taie mai rău ***ca sabia***. (Proverb)

Complementele circumstanțiale

§ 23. Complementele circumstanțiale se exprimau în limba latină în trei feluri: prin adverbe, prin diverse cazuri ale substantivului sau pronumelui și prin construcții prepoziționale.

În latina tîrzie, construcțiile prepoziționale tind să ia locul cazurilor sintetice; astfel, în loc de construcția normală cu ablativul, apare construcția cu prepoziție:

Non potebat [uidere] *a turba quia* ***de statu*** *pussilus erat*[1]. Itala, Bezae, Codex Cantabrigiensis, Luca, 19,3.

De fame *perire*[2].

În limba romînă, complementele circumstanțiale se redau prin adverbe și prin construcții prepoziționale: *era mic* ***de stat***; *a murit* ***de foame***.

---

[1] «Nu putea vedea din cauza mulțimii, pentru că era mic de stat.»

[2] «A muri de foame.»

II. SINȚAXA FRAZEI

Propozițiile completive

§ 24. În limba latină, propozițiile completive erau de trei tipuri:

a) După verbele care însemnau «a spune», «a vedea», «a cere» etc. urma o construcție în care subiectul era în acuzativ, iar predicatul era la infinitiv, construcția numită acuzativ cu infinitiv: *scio* **te** *heri apud eum* ***fuisse***[1].

b) După alte verbe, completivele se construiau cu conjunctivul precedat de cele mai multe ori de *ut* (sau de *ne*, cînd propoziția subordonată era negativă).

c) Interogativele indirecte erau construite cu modul conjunctiv.

Aceste tipuri au evoluat în modul următor în latina tîrzie:

a) Acuzativul cu infinitiv este înlocuit prin propoziții completive introduse prin *quod*, *quia* și *quoniam*, urmate de conjunctiv și, mai tîrziu, de indicativ:

Renuntiauerunt ***quod*** *Pompeium in potestate* ***haberent***[2]. Bellum Hispaniense, 36, 1.

Scis enim ***quod*** *epulum* ***dedi***[3]. Petronius, Satiricon, 71.

Dixi ***quia*** *mustella* ***comedit***[4]. Petronius, Satiricon, 46.

Dixit nobis ***quoniam*** *iam aliquot anni* ***essent*** *a quo non pareret columna illa*[5]. Peregrinatio Aetheriae, 12, 7.

Limbile romanice păstrează acest procedeu, generalizîndu-l pe *quod* (în rom. *că*):

Am auzit eu ***că*** *împăratul au ieșit den Sofia.* Scrisoarea lui Neacșu.

Construcția se menține și azi. Paralel cu această construcție, în secolul al XVI-lea există și completive introduse prin *cum* și *de*, *cum* provenind din lat. *quomodo*, care căpătase această valoare încă din latina tîrzie:

Viderunt oculi tui quomodo tradidit te dominus[6]. Itala, Reg. I 24, 11.

Am auzit... ***cumu*** *i-au dat împăratul slobozie lui Mahametbeg.* Scrisoarea lui Neacșu.

Rugară el ***de*** *să puie mîna pre el.* Coresi, t. 88.

b) Completivele conjunctivale se construiesc în românește cu conjunctivul introdus prin *să*: *doresc* ***să plec***; *aștept* ***să vii***; *mă tem* ***să plec***; *îl pun* ***să scrie***.

c) Interogativele indirecte se construiesc în latina tîrzie (ca și în textele arhaice ale poeților comici) cu indicativul:

Nescio ***quid dicis***[7]. Vulgata, Matthaeus, 26, 70.

---

[1] «Știu că ieri ai fost la el.»

[2] «Au trimis răspuns că îl au pe Pompeius în puterea lor.»

[3] «Căci știi că am dat un ospăț.»

[4] «Am spus că i-a mîncat nevăstuica.»

[5] «Ne-a spus că sînt deja cîțiva ani de cînd nu mai apare acea coloană.»

[6] «Au văzut ochii tăi cum te-a trădat stăpînul.»

[7] «Nu știu ce spui.»

Paralel apar și interogative indirecte cu indicativul, introduse prin conjuncția *si*:

Visam ***si domi est***[1]. TERENTIUS, Heauton timorumenos, 170.

Dic mihi ***si*** *tu Romanus* ***es***[2]. VULGATA, ACT. 22, 27.

În limba romînă se păstrează construcția latină, așa cum se atestă din secolul al XVI-lea:

Spuînre-mi ***se*** *rimleanu* ***eşti***. COD. VOR. 44.

Mai tîrziu, *se* este înlocuit (ca și în propozițiile condiționale) prin *dacă*:

Din cuconie să arăta... ***deaca va creaşte***. VARLAAM, C. 371.

Situația conjuncțiilor

§ 25. Limba romînă moștenește din limba latină un număr redus de conjuncții, deoarece limba latină a simplificat cu timpul sistemul complet de conjuncții pe care-l poseda. Paralel cu această simplificare se produce și crearea de conjuncții compuse, fenomen care continuă și în limba romînă. Limba romînă, pe baza unui număr mic de conjuncții vechi, amplifică sistemul prin numeroase conjuncții compuse sau locuțiuni conjuncționale. De exemplu, la propozițiile temporale, apare alături de *cînd* (< *quando*) și *deca*:

Deca *se sfîrşiră aceastea, dzise lu Pavelu duhulu.* COD. VOR. 7.

La propozițiile cauzale apare, alături de *că* (< *quod*), *derep ce*:

Scoaseră ochii miei, ***derep ce*** *nu feriră leagea ta.* PSALT. SCH. 118, 136.

În afară de conjuncția *se* (< *si*) propozițiile condiționale sînt introduse prin *deca, de se* etc.:

De se *(are fi) omulu cela rimleanulu fără osăndu, biînre iaste voao a-l bate?* COD. VOR. 44.

Tendința către o nouă specializare continuă pînă în limba actuală: *dacă* introduce o propoziție condițională, *fiindcă* o propoziție cauzală, *ca să* o propoziție finală, *după cum* o propoziție modală comparativă etc.

Corespondența timpurilor

§ 26. Limba romînă a părăsit strictețea pe care o avea latina, în ce privește marcarea formală a raporturilor temporale, mai ales pentru trecut. Mai mult ca perfectul și viitorul anterior se folosesc rar, sau chiar nu se folosesc de loc, în situații unde prezența lor era obligatorie în latină.

---

[1] « Am să văd dacă e acasă. »

[2] « Spune-mi dacă ești roman. »

SINTAXA PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

§ 27. Propoziția este o comunicare în care există un singur predicat. Ea constituie exprimarea în cuvinte a unei judecăți sau a unei idei cu caracter afectiv care presupune existența unei judecăți neexprimate.

Între propoziție și judecată există raportul dintre fond și formă, judecata constituind conținutul propoziției, iar propoziția forma lingvistică a judecății.

Lizuca cunoștea toate cotloanele casei. SADOVEANU, O. VIII 321.

Propozițiile care presupun existența unor judecăți neexprimate pot exprima idei cu caracter optativ, interogativ, dubitativ, exclamativ sau imperativ.

Ce fel de vorbă-i asta? VLAHUȚĂ, N. 14.

Mirislău! Mirislău!... Ce de sînge eroic sorbiși tu în această zi pustie! BĂLCESCU, O. II 334.

Părțile propoziției; propoziție simplă și dezvoltată

§ 28. Propoziția cuprinde două părți principale: subiectul și predicatul. O propoziție formată din subiect și predicat se numește propoziție simplă:

Muncitorii s-au culcat. COȘBUC, B. I. 6.

Pe lîngă părțile principale, o propoziție poate cuprinde părți secundare, atribute și complemente, care întregesc înțelesul părților principale sau chiar al altor părți secundare. Propoziția alcătuită din părți principale și părți secundare se numește propoziție dezvoltată.

Lăutarul cel bătrîn avea pe el cele mai umilite straie, lepădate în dar de strănepoții Călărețului, ilic fără bumbi și nădragi cusuți cu petece roșii, ș-un comănac sur de lînă împletită cu igliță. SADOVEANU, N. P. 84.

Părți de propoziție multiple

§ 29. O propoziție poate avea mai multe subiecte, mai multe atribute sau complemente, legate între ele. Acestea se numesc părți de propoziție multiple.

În propoziția:

La tabăra din Lunca-Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prietin de ***lupte, bucurii și năcazuri.*** SADOVEANU, N. P. 266

apare un atribut multiplu.

Marcarea rolului părților de propoziție și a legăturii dintre ele

§ 30. Rolul părților de propoziție e marcat fie prin caracteristici morfologice, fie prin unelte gramaticale: verbe copulative, prepoziții, conjuncții, fie prin locul pe care-l ocupă în propoziție. Între unele părți de propoziție există un acord în ceea ce privește persoana, numărul, genul, cazul — predicatul verbal, de exemplu, acordîndu-se în număr și persoană cu subiectul, iar atributul adjectival în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ ÎNȚELES

NOȚIUNI GENERALE

Categoriile de propoziții după sensul și scopul lor

§ 31. Potrivit cu sensul şi cu scopul lor, propozițiile pot fi e n u n ț i a t i v e, cînd exprimă o judecată, o p t a t i v e, cînd exprimă o dorință, i n t e r o g a t i v e, cînd exprimă o judecată care nu e rezolvată, ci așteaptă un răspuns, d u b i t a t i v e, cînd dau expresie unei îndoieli, i m p e r a t i v e, cînd sînt expresia voinței, şi e x c l a m a t i v e, cînd dau expresie unor stări afective (bucurie, teamă, durere, surprindere etc.).

Aspectul pozitiv şi cel negativ al propozițiilor

§ 32. O propoziție poate să aibă aspect pozitiv sau negativ; există însă exprimări de formă pozitivă care au sens negativ, după cum sînt cazuri cînd o propoziție negativă exprimă o acțiune pozitivă.

Enunțiativă

Pozitivă: *Uncheşul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine.* SADOVEANU, N. F. 15.

Negativă: *Stăpîne, nu te credeam aşa slab de înger.* ISPIRESCU, L. 287.

Optativă

Pozitivă: *O, de-ar fi adormit.* VLAHUȚĂ, D. 152.

Negativă: *Dîmboviță, apă dulce,*
Cînd te beau, ***nu m-aș mai duce.*** (Poezie populară)

Imperativă

Pozitivă: ***Ia adu-ți aminte*** *ce ți-am spus odată.* CREANGĂ, P. 168.

Negativă: *Nu te întovărăşi cu omul becisnic.* NEGRUZZI, I 248.

Propoziție cu aspect pozitiv și sens negativ:

***Dară cine putea** să se apropie de ele?* ISPIRESCU, L. 28.

Propoziție cu aspect negativ și sens pozitiv:

***Da' mătușă, nu mi-i da oleacă de apă** că tare mi-i sete.* VASILIU, P. 225.

Întrepătrunderea categoriilor de propoziții

§ 33. Din cauză că o propoziție poate cumula mai multe stări psihice, categoriile de propoziții se întrepătrund. Astfel, o propoziție ca: *De ce n-am eu douăzeci de ani?* este în același timp interogativă și optativă.

Rolul intonației

§ 34. Diferitele categorii de propoziții se deosebesc nu numai prin structura lor gramaticală, ci și prin intonație. Astfel, se observă rostirea aproape monotonă a unei propoziții enunțiative, cu coborîrea tonului care marchează sfîrșitul de frază:

Era tăcere în jurul meu și tăcere în mine. GALACTION, O. I 334,

spre deosebire de tonul suitor dintr-o propoziție interogativă de felul acesta:

Guvernul n-are altă apărare decît pe un conțopist ca mine? CARAGIALE, O. I 244.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ

§ 35. Propoziția enunțiativă cuprinde relatarea în mod obiectiv a unei constatări sau a unei observații. Ea se deosebește de propozițiile optative, imperative, dubitative, exclamative, care au un conținut afectiv sau volițional, exprimînd dorința, voința, nesiguranța, bucuria, mînia vorbitorului.

Printre șuvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, a apărut un pește mare, cu mlădieri line. SADOVEANU, N. F. 48.

Notă. Propoziția enunțiativă exprimă o acțiune sau o stare reală; dar nu orice propoziție cu acțiune reală este o propoziție enunțiativă. Astfel, propoziția: *D'apoi acolo, aoleo! ce de păzitori mai sînt!* (ISPIRESCU, L. 372) exprimă o situație reală, dar este exclamativă.

Propozițiile enunțiative sînt specifice descrierilor și narațiunilor:

Soarele asfințea departe, deasupra Siretului, luminînd pîcla zării, împrăștiind pe luciu și înaintea noastră ca o pulbere aurie. SADOVEANU, O. III 324.

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui așa bun și tînăr slujbaș ca Ilie. ODOBESCU, I 78.

Propoziții enunțiative pozitive și negative

§ 36. Propozițiile enunțiative, servind la exprimarea unui act de cunoaștere în legătură cu diferitele evenimente ale vieții reale, ne indică dacă ceva se petrece sau dacă nu se petrece; de aceea propozițiile enunțiative pot avea fie aspect pozitiv, fie aspect negativ.

Există propoziții enunțiative pozitive:

Zările, de farmec pline,

Strălucesc în luminiș. COȘBUC, B. I. 5.

Șiruri lungi de cară trec încet, pe drumuri cotite. SADOVEANU, O. III 124.

Există propoziții enunțiative negative:

Pe uliță nu venea nimeni de nici într-o parte, iar șipotul nu se zărea din dosul răchiților. ISTRATI, GR. 47.

Mihai nu-și mai făcea acum iluzii asupra dușmanilor. BĂLCESCU, O. II 320.

Modul predicatului din propoziția enunțiativă

§ 37. Modul propriu propozițiilor enunțiative, fie că sînt independente, coordonate, regente sau subordonate, este indicativul, la toate timpurile lui:

***Ne suirăm** călare fără întîrziere, și caravana noastră **se porni** la pas.* ALECSANDRI, PR. 294.

*Mitrea **a deprins** destul de lesne a vorbi ruseşte.* SADOVEANU, M. C. 110.

***Vom visa** un vis ferice,*
***Îngîna-ne-vor** c-un cînt*
Singurătece izvoare,
Blînda batere de vînt. EMINESCU, O. I 75.

***Am deschis** ochii dintr-o dată și **am văzut** un sfert de lună în cerul negru, peste livezi pustii în care **susura** vîntul.* SADOVEANU, N. F. 57.

Propoziții enunțiative subordonate

§ 38. Propozițiile enunțiative subordonate pot fi: subiective, predicative, atributive, completive directe și indirecte, temporale, cauzale, consecutive etc., precum și finale construite cu conjuncția *de*:

Cel ce în astă lume a dus numai durerea
Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți. EMINESCU, O. I 59 [subiectivă].

*Bărbatu-meu e **cum îi pînea cea bună**.* CREANGĂ, P. 175 [predicativă].

*Luă în brațe pe această biată fată **pe care o legănase, și cu care împărțise soarta sa**.* NEGRUZZI, I 26 [atributive].

*Simte, ca prin somn, **că e în tren**.* VLAHUȚĂ, D. 216 [completivă directă].

*Se mira **cum de răbdase***
Domnul și nu depărtase
***Pe un cîine ticălos**.* ALEXANDRESCU, M. 309 [completive indirecte].

***Cînd ajunseră cătră fund**, pădurea prinse a se rări.* SADOVEANU, O. I 62 [temporală].

*Intervențiile făcute... n-au fost ascultate, **deoarece o punte rezistentă costă mult**.* SAHIA, N. 41 [cauzală].

S-a făcut în casă o duhoare așa de grozavă, ***încît bărbatul pe loc s-a trezit înspăimîntat.*** CREANGĂ, P. 88 [modală consecutivă].

Două escadroane de moldoveni... merg ***de asediază... Cetatea.*** BĂLCESCU, O. II 59 [finală].

PROPOZIȚIA OPTATIVĂ

§ 39. Propoziția optativă exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

M-aș duce și eu acolo. SADOVEANU, N. F. 56.

Propozițiile optative fiind strîns legate de stările afective ale vorbitorului, intonația lor diferă după felul și intensitatea acestor stări afective.

Raportul dintre persoana care vorbește și persoana căreia i se atribuie dorința exprimată

§ 40. În cazul propozițiilor optative ne interesează nu numai persoana care vorbește, ci și cea căreia îi este atribuită dorința.

Acțiunea poate să fie dorită și exprimată de aceeași persoană:

Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descripțiune. ODOBESCU, III 20.

De-aș ajunge mai degrabă în tîrg, *zise Prepeleac.* CREANGĂ, P. 42.

O persoană poate să dorească realizarea unei acțiuni de către altă persoană. În acest caz, deși se exprimă dorința vorbitorului, se întrebuințează persoana a II-a și a III-a, adică aceea care urmează să facă acțiunea.

Numai de și-ar ține mult năravul ista. CAMILAR, N. I 164.

Dorința de a face acțiunea poate aparține altei persoane decît celei care o exprimă:

Ar striga... și nu se-ndură. EMINESCU, O. I 104.

Inversiunea formelor verbale

§ 41. Propozițiile optative care exprimă blesteme sau injurii folosesc adesea forma inversată:

Lua-te-ar hengherul, Bubico! CARAGIALE, O. II 97.

Vai, ***aprinde-v-ar focul*** *să vă aprindă, zise ea, burzuluită grozav.* CREANGĂ, A. 44.

Repetarea verbului

§ 42. Voința vorbitorului ca dorința să se împlinească duce la repetarea verbului:

Să nu crezi că doarme Smaranda, ***dormire-ai*** *somnul cel de veci* ***să dormi.*** CREANGĂ, A. 17.

Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, ***rămînere-aș*** *păgubaș de dînsul* ***să rămîn*** *și să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa; atunci și nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor.* CREANGĂ, p. 227.

Propoziții enunțiative cu aspect de propoziții optative

§ 43. Unele propoziții au numai aspect de optative; în realitate ele sînt propoziții enunțiative care dau expresie unei atitudini de modestie, de politețe, de rezervă:

Te-aș întreba *ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta?* CREANGĂ, p. 203.

Domnule colonel, ne-ar trebui și nouă, *prinseră ofițerii în cor... Avem nevoie să ne cumpărăm mănuși.* BRĂESCU, v. a. 15.

Modurile folosite în propozițiile optative

§ 44. În mod obișnuit, în propozițiile optative se folosește modul optativ:

Aș veni desară la voi, *dar mi-e rușine de cîni.* CREANGĂ, p. 148.

De-ar mai veni vara, *să se mai joace și pe-afară; că m-am săturat de ei ca de mere pădurețe.* CREANGĂ, a. 38.

Alteori se folosește modul conjunctiv:

Ceasul scrisorii ***să te găsească*** *sănătoasă.* CAMILAR, n. I 255.

Indicativul e folosit în propozițiile optative numai la imperfect:

Ah! mai bine-mi ***răsucea*** *mama gîtu' de mică.* SADOVEANU, l. n. 190.

Propoziții optative pozitive și negative

§ 45. Propozițiile optative pot fi pozitive sau negative:

Aș bea un pahar cu apă. VLAHUȚĂ, d. 283.

Busuioace, Busuioace,
N-ai mai crește, nici te-ai coace! ALECSANDRI, p. p. 341.

Folosirea unor verbe care exprimă noțiunea de «a dori»

§ 46. Pe lîngă mijloacele gramaticale se folosesc în construirea propozițiilor optative o serie de verbe care exprimă noțiunea de «a dori»: *a dori, a pofti, a vrea, a ține să.*

La multă bucurie se așteptase Budulea, și acum ***ar fi dorit*** *ca să se fi așteptat la mai puțină.* SLAVICI, n. I 198.

Prințule, în loc de plată
***Aș pofti** cîțiva curcani.* ALEXANDRESCU, M. 281.
*Acolo **aș vrea** să mă duc și eu.* SADOVEANU, N. F. 52.

Propoziții optative eliptice: formule de salut și urări

§ 47. Propoziții optative, în general eliptice, sînt și formulele de salut și urările ca: *bună ziua, poftă bună, la mulți ani, noroc, să trăiești*, care exprimă o dorință a celui care le adresează.

Propoziția optativă ca regentă a unei propoziții condiționale

§ 48. De multe ori propoziția optativă este regenta unei propoziții condiționale, în sensul că realizarea dorinței exprimate în optativă e condiționată de înfăptuirea acțiunii din condițională:

***Chiar și eu m-aș tocmi la d-ta**, dacă ți-a fi cu plăcere.* CREANGĂ, P. 202.
*Dac-aș ști să cînt cum spui d-ta... **ce fericit aș fi**...* VLAHUȚĂ, C. L. 70.

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ

§ 49. Propozițiile interogative sînt propoziții care formulează o întrebare. Ele sînt legate de un răspuns, pentru că scopul celui care le folosește este de a afla ceva.

— Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului?
— Ba am potcovit.
— Nu s-a oprit cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu cal negru țintat în frunte?
— Ba s-a oprit.
— Și-ți aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?
— Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumarie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, și era încălțat cu botfori. SADOVEANU, B. 142-143.

Notă. Uneori întrebarea e folosită ca mijloc retoric, fără ca cel ce o pune să aștepte vreun răspuns. (Pentru propozițiile interogative retorice, v. mai jos, § 52.)

Obiectul întrebării dintr-o propoziție interogativă

§ 50. Întrebarea dintr-o propoziție interogativă se poate referi la orice parte a propoziției-răspuns (subiect, predicat, atribut, complement direct sau indirect și circumstanțiale).

***Cine** trînti poarta?* DELAVRANCEA, V. V. 233 [subiect].

***Ați auzit,** oameni buni și fraților? a întrebat uncheșul.* SADOVEANU, N. P. 238 [predicat].

— *Măi Harță, se vede că ai uitat cosorul!*

— ***Ce** cosor, domnule?* ALECSANDRI, T. 284 [atribut].

— ***Ce** cereai în petiție?* CARAGIALE, O. II 38 [complement direct].

— ***De unde** vii, părinte Isaie?* CREANGĂ, A. 141 [circumstanțial de loc].

Într-un dialog se pot succeda cîteva întrebări privitoare la mai multe părți ale uneia și aceleiași propoziții:

Pe cît își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam' Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea...

— ***Care** jachetă? întrebă ea aiurită, ca de pe altă lume.*

— *A cenușie.*

— *Leftere! zice femeia punînd mîna la sînul stîng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.*

— ***Ce?***

— *Am... dat-o.*

— ***Ce** ai dat?*

— *Jacheta.*

— ***Care** jachetă?*

— *A cenușie.*

— ***Cui?***

— *N-ai spus tu că n-o mai porți?*

— ***Cui? Cui** ai dat-o, nenorocito!*

— *La o chivuță.*

— ***Pentru ce?***

— *Pe farfurii.*

— ***Cînd?***

— *Alaltăieri...* CARAGIALE, O. I 150.

Întrebarea poate însă privi întreaga gîndire exprimată în propoziție. În această categorie intră și întrebările care se referă la predicat. În aceste cazuri răspunsul se poate da prin *da*, *nu* sau o expresie corespunzătoare, însoțite sau nu de precizări.

— *De cînd m-ai deșteptat pe mine,* ***ai mai auzit ceva?***

— ***Nu.*** CARAGIALE, O. VI 68.

— *Nepoate,* ***mai văzut-ai pietre nestimate așa de mari și frumoase ca acestea,*** *de cînd ești?*

— *Am văzut eu, moșule, feliurite pietre scumpe, dar ca aceste, drept să-ți spun,* ***n-am văzut.*** CREANGĂ, P. 217.

Categoriile de propoziții interogative după conținutul lor

§ 51. După conținutul lor, deosebim mai multe categorii de propoziții interogative:

a) propoziții care exprimă o singură întrebare, cel ce o enunță gîndindu-se la un singur răspuns posibil:

Cum îi zice zarzavatului aceluia deschis ca varza? COCEA, F. SL. 9.

b) propoziții în care întrebarea este complexă, vorbitorul presupunînd posibilitatea mai multor răspunsuri:

***Mata n-ai auzit porunca lui vodă**, ori **nu vrei** s-asculți?* REBREANU, R. II 192.

c) propoziții în care întrebarea are un caracter deliberativ sau dubitativ:

***Să fie rață?** — Mă-sa găină!*

***Să fie găină?** — Botul lătăreț!* ODOBESCU, III 13.

Unele propoziții au numai formă interogativă, cuprinsul lor fiind legat de cele mai variate stări afective. Astfel, unele au sens imperativ:

Ai să vii o dată?

Altele au caracter exclamativ:

Vedeți pe fruntea-i ce bucurie? ALEXANDRESCU, M. 143.

Cum să nu mă iuțesc, onorabile? CARAGIALE, O. VI 92.

Unele exprimă deznădejdea:

Ce să mă fac, sărăcuț de maica mea? COCEA, F. SL. II;

neîncrederea:

Să fie într-adevăr așa de mulți, măria-ta? SADOVEANU, Z. C. 156;

surpriza:

Cum, șefule, sosirăm? REBREANU, R. I 12.

Propoziții interogative retorice

§ 52. Uneori vorbitorul dă formă interogativă propozițiilor pe care le enunță, numai pentru a realiza anumite efecte de stil, răspunsul fiind cunoscut de el dinainte. Sînt propoziții enunțiative redate sub formă interogativă, tocmai pentru a se accentua că adevărul pe care-l exprimă este incontestabil.

***Revoluțiunile republicelor din Athena și din Roma nu vor rămînea oare enigme nedescifrate** pentru cel ce n-are nici o idee precisă despre constituțiunile acelor staturi?* ODOBESCU, IST. ARH. 24-25.

Adesea aceste propoziții au formă negativă și înțeles afirmativ.

Care cap încununat n-a suferit de boala aceasta, măria-ta? SADOVEANU, Z. C. 155.

***Cine ar bănui** că alămiul părului d-tale e făcut [cu ajutorul ceaiului?* CAMIL PETRESCU, U. N. 82.

Mijloace specifice pentru exprimarea întrebării

§ 53. Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt:

a) Pronumele, adjectivele și adverbele interogative. În general, cînd întrebarea se referă la una din părțile propoziției, pentru a arăta care este acea parte se începe cu un pronume, adjectiv sau adverb interogativ.

***Care** sînt cele din urmă veşti pe care mi le poți da, kir Alexa?* SADOVEANU, Z. C. 238.

***Cum** va fi oare prețul jderilor ist-an?* SADOVEANU, O. U. 143.

***Cîte** ceasuri sînt?* CARAGIALE, O. VI 107.

***Cît** o s-aşteptăm?* CAMILAR, N. I 89.

b) Particulele și locuțiunile adverbiale interogative *au, oare, nu cumva, oare nu cumva.*

*Avea el **oare** talentele trebuincioase ca să puie bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face?* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 384.

***Au** nu-ți pare că te cheamă*
Tainic şi cu mari cuvinte
Lupta vremii tale? NECULUȚĂ, Ț. D. 19.

***Nu cumva**, mătuşă ai visat ast'noapte că ai să te îmbogățeşti?* SADOVEANU, D. P. 75.

*Tu ciocîrlane, **nu cumva** ştii unde se află mănăstirea de Tămîie?* CREANGĂ, P. 93.

Modurile folosite în propozițiile interogative

§ 54. Datorită faptului că prin propozițiile interogative se poate întreba orice, referitor la o acțiune reală, posibilă, dorită sau condiționată, ele se pot construi cu toate modurile afară de imperativ, fiecare mod cu valoarea pe care o are obişnuit în propozițiile enunțiative, optative etc.

*Mă, care **eşti** hoțul de-ai furat porumbul boierului?* REBREANU, R. I 111.

*Ce **să cumpere** din banii strînşi la nuntă?* REBREANU, R. I 115.

*Oare ce **vor fi zicînd** boii în mintea lor despre acele obraznice păsăruice?* ODOBESCU, III 23.

*Macar tu să fii acela, ce **ai zice** cînd ț-ar strica cineva somnul?* CREANGĂ, P. 253.

Inversiunea formelor verbale

§ 55. Inversiunea formei verbale, foarte obişnuită în limba veche, existentă şi astăzi regional, este întrebuințată în limba literară contemporană în propozițiile interogative, cu un accentuat caracter retoric:

***Spus-a** oare cineva, în dezbaterile din Cameră şi din Senat, ce trebuia şi ce putea să facă guvernul romîn ca să preîntîmpine ceea ce s-a întîmplat?* ODOBESCU, III 422.

Fi-vor *aceste rînduri de vrun folos celor ce-și dau aere impunătoare și fac pe grozavii cu cei mici și cu cei pe cari-i cred ei neînsemnați și proști?* ***Putea-vor ele*** *trezi o licărire de bun simț în sufletul acelor oameni deșerți, oameni-actori, care nu-și trăiesc viața, ci și-o joacă...* VLAHUȚĂ, F. R. 57.

Ordinea cuvintelor

§ 56. În propozițiile interogative ordinea cuvintelor este de multe ori diferită de aceea din propozițiile enunțiative. Astfel, față de: *Ziarele anunță încetarea războiului din Coreea*, propoziție în care subiectul *ziarele* se află înaintea predicatului *anunță*, în propoziția interogativă *Ce anunță ziarele?* subiectul e precedat de predicat. Iar în acest pasaj:

Cu dreptu-i?... frumosu-i?... *Apoi să nu fiu paraponisit?* ALECSANDRI, T. 89, verbul copulativ stă în urma numelui predicativ (v. Ordinea cuvintelor, § 430).

Propozițiile interogative indirecte

§ 57. Cînd întrebarea apare ca o propoziție subiectivă, predicativă, completivă directă sau indirectă, propoziția este interogativă indirectă.

Nu se poate ști ***cine a tras manivela.*** CARAGIALE, O. I 272 (v. Propoziția subiectivă, predicativă, completivă directă și indirectă și Vorbirea directă și indirectă §§ 308, 315, 324, 331, 388).

PROPOZIȚIA DUBITATIVĂ

§ 58. Propozițiile dubitative exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o posibilitate sau o bănuială cu privire la o acțiune, la cel care săvîrșește o acțiune, la obiectul unei acțiuni sau la împrejurările în care se realizează o acțiune.

Categoriile de propoziții dubitative

§ 59. Există mai multe categorii de propoziții dubitative.

În unele propoziții dubitative, îndoiala se manifestă printr-o întrebare asupra posibilității de realizare a unei bănuieli.

Adică să fiu eu în adevăr stăpînitorul credincioșilor?! CARAGIALE, O. II 279.

Să fie acel cărbune iarbă de pușcă? SADOVEANU, N. P. 79.

Altă serie de propoziții dubitative exprimă o presupunere, o ipoteză cu privire la realizarea unui fapt.

Ei! i-o fi luat și inelele din deget. CARAGIALE, O. I 202.

Vor fi fost fericiți în țara lor. SADOVEANU, N. P. 146.

Unele propoziții dubitative redau nehotărîrea subiectului în săvîrșirea unei acțiuni sau îndoiala în stabilirea adevărului unei constatări sau explicații, manifestată prin oscilarea între două sau mai multe posibilități. Aceste propoziții se numesc deliberative.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă și se sfătuiește cu gîndul: ***să trec peste dînsele****, am să omor o mulțime;* ***să dau prin apă****, mă tem că m-oi îneca.* CREANGĂ, P. 237.

Și cum sta el în cumpene ***să-l ieie, să nu-l ieie****, calul se scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins.* CREANGĂ, P. 195.

Uneori, o dată cu exprimarea îndoielii, vorbitorul arată că ar dori să fie adevărată sau să nu fie adevărată ipoteza presupusă de el. Propoziția dubitativă capătă o valoare afectivă deosebită.

Apoi ***doară că nu o fi blăstem*** *ca și de-aicea de sub pămînt să iasă zvon de ceea ce vom chibzui.* ODOBESCU, I 82.

Numai de nu le-o fi încornorînd omul nostru! CARAGIALE, O. II 287.

N-o fi vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere? CAMILAR, N. II 551.

Modurile folosite în propozițiile dubitative

§ 60. Propozițiile dubitative se construiesc, în general, cu modul prezumtiv, conjunctiv și indicativ.

1) Prezumtiv:

Aghiuță s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ***ș-o fi dormind ș-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul****, să se apuce iar de cine știe ce drăcii.* CARAGIALE, O. II 243.

Știu, firește: cum să nu știu? ***că pîn' la vrîsta asta... n-oi fi trecut ca un cîine pîn apă.*** CARAGIALE, O. II 247.

2) Conjunctiv:

Să fi trecut așa ca la vreun ceas*, cînd, prin urletul viforului, i se pare c-aude glasuri de oameni afară.* CARAGIALE, O. I 177.

Cel mare se dă după ușă și — ***să tragă, să nu tragă? —*** *În sfîrșit, trage zăvorul.* CREANGĂ, P. 23.

3) Indicativ (timpul viitor) cu valoarea modală a prezumtivului:

Așa a fi, n-a fi așa*, zise mama, vreau să-mi fac băietul popă.* CREANGĂ, A. 13.

Or fi aceste buciume sănețele *despre care se vorbește că le poartă de-o vreme ienicerii sultanului?* SADOVEANU, N. P. 79.

4) Optativul se întrebuințează în vorbirea indirectă, pentru a arăta că vorbitorul face rezerve asupra adevărului afirmației date, că se desolidarizează de afirmația pe care o reproduce:

Dascălul nostru Pamfil zice ***că acest harmăsar ar fi năzdrăvan.*** SADOVEANU F. J. I 80.

Nu pricep ce fel de oameni sînt aceia care spun ***că ar fi fost tătarcă.*** SADOVEANU, F. J. I 94.

Exprimarea îndoielii prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ

§ 61. Valoarea propoziției dubitative poate fi întărită întrebuințînd, pe lîngă aceste forme verbale specifice, o serie de adverbe, locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ: *poate, poate că, se vede că, doar, doară, oare, cumva, nu cumva, nu care cumva.*

Domnule sergent, iartă-mă, ***poate*** *o fi bolnav omul.* BRĂESCU, V. A. 145.

Poate că *și acum a mai fi trăind, dacă n-a fi murit.* CREANGĂ, P. 325.

Să nu fie, ***oare****, Măriucă... lucrul ista un semn?* CAMILAR, N. I 255.

Oare nu cumva *de-acum mi-oi da cu paru-n cap de răul Vidmei.* CREANGĂ, P. 324.

Aceste adverbe și locuțiuni adverbiale dau oricărei forme verbale pe lîngă care stau o nuanță dubitativă.

Se vede că *era într-o toană de nebunie și nu știa ce făcea.* ALECSANDRI, T. 523.

Nu știu ce să mai zic... ***Pe semne*** *c-au ajuns și el în mintea copiilor.* CREANGĂ, P. 317.

Ei, Ivane, ***doar*** *te-ai săturat acum de umblat prin lume.* CREANGĂ, P. 318.

Poate *va înghiți la galbeni, i-a sta vreunul în gît, s-a îneca și om scăpa de dînsul.* CREANGĂ, P. 67.

În trăsură este un domn cu barbete... ***Parcă*** *l-aș cunoaște.* CARAGIALE, O. I 301.

Exprimarea îndoielii prin verbe cu sensul de « a se îndoi »

§ 62. În unele propoziții dubitative, ideea de îndoială e exprimată cu ajutorul unor verbe cu sensul de « mă îndoiesc »:

Ne-ndoim *dac-așa oameni într-adevăr au stat.* ALEXANDRESCU, M. 16.

Folosirea unor expresii cu sens dubitativ

§ 63. În afară de aceste procedee sintactice și lexicale, în graiul popular există cîteva expresii cu sens dubitativ: *mai știi, știu și eu, cine știe, mă tem că* (regional *mătincă*), și expresiile regionale *poate fi, poate hi, poate hi că* (« e posibil că »), *basam că* (bag seama că « probabil că »).

Ori ***mai ştii*** *păcatul? poate că nici crîşmăriţei nu-i era tocmai urît a sta între noi.* CREANGĂ, A. 98.

Cine ştie *dacă n-o să vă întîlniţi.* DELAVRANCEA, T. 45.

Aşa se zice la noi, la romîni, dar ***ştie dumnezeu.*** GR. N. I 314.

— Cînd s-o-ntîmplat asta? — ***Mătincă*** *acu o săptămînă.* S. C. L. I 2, 276.

Numai aceştii [= aceştia], ***poate fi,*** *au fost oameni neînvaţaţi, de n-au cetit bine la istorii, că au defaimat pre moldoveni, scriind că sînt din talhari.* NECULCE, CR. I 4.

Poate fi *umblă strîmb.* DUMITRIU, V. L. 33.

Aninişu să cheamă aşa, ***basam că*** *iera anini.* GR. N. I 21.

PROPOZIŢIA IMPERATIVĂ

§ 64. Propoziţiile imperative redau voinţa vorbitorului, exprimînd o poruncă, o invitaţie, un îndemn, un sfat, o rugăminte, adresate de obicei persoanei căreia i se vorbeşte.

a) O poruncă, o dispoziţie sau un ordin categoric:

Dumitre, ***pune tot*** *ce avem în lada de bagaje.* ***Bagă de seamă!*** CAMIL PETRESCU, U. N. 257.

Du-te acuma *şi* ***caută*** *să-mi faci întocmai pe plac.* CARAGIALE, O. II 262.

b) O invitaţie, un îndemn:

Sui, upîneşică, *şi* ***haidem*** *să mergem de-acum.* CREANGĂ, P. 135.

Ia poftim, puiculiţă, *de* ***cinsteşte dumneata întîi.*** CREANGĂ, A. 97.

Aide, intră, nu te teme. DELAVRANCEA, S. 91.

Trage un foc, domnule judecător, *că trebuie să fie o potaie de lup.* GALACTION, O. I 108.

c) Un sfat:

Domnule, altă casă neocupată nu se află acum aici decît bordeiul acestui străjer : ***mergi cu dînsul,*** *şi noapte bună.* ALECSANDRI, PR. 263.

Fănică, gîndeşte-te, gîndeşte-te. CARAGIALE, O. VI 110.

Luminate crăişor, să nu bănuieşti, dar ***nu te iuţi aşa de tare,*** *că nu ştii de unde-ţi poate veni ajutor.* CREANGĂ, P. 190.

d) O rugăminte:

Dă-mi o părăluţă, draga mea, *că trii zile n-am mîncat şi mor de foame.* ALECSANDRI, PR. 224.

Dadă Irină, ***să faci şi mamei foc,*** *că mult e bine la căldură!* DELAVRANCEA, H. T. 257.

O ascultă-mă, dorită,
Scumpă, dragă Emilie! ALEXANDRESCU, M. 54.

O, rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc atît de mult. EMINESCU, O. I 110.
Amice, bunul meu amic, zic eu, te rog, ***nu mă lăsa.*** CARAGIALE, O. II 131.

Propoziții imperative prohibitive

§ 65. Printr-o propoziție imperativă poate fi exprimată voința de a împiedica pe cineva de la săvîrșirea unei acțiuni. Propozițiile imperative de acest fel se numesc prohibitive. Ele au în general verbul la forma negativă a imperativului și a conjunctivului.

Dragul tatei, ***nu da,*** *că eu sînt.* CREANGĂ, P. 198.
Nu trînti *obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier!* DELAVRANCEA, H. T. 21.
Dă-te prins, dă-te bătut, ***nu te pune*** *cu ctitorul, că te face puzderie!* DELAVRANCEA, H. T. 9.
Draga tatei! ***Să nu cumva să te împingă păcatul*** *să-i faci vrun neajuns, ca să nu pățești vreo nenorocire!* CREANGĂ, P. 87.

Propozițiile prohibitive pot avea predicatul și la forma pozitivă, cînd sînt construite cu ajutorul unor verbe care cuprind ideea de prohibiție: *încetează! termină!*

Uneori, cu o anumită valoare afectivă, sub forma unei propoziții imperative afirmative, se exprimă de fapt, interzicerea acestei acțiuni:

Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... *Da, așa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată.* CARAGIALE, O. VI 110.
Rîdeți voi... rîdeți... DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziții imperative eliptice

§ 66. Unele propoziții imperative sînt eliptice. Sensul lor este redat printr-o intonare mai accentuată și mai expresivă.

La Peleș! și mai iute! CARAGIALE, O. II 130.
Capul sus... sus... așa... Boculei. CAMILAR, N. I 45.

Interjecții cu valoare de propoziții imperative

§ 67. Cîteva interjecții au valoarea unor propoziții imperative (*hai, haiti, haide, ho, aho, sst, pss*):

Ci ca ***ho****, voinice, prea o iei repede.* DELAVRANCEA, S. 199.

Propoziții interogative cu rol de propoziții imperative

§ 68. Unele propoziții interogative, la care nu se așteaptă răspuns, au rolul unor propoziții imperative. Propoziția interogativă atenuează caracterul imperativ, lăsînd impresia intervenției unei inițiative a interlocutorului.

Te superi *dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?... Teribil mi-e de sete!* CARAGIALE, O. II 35.

Mersi... Dacă nu te superi... ***mai îmi dai unul?*** CARAGIALE, O. II 36.

Alteori sub forma interogativă negativă se ascunde o poruncă de o expresivitate mai puternică:

Nu taci o dată?

Modurile folosite în propoziția imperativă

§ 69. Propozițiile imperative se construiesc în mod obișnuit cu modul imperativ:

Pînă n-ajungi timpul rece
Bucură-te *de natură.* ALEXANDRESCU, M. 55.
Vin' *tu, Mihule,*
Vin' *voinicule,*
Să benchetuim
Și să veselim. ALECSANDRI, P. P. 66.

Nu! nu te cunosc și nu știu despre ce vorbești... Hai ***du-te, lasă-mă.*** CARAGIALE, O. II 275.

Ia-ți *cartea!* ***Deschide****-o la foaia 50, și* ***citește!*** DELAVRANCEA, H. T. 95.

Propozițiile imperative se construiesc și cu modul conjunctiv, care prezintă avantajul că, avînd forme pentru toate persoanele, exprimă o voință a cărei îndeplinire e așteptată de la oricine:

Pers. a II-a sg.:

Eu sînt luceafărul de sus,
Iar tu ***să-mi fii*** *mireasă.* EMINESCU, O. I 170.

Despre partea închinării însă, doamne, ***să ne ierți.*** EMINESCU, O. I 146.

Tu ***să taci...*** *marș de-aici.* CAMILAR, N. I 36.

Pers. a III-a sg.:

Să opească! *zbiară și mai tare Goe bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria!* ***să opească!!!*** CARAGIALE, O. I 268.

Pers. I pl.:

Să dăm foc *satului și* ***să luăm calea*** *pădurilor.* DELAVRANCEA, S. 199.

Să-l lăsăm... ***Să vorbim*** *cu dînsul altă dată, cînd a fi treaz.* SADOVEANU, O. III 21.

Pers. a II-a pl.:

Să mă-ngropați, *pe cînd*
Trec stoluri zburînd
La marginea mării. EMINESCU, O. I 221.

Voi ***să mergeți*** *grămadă, mă, mai în urmă, mai departe.* DELAVRANCEA, H.T. 277.

Pers. a III-a pl.:

— *Punem răniţile, domnule sublocotenent?*

— *Da, da,* ***să pună*** *răniţile.* BRĂESCU, V. A. 106.

Conjunctivul poate alterna cu imperativul într-o înşirare de propoziții imperative.

Petre! ***nu mai pune*** *caii la droşcă...* ***Să-mi pui*** *şaua pe Negru... Mă* ***duc*** *călare.* SADOVEANU, O. IV 427.

Pune-ți *obrăzarul cum se pune, iară sabia* ***să n-o slăbeşti*** *din mînă.* CREANGĂ, P. 224-225.

Stinge *focul...* ***să dai*** *cărbunii şi cenuşa înapoi!...* ***Aruncă*** *ciorba...* ***şi să dai*** *fulgii şi bucăţelele înapoi!* DELAVRANCEA, H. T. 39.

Uneori se foloseşte în propozițiile imperative modul indicativ, la timpul prezent sau viitor:

Cu patru oameni ***pătrunzi*** *la el, cu armele întinse,* ***şi-i explici*** *că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic, dacă se predă. Ceilalți oameni* ***năvălesc*** *în cazarmă apoi. Şi, către căpitanul Floroiu, d-ta, fireşte,* ***vii*** *imediat după el şi* ***înconjuri*** *cazarma.* CAMIL PETRESCU, U. N. 261.

Cu ajutorul modului infinitiv la forma reflexivă se alcătuiesc o serie de construcții, copiate după model străin, în care se fac recomandări sau se dau dispoziții de ordin general:

A se scutura *bine înainte de a se întrebuința.* CARAGIALE, O. II 143.

A nu se pleca *în afară.* CARAGIALE, O. II 143.

Asemenea construcții nefireşti în limba romînă au fost ironizate de scriitorii noştri clasici (de exemplu de Caragiale în schița «Țal», din care s-au dat şi citatele de mai sus).

Intonația

§ 70. Valoarea propozițiilor imperative este determinată în mare măsură de intonația lor. *Deschide poarta!*, propoziție imperativă, poate exprima, după cum a fost intonată, o poruncă sau o rugăminte. Prin tonul deosebit cu care este enunțată propoziția *Ai să duci îndărăt banii*, se poate distinge sensul ei imperativ de cel enunțiativ. Prin ton se pune în evidență sensul prohibitiv al unei propoziții imperative afirmative:

Rîdeți voi... rîdeți... DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziția imperativă *mai vino tu pe la mine!*, după felul în care este intonată, poate fi prohibitivă, însemnînd «să te mai prind eu că vii pe la mine», sau hortativă. O intonație specială, intensă, au propozițiile imperative eliptice:

Hai repede, înainte, repede! CAMIL PETRESCU, U. N. 277.

PROPOZIŢIA EXCLAMATIVĂ

§ 71. Propoziţia exclamativă exprimă în mod spontan o stare afectivă: admiraţia, plăcerea, surprinderea, indignarea, regretul:

Era straşnic om, Cozma Răcoare! SADOVEANU, O. I 461.

Intonaţia şi construcţia propoziţiilor exclamative variază în raport cu starea afectivă a cărei expresie e fiecare dintre ele.

Admiraţie:

Ce imn de viaţă-n slavă se aruncă!... NECULUŢĂ, Ţ. D. 17.

Ce vulpoaică de fată! Ce ochi verzi şi buclucaşi! Cît de mlădioasă şi de isteaţă! GALACTION, O. I 122.

Surprindere:

Petre Petre — repetă Titu, adăugînd în sine: ***Ce nume!*** REBREANU, R. I 67.

Mînie:

Na satură-te de făcut şagă cu mine, cîrpaciule! CREANGĂ, A. 112.

Vai vouă, cînd codrul va începe să umble,
Copacul alături mergînd de copac! PORUMBACU, A. A. 30.

Regret, durere:

Şi te-or purta şi mult şi greu;
Lăsa-te-vor flămînd! COŞBUC, B. I. 101.

Desperare:

Ajutor! Săriţi! ***Mă omoară vampirul! prefectul asasin!*** *ajutor!* CARAGIALE, O. VI 119.

Vai de mine şi de mine, copila mea au străpuns-o turcii! CREANGĂ, A. 21.

De multe ori propoziţiile exclamative exprimă stări afective mai complexe, admiraţia asociindu-se cu regretul, surprinderea cu durerea.

Unele propoziţii exclamative sînt propoziţii enunţiative, interogative sau dubitative, în care la judecata pe care o exprimă s-a adăugat una din stările afective menţionate.

Injuriile şi insultele

§ 72. Injuriile şi insultele sînt propoziţii exclamative în care vorbitorul îşi exprimă stările psihice folosind calificative colorate de intensitatea stării afective.

Mizerabile!... Canalie neruşinată! *Nu ştiu ce mă ţine să nu-ţi zdrobesc capul...* ***Mişelule!*** *trebuie să-mi dai aci scrisoarea, trebuie să-mi spui unde e scrisoarea,... ori te ucid ca pe un cîine!* CARAGIALE, O. VI 119.

Imprecaţiile şi jurămintele

§ 73. Imprecaţiile, blestemele, jurămintele sînt propoziţii exclamative, de obicei cu nuanţă optativă, întemeiate pe superstiţii, pe credinţa greşită în forţe

supranaturale. Ele s-au desprins însă de conținutul inițial și sînt folosite în mare parte fără nici o legătură cu credințele superstițioase. Unele dintre ele s-au redus la simple unelte gramaticale, cum sînt de exemplu expresiile *doamne ferește* sau *ferit-a sfîntul*, folosite ca negații.

Uneori cuvintele injurioase și blestemele sînt folosite în sens contrar, exprimînd nu ura sau dezgustul, ci dragostea și simpatia.

Dar ce frumoasă se făcu
Și mîndră, ***arz-o focul.***
Ei Cătălin, acu-i acu
Ca să-ți încerci norocul. EMINESCU, O. I 174.

Prin ce se introduce o propoziție exclamativă

§ 74. Propozițiile exclamative se introduc prin pronumele și adjectivul relativ *ce* (*ce mai, ce mai de, ce de*), adverbele *așa, atît, cît, cum, unde, cînd* sau prin interjecții.

1. Prin pronumele relativ *ce* (*ce mai, ce de mai, ce de*);

a) cu valoare adjectivală, cînd este urmat de un substantiv:

Ce mai *chiu și chef prin ramuri*
Se-ncinsese atunci! COȘBUC, Z. P. 59.
Vlad Țepeș îl privește și zice cu gînd rău:
« ***Ce de mai*** *țepi aș face, stejar, din codrul tău!* » ALECSANDRI, P. III (L) 131.

b) cu valoare adverbială, cînd este urmat de un adjectiv, substantiv + adjectiv sau adverb:

Ce *dîrză-i mama! Ochii ei nu plîng*
Și sufletul tristețea nu i-o roade. TULBURE, H. 50.
Bătrînii mei morți,
Ce *tare ați fost umiliți de oameni,* ***ce*** *tare.* BANUȘ, B. 83.

2. Prin adverbele de mod *atît (de), așa, cît (de), cum:*

Și ***cît de*** *straniu mi-a sunat*
De gura pruncilor cîntat. BANUȘ, B. 112.
Și mă-sa biata! ***Cum*** *gemea*
Și blăstema și se 'zbea
Să sară-n groapă. COȘBUC, B. I. 153.

3. Prin conjuncția *că*:

Eh... ***că*** *mînios mai era Darie cel bătrîn în sara aceea!* CAMILAR, N. II 407.

4. Adverbul *unde* introduce propoziții exclamative aparent secundare:

Și ***unde****-am croit-o la fugă spre Humulești.* CREANGĂ, A. 58.

Adverbul *unde* este urmat adeseori de negația *nu*, care nu schimbă însă valoarea pozitivă a propoziției:

Și **unde nu** *ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi!* CREANGĂ, A. 27.

5. Interjecțiile însoțesc adesea o propoziție exclamativă și de multe ori constituie ele însele o propoziție exclamativă (vezi vol. I, § 437).

O bietul om! *De mult simțea*
Că Radu-i dus de pe-astă lume. COȘBUC, B. I. 85.
Ah! *de-ar fi un zid de-aramă*
Între dînșii pînă-n nori. COȘBUC, F. T. 39.

Alte elemente care marchează o propoziție exclamativă

§ 75. În afară de cuvintele de introducere mai sînt și alte elemente care pot marca o exclamativă:

a) adverbul *mai*:

Repede **mai** *aiergă Vasile!*

b) expresii de tipul *grozav de, formidabil de*:

Grozav de *frumoasă e Ileana!*

Modurile folosite în propoziția exclamativă

§ 76. În propozițiile exclamative se pot folosi, potrivit cu fiecare situație toate modurile și timpurile verbelor. Imprecațiile și blestemele sînt exprimate prin conjunctiv, optativ și imperativ. De multe ori în propozițiile exclamative cu nuanță optativă (vezi §§ 41-42), verbul se repetă, fie la același mod (conjunctivul), fie la moduri deosebite (optativul și conjunctivul):

Bată-vă-norocul să vă bată!
Mînca-l-ar ciorile să-l mănînce!

Schimbarea ordinii cuvintelor

§ 77. În construirea exclamativelor joacă un rol foarte important schimbarea ordinii cuvintelor, care e dictată de afectivitate. Judecata care s-ar exprima în mod obiectiv prin propoziția enunțiativă *Satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul... îmi era drag* devine prin intervenția atitudinii afective a vorbitorului:

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mîhnire Cetatea Neamțului, de atîtea veacuri! CREANGĂ, A. 117.

În inversiune autorul pune pe primul plan cuvîntul cel mai important din frază (de obicei atributele, numele predicative, unele circumstanțiale — mai ales cele de mod):

Pe izlaz nu-i multă hrana,
Dar vezi ***albă ce-i Joiana!*** Coșbuc, b. i. 77.
Uite, graurii pe luncă,
Veseli, fericiți ce sînt! Coșbuc, f. t. 129.

Scurtarea frazei

§ 78. Scurtarea frazei (care se reduce, de fapt, la lipsa predicatului — de cele mai multe ori a verbului copulativ) se datorește intensității emoției. Construcții ca: *frumos trandafir! straşnic om!* sînt mult mai expresive decît: *trandafirul acesta e frumos; el este un om straşnic.*

Intonația

§ 79. Propoziția exclamativă este intonată în mod diferit, după natura sentimentului care i-a dat naştere şi după intensitatea emoției.

Orice propoziție exclamativă construită cu ajutorul unuia sau mai multora dintre mijloacele enumerate pînă aici presupune o intonație deosebită de aceea a propozițiilor enunțiative, interogative etc.

Intonația singură face uneori ca o propoziție, formată din aceleaşi cuvinte, aşezate în aceeaşi ordine, să fie enunțiativă, interogativă sau exclamativă:

enunțiativă:

A venit mama.

interogativă:

A venit mama?

exclamativă:

A venit mama!

Varietățile de ton se pot constata în cadrul propoziției exclamative însăşi, în funcție de sentimentul pe care vrem să-l exprimăm şi de intensitatea emoției produse de el.

Spunînd *ce oameni!* putem exprima admirație: «ce oameni cumsecade!»; dezaprobare, indignare: «ce oameni neînțelegători, răi etc.»; mirare: «ce de oameni!».

AFIRMAȚIA

§ 80. Afirmația este mijlocul prin care se confirmă, se adevereşte sau se aprobă ceva.

Afirmația este sigură, nesigură şi întărită.

Afirmația sigură

§ 81. Posibilitățile de exprimare a afirmației sigure sînt variate:

1. Cu ajutorul adverbelor de afirmație.

Principalul adverb de afirmație este *da*.

*Și să viu și eu cu tine, nu? — **Da!** mărturisi Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 222.

Alte adverbe de afirmație, de cele mai multe ori expresive și mai puternice decît *da*, sînt: *așa, bine, sigur, desigur, firește, exact, într-adevăr, adevărat, negreșit, neapărat, întocmai* etc.

— Să-i dea! de ce să nu-i dea? Și el e d-ai noștri, băiat din popor...

*— **Firește**, dicoriile nu sînt făcute tot din sudoarea poporului?* CARAGIALE, O. VI 13.

— E o hotărîre irevocabilă?

*— **Negreșit.*** VLAHUȚĂ, C. L. 76.

— Prea Cuvioase, asta e poiana lui Gratie?

*— **Adevărat.*** GALACTION, O. I 211.

— Atunci să-i anunț eu pe ceilalți?

*— **Perfect.** La revedere și nu uita.* CEZ. PETRESCU, 1907, II 102.

— Mi se pare că ne-am cunoscut. Domnul Ion Ozun, gazetar, nu?

*— **Exact!*** CEZ. PETRESCU, C. V. 160.

— Și crezi că vine?

*— Mecanicul? **Sigur.** Nu se poate să nu vie.* SEBASTIAN, T. 21.

— Te întorci la Pașcani?

*— **Desigur;** iau cu mine și pe un necăjit de aicea.* SADOVEANU, N. F. 186.

Tot în sens afirmativ se folosește, în răspunsul la o interogativă negativă, adverbul de negație *ba*, urmat de adverbul de afirmație *da*: *ba da*.

— De ce să rămîn dator? N-o să muncesc la vară?

*— **Ba da.** Atuncea te răscumperi.* SADOVEANU, P. M. 137.

O serie de locuțiuni adverbiale au de asemenea sens afirmativ: *nici vorbă, de bună seamă*.

— Să trăiți! A fugit un civil. O femeie. S-a furișat aici.

— Știi bine?

*— **De bună seamă!*** CAMILAR, N. I 82.

2. Cu ajutorul repetării unei părți din propoziția interogativă și prin lipsa tuturor celorlalte părți din propoziție:

a) un adjectiv

— E gata Marina?

*— **Gata, gata**, răspunse o femeie.* CĂLINESCU, E. O. I 35.

— Măi Ioane, dragi ți-s fetele?

*— **Dragi.*** CREANGĂ, A. 51.

— *Teribilă căldură a fost astăzi! zice Naie, ștergîndu-se de sudoare.*

— ***Teribilă!*** *răspunz eu.* CARAGIALE, O. I 288.

b) același verb

la același timp ca în propoziția interogativă:

— *Cutezi să mă înfrunți?*

— ***Cutez.*** STANCU, D. 27.

— *Am făcut bine?*

— ***Ai făcut bine.*** SADOVEANU, O. U. 141.

la alt timp:

— *Taci o dată!*

— ***Am tăcut.*** CARAGIALE, O. I 85.

— *Înțelege o dată!*

— ***O să înțeleg.***

Deseori, în locul predicatului exprimat prin perfectul compus, se răspunde numai prin participiul trecut:

— *Ai înțeles ce spun eu, diece?*

— ***Înțeles,*** *prietine Ghiță. Se cunoaște c-ai mîncat inimă de mistreț pîrpălită în jar de pe scutul strămoșului dumitale David Călărețul.* SADOVEANU, N. P. 83.

— *Ați adus ceva coniac?*

— ***Adus,*** *îl încredință Micșunea.* SADOVEANU, M. C. 98.

c) un adverb:

— *Așa e bine, mă?*

— ***Bine.*** SADOVEANU, M. C. 18.

d) un pronume accentuat:

personal (cu persoana schimbată, cînd întrebarea privește persoana I și se schimbă în răspuns la persoana a II-a, sau cînd întrebarea privește persoana a II-a și se schimbă în răspuns în persoana I):

— *Tu ești?*

— ***Eu,*** *nășico.* SADOVEANU, M. C. 149.

demonstrativ:

— *Vra să zică asta ți-au spus!...*

— ***Asta.*** SADOVEANU, O. I 515.

În vorbirea familiară neîngrijită afirmația sigură se exprimă și prin repetarea unor frînturi de frază reduse la instrumente gramaticale:

un pronume reflexiv neaccentuat:

— *Ne încrucișăm cu trenurile?*

— ***Ne.***

o prepoziție:

— *Pe ce ai mai scump?*

— ***Pe.*** BRĂESCU, S. V. 68.

— *Cafea cu lapte sau fără?*

— ***Fără.***

o conjuncție:

— *Să n-ai parte de mine?*

— ***Să.*** SADOVEANU, O. U. 221.

Acest procedeu, dotat cu un pronunțat caracter afectiv, nu pătrunde în limba literară decît la scriitorii care vor să tipizeze prin el un anumit personaj.

Folosirea ca o afirmație a conjuncțiilor și a formelor neaccentuate ale pronumelui reflexiv nu este corectă. De asemenea, nu este corect să afirmăm nici cu prepozițiile, cu excepția cazului cînd în întrebare sînt cuprinse amîndouă alternativele (vezi exemplul cu *fără*).

3. Cu ajutorul verbului *a fi* la persoana a III-a singular a indicativului prezent sau a conjunctivului prezent.

Este a ajuns să fie simțit ca o particulă de afirmație, indiferent de verbul din propoziția interogativă, pornindu-se de la fraze de tipul:

Mai zice Conu Fănuță:

— *... Eu unul însă sînt fericit o dată pe săptămînă la baia de abur, iar în celelalte zile ale săptămînii sînt mulțămit că am lăsat în urmă o zi de fericire și că înainte mă așteaptă alta. Aud?*

— ***Este,*** *Coane Fănuță.* I. TEODOREANU, Masa umbrelor, 184.

Verbul *a fi* apare des cu această funcțiune, mai ales în vorbirea familiară:

— *Să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete?*

— ***Fie;*** *lasă-i acolo, ca să nu se mai osteneaască.* SADOVEANU, O. U. 175.

Cînd se afirmă prin conjunctiv, apare evidentă ideea de consimțire.

Afirmația nesigură

§ 82. Afirmația nesigură se redă cu ajutorul adverbelor *mda, mnda, cam.*

— *Păi te văz destul de îmbrăcat.*

— ***Mda;*** *mi-a dăruit niște trențe.* SADOVEANU, M. C. 30.

— *Ei, ce zici?*

— ***Mnda.*** *Frumos afiș...* CEZ. PETRESCU, C. V. 157.

— *Ți-e frig?*

— ***Cam.***

Afirmația întărită

§ 83. Afirmația întărită se construiește cu ajutorul repetării unei părți de propoziție căreia i se adaugă un adverb întăritor.

— *Ai aflat?*

— ***Sigur c-am aflat.*** SEBASTIAN, T. 59.

— *Trebuie să-ți spun ceva.*

— *Grav?*

— ***Foarte grav.*** SEBASTIAN, T. 97.

Altă posibilitate de a exprima o afirmație întărită este răspunsul afirmativ redat printr-o negație:

— *Jupîne, da deseară știi că ești de rond... mergi?*

— *Mai e vorbă!* ***Cum să nu merg?*** CARAGIALE, O. VI 11.

— *Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?*

— ***Ba bine că nu!*** CARAGIALE, O. II 37.

— *E grav? nu poți să-l dregi?*

— ***Ba bine că nu.*** *Pînă numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.

Ca să se arate că acțiunea se îndeplinește cu siguranță, i se adaugă propoziției enunțiative un adverb de afirmație:

— *Îi auzi, Hoancă, omule?*

— ***Da, Georgină, îi aud.*** CAMILAR, N. II 303.

Afirmația făcută cu ezitare

§ 84. Uneori, răspunsul afirmativ e dat cu oarecare ezitare. Afirmația, în asemenea cazuri, e însoțită de anumite expresii caracteristice sau e exprimată eliptic cu aceste expresii: *poate, parcă, cam așa, cam.*

— *Care va să zică tu te-ai ținut după noi și știi unde mergem noi noaptea.*

— ***Cam așa,*** *măria ta.* ISPIRESCU, L. 239.

NEGAȚIA

§ 85. Judecățile pot avea formă pozitivă sau formă negativă: *fierul este bun conducător de electricitate* este o judecată de formă pozitivă; *lemnul nu este bun conducător de electricitate* este o judecată de formă negativă. Și o întrebare poate avea formă pozitivă sau negativă: *ai adus caietele?* este o întrebare de formă pozitivă; *nu ați citit romanul?* este o întrebare de formă negativă. Potrivit cu această situație, propoziția, care exprimă o judecată, o întrebare, o dorință, o poruncă, poate fi pozitivă sau negativă.

Mijlocul sintactic care dă expresie aspectului negativ al unei propoziții este n e g a ț i a.

Negația arată că o acțiune nu se săvîrșește (*nu scriu*, față de *scriu*) sau că nu trebuie să se săvîrșească (*nu tuși!* față de *tușește!*), că un obiect nu are o anumită calitate (*ceaiul nu e cald*, față de *ceaiul e cald*).

Negația se poate referi la o propoziție (*nu mă mai duc la teatru*) sau numai la o parte de propoziție (*nu mult după aceea a venit mama*); în cazul întîi stă pe lîngă predicatul propoziției, în celălalt ea însoțește partea de propoziție care e negată.

Aspectul negativ al propozițiilor

§ 86. Pot avea aspect negativ, opus celui pozitiv, toate tipurile de propoziții: enunțiative, optative, imperative, interogative, dubitative și exclamative.

Enunțiativă:

Pînă în luna lui mai 1848, nu existase nici o relațiune, nici o înțelegere între noi și Eliad. GHICA, S. 522.

Optativă:

Eu parcă n-aș mînca.

— *Nu se poate, se supără Naie.* BRĂESCU, C. D. 104.

Imperativă:

Ia, ***nu vă mai uitați așa,*** *parcă n-ați mai văzut copil!* ***să nu mi-l deocheați!*** CARAGIALE, O. II 150.

Interogativă:

Nu mai vine lupul, moș Nichifor? CREANGĂ, P. 121.

Dubitativă:

— *Și unde mergeți dumneavoastră?*

— *La Iași.*

— ***Să nu fie peste graniță?***

— *În Moldova.* GHICA, S. 207.

Exclamativă:

Nu ți-e rușine obrazului! *...o dată în viața ta m-ai adus la restorant și te tîrguiești pentr-o cartofă.* ALECSANDRI, T. 750.

Negația părților de propoziție

§ 87. Caracterul pozitiv sau negativ al unei întregi propoziții îl dă predicatul, dar orice parte de propoziție poate primi negația.

Subiect:

Nu lumina

Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina...

Toate micile mizerii unui suflet chinuit

Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit. EMINESCU, O. I 134-136.

Nu! ***nu-s eu*** *vinovat!* SADOVEANU, O. IV 213.

Nume predicativ:

Astfel romînii, ***nu învinși și coprinși*** *fiind, dar printr-o unire politică, primiră pe unguri în țara lor.* BĂLCESCU, O. II 209.

Atribut:

Ți-am cerut un creion bun, ***nu cu vîrful rupt.***

Complement direct:

Nu frică, *ci rușine să însuflați la copii.* GOLESCU, la ZANNE, VIII 239.

Nu, uite, să mi-l dai p-ăsta și p-ăla... ***Nu p-ăla,*** *mă, ălălalt.* BRĂESCU, S. P. 182.

Complement indirect:

Nu unui corp *sterp și degradat,* ***nu unei națiuni*** *ce se condamnă de sineși la o umilitoare inacțiune, va veni cuiva gîndul să-i acorde prerogativa neutralizării.* ODOBESCU, III 385.

Circumstanțial de loc:

Nu pe acolo, *domnule,* ***nu pe din față,*** *ca să nu te-ntîlnești cu d-lui.* ALECSANDRI, T. 1162.

Circumstanțial de timp:

Nu totdeauna *strămoșii noștri au dispus... de mijloace ca cele ce ne stau a mînă în prezent.* ODOBESCU, III 383.

Circumstanțial de mod:

Nu fugind *la Brașov... s-a deșteptat simțul național al romînimii.* ODOBESCU, III 386.

Circumstanțial instrumental:

Nu cu gura *să te lauzi, ci fapta ta să te laude mai mult decît gura ta.* GOLESCU, la ZANNE, VIII 285.

Circumstanțial de cauză:

Nu pentru greșeală *să te întristezi, ci pentru că nu vrei să te îndreptezi.* GOLESCU, la ZANNE, VIII 197.

Cuvintele de negație

§ 88. Negația se exprimă cu ajutorul unor cuvinte specifice, care însoțesc părțile de propoziție negate (*Trenul* ***nu se oprește*** *aici*), au rol de părți de propoziție (*Nu am întîlnit* ***pe nimeni***), țin loc de propoziții (*— Ai adus ceva de mîncare? —* ***Nu.***), arată un raport între două părți de propoziție (*Am venit* ***fără*** *pălărie*) sau între două propoziții (*Nu te văd,* ***nici*** *nu te aud*).

Cuvintele de negație sînt: 1) adverbele *nu* și *ba*; 2) adverbele și locuțiunile adverbiale *de loc, de fel, niciodată, nicăieri* și altele; 3) pronumele *nimeni, nici unul, nimic* și o întreagă serie de locuțiuni de natură afectivă; 4) prepoziția *fără*; 5) conjuncția *nici*.

Nu

§ 89. Adverbul *nu* se folosește fie în propoziție, fie singur, rezumînd o propoziție negativă: răspuns la o întrebare, replică la o enunțare neacceptată, acceptare a unei enunțări negative, în opoziție cu *da*.

Romînii ***nu*** *suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de* ***națiе*** *liberă la starea iobăgiei.* BĂLCESCU, o. II 210.

Nu *vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam' Popescu.* CARAGIALE, o. I 275.

— ***N****-are datorii?...* ***nu*** *se amestecă în politică?*

— ***Nu***. ALECSANDRI, T. 756-757.

— *Dar atunci, doamne, un copil va putea îmbătrîni într-o clipă.*

— ***Nu****, Petre, m-am gîndit la asta.* VLAHUȚĂ, I. §. 47.

— *Nu a mai venit nimeni de două săptămîni?*

— ***Nu***.

Negația *nu* poate rezuma o întreagă propoziție sau frază atît într-o replică interogativă, cît și în răspunsul la aceasta:

— *N-am grijă despre asta... Vă cunosc eu...*

— ***Nu****?*

— ***Nu***. ALECSANDRI, T. 1209.

Uneori *nu* apare într-o construcție eliptică, în locul formei negative a verbului sau locuțiunii verbale din propoziția coordonată precedentă:

Bunicul știa să scrie, dar bunica ***nu*** [= nu știa].

Ai înțeles ceea ce ți-am spus, sau ***nu****?* [= nu ai înțeles].

Nu poate rezuma un întreg șir de situații opuse celor din propozițiile precedente:

Ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu ***mine****, fiind în situația mea?... L-aș maltrata, desigur... M-ar irita apropierea* ***lui*** *așa de mult, încît l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina* ***soarelui****!...*

Ei bine, el — ***nu****!... el mă poftește la un aperitiv.* CARAGIALE, o. II 46 [*nu* = nu face nimic din ceea ce s-a spus mai sus].

În propoziții interogative *nu* apare față în față cu *da*, repetînd în rezumat forma pozitivă și negativă a întrebării și cerînd totodată răspunsul afirmativ sau negativ:

Ați luat parte la ședință? ***Da*** *sau* ***nu****?*

Negația *nu* e repetată atunci cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea sau hotărîrea cu mai multă intensitate:

Orice s-ar întîmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, ***nu, nu, nu****!* CARAGIALE, o. VI 112.

Nu, nu, nu*! nu vorbi așa.* SADOVEANU, o. IV 213.

« ***Nu, nu****, eu nu admit* », *zise hotărît un domn masiv.* BRĂESCU, C. S. 51.

Nu, avînd rol de predicat, înseamnă « a se împotrivi », « a se îndărătnici » (cînd e repetat):

Vecinul meu ***nu şi nu****, că el nu plăteşte.*

Nu poate fi însoțit de adverbe sau locuțiuni adverbiale, care întăresc sau precizează negația (vezi mai jos § 91).

Ba

§ 90. Adverbul *ba* apare regional, rezumînd o propoziție negativă, în opoziție cu *da* (ca şi adverbul *nu*):

— Măi, da' la cutare babă căutat-ați?

— ***Ba.*** VASILIU, p. 90.

— Cumnata Stanca o fi acasă?

Morarul tresare.

— De ce? Ți-o fi fiind foame?

— ***Ba.*** *Vreau s-o văz ca pe-o soră.* SADOVEANU, M. C. 29.

Ca şi *nu*, negația *ba* se foloseşte în construcții eliptice în locul formei negative a verbului sau locuțiunii verbale din propoziția coordonată precedentă:

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ***ba.*** CREANGĂ, p. 276 [= nu te puteai uita].

Acolo dacă ajunse, bătu în poartă... Dară nu-i răspunse nimeni. Mai bătu o dată, dar ca să răspundă cineva, ***ba.*** ISPIRESCU, L. 100 [= nu a răspuns].

Cîteodată *ba* corespunde adverbului *dimpotrivă*; el apare în replici, anunțînd o părere opusă celei exprimate de interlocutor şi însoțind: a) un adverb de afirmație sau negație; b) cuvintele sau propoziția răspuns sau c) şi una şi alta:

a) — Nu ai fost la şcoală.

— ***Ba da.***

— A nins la munte?

— ***Ba nu.***

b) — Atunce-i fericire-n casă.

— ***Ba în hulubărie.*** ALECSANDRI, T. 340.

— Nu te duce.

— ***Ba mă duc*** *chiar astăzi.*

c) — Pardon de iertăciune, duducă.

— ***Ba nu****; nu vreu să te iert, pînă nu-i face ce ți-oi zice eu...* ALECSANDRI, T. 346.

— Tu, cîrlane, ai pofti şi vin?

— ***Ba nu****, zic, am apa din gîrlă şi uneori o ceapă; mi-e de ajuns.* SADOVEANU, M. C. 24.

Notă. Caracterul adversativ al lui *ba* se vede în faptul că, uneori, *ba nu* poate fi înlocuit cu *da(r) nu*:

Aș bea parcă o cafea... zise el cu trudă către Voinea. ***Da' nu,*** *— mai bine mă duc acasă.* SADOVEANU, O. IV 274.

Uneori *ba* are rolul de a stărui asupra unei afirmații, ca răspuns la o îndoială privitoare la această afirmație:

— Poate să fie și așa, moș Nichifor.

— ***Ba*** *chiar așa-i, jupîneșică dragă, cum îți spun eu.* CREANGĂ, P. 119.

Negația *ba* apare amplificată în locuțiunea *ca mai ba* « absolut nu »:

Fost-a împărat odată și trei fete el avea,

Cît puteai privi la soare, da la ele ***ca mai ba.*** EMINESCU, L. P. 124.

Ca și *a zice nu*, locuțiunea *a zice ba* înseamnă « a se opune », iar *a nu zice ba* « a nu se opune, a fi de acord »:

Nu zi ba *de te-oi cuprinde.* EMINESCU, O. I 209.

E bună mîncarea, ***nu zic ba.***

Adverbe și locuțiuni adverbiale negative

§ 91. Adverbele și locuțiunile adverbiale de negație însoțesc negația *nu*, fie intensificînd-o, fie precizînd sensul negației în ceea ce privește timpul sau locul. Cele mai folosite sînt: *de loc, de leac, de fel, nici de fel, nicidecum, nicicum, nicidecît, nici cîtuși de puțin, cîtuși de puțin, nici ca cît, niciodată, nicăieri.*

De multe ori, în răspunsuri, aceste cuvinte țin locul negației *nu*:

Baba sta întinsă pe laiță și înțepenită ca moartă... Ea era ca trunchiul și nu se mișca ***de loc.*** EMINESCU, L. P. 185.

Vezi că pricepură ei că n-are să se mai vază. Poate că în cer, dar aci pe pămînt ***de leac.*** ISPIRESCU, L. 108.

Documentele antice dovedesc fără îndoială că ei [turcii] *au dreptul de a se bucura de bunăvoința și de dărnicia țărilor românești, dar nu,* ***de fel,*** *că ei au pe acela de a regulamenta înșiși acea dărnicie.* ODOBESCU, II 49.

— Ei, draga mamei, nu-ți pare rău că-ți petreci tinerețele în poiata aceea?

— ***Nici de fel,*** *mamă.* VASILIU, P. 101.

Eu... nu mă-nșăl ***nicidecum.*** ALECSANDRI, T. 1201.

Pe semne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne spărie, moartea ***nicicum*** *nu ne îngrozește.* NEGRUZZI, I 22.

Ba, zău n-ar avea haz ***nicidecît.*** ALECSANDRI, T. 1095.

Vă încredințez că nu fac ***nici cîtuși de puțin*** *dintr-un spirit de prezumțiune.* ODOBESCU, III 619.

Nu protestează ***cîtuși de puțin*** *față cu așa sălbăticie.* CARAGIALE, O. I 202.

Calul... nu s-a dezlipit de domnul lui ***nici ca cît.*** ISPIRESCU, M. V. 52-53.

***Niciodată** n-am să uit scena aceea dureroasă, indescriptibilă.* VLAHUȚĂ, F. R. 215.

*D. Georgescu îndoiește pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam' Georgescu — fatalitate! — **nicăieri**.* CARAGIALE, O. II 5.

Pronume și adjective negative

§ 92. Verbul negativ este însoțit de multe ori de pronume sau de adjective negative: *nimeni, nimic, nici unul, nici una, nici un, nici o*, în funcțiune de subiecte, atribute sau complemente:

*Nu ne vede **nimeni**, c-au plecat toți de la cancelarie.* GHICA, S. 494 [*nimeni* subiect].

— Ce este? ce s-a întîmplat, pentru dumnezeu?!

*— **Nimic** nu s-a întîmplat.* SADOVEANU, O. IV 404 [*nimic* subiect].

*Pe urmă el nu mi-a mai răspuns la **nici una** din scrisorile mele lungi.* VLAHUȚĂ, F. R. 212 [*la nici una* complement indirect].

***Nici o** adiere*

Nu tulbură în treacăt a nopții dulci mistere. ALECSANDRI, P. III 277 [*nici o* atribut].

Negația dublă

§ 93. Verbul negativ poate fi însoțit și de cîte două negații:

***Nici unul** din ei n-a făcut **nici o** ispravă.* CREANGĂ, P. 78.

*Pe o astfel de garanție, **nimeni**, cu drept cuvînt, nu pune **nici cel mai mic** temei.* ODOBESCU, III 377.

***Niciodată** n-au avut **nici o** comunicație.* CURIER A.S. IV^2 93.

Cîteodată verbul negativ apare însoțit de pronume sau adjective pozitive: *cineva* (în loc de *nimeni*), *ceva* (în loc de *nimic*), *vreo* (în loc de *nici o*) etc.:

***Nu** a venit **cineva**?*

***Nu** e **vreo** pagubă.*

Mijloace afective de exprimare a negației

§ 94. În limbajul afectiv negația se poate exprima prin interjecții, adverbe și locuțiuni:

*— **Ți!** nu știu... nu știu... Fetița nu știu ce face.* SADOVEANU, O. IV 217.

*— **Tea!** nu voi să știu d-alde astea; fă după mine-ți zic.* ELIADE, în CURIER A. S. II^2 70.

*Și simbrie? **Aș!** **De unde!** Încă el m-a scos dator.* DULFU, P. la TIKTIN, 1387.

— Ți-a luat-o?

*— **Aș!** Am băgat-o în buzunar.* CARAGIALE, O. VI 96.

— *S-a plîns mie că l-ai batjocorit.*

— ***Nu se află**, domnule epistat.* ALECSANDRI, T. 142.

— *Să sprijinim candidatura lui Cațavencu!*

— ***Peste putință!***

— *Să-l alegem!*

— ***Niciodată!***

— *Trebuie.*

— ***O dată cu capul!*** CARAGIALE, O. VI 111-112.

— *Moșnege, zice ea, rușinată; dă-mi și mie niște galbeni!*

— ***Ba pune-ți pofta-n cui,** măi babă.* CREANGĂ, P. 69.

Părinților copilului ***nici că le trecea prin minte*** *să oropsească pe Cotoșman.* ISPIRESCU, L. 286.

— *N-am să-l văd* ***cît veacul!*** COȘBUC, B. I. 34.

Acum, drăguțu, nu mai zice ***nici cîrc**, căci i-a astupat gura pămîntu.* ALECSANDRI, T. 101.

Am doi copilași... care nu-mi seamănă ***nici de frică.*** ALECSANDRI, T. 112.

Unele locuțiuni de negație, de natură afectivă, sînt legate de superstiții și într-însele sînt invocați dumnezeu, sfinții, dracul; altele pornesc de la formule de jurămînt.

***Doamne păzea!** să lucri, că te pîrjolește.* GR. N. I 236.

E chiabur, se scaldă-n averile sale...

***Ba l-a păzit sfîntul,** n-are nici cinci parale.* PANN, P. V. I 164.

Cînd stăpînul casei se juca cu dînsul, ***ferit-a sfîntul*** *să-l zgîrie, pare că-și pilise ghiarele.* ISPIRESCU, L. 286 [= nu-l zgîria].

Ce păcat mi-am găsit cu tine! ***dracul știe*** *ce să fac.* CREANGĂ, P. 174 [= nu știu ce să fac].

— *Săream peste foc... săreai și tu, Adame?*

— ***Pe dracu!** Săreai tu ca prostul, să rîdă de tine...* DUMITRIU, Pasărea furtunii 24 [= nu].

— *Ei, întreabă sergentul-major, făcuși ceva?*

— ***Pă dracu ghem.*** BACALBAȘA, M. T. 171 [= nimic].

— ***Să moară** cin'te minte.* BRĂESCU, D. V. 114 [= nu te mint].

Deaca-ți mințesc, ***să fiu cîne!*** RETEGANUL, ȚÎG. 35.

Prepoziția *fără*

§ 95. Prepoziția negativă *fără* se opune prepoziției *cu*. Ea apare, singură sau însoțită de prepoziția *de*, în construirea circumstanțialului sociativ și a circumstanțialului instrumental.

Circumstanțialul sociativ:

Pascal zice că toate părțile lumii sînt lănțuite într-astfel de chip, că este peste putință de-a cunoaște una ***fără*** *celelalte și* ***fără*** *totul.* BĂLCESCU, O. II 11.

Circumstanțialul instrumental:

Pot scrie și ***fără*** *stilou.*

Cu ajutorul prepoziției *fără* se construiesc și unele circumstanțiale de mod. Ea intră în alcătuirea locuțiunii conjuncționale *fără să* cu care se construiesc unele propoziții circumstanțiale de mod sau concesive.

Mă tem să nu te întorci ***fără*** *nici o ispravă.* ISPIRESCU, L. 13.

Gingașa copilă ceti răvașul ***fără să*** *zică nimic,* ***fără să*** *verse măcar o lacrimă.* NEGRUZZI, I 25.

Corespunzătoare propoziției circumstanțiale de mod construite cu locuțiunea *fără să*, apare construcția infinitivală cu prepozițiile *fără a*:

Dar știu atîta, că ei mergeau ***fără a*** *simți că merg, părîndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă.* CREANGĂ, P. 276.

Prepoziția *fără (fără de)* a intrat în alcătuirea unui mare număr de locuțiuni adverbiale și adjectivale: *fără cale, fără căpătîi, fără greș, fără îndoială, fără (de) margini, fără (de) măsură, fără (de) minte, fără soț* etc.

În limba mai veche și azi regional *fără*, singur sau însoțit de *decît*, apare cu funcțiunea lui *decît*:

Alți boieri mai aproape nu se aflară, ***fără*** *numai Preda Buzescu și frate-său.* BĂLCESCU, O. II 202.

Conjuncția *nici*

§ 96. Conjuncția *nici* se opune conjuncției *și*, atunci cînd exprimă cumularea în sens negativ:

Dorul meu odihnă n-are

Nici *la umbră,* ***nici*** *la soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381. (Vezi § 98.)

Ea intră în construirea unor pronume și adverbe negative: *nici unul, niciodată, nicicît, nicicum.*

Negația în coordonare și subordonare

§ 97. Coordonarea și subordonarea au semne caracteristice atunci cînd intră în joc elemente negative. Astfel, față de conjuncția copulativă pozitivă *și*, apare conjuncția negativă *nici* (*deștept* ***și*** *frumos* — ***nici*** *deștept,* ***nici*** *frumos*; ***nici*** *nu rîde,* ***nici*** *nu plînge*), iar un circumstanțial de mod care în exprimarea pozitivă nu se poate construi decît cu gerunziul, de tipul: *m-a însoțit* ***ținîndu-mă*** *de brat*, devine, cînd e vorba de un fapt negativ, sau propoziție circumstanțială de mod: *m-a însoțit* ***fără să mă țină de brat***, sau circumstanțial de mod construit cu infinitivul: *m-a însoțit* ***fără a mă ține*** *de brat.*

Negația în coordonare

§ 98. De propoziția negativă este legată propoziția sau partea de propoziție adversativă cu *ci*, *însă*, *dar*:

***nu . . . ci*:**

Făt-frumos vîjia prin aer așa de iute, încît i se părea că ***nu*** *fuge,* ***ci*** *cade din înaltul ceriului.* EMINESCU, L. P. 186.

De propoziția negativă este legată propoziția sau partea de propoziție copulativă:

nu numai . . . ci și sau ***nu numai . . . ci încă*:**

Dar ***nu numai*** *artistul și naturalistul,* ***ci încă*** *strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut.* BĂLCESCU, O. II 208.

Fără conjuncție corelativă:

Ei se deprinseseră cu aceste cîrtele și porecle așa de tare, cît ***nu*** *le* ***mai băga*** *în samă; le socotea tot așa de trebuință ca și orișice vorbă acătărilea.* SBIERA, P. 252.

***nici nu . . . nici nu . . .*:**

Nici nu *vine,* ***nici nu***-*mi scrie.*

***nu . . . nici nu . . .*:**

Iar patima lui Negrea ***nu*** *era întîmplare,* ***nici n***-*avea izvoare apropiate.* SADOVEANU, O. IV 210.

***nici . . . nici . . .*:**

S-au îndulcit de o picătură inefabilă, care ***nici*** *se vinde,* ***nici*** *se poate cumpăra.* SADOVEANU, A. U. 90.

***nu . . . nici . . .*:**

Nu *caut vorbe pe ales,*
Nici *știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173.

în loc să (în legătură cu adversativele):

În loc să-*l scoată din undă,*
În vultoare îl afundă. PANN, P. V. 144.

Negația în subordonare

§ 99. Temporală:

De răpit nu mă poți răpi, ***pînă ce nu-i avea un cal asemene cu acela*** *ce-l are tatăl meu.* EMINESCU, L. P. 182.

Concesivă:

Că bine și-a făcut rîs de găină și-a ucis-o ***fără să-i fie vinovată cu nemica,*** *sărmana.* CREANGĂ, P. 70.

Modală:

Un om care iubește... pe gingașa lui soție... Și ea oborîtă sub apăsarea soartei, privind pe acest bărbat, ***fără să poată afla un cuvînt*** *cu care să-l poată mîngîia.* NEGRUZZI, I 56-57.

Propoziția interogativă și negația

§ 100. În vorbirea afectivă și retorică propoziția interogativă e foarte des folosită, nu pentru a se afla un răspuns la întrebare, ci pentru a se sublinia o convingere. Pentru aceasta se recurge la un schimb de construcție între pozitiv și negativ, propoziția interogativă negativă avînd sens pozitiv, iar propoziția interogativă pozitivă avînd sens negativ.

Interogativa pozitivă are sens de enunțiativă negativă:

Acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? CREANGĂ, A. 19.

Interogativa negativă are sens de enunțiativă pozitivă:

Nu ți-am spus *să nu te mai apropii de mașină, cînd face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama?* CARAGIALE, O. I 274.

Interogativa retorică pozitivă are sens negativ:

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
Și ar sta să le asculte? EMINESCU, O. I 194.

Interogativa retorică negativă are sens pozitiv:

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită... N-ai ficiori mulți, *care te iubesc?* ***N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorul înaintea ta?*** RUSSO, S. 126.

SINTAXA PĂRȚILOR PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

Părțile propoziției

§ 101. Analiza sintactică a propoziției dă posibilitatea de a determina raporturile gramaticale existente între diferitele cuvinte care o alcătuiesc și de a stabili funcțiunea pe care o au acestea; astfel se pot preciza categoriile gramaticale numite părți de propoziție.

Părțile propoziției sînt: subiectul, predicatul, atributul și complementul (direct, indirect, de agent și circumstanțial).

Corespondența dintre părțile propoziției și părțile judecății

§ 102. Judecata logică este alcătuită din doi termeni: *a)* subiectul, partea de la care pleacă gîndirea și despre care se vorbește ceva; *b)* predicatul, partea care spune ceva despre subiect. Procesul de gîndire în elaborarea judecății constă așadar în raportarea predicatului la subiect, în relația care se stabilește între cei doi termeni și care reflectă un raport obiectiv între obiecte sau între obiecte și însușirile lor.

La rîndul ei, propoziția este o categorie gramaticală căreia îi poate corespunde, din punct de vedere logic, o judecată. Propoziția cuprinde două părți principale: subiectul, care în principiu corespunde subiectului judecății, și predicatul, care corespunde în principiu predicatului acesteia.

Ceriul se întunecă. Russo, s. 132.

Lumina scădea. Sadoveanu, o. III 326.

Fiecare dintre aceste propoziții corespunde unei judecăți, care e exprimată prin termenii necesari. În prima propoziție se vorbește despre *cer* (subiectul judecății și al propoziției) și se spune despre el că *se întunecă* (predicatul judecății și al

propoziției); în cea de a doua, se vorbește despre *lumină* (subiectul judecății și al propoziției) și se spune despre ea că *scădea* (predicatul judecății și al propoziției).

Propoziția reflectă atitudinea vorbitorului față de realitatea obiectivă. Astfel în *cerul se înnorează* se constată un fapt real în prezent; în *cerul s-a înnorat* se constată un fapt real în trecut; în *cerul s-ar înnora* se arată că faptul e realizabil în funcție de o anumită condiție; în *aș mînca* se exprimă dorința vorbitorului ca faptul să se realizeze.

Natura legăturii dintre diferitele părți ale propoziției

§ 103. În propozițiile de mai sus, subiectul e primul element care e prezentat auditorului (sau cititorului), iar prin predicat — în care se afirmă ceva despre subiect — se formulează judecata al cărei punct de plecare îl constituie subiectul. Astfel, o dată cu enunțarea predicatului se realizează legătura dintre cele două părți principale ale propoziției, concretizată gramatical prin acord.

A c o r d u l este expresia gramaticală care stabilește concordanța (în persoană, în număr, în gen sau în caz) între cuvinte legate prin anumite raporturi de determinare (raportul dintre subiect și predicat, dintre substantiv sau substitutele lui și atribut, dintre subiect și complementul circumstanțial de mod exprimat printr-un adjectiv).

Prin r a p o r t d e d e t e r m i n a r e se înțelege raportul care se stabilește între mai multe cuvinte asociate, unul dintre ele servind ca să precizeze sensul celuilalt.

Vulpea argintie.
Plopul e înalt.
Grîul se coace.

În această legătură, cuvintele care conțin miezul noțiunii de exprimat (în exemplele de mai sus: *vulpea, plopul, grîul*) se numesc d e t e r m i n a t e. Cele care le precizează sensul (în exemplele de mai sus: *argintie, e înalt, se coace*) se numesc d e t e r m i n a n t e.

Propoziția simplă și propoziția dezvoltată

§ 104. Uneori, faptul din realitate care se reflectă în gîndire și care e exprimat prin propoziție poate fi mai complex și atunci propoziția alcătuită numai din subiect și predicat e insuficientă pentru a-l exprima. Într-un asemenea caz, înainte de a recurge la combinații de propoziții care constituie fraza, avem putința de a îmbogăți propoziția cu alte părți de propoziție (atribute, complemente) care au funcțiunea de a aduce precizări noțiunilor exprimate. Să se compare propozițiile de la p. 61 cu următoarele propoziții, extrase din aceiași autori:

Ceriul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși. RUSSO, S. 128.

Lumina din asfințit stătea încremenită pe cer. SADOVEANU, O. III 326.

De data aceasta sînt exprimate idei mai complexe, mai nuanțate. În primul caz, am avut de-a face cu propoziții simple sau nedezvoltate — în alcătuirea cărora nu intră atribute sau complemente; în cel de al doilea caz, e vorba de propoziții dezvoltate: în componența acestora apare cel puțin un atribut sau un complement.

Părțile principale și părțile secundare ale propoziției

§ 105. Deosebim părți de propoziție principale (subiectul și predicatul) și părți de propoziție secundare (atributul și complementul).

Denumirea de părți principale ale propoziției trebuie înțeleasă în sensul că subiectul și predicatul — care sînt în strînsă legătură sintactică — constituie la un loc miezul propoziției, o unitate sintactică de sine stătătoare, care stă la baza întregii construcții gramaticale a limbii.

Părțile secundare ale propoziției se grupează în jurul părților principale; ele nu au corespondent printre părțile judecății. Părțile secundare de propoziție, care complinesc înțelesul părților principale, pot și ele să fie determinate, la rîndul lor, de alte cuvinte din propoziție, care au de asemenea funcțiunea de părți secundare de propoziție. În exemplele următoare săgețile indică raporturile de determinare în cadrul fiecărui grup:

O sprînceană alburie se iveşte pe coama dealului. CARAGIALE, O. I 52.

Jalnic vîjie prin noapte glasul codrilor de brad. COȘBUC, B. I. 113.

În cursul comunicării, pot fi intercalate în corpul propoziției cuvinte sau grupuri de cuvinte care nu sînt legate sintactic cu celelalte părți ale propoziției; aceste cuvinte (de exemplu vocativul, interjecțiile etc.) nu sînt părți de propoziție.

Trebuie menționat că, în comunicare, o parte secundară de propoziție poate să aibă — în situația dată — o importanță mai mare decît o parte principală. În propoziția: *Cartea împrumutată să mi-o înapoiezi* ***mîine*** (nu *astăzi* sau *poimîine*), circumstanțialul de timp *mîine* poate avea o însemnătate mai mare decît predicatul *să înapoiezi* sau subiectul subînțeles *tu*, și de aceea este și accentuat în propoziție.

Propoziții cu o singură parte principală

§ 106. În toate propozițiile analizate mai sus există ambele părți principale ale judecății (subiectul și predicatul). Există însă propoziții în care subiectul și predicatul judecății sînt exprimate printr-un singur membru: predicatul gramatical. În astfel

de propoziții subiectul gramatical lipsește sau e indicat de situația concretă în care vorbim și pe care presupunem că auditorul nostru o cunoaște (de exemplu, propozițiile care au ca predicat un verb impersonal: *plouă*). (Vezi Subiectul, § 115.)

SUBIECTUL

§ 107. În introducerea la sintaxa părților propoziției s-a arătat că noțiunea de « subiect» stă în corelație cu noțiunea de « predicat» și că între aceste două părți ale propoziției există o strînsă legătură sintactică; de aceea în definiția subiectului e necesar să ne referim la predicat, așa după cum, definind predicatul, ne raportăm la subiect.

Subiectul este partea de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului.

***Voinicul** aruncă năframa.* BANUȘ, B. 49.

***Drumul** e drept.* TOMA, C. V. 160.

*Cunosc... ceasul cînd răsare în noaptea asta **luna**, **și ea** ne va fi călăuză.* SADOVEANU, N. P. 123.

Cînd predicatul propoziției este un verb la pasiv sau reflexiv cu înțeles pasiv, subiectul arată pe cel care suferă acțiunea exprimată de predicat, iar autorul acțiunii este exprimat printr-un complement de agent.

***Niță** a fost îndemnat de camarazi... să iasă la plimbare.* CARAGIALE, O. I 25.
***Pomul** care nu face roadă sè taie și în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118.

Notă. Există și forme verbale nepredicative care pot avea subiect (vezi vol. I § 320).
*Vrînd **Sinan** să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgi locul împrejmuirii de două ori pe cît era.* BĂLCESCU, O. II 98-99.

Părțile de vorbire prin care poate fi exprimat subiectul

§ 108. Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv etc.).

1. Subiect exprimat printr-un substantiv (propriu sau comun):

***Pavel** făcu o pereche de ciubote de iuft vărului mieu Ioan.* CREANGĂ, A. 103.
***Pădurari** vechi urcau în creștetul munților.* CAMILAR, T. 132.
*Dar **un luceafăr**, răsărit*
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării. EMINESCU, O. I 175.

Munca *e bogăție vecinică.* RUSSO, S. 135.

Cu funcțiune de subiect pot apărea și grupuri de cuvinte care desemnează o singură noțiune: titluri de opere, nume de instituții etc.

*« **Șamil sau Vulturul Caucazului** » e o melodramă plină de sentimente patriotice și de scene grandioase.* CARAGIALE, O. I 15.

***Consiliul de miniștri** a dat o Hotărîre privind măsurile ce trebuiesc luate pentru îmbunătățirea activității bibliotecilor.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2233.

*Zbura cum zboară **calul dracului**, peste moșoroaie, gropi, mărăcini, bușteni, bălți — că bietul Prichindel vedea jucînd pe cer trei luni în loc de una.* CARAGIALE, O. II 252.

2. Subiect exprimat printr-un p r o n u m e:

a) pronume personal

***Tu** mă știi. **Eu** rîd într-una.* COȘBUC, B. I. 194.

*— Da' de unde vii **dumneata**, măiculiță...?* CARAGIALE, O. II 246.

b) pronume posesiv

***Ai mei** pierduți sînt, pașă, toți.* COȘBUC, B. I. 97.

c) pronume demonstrativ

*Care dintre cai a veni la jăratic să mănînce, **acela** are să te ducă la împărăție.* CREANGĂ, P. 192.

d) pronume relativ-interogativ

***Cine**-mi clatină patul?* BANUȘ, B. 16.

e) pronume nehotărît

*Cînd **unul** trece, **altul** vine*
În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I 204.

f) pronume negativ

***Nimeni** nu-i cunoștea tinerețea.* SADOVEANU, O. II 5.

*Nu-i **nimeni** drac și **nimeni** sfînt.* COȘBUC, B. I. 154.

3. Subiect exprimat printr-un a d j e c t i v:

***Scumpul** mai mult păgubește, **leneșul** mai mult aleargă.* NEGRUZZI, I 248.

*Doar **cel laș** e sub vremi și adastă.* TOMA, C. V. 446.

Adjectivul substantivat poate fi și participiu:

***Mutilatul** pleacă de lîngă mine.* SAHIA, N. 20.

4. Subiect exprimat printr-un n u m e r a l:

a) numeral cardinal

***Trei** mă țin, **trei** mă poartă, **cinci** mă duc de mă adapă.* SBIERA, P. 322.

*Trecu o zi, trecură **trei***
Și iarăși, noaptea, vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine. EMINESCU, O. I 171.

b) numeral ordinal

Așa-i și la 104... răspunse ***al treilea.*** CAMILAR, N. I 12.

5. Subiect exprimat printr-un v e r b:

a) infinitiv

E ușor ***a scrie*** *versuri*

Cînd nimic nu ai a spune. EMINESCU, O. I 226.

A se lupta *desfășurînd grația trupului, puterea membrelor și iuțeala mișcărilor a fost pururea o desfătare predilectă a grecilor.* ODOBESCU, IST. ARH. 141.

N o t ă. Subiectul la infinitiv precedat de prepoziția *de* e un franțuzism.

E groaznic ***de a vedea*** *cum aceste jivine se răped la stîrvuri.* ODOBESCU, III 16.

b) supin

Acolo între goruni le-a fost ***descălecatul.*** SADOVEANU, N. P. 79.

— Supin cu prepoziție, formînd o locuțiune substantivală:

E ușor ***de văzut*** *cine are dreptate.*

Cazul subiectului

§ 109. Substantivul, cînd e subiect, se pune în cazul nominativ; la fel și substitutele lui.

Aparente excepții:

a) În construcții cu un pronume posesiv sau cu un substantiv ori pronume în genitiv:

Ai mei, *toți de acord cu unchiul, mă decretau lacom, egoist.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38.

Vin oaspeți și cîinele latră;
Le ies înainte grăbiți
Ai casei *pe pragul de piatră.* COȘBUC, P. 347.
*Și-**ai lui** întîrziau!* COȘBUC, P. 199,

se subînțelege de fapt un substantiv (sau un substitut al substantivului), pe lîngă care stă genitivul și cu care e acordat articolul: *ai lui* înseamnă *feciorii lui.* Adevăratul subiect este deci și aici la nominativ.

b) În construcții cu valoare p a r t i t i v ă (cu prepozițiile *de* sau *din*):

Dar erau și ***din aceia*** *care nu se lăsau ademeniți de aburii farfuriei cu borș.* CAMILAR, N. I 112.

Au mai plecat ***din oameni,***

avem de-a face cu construcții eliptice în care *din aceia, din oameni* sînt determinări pe lîngă pronumele nehotărît subînțeles, în nominativ: *(unii) din aceia, (unii) din oameni.*

c) În construcțiile cu numeralul nehotărît *tot* la forma de plural, articulată, precedată de prepoziția *cu* (*cu toții*):

Şi ca mumii egiptene stau ***cu toţii****-n scaun ţepeni.* EMINESCU, O. I 155.

Apoi începem ***cu toţii*** *a mînca.* CREANGĂ, A. 60,

care apar mai ales în vorbirea populară, avem de-a face cu exprimări eliptice pentru *(ei) cu toţii, (noi) cu toţii*; deci subiectul este un pronume care poate fi omis în exprimare, deoarece desinenţele formelor verbale respective (*stau* şi *începem*) exprimă suficient persoana, iar *cu toţii* e un complement circumstanţial.

d) În construcţii de tipul:

Au venit ***la oameni!***

Şi ***ce de lume*** *pleca din Bucureşti!* VLAHUŢĂ, D. 17,

substantivele *oameni* şi *lume* sînt în cazul nominativ, iar *la* şi *ce de* au valoare de numerale nehotărîte, exprimînd în mod afectiv ideea de cantitate.

Subiectul logic şi subiectul gramatical

§ 110. Subiectul propoziţiei al cărei predicat este un verb activ arată pe cel care face acţiunea şi se pune în cazul nominativ.

Cînd predicatul e la diateza pasivă, subiectul, în nominativ, arată pe cel care suferă acţiunea. Acest subiect se numeşte g r a m a t i c a l.

Subiectul l o g i c, care nu este în nominativ, arată pe cel care face acţiunea, în următoarele cazuri:

a) cînd predicatul e un verb la diateza pasivă sau la diateza reflexivă cu înţeles pasiv. În propoziţia:

Această crăiască carte ***fusese citită*** *în mijlocul pieţei mari de către magistrul oraşului.* ODOBESCU, I 98,

subiectul gramatical e cuvîntul *carte* (substantiv în nominativ), iar subiectul logic (care indică pe cel ce săvîrşeşte acţiunea exprimată de predicat) e *magistrul*, substantiv în cazul acuzativ cu prepoziţie; din punct de vedere gramatical însă, acest cuvînt îndeplineşte funcţiunea de complement de agent.

b) în propoziţii cu construcţii sintactice caracteristice limbii romîne, de tipul: *mi-e foame, mi-e frig, îmi pasă, îmi trebuie* etc. De exemplu:

Ori ***ţi-i foame****, ori* ***ţi-i sete,***

Ori ***ţi-i dor*** *de codru verde?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106.

În fiecare din propoziţiile de mai sus, subiectele gramaticale sînt, respectiv, substantivele *foame, sete, dor*, iar subiectul logic e indicat prin pronumele personal în dativ *ţi*, reprezentînd pe cel care are senzaţia de foame, de sete etc.; din punct de vedere gramatical însă, *ţi* este un complement indirect.

Valoarea afectivă a reluării subiectului

§ 111. În vorbirea familiară şi populară subiectul poate fi reluat, în cadrul aceleiaşi propoziţii, în construcţii de tipul: *vine el tata.*

Stăi, măi porcane, că te căptușește **ea Mărioara** *acuș!* CREANGĂ, A. 49.

A veni **el Drăguș** *la căuș.* (Proverb)

A trecut **el așa un răstimp.** SADOVEANU, O. II 73.

— *Helbet! s-a găsi* **el cineva** *pe lume care s-o clironomisască.* ALECSANDRI, T. 900.

În exemplele de mai sus, predicatul pus la începutul propoziției e subliniat prin pronumele următor și prin modificarea intonației în cursul propoziției. Pronumele, în această situație, nu mai e de obicei suficient pentru a exprima subiectul și acesta e marcat prin substantivul respectiv. Pronumele ajunge astfel să piardă legătura cu substantivul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen și număr cu acesta, încît în vorbirea populară se întîlnesc uneori expresii ca: *vine el mama*; *las' c-o să pățească el hoții* etc.

Subiectul inclus

§ 112. Cînd subiectul e un pronume personal de persoana I sau a II-a, el este adesea neexprimat prin pronume, fiind inclus în desinența verbului:

Citim ziarul (subiect subînțeles: *noi*).

Citești scrisoarea (subiect subînțeles: *tu*).

În ambele propoziții, subiectele (*noi*, *tu*) se subînțeleg: desinențele verbale (ale verbului predicativ sau, alteori, ale verbului copulativ) făcînd de prisos exprimarea subiectului prin pronumele personal respectiv.

Pronumele personal subiect e exprimat însă atunci cînd vrem să punem în relief subiectul pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză etc. (Vezi vol. I Pronumele, § 164.)

Eu *sînt trimisul timpurilor noi.* BENIUC, V. 86.

Dacă **voi** *nu mă vreți,* **eu** *vă vreau...,* *și dacă* **voi** *nu mă iubiți,* **eu** *vă iubesc pre voi.* NEGRUZZI, I 139.

Subiectul subînțeles

§ 113. Într-un context în care subiectul e cunoscut de interlocutor sau de cititor, menționarea lui nu mai e necesară.

Cu noi ședea și **Bodrîngă,** *un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cîte o leacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: tăia lemne, aținea focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni și ne cînta din fluier.* CREANGĂ, A. 82.

Subiectul nedeterminat

§ 114. În unele propoziții, deși predicatul este la un mod personal, totuși subiectul nu poate fi determinat, fie pentru că nu se indică precis persoana care

săvîrşeşte acţiunea (de exemplu ***Bate la uşă***), fie pentru că e vorba de o acţiune care nu poate fi raportată numai la o anumită persoană (de exemplu *Unde* ***dai*** *şi unde crapă!* adică nu numai *dai tu*, ci şi *eu* şi *el* etc.). În acest al doilea caz, conţinutul comunicării avînd o valoare generală, acţiunea verbului poate fi atribuită oricărei persoane.

Pentru a exprima un subiect nedeterminat, limba romînă dispune de următoarele mijloace:

a) pers. a II-a sing.

Îndată ce ***intri*** *în acest canal, ţi se deschide dinaintea ochilor o vedere încîntătoare.* GHICA, s. 588.

Unde ***te duci,*** *unde* ***te întorci, dai*** *de alde Daudescu.* STANCU, D. 11.

Nu ***ştii*** *de unde sare iepurele.* (Proverb)

b) pers. a III-a sing. sau pl. a unui verb activ

Scria*-n gazetă că s-a dat*
Poruncă să se-ntoarcă-n ţară
Toţi cei plecaţi de astă vară. COŞBUC, B. I. 84.

Pînza mesei şi şervetele erau de filaliu, ţesute în casă. Tipsiile pe care ***aduceau*** *bucatele, talgerile şi păharele erau de argint.* NEGRUZZI, I 151.

Cum te ***cheamă****, măi copile?* EMINESCU, O. I 84.

c) pers. a III-a sing. de la diateza reflexivă

Pentru detalii ***se va adresa*** *domnului colonel-ajutor.* BRĂESCU, V. A. 18.

d) pers. I pl.

Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei nu ***putem*** *pune, fiindcă-i* ***ştim*** *ce iubitori de adevăr sînt.* CARAGIALE, O. II 217.

Să nu ne luăm *după cîte se aud.* STANCU, D. 151.

Notă. Pentru exprimarea subiectului nedeterminat se pot folosi de asemenea perifraze cu substantivul *omul*:

Nu ştie ***omul*** *din ce se îngraşă.* (Proverb)

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopţii parcă s-a mai potolit puţin cuptorul, parcă începe să mai poată respira ***omul.*** CARAGIALE, O. I 288.

Lipsa subiectului

§ 115. Propoziţiile al căror predicat este un verb impersonal nu au subiect, deoarece acţiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unei persoane:

Afară ***plouă, ninge!*** ALECSANDRI, P. II 3.

O, cum ***fulgeră*** *de straşnic..., groaznice tunete o să avem!* NEGRUZZI, I 58.

PREDICATUL

§ 116. Predicatul este partea propoziţiei care atribuie subiectului o acţiune, o stare sau o însuşire, partea care arată ce face, ce este sau cum este subiectul.

Eol pe-a sa arpă blînd răsunătoare
Cînt-a *nopții dulce, mistică cîntare.* EMINESCU, O. I 9.

Stimabilă doamnă, la redacția noastră **se află** *un document iscălit de* ***amabilul*** *nostru prefect și adresată d-voastră.* CARAGIALE, O. VI 88.

Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai **e bună**! EMINESCU, O. I 46.

Predicatul este de două feluri: verbal și nominal.

Predicatul verbal

§ 117. Predicatul verbal poate fi exprimat prin:

a) un verb la un mod personal;

b) o locuțiune verbală;

c) expresii unipersonale;

d) adverb predicativ sau locuțiuni adverbiale predicative;

e) o interjecție.

a) Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb la orice mod personal (indicativ, conjunctiv, optativ-condițional, prezumtiv și imperativ) și la orice diateză (activă, pasivă și reflexivă).

Numai verbele la modurile personale pot forma singure predicatul, de aceea aceste moduri se numesc moduri predicative.

— modul indicativ:

În numărul de mîine al foii noastre **vom reproduce** *o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare* ***influență***. CARAGIALE, O. VI 110.

— modul conjunctiv:

Împăratul acela... a scris carte frăține-său craiului, **să-i trimită** *grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți.* CREANGĂ, P. 184.

— modul condițional:

[Nicoară Potcoavă și tovarășii săi] **ar fi tăiat** *străjile palatului domnesc, și au căutat pe Petru-vodă, care* **ar fi uneltit** *la împăratul turcesc pieirea lui Ioan-vodă al nostru.* SADOVEANU, N. P. 14.

— modul imperativ:

Ascultă, ascultă *bătăi de ciocane,*
Aceleași boltite, adînci abataje. BANUȘ, B. 79.

— diateza reflexivă:

Șopîrla **s-a strecurat** *sub flori albastre de bărbănuc.* SADOVEANU, N. P. 98.

— diateza pasivă:

Chervanele **erau bucșite** *de blăni de sălbăticiuni rare de la miazănoapte.* SADOVEANU, N. P. 65.

b) Locuțiunile verbale sînt echivalente, de cele mai multe ori, ca sens, cu verbele: *a se da de-a berbeleacul* «a se rostogoli», *a pune pe fugă* «a fugări», *a-și aduce aminte* «a-și aminti», *a se da jos* «a se coborî».

Cam cîți oameni **te bate gîndul** *că să aibă Galibardi?* CARAGIALE, O. VI 61.

Gură fac *ca roata morii.* COȘBUC, F. T. 63.

Doi ani de zile, vreo cîțiva voinici, spoiți cu cărbune pe ochi... ***băgaseră spaimă*** *în trei hotare.* CARAGIALE, O. I 164.

Zaharia **se dădea în vînt** *în toate părțile.* SADOVEANU, O. II 133.

Predicatul exprimat printr-o locuțiune verbală poate avea aceleași compliniri ca predicatul exprimat printr-un verb la un mod personal.

Totuși, ***la moș-Precu*** *își venea în fire.* SADOVEANU, O. II 62 [circumstanțial de loc].

Cîinele o lună la goană, **cu nările lărgite.** CEZ. PETRESCU, S. R. 37 [circumstanțial de mod].

Observație. În unele predicate exprimate prin locuțiuni verbale verbul este omis; el este însă subînțeles.

Tînărul, a doua zi după ce a ajuns în oraș, a încălecat pe Murgul și ***fuga*** *înapoi.* GHICA, S. 242.

Mișu meu ***una și bună****: vrea să mă ducă să văd pe Mateiescu jucînd pe «Millo director» l* GHICA, S. 189.

Unde veni scroafa c-o falcă în cer și cu una în pămînt, și ***năvală*** *la argatul orbului să-l sfîșie și mai multe nu.* ISPIRESCU, L. 263.

c) Predicatul exprimat prin expresii unipersonale are, de cele mai multe ori, subiectul exprimat printr-un verb la infinitiv sau printr-o propoziție subiectivă (vezi Propoziția subiectivă, § 310).

D-tale îți e lesne ***a vorbi*** *cu așa ușor ton.* NEGRUZZI, I 45.

E lesne ***a se dovedi*** *că construcțiunea bisericii de la Curtea-de-Argeș a precedat, cel puțin cu unul sau cu doi secoli, pe cea de la Snagov.* ODOBESCU, I 390-391.

E rușine ***să nu știi limba ta!*** NEGRUZZI, I 4.

Prin scris e imposibil ***să explici o stare de suflet atît de anormală.*** IBRĂILEANU, A. 32.

d) Predicatul exprimat prin adverbe predicative sau locuțiuni adverbiale predicative are de asemenea de obicei subiectul exprimat printr-un infinitiv sau o propoziție subiectivă. (Vezi Propoziția subiectivă, § 310.)

De prisos ***a mai spune*** *ce succes a avut gazeta noastră seara.* CARAGIALE, O. II 25.

Bine, frate, fireste ***că sînt curios*** *să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să știu cui să mă încrez, cum să mă apăr.* CARAGIALE, O. I 226.

Alții, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deși poate ***că-l bănuiau.*** SLAVICI, N. II 142.

e) Predicatul poate fi exprimat prin unele interjecții care arată o acțiune.

Bîzîiam la stranã şi ***hîrşti*** *cîte un colac.* CREANGĂ, A. 9-10.

Eu atunci ***haţ*** *de sumanul moşneagului, să-mi plătească paserea.* CREANGĂ, A. 57.

Pupăza ***zbrr*** *pe-o dugheană.* CREANGĂ, A. 57.

Dacă vede ea şi vede că nu mă dau, ***zvîrr*** *de vro două-trei ori cu bulgări în mine.* CREANGĂ, A. 49.

Se scoală împăratul necăjit foc şi ***şart*** *o palmă lui Prîslea, de a răsunat tot palatul.* CARAGIALE, O. I 119.

Hai *în Tîrgul Moşilor,*
Raiul norocoşilor. BANUŞ, B. 25.

Observaţie. Interjecțiile *iată, iaca, na,* având valoare verbală, pot primi şi ele complinirile caracteristice verbului.

Iaca cine-s eu! SADOVEANU, O. II 101.
Iată vine-un sol de pace. EMINESCU, O. I 246.

Structura predicatului nominal

§ 118. Predicatul nominal este alcătuit dintr-un nume predicativ şi un verb copulativ.

Controlorul ***era nebărbierit, gras, unsuros.*** DUMITRIU, B. F. I.

Verbele copulative

§ 119. *a)* Verbul copulativ cel mai întrebuințat este *a fi.* (V. vol. I, Verbele copulative, § 238.)

Educaţiunea lui ***fu*** *de la început* ***prea îngrijită.*** ODOBESCU, I 260.

Nevoia ***este cel mai bun învăţător.*** SLAVICI, N. I 25.

Tu ***eşti om întreg*** *acuma, şi ai venit la noi de la şcoli înalte cu multă carte.* SADOVEANU, O. V 51.

Liniştea-i acum ***deplină.*** COŞBUC, B. I. 6.

Observaţie. Verbul *a fi,* cînd are înțelesul de «a exista, a se afla, a se găsi, a trăi» formează singur predicatul verbal.

Erau *odată într-un sat doi fraţi.* CREANGĂ, P. 37.
Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie :
Era *pe cînd nu s-a zărit,*
Azi o vedem, şi ***nu e.*** EMINESCU, O. I 234.
Afară ***era*** *o vreme urîtă de toamnă.* SADOVEANU, O. II 83.
De amîndouă părţile podului... ***erau*** *două cantoane, cu pereţi albi.* CEZ. PETRESCU, S.R.39.

b) În afară de *a fi,* se mai pot folosi ca verbe copulative şi: *a deveni, a ieşi, a părea, a rămîne, a sta, a şedea, a se chema, a se numi, a se naşte, a se face* etc.

Monumentele antice ***devin*** *toate* ***fortificaţiuni.*** ODOBESCU, IST. ARH. 208.

Radu ***deveni*** *iarăşi* ***trist.*** VLAHUŢĂ, N. 66.

Mama, în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că ***am să ies un*** *al doilea* ***Cucuzel.*** CREANGĂ, A. 12.

Faţa [iazului] ***sta linsă, limpede, îngheţată.*** GALACTION, O. I 44.

De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu ***rămîi*** *la toate* ***rece.*** EMINESCU, O. I 194.

Odinioară... tot pămîntul ***se numea*** *simplu* ***moşia Amara*** *ori* ***moşia luga.*** REBREANU, R. I 72.

Gîndul ***se făcu mai limpede şi mai tare.*** SADOVEANU, O. II 155.

c) În unele predicate nominale, verbul copulativ nu se exprimă; el însă se subînţelege (vezi Elipsa, § 405).

Vorbă multă ***sărăcia*** *omului.* (Proverb)

Feţişoara lui,
Spuma *laptelui;*
Mustăcioara lui,
Spicul *grîului;*
Perişorul lui,
Pana *corbului;*
Ochişorii lui.
Mura *cîmpului!* ALECSANDRI, P. P. 3.

Numele predicativ

§ 120. Numele predicativ poate fi:

a) Un substantiv în nominativ:

Pupăza ***era ceasornicul*** *satului.* CREANGĂ, A. 55.

Vornicel e-un grierel. EMINESCU, O. I 87.

Locomotivele ***sînt copiii*** *noştri,* ***sînt copii*** *de fier.* SAHIA, N. 30.

Observaţie. Sînt două tipuri de aparente excepţii, unde numele predicativ pare pus în alt caz decît nominativul:

a) în genitiv:

Casa... ***este a lui Marcu*** *Florii-Cucului.* SLAVICI, N. I 29.

O situaţie identică găsim la subiect, unde s-a dat şi explicaţia (§ 109).

b) în acuzativ cu prepoziţia *de* sau *cu*:

*Se zguduie tot domul de pare-***a fi de scînduri.** EMINESCU, O. I 94.

*De n-***o fi cu bănat,**
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat. EMINESCU, O. I 146.

Aceste nume predicative sînt paralele cu atributele substantivale cu prepoziţie: după cum se zice *pod de lemn, ceas cu cuc,* tot aşa se poate zice *podul este de lemn, ceasul este cu cuc.* În realitate avem a face cu construcţii eliptice, cu un atribut pus pe lîngă un nume predicativ (substantiv) subînţeles: *podul este* (pod) *de lemn, ceasul este* (ceas) *cu cuc.* Situaţia este ceva mai clară cînd atributul este adjectival:

Capra mea nu-i ***de cele săritoare****, şi-i bună de lapte.* CREANGĂ, P. 42.

Ca substitut al substantivului, în această construcţie se poate găsi şi un pronume:

Apoi doar eu nu-s ***de-acelea*** *de cari crede el.* CREANGĂ, P. 28.

Şi aici explicaţia este aceeaşi ca în cazurile similare de la subiect. (Vezi Subiectul, § 109.)

b) Un adjectiv sau o locuţiune adjectivală:

Iară cel mic ***era harnic şi cuminte.*** CREANGĂ, P. 19.

Sacul nu e ***mare****, dar trebuie* ***să fie greu****, fiindcă pasagerul, ridicîndu-se, trebuie să-l ţină şi dedesubt cu mîna dreaptă.* CARAGIALE, O. I 198.

Margareta ***era sprinţară, şăgalnică şi neastîmpărată.*** VLAHUŢĂ, N. 48.

Grădina în care se odihneşte el ***este cea mai frumoasă*** *din Olteni.* DELAVRANCEA, T. 52.

Destul, ***în zadar este*** *oricare rugăciune.* ALEXANDRESCU, M. 156.

Îi părea că asta ***ar fi peste putinţă.*** SLAVICI, N. I 22.

Vestit era *odată lăutarul!* ŞT. O. IOSIF, P. 28.

c) Un verb la supin:

Frica ce le coprinsese pe amîndouă ***era de nepovestit.*** ISPIRESCU, L. 120.

(Explicaţia formulei cu prepoziţie este aceeaşi ca la *a*).

d) Un verb la infinitiv:

Nice ***este a să mirare*** *că scriitorii noştri n-au avut de unde strînge cărţi.* URECHE, în LET. I 95.

Jurămîntul eteriştilor ***era a sacrifica*** *familie, avere şi viaţă pentru libertatea patriei şi supunere oarbă ordinelor comitetului.* GHICA, S. 99.

Acest tip este astăzi învechit.

e) Un pronume:

Te-aş cere doar pe tine, dar ***nu mai eşti a ta.*** EMINESCU, O. I 127.

Degeaba, bre, orice comoară cu stăpînul ei. Cînd vine stăpînul, se deschide, ş-atunci ***a lui e.*** SADOVEANU, O. II 68.

f) Un numeral:

Mai am doi ani pînă să ies la pensie... ***douăzeci o să mi se pară!*** CARAGIALE, O. I 283.

Cu noi ***se fac zece.*** SADOVEANU, O. II 105.

Iată, Gălăciuc ***e al şaselea*** *care se prăbuşeşte cu puntea.* SAHIA, N. 41.

g) Un adverb:

Deşi nu e decît femeie,
E totuşi altfel. EMINESCU, O. I 208.

Observaţie. Numele predicativ poate sta şi pe lîngă un verb copulativ la un mod nepredicativ.

Aceşti săcui, fiind cei mai mulţi ***ţărani****, libertatea ce voiau era d-a nu mai fi* ***iobagi*** *la nobilii locului.* BĂLCESCU, O. II 102-103.

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Observaţii generale

§ 121. Acordul predicatului cu subiectul se face în felul următor: predicatul verbal şi verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană şi în număr:

...Rîndunelele ***se duc,***
Se scutur *frunzele de nuc,*
S-aşază *bruma peste vii —*
De ce ***nu-mi vii,*** *de ce* ***nu-mi vii?*** EMINESCU, O. I 235.

Principala condiţie a construcţiei socialiste victorioase ***este*** *consolidarea dictaturii proletariatului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 456.

Cînd predicatul verbal este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, acordul se face în persoană, în număr, în gen şi în caz.

Soldaţii romîni care ***au fost trimişi*** *să participe la războiul antisovietic* ***erau înşelaţi*** *prin minciuni.* IST. R.P.R. 654.

Numele predicativ exprimat printr-un adjectiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de adjectiv se acordă cu subiectul în număr, în gen şi în caz:

Conacul din Lespezi era ***bătrîn, modest şi prietenos.*** REBREANU, R. I 162.
Puţini *erau la număr ostaşii Romîniei.* ALEXANDRESCU, M. 29.

Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv se acordă cu subiectul în număr, în caz şi, cînd se poate, în gen.

Ceata noastră era ***un amestec*** *de tineri de la Drept, de la Ştiinţe şi de la Litere.* DELAVRANCEA, T. 5.

Fără să fie popular, era ***una*** *dintre figurile bucureştene.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26.

Foamea e cel mai bun ***bucătar.*** (Proverb)

Uneori numele predicativ e la alt număr decît subiectul. În acest caz verbul copulativ se acordă în număr cu subiectul:

Gospodăria *în miniatură* ***era*** *numai* ***movili*** *de moloz, cărămidă, ţiglă pisată şi cenuşă din gura sobelor.* CEZ. PETRESCU, Î. II 5-6.

Nu ştiu ce minte au unii părinţi, zicea ea privind spre un stîlp al cerdacului, ca şi cum ***acela era părinţii.*** SADOVEANU, F. J. I 88.

În versul:

Minciuni şi fraze-i totul *ce statele susţine.* EMINESCU, O. I 59,

subiectul este *totul,* iar *minciuni şi fraze* e numele predicativ.

Cazurile în care acordul se face cu numele predicativ, şi nu cu subiectul, sînt excepţii care nu pot fi considerate corecte:

Părul *ei* ***sînt valuri*** *creţe,*
Spumă albă-i pieptul ei. COŞBUC, P. 182.

Acordul în persoană

§ 122. Cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care se solidarizează și vorbitorul, predicatul poate sta la persoana I plural:

Am ajuns. Toți pasagerii ***ne dăm*** *jos.* CARAGIALE, o. I 296.

Predicatul nominal al atributivei a cărei regentă are ca subiect un pronume personal de persoana I sau a II-a, stă la persoana I, respectiv a II-a, cînd atributiva determină subiectul regentei sau întreaga propoziție regentă, și la persoana a III-a, cînd atributiva determină numele predicativ al regentei exprimat printr-un substantiv:

Sînt un om care ***iubesc*** *adevărul și, fiindcă-l iubesc, știu să-l caut.* CARAGIALE, o. I 244.

Eu sînt unul ce ***știu*** *de inel.* PANN, p. v. I 35.

Sînt un june tînăr și nefericit, care ***suferă*** *peste poate și* ***iubește*** *la nemurire.* CARAGIALE, o. VI 34.

Acordul în număr

§ 123. Acordul predicatului cu un subiect multiplu se face ținînd seama de raportul dintre predicat și elementele componente ale subiectului multiplu.

Predicatul stă la plural cînd elementele subiectului multiplu sînt asociate în egală măsură la acțiunea predicatului, formînd un ansamblu în raport cu acesta.

Cugetul și sentimentul tău ***au rămas*** *cel puțin* ***aceleași*** *ca în cea din urmă a noastră întrevedere.* GALACTION, o. I 225.

Predicatul stă la singular cînd unul dintre subiecte le exclude pe celelalte, sau cînd subiectele se confundă în unul singur:

Dumnezeu sau dracul mă ***va*** ***însănătoșa.*** NEGRUZZI, I 161.

Vezi domnișorul cela care toate le știe,
Căruia vorbă, spirit îi ***stă*** *în pălărie,*
În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute? ALEXANDRESCU, M. 267.

Acordul predicatului cu un subiect multiplu ale cărui elemente sînt legate între ele prin *cu, împreună cu, în acord cu* se face în felul următor:

Predicatul e la plural cînd vorbitorul vrea să arate că toate elementele care alcătuiesc subiectul participă în aceeași măsură la acțiunea predicatului. În acest caz *cu, împreună cu, în acord cu* îndeplinesc funcțiunea copulativă a lui *și*:

Să păstreze neclintite drepturile țării... pe care ***au jurat*** *el cu toți ceilalți prinți și nobili a le păzi.* BĂLCESCU, o. II 187.

Predicatul stă la singular cînd vorbitorul desprinde unul din elementele subiectului multiplu (de obicei pe primul), pe care-l consideră principal și cu care face acordul, celelalte elemente fiind considerate complemente sociative:

În zadar tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, ***a protestat*** *în numele drepturilor înscrise în constituție. Mizerabilii polițiști nu i-au lăsat să treacă.* CARAGIALE, O. I 247.

Cînd predicatul este la pluralul politeței, numele predicativ și participiul verbului la diateza pasivă rămîn la singular:

Dacă pînă mîine dimineață n-avem raportul dv., veți fi ***considerat*** *ca demisionat,* CARAGIALE, O. I 184.

Observație. Este greșită construcția *veți fi considerați*, cînd se adresează unei singure persoane.

Cînd subiectul e la pluralul maiestății sau al modestiei, se pune și verbul copulativ la plural, dar numele predicativ rămîne la singular:

Sărutăm dreapta măriei-tale, se închină ea către boierul cel măreț. Primiți să vă spunem toate cu dreptate și adevărat, deoarece ***noi sîntem muierea*** *judelui, și alte țigănci nu îndrăznesc să ne calce înainte.* SADOVEANU, F. J. I 173.

Acordul în gen

§ 124. Acordul în gen al predicatului cu un subiect multiplu alcătuit din substantive de gen diferit se face în felul următor:

Cînd substantivele sînt nume de ființe, masculinul are prioritate:

Atunci și împăratul Verde și fetele sale au rămas ***încremeniți*** *de ceea ce au auzit.* CREANGĂ, P. 278.

Cînd substantivele sînt nume de lucruri:

a) de genul neutru și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru.

Observație. Întrucît forma de feminin plural a adjectivului și a participiului (de exemplu *însorite*) servește și pentru genul neutru, nu se poate defini precis genul numelui predicativ cu o asemenea formă; așa se explică termenul de feminin-neutru folosit pentru desemnarea situațiilor de acest fel.

Gardul și poarta sînt ***însorite.***
Poarta și gardul sînt ***însorite.***
Gardurile și poarta sînt ***însorite.***
Poarta și gardurile sînt ***însorite.***
Gardul și porțile sînt ***însorite.***
Porțile și gardul sînt ***însorite.***
Gardurile și porțile sînt ***însorite.***

b) de genul masculin și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru cînd substantivul masculin e la singular:

Peretele și poarta sînt ***însorite.***
Poarta și peretele sînt ***însorite.***
Peretele și porțile sînt ***însorite.***
Porțile și peretele sînt ***însorite.***

Cînd substantivul masculin e la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat:

Pereții și poarta sînt ***înșorite.***

Poarta și pereții sînt ***înșoriți.***

Pereții și porțile sînt ***înșorite.***

Porțile și pereții sînt ***înșoriți.***

c) de genul masculin și neutru, numele predicativ stă la neutru, cînd substantivul masculin e la singular:

Peretele și gardurile sînt ***înșorite.***

Gardurile și peretele sînt ***înșorite.***

Peretele și gardul sînt ***înșorite.***

Gardul și peretele sînt ***înșorite.***

Cînd substantivul masculin e la plural și substantivul neutru e la singular, numele predicativ e la masculin:

Pereții și gardul sînt ***înșoriți.***

Gardul și pereții sînt ***înșoriți.***

Cînd și substantivul masculin și cel neutru sînt la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat:

Pereții și gardurile sînt ***înșorite.***

Gardurile și pereții sînt ***înșoriți.***

Abateri de la regulile acordului

§ 125. Abateri de la aceste reguli se ivesc mai ales acolo unde acordul se face după înțeles sau prin atracție, precum și în cazul predicatului exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă.

Acordul după înțeles

§ 126. Cînd subiectul logic diferă de cel gramatical, acordul se face de cele mai multe ori după înțeles și anume cu subiectul logic.

A. În propozițiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv singular colectiv și este determinat de alt substantiv la plural, predicatul se acordă cu substantivul la plural, atunci cînd acesta, impunînd ideea de pluralitate, este luat drept adevăratul subiect al propoziției; în acest caz substantivul colectiv sau partitiv joacă rolul de numeral nehotărît.

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou ***se văd*** *venind* ***o grămadă de oameni,*** *gesticulînd și strigînd foarte mișcați.* CARAGIALE, O. I 58.

În gară, ***un grup de vardiști însoțeau*** *pe cîțiva civili.* DUMITRIU, B. F. 88.

În același fel se face acordul cînd subiectul este *jumătate, un sfert* etc. și urmează o determinare la plural: ***Jumătate dintre elevi erau*** *în clasă.*

Hii! opt-un cal, că nu-s departe ***Galații.*** CREANGĂ, A. 100.

Mult mai frecvent însă, subiectului i se construiește o nouă formă de singular, care rezolvă contradicția:

Piteștiul e așezat *în regiunea dealurilor.*

Acordul prin atracție

§ 127. Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu alt cuvînt din propoziție de care e mai aproape sau care se impune mai mult atenției; în acest caz acordul se face prin atracție.

A. Cînd subiectul este la alt număr decît numele predicativ, este firesc ca verbul copulativ să se acorde în număr cu subiectul. Totuși, adesea acordul se face cu numele predicativ. Se aude, de exemplu, mult mai des *Două sute de lei* ***este o sumă*** decît *Două sute de lei* ***sînt o sumă.***

Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decît de subiect, construcția e corectă: ***Obiectivul*** *principal al bugetelor țărilor imperialiste* ***sînt înarmările.***

B. În propozițiile cu subiect multiplu, uneori predicatul, deși se raportă la toate elementele componente ale subiectului, se acordă numai cu cel de lîngă el:

Gheața sticlea, și pe luciul ei ***tremura lumina*** *lunii și* ***focul*** *stelelor.* SADOVEANU, O. II 111.

Dacă am inversa ordinea și am zice: ***lumina*** *lunii și* ***focul*** *stelelor* ***tremura,*** expresia ar fi greșită, căci aici, în momentul cînd pronunțăm predicatul, este evident că avem două subiecte.

C. Uneori predicatul se acordă cu complementul direct sau indirect sau cu un atribut:

Mai rar ***se aud de bărbați*** *care-s fermecători.* ȘEZ. IV 181.

Parcă ***le scoseseră*** *cineva* ***inimile*** *din ei.* GÎRLEANU, Punga, 48.

Acest acord este incorect.

Acordul subiectului cu predicatul exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă

§ 128. O confuzie se produce uneori cu privire la subiectul verbelor reflexive cu valoare pasivă. Deoarece se consideră greșit că reflexivul este impersonal și că subiectul verbului este *se*, singular, se pune verbul la singular, cu toate că adevăratul lui subiect este la plural:

În timpul pauzei ***se va servi răcoritoare*** *în pahare curate... Pîinea se va da din economie, iar* ***măslinile se va procura*** *din comerț.* BRĂESCU, V. A. 18.

Subiectele sînt *răcoritoare, măsline*, plural, deci predicatele trebuie puse şi ele la plural: *se vor servi, se vor procura*; formula echivalează cu *vor fi servite răcoritoare, măslinele vor fi procurate.*

Situaţii morfologice regionale care dau impresia unui acord greşit

§ 129. În unele regiuni din sudul ţării, persoana a III-a plural a verbelor este identică cu persoana a III-a singular (vezi vol. I, Verbul, § 260), prin urmare se spune în mod curent *ei face, oamenii merge* etc.

Haiducii caii potcoveşte

Şi la luptă ***se găteşte.*** GR. S. III 172.

În realitate, aici nu avem un caz de acord greşit, ci o modificare de ordin morfologic a persoanei a III-a plural a verbelor, neacceptată de limba literară.

La fel, nu este problemă de acord întrebuinţarea la persoana a III-a plural a formelor identice cu persoana I singular, de felul lui *ei se joc, se cobor în vale* etc. (vezi vol. I, Verbul, § 260).

ATRIBUTUL

§ 130. Se numeşte atribut partea de propoziţie care determină un substantiv sau un substitut al lui.

S-a stins viaţa ***falnicei*** *Veneţii.* EMINESCU, O. I 202.

Bordeiul ***moşneagului*** *se prefăcuse într-un palat mult* ***mai strălucitori*** *decît al împăratului!* CREANGĂ, P. 85.

Acolo se coace ***ăl mai bun*** *grîu* ***al ciocoiului.*** SADOVEANU, M. C. 5.

După părţile vorbirii prin care sînt exprimate, distingem mai multe feluri de atribute: adjectival, substantival, pronominal, verbal şi adverbial.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

Prin ce se exprimă atributul adjectival

§ 131. Atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau prin alte părţi de vorbire cu rol de adjectiv: numeral, verb la participiu (sau gerunziu).

Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis

§ 132. Atributul adjectival poate fi exprimat prin adjective la diferite grade de comparaţie.

În acea pictură... se simte domnind ***un adînc*** *simţămînt de jale, de întristare.* ODOBESCU, IST. ARH. 335.

Oare ce desfătare ***vînătorească mai deplină... mai senină și mai legănată în dulci și duioase*** *visări poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme?* ODOBESCU, III 15.

Aplicarea metodei de prelungire a vieții sculelor a luat o ***și mai mare*** *extindere.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002, 2.

Stăpînă-sa avea inima ***cea mai bună*** *din lume.* GALACTION, O. I 304.

Duceți-mă acolo pe țărmuri fericite,
Ziceam, unde Neapol p-al mării sîn ***prea lin***
Răsfrînge dealuri, stele de nori neînvelite. ALEXANDRESCU, M. 157.

Adjectivul apare uneori însoțit și de articolul adjectival:

Copilul ***cel sfios*** *și palid a biruit.* GALACTION, O. I 59.

Alunga nourii ***cei negri*** *de pe deasupra satului.* CREANGĂ, A. 34.

Cînd precedă substantivul cu înțeles determinat, adjectivul se articulează cu articolul enclitic, iar substantivul rămîne nearticulat:

Și cerul se dezbracă de ***viforoșii*** *nori.* ALEXANDRESCU, M. 102.

Să fi văzut pe ***neobositul*** *părinte cum umbla prin sat.* CREANGĂ, A. 2.

Atributul adjectival exprimat printr-un numeral cu valoare adjectivală

§ 133. Numeralele cardinale, ordinale, distributive și nehotărîte, cu rol de adjectiv, sînt atribute adjectivale.

a) Numeral cardinal

Locomotiva... trăgea încet ***șase*** *vagoane.* DUMITRIU, B. F. 5.

Doi *tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturîndu-și pantalonii.* CARAGIALE, O. I 279.

b) Numeral ordinal

S-a lăsat peste pămînt ***întîia*** *căldură.* SAHIA, N. 63.

Compania ***întîi...*** *străbătea stradă cu stradă.* CAMILAR, N. II 53.

Cu toții, prieteni din liceu, sfîrșeam anul ***al doilea*** *de facultate.* DELAVRANCEA, T. 5.

Observație. Cînd e determinat, numeralul ordinal se poate articula cu articolul adjectival:

Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul ***cel de al doile*** *cu mine.* CREANGĂ, P. 201.

c) Numeral distributiv

Am încărcat cîteva trenuri de ***cîte șaizeci*** *vagoane numai cu motoare bune.* CAMILAR, N. II 96.

d) Numeral nehotărît

Cînd se simți aproape, orbul se opri, numai baba mai făcu ***cîțiva*** *pași către foc.* SADOVEANU, O. A. IV 94.

Atributul adjectival exprimat printr-un verb la participiu cu valoare adjectivală

§ 134. Verbele la participiu cu valoare adjectivală sînt atribute adjectivale:

Eroic este astăzi copilul ***cel pierdut!*** EMINESCU, O. I 63.

Lunecă peste vitralii

Chipul uman ***regăsit.*** BANUȘ, B. 7.

Notă. Cu toate că are rol de adjectiv, prin faptul că determină un substantiv și se acordă cu acesta, participiul își păstrează și valoarea verbală și poate fi determinat de un complement sau chiar de o propoziție întreagă.

Acasă, îl așază frumos pe laviță ***așternută*** *c-un lăvicer curat.* VLAHUȚĂ, N. 10.

În zbor trufaș un vultur se ridică

La cer, splendid, ***neatins de vane zvonuri!*** NECULUȚĂ, Ț. D. 47.

Moara sta, sub învelișul ei cu strașina de un stînjen, ca un cap cu gînduri rele sub o pălărie ***trasă peste ochi.*** GALACTION, O. I 44.

— *Dom' locotenent vă așteaptă... îi spuse soldatul* ***venit să-l cheme.*** CAMILAR, N. I 423.

Atributul adjectival exprimat printr-un verb la gerunziu cu valoare adjectivală

§ 135. Scriitorii din secolul trecut întrebuințau adesea gerunziul acordat ca un adjectiv, adică îi construiau o formă feminină. Asemenea exemple se găsesc adesea în versurile lui D. Bolintineanu:

Pe-o coastă ***rîzîndă,*** *ce-n mare își pierde*

Picioru-n florit,

Apare prin arbori cu creștetu-i verde

Un chioșc aurit. BOLINTINEANU, I 294.

La candela ***murindă*** *ea tristă căuta.* BOLINTINEANU, II 205.

Și în versurile lui Eminescu, mai ales în poeziile din tinerețe, se întîlnesc aceste gerunzii acordate:

Metalica, ***vibrînda*** *a clopotelor jale*

Vuiește în cadență și sună întristat. EMINESCU, O. I 1.

În cînturi tînguioase,

În cînturi ***răsunînde.*** EMINESCU, O. I 1.

Pe-un pat alb ca un lințoliu zace lebăda ***murindă.*** EMINESCU, O. I 32.

Există însă exemple și în literatura actuală:

Peste spinările umede și ***aburinde*** *ale cailor se vedea lacul alb de ceață.* DUMITRIU, V. L. 6.

Unele gerunzii cu această valoare se răspîndesc astăzi tot mai mult: *ordine* ***crescîndă***, *apă* ***clocotindă***, *ruini* ***fumegînde***, *femeie* ***suferindă***.

Notă. Gerunziul, ca și participiul, deși are rol de adjectiv, poate fi determinat printr-un complement: *o femeie suferindă* ***de friguri***.

Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparația

§ 136. Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparația, dacă se pune în urma acestui complement, primește înainte prepoziția *de*.

Se lasă încet, încet într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări, lîngă o căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos, de o podină ***de gros***. CREANGĂ, p. 213.

Funcțiunile atributului adjectival

§ 137. Rolul principal al atributului adjectival este de a arăta felul obiectului denumit de substantivul determinat. El se acordă cu substantivul care numește acel obiect. Pe lîngă un substantiv articulat cu articolul hotărît, atributul adjectival arată de care anume exemplar este vorba, iar pe lîngă un substantiv nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, el arată o însușire care caracterizează substantivul, fără ca acesta să poată fi identificat prin acea însușire.

Poartă hainele ***negre*** (diferențiate de celelalte grație culorii).

Poartă haine ***negre*** (dar mai are și altele, tot negre, sau nu mai are altele, de nici o culoare. Deci culoarea nu poate servi aci pentru identificare).

Felul substantivului poate fi marcat în diferite chipuri, prin precizarea a diverse detalii:

a) Calitatea (cea mai obișnuită valoare a atributului adjectival):

Un cuptor e ***roșul*** *soare*. COȘBUC, F. T. 59.

[Poveștile uncheașului sfătos] *vor da cititorilor... o petrecere literară* ***din cele mai plăcute prin stilul viu, simplu și popular***. ODOBESCU, III 314.

b) Posesorul:

Humuleștii... erau... sat vechi, ***răzășesc****, întemeiat în toată puterea cuvîntului*. CREANGĂ, A. I.

Flămînzilă a început... a zvîrli cu ciolane în oamenii ***împărătești****, cari erau acolo de față*. CREANGĂ, p. 261.

Notă. Pentru sensul posesiv al atributului adjectival din acest exemplu, să se compare expresia *oamenii împărătești* cu *omul împăratului*, în care posesorul este indicat printr-un atribut substantival în genitiv.

c) Subiectul acțiunii denumite de un abstract verbal:

Rînd pe rînd, satele și tîrgurile Moldovei devin cîmp de acțiune al mișcărilor ***țărănești***. IST. R.P.R., 462.

O variantă a acestui tip este atributul care arată numele autorului unei lucrări:

Vers ***eminescian***.

d) Elementele constitutive:

Partidul ***Muncitoresc*** *Romîn.*

Echipele sportive ***studențești***.

e) Relația (limitarea acțiunii la un anumit sector):

Învoielile ***agricole***, *deși sînt obligațiuni de natură civilă, sînt executate, la nevoie, de către autorități, manu militari, ca și așa-numita în dreptul penal „muncă silnică“.* CARAGIALE, O. V 169.

f) Originea:

Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene

Și le așterne-n calea reginei ***dunărene***. EMINESCU, O. I 97.

g) Locul:

Vezi printr-a nopții stele ce ***rază*** *luminoasă*

Revarsă-n a sa cale luceafărul ***ceresc***? ALECSANDRI, P. I 136.

Făcliile ridică — se mișc în line pasuri,

. . . . . .

Monahi, cunoscătorii vieții ***pămîntene***,

Cu barbele lor albe, cu ochii stinși sub gene. EMINESCU, O. I 92.

h) Timpul:

Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului ***primăvăratic***, *n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, III 41.

i) Scopul:

Coroană ***mortuară***.

j) Comparația:

Batistă ***popească***.

Nuanțele sînt nenumărate, dar chiar cele arătate mai sus nu se disting totdeauna între ele cu destulă precizie, și sînt de fapt mai mult de natură lexicală decît de natură sintactică.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

Felurile atributului substantival

§ 138. După mijloacele de exprimare atributul substantival este de patru feluri:

A. atribut substantival în genitiv;

B. atribut substantival în dativ;

C. atribut substantival cu prepoziție;

D. apoziție.

Dintre acestea categoria atributului substantival în dativ este învechită.

A. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

Prin ce se exprimă atributul substantival în genitiv

§ 139. Atributul substantival în genitiv se exprimă prin:

1) genitivul substantivului

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina ***nopții*** *moartă.* EMINESCU, O. I 69.

Izbucnea... larma cu chiote și împușcături ***a nunților*** *din cîșlegi.* SADOVEANU, O. II 128.

Atunci ne oprirăm la marginea ***unei poieni.*** SADOVEANU, O. VIII 13.

Notă. Substantivele nume de rudenie și asimilate, care formează o unitate cu adjectivul posesiv următor (vezi vol. I, Pronumele § 180), primesc desinența genitivului la adjectivul posesiv — și de aceea trebuie considerate împreună ca reprezentînd o singură parte de propoziție, anume un atribut în genitiv.

Elvira... se uită la rochia ***maică-sii.*** DUMITRIU, B. F. 42.

Regional, aceste substantive urmate de adjectiv posesiv rămîn invariabile, încît apar în funcțiune de atribut cu forma de nominativ-acuzativ; datorită funcțiunii îndeplinite, ele trebuie considerate totuși drept atribute în genitiv.

Mama Elenca Dudeasca, sora ***bunică-mea*** *...avea sipeturi pline cu sineturi.* GHICA, S. 227.
Iar Chiruța sărmana
Capul ***frate-său*** *lua.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 495.

2) construcția cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *a* și forma de acuzativ a substantivului (vezi vol. I, Valorile prepoziției *a* § 346).

Intrai apoi... printre străvechii fagi, peste care trecuseră mîniile ***a o sută de ierni.*** SADOVEANU, L. N. 190.

Valorificarea ***a noi și noi resurse*** *locale... să fie o mîndrie pentru fiecare sfat popular.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1995.

Notă. Aici se adaugă și construcția regională cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *la* și forma de acuzativ a substantivului (vezi vol. I, Valorile prepoziției *la* § 365).

Craiul apoi porunci de legară pe țiganca de coadele ***la două iepe*** *sirepe.* RETEGANUL, P. I 50.

Atributul substantival în genitiv al unui substantiv în genitiv

§ 140. Atributul genitival poate determina un substantiv în cazul genitiv care este la rîndul lui atributul genitival al altui substantiv. Într-o asemenea succesiune de substantive în genitiv (nedespărțite între ele prin virgulă sau conjuncție), fiecare este atributul genitival al substantivului imediat precedent.

El s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele ***biciuştei postilionului...*** *nu l-ar tulbura.* NEGRUZZI, I 191.

E bine totuşi să se evite înşirarea de prea multe substantive în genitiv.

Funcţiunile atributului substantival în genitiv

§ 141. Atributul substantival în genitiv exprimă diferite raporturi, toate fiind subordonate însă, chiar atunci cînd par nuanţe foarte îndepărtate, raportului fundamental de posesie. Multiplele raporturi exprimate depind atît de sensul substantivului determinant (atributul în genitiv), cît şi de acela al substantivului determinat. Cele mai importante dintre aceste raporturi pot fi grupate în următoarele categorii:

1. Genitivul posesiv

a) posesorul

Intrai la otelul ***lui Petrică Braşoveanu.*** GHICA, C. E. 155.

b) obiectul posedat

Lună tu, stăpîn-a ***mării****, pe a lumii boltă luneci.* EMINESCU, O. I 130.

2. Genitivul dependenţei (exprimă legătura — în general reciprocă — de filiaţie, înrudire, prietenie, vecinătate etc.).

Totuşi plăcu mamei şi surorilor ***lui Gheorghe*** *acest băiat tihnit şi atît de gînditor.* VLAHUŢĂ, D. L. 34.

3. Genitivul apartenenţei

[Caii] *se ridicau în două picioare pînă-n grinzile* ***bagdadiei.*** COCEA, F. SL. 8.

Fiecare moment ***al dramei*** *cinegetice avea cîntecul său consacrat.* ODOBESCU, III 96.

4. Genitivul subiectiv (exprimă subiectul acţiunii denumite de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau făcînd parte din locuţiuni verbale; atributul subiectiv corespunde unei construcţii în care substantivul determinat ar fi verb, iar substantivul cu funcţiune de atribut, subiect).

Se auzea scîrţîitul ***pănuşilor.*** SADOVEANU, O. II 74.

Şi prin vuietul de valuri,
Prin mişcarea naltei ***ierbi,***
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul ***cîrdului*** *de cerbi.* EMINESCU, O. I 110.

— Genitivul autorului (folosit în cazul operelor literare, ştiinţifice sau artistice, al scrisorilor etc.).

Chiar cele mai uşoare din piesele ***lui Molière*** *erau grele pentru noii actori.* NEGRUZZI, I 343.

5. Genitivul obiectiv (exprimă complementul unui substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau făcînd parte dintr-o locuţiune verbală; atributul obiectiv cores-

punde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar substantivul cu funcțiune de atribut, complement direct sau indirect).

a) în funcțiune de complement direct

Irimia vînzătorul s-ar afla în Iași la curtea domnească, venit cu strîngătorii ***haraciului***. SADOVEANU, N. P. 259.

b) în funcțiune de complement indirect

E același cîntec vechi,
Setea ***liniștii*** *eterne, care-mi sună în urechi.* EMINESCU, O. I 157.

6. Genitivul materiei

a) materia propriu-zisă

Stăpînul... ținuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din fîșia ***pămîntului*** *îngust.* CEZ. PETRESCU, S. R. 5.

b) elementele constitutive

*Dar dintr-***al*** ***prinților*** *șirag,*
Cîți au trecut al casei prag,
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COȘBUC, B. I. 16.

7. Genitivul explicativ

Nu vorbesc de ucenica presviterei, o filipeancă ce vrea să învețe meșteșugul ***tămăduirii*** *bolilor.* SADOVEANU, N. P. 46.

8. Genitivul denumirii (denumește, prin nume proprii topice sau prin nume de luni, substantivul comun determinat).

Luna ***lui iulie*** *era caldă și veselă.* DELAVRANCEA, T. 38.

9. Genitivul substitut al superlativului

Datoria de onoare a fiecărui cetățean cinstit este să respecte noua constituție și să o apere ca lumina ochilor, deoarece ea este legea ***legilor*** *republicii noastre.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 710.

10. Genitivul conținutului

Ș-apoi fost-au fost poftiți la nuntă crăiasa furnicilor, crăiasa albinelor și crăiasa zînelor, minunea minunilor din ostrovul ***florilor***. CREANGĂ, P. 279.

11. Genitivul originii

Ei aduc... pînea frămîntată cu sudoare, vinul ***viilor*** *— pentru burdăhanele stăpînilor.* CAMILAR, N. I 370.

12. Genitivul local

Toți merii ***grădinilor*** *erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vînt călduț o mireasmă dulce.* SADOVEANU, N. F. 38.

13. Genitivul temporal

În tăcerea ***zilelor*** *de iarnă, doar copiii gălăgioși... băteau ghețușurile.* SADOVEANU, O. II 171.

14. Genitivul final

Cine nu știa că Răcoare are iarba ***fierului!*** SADOVEANU, O. I 461.

15. Genitivul calității

A hăulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau viers ***al bucuriei.*** SADOVEANU, N. P. 24.

16. Genitivul termenului calificat

Nemărginirea ***firii...*** *pătrundea adînc în sufletul învățătorului.* REBREANU, I. II 81.

Boarea amiezii lungi mîna apa galbenă a grîielor pînă sub cenușiul ***pădurilor.*** CAMILAR, N. I 255.

17. Genitivul termenului comparat

N-ai în lume cui să spui

Iadul ***vieții*** *tale.* NECULUȚĂ, Ț. D. 15.

În construcțiile aparținînd acestor două tipuri din urmă avem a face cu o inversare a situației reale în ceea ce privește raportul dintre noțiunile exprimate de cei doi termeni: termenul care în realitate este determinat devine din punct de vedere gramatical determinant, iar adevăratul determinant devine termen determinat prin « materializarea » epitetului sau prin metaforă. Substantivul în genitiv nu este astfel decît formal atribut, pentru că de fapt pe el îl determină calificativul sau termenul de comparație respectiv: *pădurile* sînt cenușii, *viața* era ca un iad.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN DATIV

Ce fel de substantive determină atributul substantival în dativ

§ 142. Atributul exprimat printr-un substantiv în cazul dativ determină substantive nearticulate care denumesc de obicei grade de rudenie sau atribuții sociale.

Așijderea și de aice Lupul fecior ***lui Gavriliță*** *Vornicul și alții... au alergat la Constantin-vodă.* NECULCE, CR. 146.

Tocmit-au și boieriile mari în sfat.. :. ...vornic mare în țara de gios... și vornic ***Bîrladului;*** *vornic mare de țara de sus... și vornic* ***Dorohoiului.*** GR. URECHE, în LET. I 104.

Acest fel de atribut constituie o categorie specifică limbii vechi, folosită în limba literară contemporană pentru a da ton solemn frazei.

Cu brațe libere clădim un imn lui Stalin,

Lumii *noi conducător și-nvățător.* MIHU DRAGOMIR, S. P. 50.

Funcțiunile atributului substantival în dativ

§ 143. Dat fiind sensul substantivului determinat, atributul substantival în dativ exprimă îndeosebi legătura de filiație, înrudire, prietenie, dușmănie, vecinătate sau dependență socială.

El mai poate exprima însă și alte raporturi:

— Dativ obiectiv

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
Și somnul, vameș ***vieții****, nu vrea să-mi ieie vamă.* EMINESCU, O. I 203.

— Dativ final

Smulge munților durerea, brazilor destinul spune,
Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot ***deșteptării*** *noastre, semnelor vremii profet.* EMINESCU, O. I 32.

Toate aceste raporturi se exprimă în limba de astăzi printr-un atribut substantival în genitiv, dar, spre deosebire de acesta, dativul atributiv determină numai substantive nearticulate și trimite astfel spre un predicat nominal față de care substantivul în dativ ar avea funcțiunea de complement indirect.

C. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL PREPOZIȚIONAL

Prin ce se exprimă atributul substantival prepozițional

§ 144. Atributul substantival prepozițional se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziție, de o locuțiune prepozițională sau de un adverb de comparație cu valoare de prepoziție.

Partidul nostru... înarmează masele cu știința bolșevică a luptei ***de clasă împotriva dușmanului.*** GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 457.

Văd poeți ce-au scris o limbă ***ca un fagure de miere.*** EMINESCU, O. I 31.

Categoriile de atribute prepoziționale după prepozițiile folosite

§ 145. În privința prepozițiilor folosite se disting trei categorii de atribute prepoziționale:

1. Atributul prepozițional propriu-zis se construiește cu prepoziția *de* — cea mai frecventă prepoziție a atributului —, *către, cu, fără (de), în, pentru* și cu adverbele de comparație *ca* și *cît.*

Dintr-un cotlon ***de șură****, Savastița, nevasta lui domnu Gherasim slobozise un țipăt* ***de spaimă.*** SADOVEANU, O. VIII 143.

Spui șoapte ***fără de-nțeles***
Și ochii tăi stau țintă. COȘBUC, F. T. 6.

Arde-n candel-o lumină ***cît un sîmbure de mac.*** EMINESCU, O. I 84.

2. Atributul prepozițional care înlocuiește o propoziție atributivă se construiește cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale compuse cu *de.* Deosebirea față de celelalte atribute substantivale prepoziționale o constituie faptul că la dezvoltarea atributului în propoziție complementul rezultat nu-l mai are pe *de.*

Priveam florile ***de la piept*** *şi priveam omătul* ***de pe culmi.*** GALACTION, o. I 334 [= florile care erau *la* piept, omătul care era *pe* culmi].

3. Substantivele care exprimă o acțiune verbală (nume de acțiune ori de agent) sau cele pe lîngă care se subînțelege un verb primesc un atribut corespunzător complementului indirect sau circumstanțialului pe care l-ar avea verbul respectiv. Acest fel de atribut prepozițional se construieşte cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională cu care s-ar fi construit complementul corespunzător:

Sluga mea întră cu un bilet. Aceasta era o poftire ***la prînz.*** NEGRUZZI, I 56 [= eram poftit la prînz].

Funcțiunile atributului substantival prepozițional

§ 146. Prin intermediul prepoziției atributul prepozițional poate exprima cele mai variate raporturi, care depind însă şi de sensul substantivului determinat şi de acela al substantivului determinant (care constituie împreună cu prepoziția atributul prepozițional). Raportul fundamental exprimat de un atribut substantival cu prepoziție este f e l u l, dar felul unui obiect poate fi exprimat printr-o serie întreagă de detalii referitoare la posesor, subiect, obiect, conținut, materie, destinație, timp etc. Şi tocmai de aici provin variatele valori ale atributului prepozițional. Orice raport exprimat de atributul prepozițional cuprinde în sine ideea de f e l, căreia îi este subordonat. Cele mai importante raporturi exprimate de atributul prepozițional pot fi grupate în următoarele categorii:

1. posesiv:

a) posesorul

Să te primească cu bine la casă ***de oameni.*** DELAVRANCEA H. T. 254.

b) obiectul posedat

Era dascăl în Butucani, bun sat şi mare, oameni ***cu stare.*** SLAVICI, N. I 5.

2. dependența:

Sîntem pe moşia unei Scorpii, soră ***cu Gheonoaia.*** ISPIRESCU, L. 5.

3. apartenența:

Iese luna din brădet

. . . . . .

Gînditoare ca o frunte

De poet. COŞBUC, B. I. 7.

Şi i-au îmbiat bătrînii cu o chişcătură ***de pîne.*** CAMILAR, N. I 219.

4. subiectiv:

Scîrțîirea ***de condeie*** *dădea farmec astei linişti.* EMINESCU, O. I 141.

— Prepoziționalul autorului

Poezii ***de Eminescu.***

5. obiectiv:

a) în funcțiune de complement direct

Te urmărește săptămîni
Un pas făcut alene,
O dulce strîngere **de mîni.** EMINESCU, O. I 189.

b) în funcțiune de complement indirect

Amintirile **despre părinții** *ei i-au rămas copilei adînc săpate și-n suflet și pe trup.* SADOVEANU, O. II 118.

6. relația:

Ăsta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăș **de cărăușie** *cu mine.* SADOVEANU, N. P. 15.

7. materia:

a) materia propriu-zisă

Își punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă **de cit** *și bușmachiii* **de iuft.** VLAHUȚĂ, N. 9.

b) elementele constitutive

Șiroaie **de lacrimi** *curgeau din frumoșii ei ochi.* NEGRUZZI, I 52.

8. calitatea:

Cum se poate, Dumitrache, să scoți pe pitarul Matache, om **de ispravă**....*și să-mi pui iar pe hoțomanul ăla de Chiriac...?* GHICA, S. 573.

Uneori calitatea este indicată prin locul unde s-a produs întîi un obiect:

Mirosul foilor de dafin, acum galbene ca tutunul **de Havana,** *se răspîndi puternic și plăcut.* GALACTION, O. I 120.

9. conținutul:

Dă-mi un pahar **de rachiu** *și unul* **de rom,** *o sticlă* **de vin.** GHICA, C. E. 251.

10. măsura:

Era cale **de o oră.** GALACTION, O. I 39.

11. denumirea:

Ziua **de joi** *dă o viață neînchipuită acelui tîrg mort.* CAMILAR, N. II 305.

12. substitut al superlativului:

Dar taina voastră-n veci **de veci**
La nimeni n-o s-o spui! COȘBUC, F. T. 76.

13. originea:

Calul **de dar** *nu se caută în gură.* (Proverb)

14. final:

Aceasta însă nu-i oprește de a avea mărfuri fine **de vînzare.** GHICA, S. 319.

15. temporal:

Tu, vînt **de seară**-*n calea ta*
Nu l-ai văzut venind cumva? COȘBUC, F. T. 159.

16. local:

În țarinile ***de pe față*** *oamenii arau și semănau.* SLAVICI, o. 57.

17. comparația:

Bîrzof era, cum zice romînul, un om ***cît un munte.*** GHICA, s. 399.

18. termenul calificat:

Ticălosul acel ***de Tomșa*** *v-au învățat?* NEGRUZZI, I 139.

19. termenul comparat:

Bre! ce pari ***de lumînări!*** DELAVRANCEA H. T. 147.

Deosebirea dintre raporturile exprimate de atributul substantival prepozițional și de cel în genitiv

§ 147. Marea majoritate a raporturilor exprimate de atributul genitival și de cel prepozițional corespund deci; o analiză mai atentă poate scoate însă în evidență diferența dintre ele. Mulțimea de valori ale atributului genitival și cele ale atributului prepozițional sînt subordonate la fiecare unui raport fundamental care diferă de la unul la altul. În timp ce la atributul genitival raportul fundamental este p o s e s i a (întrebarea *al cui?*), la atributul prepozițional raportul fundamental este f e l u l (întrebarea *care? ce fel de?*).

D. APOZIȚIA

§ 148. Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta.

Doi căiuți... trăgeau cu încordare, îndemnați din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, ***un romîn*** *nalt și uscat, negricios la obraz.* SADOVEANU, o. V 76.

O b s e r v a ț i e. Apoziția în nominativ pe lîngă un substantiv în nominativ nu poate constitui o dovadă pentru existența acordului.

În limba veche predomina acordul apoziției cu termenul determinat (vezi § 18); această construcție continuă să existe la scriitorii secolului al XIX-lea și chiar la unii scriitori actuali, ca element arhaic.

Adverbe explicative folosite pentru legătura dintre apoziție și termenul determinat

§ 149. Legătura dintre apoziție și termenul determinat este făcută uneori, mai ales în limba veche și în cea populară, cu ajutorul unor adverbe explicative ca *anume, adică.*

Laudele lui Traian nu poate altul să le ție și să le poarte, fără numai altul ca Traian, ***adecăte Theodosie.*** CANTEMIR, HR. 17.

Ce determină apoziția

§ 150. Apoziția nu determină numai un substantiv, ci şi orice echivalent al acestuia:

1. Un substantiv

Vitruviu ***arhitectul****, Vitruviu* ***scriitorul*** *practic, Vitruviu* ***latinul*** *ne-a împins... către aceste consideraţiuni.* ODOBESCU, IST. ARH. 75.

2. Un pronume

Dar şi ea, ***copila*** *vorbăreaţă şi nebunatică de totdeauna, deveni gînditoare, tăcută şi spăsită.* VLAHUŢĂ, N. 67.

Notă. Pronumele personal determinat de apoziţie poate lipsi atunci cînd persoana se înţelege din desinenţa personală a verbului:

Ei mi-au fost credinţa-n toi de luptă.
Fiul *lor, azi poate le sînt tatăl.* BENIUC, V. 10.

3. Un numeral

Al doilea, ***un moşneag, baciul,*** *rămase liniştit la locul lui.* SADOVEANU, O. II 219.

4. Construcţie care echivalează cu un substantiv

Cei ce au scăpat, ***turcii,*** *au fugit cum au putut.* RADU POPESCU, în MAG. IST. IV 46.

Serii de apoziţii determinînd acelaşi termen

§ 151. Unul şi acelaşi termen poate avea o serie întreagă de apoziţii, juxtapuse sau coordonate între ele.

Deodată răsare ca o nălucă el, ***nenorocitul, ocnaşul, mortul!*** SADOVEANU, O. II 261.

Ostaşul sovietic
Tovarăş *şi* ***frate***
Luptă pentru noi,
Căzu lîngă noi. BANUŞ, B. 59.

Apoziţia simplă şi apoziţia dezvoltată

§ 152. Apoziţia este de două feluri: simplă şi dezvoltată.

1. Apoziţia simplă se exprimă printr-un substantiv ori printr-un adjectiv substantivizat:

Uncheşul ***Haralambie*** *s-a oprit cu ochii adînciţi în sine şi în trecut.* SADOVEANU, N. F. 20.

Nicoară, oblicind că Irimia ***vînzătorul*** *ar fi fiind la Iaşi, n-a mai pregetat.* SADOVEANU, O. I 8.

2. Apoziția dezvoltată se exprimă printr-o îmbinare de cuvinte alcătuită dintr-un substantiv determinat de alte atribute:

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, ***starostele munților din Buzău.*** ODOBESCU, III 174.

Uneori în apoziția dezvoltată se cuprind chiar propoziții atributive care determină substantive din interiorul acestei apoziții:

În vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă,
Ce împle cupele cu vin
Mesenilor la masă,
Un paj ce poartă pas cu pas
A-mpărătesii rochii,
Băiat din flori și de pripas,
Dar îndrăzneț cu ochii,
.....
Se furișează pînditor
Privind la Cătălina. EMINESCU, O. I 173.

Funcțiunile apoziției

§ 153. Funcțiunile apoziției depind pe de o parte de sensul lexical al celor doi termeni — cuvîntul la care se referă apoziția și substantivul prin care este exprimată ea —, iar pe de alta de natura legăturii făcute de vorbitor între apoziție și termenul determinat.

Funcțiunile apoziției nu vin în atingere cu celelalte feluri de atribute substantivale decît în foarte puține cazuri. Astfel apoziția cu funcțiune determinativă poate fi echivalentă cu atributul genitival apozitiv, iar unele apoziții de tip popular provin din elipsa prepoziției *cu* într-un atribut prepozițional cu funcțiune de calificare sau caracterizare. Cele mai însemnate funcțiuni ale apoziției pe lîngă termenul la care se referă sînt determinarea, explicarea, definirea, calificarea și restrîngerea.

1. Determinarea se face prin denumire sau prin indicarea unei caracteristici care are legătură organică, imediată, cu substantivul la care se referă.

a) denumire:

Și cînd ajungem la poarta casei mari... ne iese și bunicul ***Manole*** *înainte.* SADOVEANU, L. N. 8.

b) indicarea atribuției sau a altei caracteristici:

La cerdacul Bîcului,
Bîcului ***haiducului.*** TEODORESCU, P. P. 606.

2. Explicarea se face și ea prin denumire și prin indicarea unei însușiri, dar și prin menționarea unei caracteristici care explică și restul propoziției, apoi

prin reluarea cu amănunte suplimentare a termenului determinat și prin analiză. Spre deosebire de apoziția determinativă, apoziția explicativă e legată mai puțin strîns de termenul la care se referă, aduce alt nume al lui, o precizare, dar nu e indispensabilă în frază.

a) denumire:

Bunicul, ***Manole Crețu,*** *la noi în Viișoara... văzuse lumina lumii aceștia.* SADOVEANU, L. N. 5.

Observație. Numele proprii alcătuite din doi sau mai mulți termeni trebuie considerate ca un întreg și nu ca reprezentînd un termen determinat și o apoziție.

b) indicarea atribuției ori a altei însușiri:

Atîta a fost în stare să te învețe răposatul serdar Năstase, ***tatu-tău,*** *dar încolo ce știi?* SADOVEANU, N. D. 29.

c) menționarea unei caracteristici a termenului determinat care explică și restul propoziției:

Paraclisierul, ***un drac și jumătate,*** *îi arătă jos... o firfirică.* DELAVRANCEA, H. T. 12-13.

Notă. În această funcțiune apoziția este echivalentă cu o construcție gerunzială sau cu o propoziție subordonată circumstanțială ori atributivă.

d) precizarea termenului determinat prin reluarea acestuia cu amănunte suplimentare

De cînd codrul, ***dragul codru,*** *troienindu-și frunza toată,*
Își deschide-a lui adîncuri, fața lunii să le bată,
Tristă-i firea. EMINESCU, O. I 83.

e) analiză:

Răduțu sui întăi pe tovarășii lui : ***pe popi, pe notar... și pe baba Maranda.*** SADOVEANU, O. II 104.

3. Definirea termenului determinat poate indica atribuția, felul de a fi ori situația față de cineva sau ceva. Apoziția cu această funcțiune dă impresia unei propoziții atributive contrase. Din punctul de vedere al legăturii cu termenul determinat, funcțiunea de definire se găsește aproximativ între determinare și explicare.

Actul de la 23 August 1944 a fost pregătit și înfăptuit de către Partidul Comunist Romîn, ***conducătorul încercat al clasei muncitoare și al forțelor patriotice ilegale.*** GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 346.

4. Calificarea termenului determinat se face prin epitet sau metaforă.

Erau în cotuna țiganilor niște copii ***numai piele și oase.*** CAMILAR, N. II 62.

Se întoarce spre arnăut cu gura ***pungă.*** CAMIL PETRESCU, Un om între oameni 551.

Notă. În această funcțiune calificativă apoziția este echivalentă cu un atribut adjectival calificativ sau cu o construcție comparativă.

5. Restrîngerea sferei pe care o are noțiunea exprimată de termenul determinat.

*Orice romîn, **vînător**, dacă ar avea pene, s-ar umfla straşnic în ele.* SADOVEANU, L. N. 120.

Identitatea dintre noțiunea exprimată de apoziție și noțiunea exprimată de termenul determinat

§ 154. Spre deosebire de celelalte atribute substantivale, apoziția nu este subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe același plan cu acesta: expresia lingvistică a acestei realități este juxtapunerea apoziției. În ce privește situația față de termenul determinat, apoziția se apropie într-o oarecare măsură de numele predicativ exprimat printr-un substantiv, întrucît, ca și la acesta, noțiunea exprimată prin apoziție acoperă noțiunea exprimată de termenul determinat. Cu alte cuvinte, apoziția presupune o identitate între noțiunea pe care o exprimă ea și noțiunea exprimată de termenul determinat.

*Acum iată că din codru şi Călin **mirele** iese.* EMINESCU, O. I 85.

Raportul de identitate nu este însă totdeauna cel existent în realitate: identificarea noțiunilor exprimate de cei doi termeni este făcută de vorbitor după cum vede el lucrurile într-o anumită împrejurare.

Apoziții rezultate din elipsa prepoziției *cu*

§ 155. O categorie aparte o constituie tipul de aparentă apoziție, specific poeziei populare, rezultat din elipsa prepoziției *cu* dintr-un atribut prepozițional.

*Moş Radule, **barbă sură**,*
Eu nu crez pe cei ce jură. TEODORESCU, P. P. 592.

În aceste cazuri noțiunea exprimată de atribut nu se suprapune exact termenului determinat. Atributul este alcătuit aici din cuvinte care exprimă o trăsătură esențială a obiectului denumit de substantivul determinat, scoasă de vorbitor pe primul plan. Acest tip popular stă la baza formării unor porecle, devenite apoi nume, ca *Manole **Păr-negru*** (SADOVEANU, F. J. I 8).

Procedeul este folosit și de scriitori:

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere;
*Cichindeal **gură de aur**, Mumulean **glas cu durere**.* EMINESCU, O. I 31.

Construcții apoziționale imitate după limbi străine

§ 156. Cu totul străine de acest tip, deși la prima vedere s-ar putea crede că seamănă, întrucît au la bază tot o elipsă, apar construcții de tipul:

*Ajutorul, un înotător de forță — **premiul întîi la băi de mare la Constanța** — zise cu aer grav...* BRĂESCU, V. A. 21.

În aceste cazuri orice identificare între apoziție și termenul determinat este imposibilă. Avem a face aici cu construcții imitate după limbi străine, în a căror structură gramaticală modelele corespunzătoare sînt fireşti. În limba romînă acest fel de apoziție este nerecomandabil, deoarece nu se conformează structurii gramaticale a limbii noastre: nu respectă tocmai normele referitoare la conținutul apoziției — funcțiunile pe care le poate avea ea şi mai ales necesitatea unei echivalențe între noțiunile exprimate de cei doi termeni (termenul determinat şi apoziția).

False apoziții în vorbirea neîngrijită

§ 157. Nerespectarea acestor norme poate duce la crearea de false apoziții şi atunci cînd nu intervine un model străin. În vorbirea neîngrijită, graba de a comunica un amănunt important, de obicei foarte concret, provoacă uneori înlocuirea construcției normale cu juxtapunerea cuvintelor respective, care apar în calitatea formală de apoziție fără a avea nici o legătură de conținut cu ceea ce reprezintă această parte de propoziție. Caragiale a folosit adesea efectele comice care rezultă din întrebuințarea unor asemenea false apoziții:

N-ai fost tu, o-ntrerupe d. Lefter... la... madam' Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheşă, ***casele ale verzi cu geamlîc,*** *care are o aluniță cu păr dasupra sprîncenii din stînga şi se poartă legată la cap cu roşu?* CARAGIALE, O. I 153.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE DE SUBSTANTIV

§ 158. Tot în cadrul atributului substantival trebuie considerat şi atributul exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv. Acest atribut poate fi genitival, prepozițional sau apoziție.

a) atribut genitival:

Silințele ***celor patru*** *de a se ține bine pe picioare.* SADOVEANU, O. II 42.

Ştia... să-şi împestrițeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice ca: ciucalată şi odicolon, fiindcă în odaia ofițerului... dase de gustul ***celei dintîi*** *şi descoperise uzajul* ***celei din urmă.*** COCEA, F. SL. 10.

b) atribut prepozițional:

Iată un grup ***de doisprezece.*** SADOVEANU, O. II 255.

c) apoziție:

Apoi are şi nişte prieteni tot ***unul şi unul.*** GHICA, C. E. 246.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ 159. În cadrul atributului pronominal se distinge în primul rînd grupa atributelor exprimate prin pronume propriu-zise şi grupa atributelor exprimate prin adjective de natură pronominală.

ATRIBUTUL EXPRIMAT PRIN PRONUME

Corespondența cu atributul substantival

§ 160. Atributul pronominal propriu-zis prezintă multe analogii cu atributul substantival atît din punct de vedere formal, al speciilor şi al mijloacelor de exprimare, cît şi din punct de vedere al raporturilor exprimate, lucru explicabil, o dată ce pronumele e un substitut al substantivului.

Ca şi atributul substantival, după mijloacele de exprimare atributul pronominal este de patru feluri:

a) atribut pronominal în genitiv;
b) atribut pronominal în dativ;
c) atribut pronominal cu prepoziție;
d) apoziție.

Atributul pronominal în genitiv

§ 161. Atributul pronominal în genitiv poate fi exprimat prin cazul genitiv al pronumelor personale, posesive, interogativ-relative, demonstrative, nehotărîte şi negative.

*Şuieram l-***a ei** *chemare*
Ş-am ieşit în cîmp rîzînd. EMINESCU, o. I III.
Tatăl **dumisale** *fusese... cojocar subțire.* CARAGIALE, o. I 310.
Sta şi se mira de îndrăzneala **alor noştri.** BĂLCESCU, o. II 101.
Alături era puşca lui din **a cărei** *țeavă ieşea încă fum.* ODOBESCU, III 189.
Totdeauna, după ce am urmat pe unul..., mă căiesc că n-am urmat povața **celuilalt.** CARAGIALE, o. I 124.
Dacă aş fi dus viața **tuturor**... *micul episod din copilărie... ar fi fost colb uşor, de multă vreme uitat şi spulberat.* GALACTION, o. I 61.
N-ar fi ochii **nimărui**
Dulci ca ochişorii **lui.** ALECSANDRI, P. I 81.

La atributul pronominal nu se întîlneşte nici un raport în plus față de atributul substantival. Numărul raporturilor exprimate de atributul pronominal este însă mult mai mic. Atributul pronominal în genitiv nu are categoria genitivului explicativ sau apozitiv, genitivul substitut al superlativului, genitivul conținutului, al originii, al calității etc. pe care atributul substantival le exprimă cu ajutorul sensului lexical al substantivului în genitiv. Alte raporturi — genitivul local, temporal, final sau al termenului calificat — ar putea fi în principiu exprimate şi de atributul pronominal în genitiv, însă cazurile de acest fel sînt foarte rare. Cele mai impor-

tante şi cele mai frecvente raporturi exprimate de atributul pronominal în genitiv sînt astfel următoarele:

1. Genitivul posesiv:

a) posesorul:

Şi plîngînd înfrînă calul,
Calul **ei** *cel alb ca neaua.* EMINESCU, O. I 66.

b) obiectul posedat:

La castel în poartă calul
Stă a doua zi în spume,
Dar frumoasa **lui** *stăpînă*
A rămas pierdută-n lume. EMINESCU, O. I 68.

2. Genitivul dependenței:

E sănătoasă... sărută pe părinții şi pe frații **ei**, *şi-ncepe iar să rîză ca mai nainte.* CARAGIALE, O. I 122.

3. Genitivul apartenenței:

*Mureşan scutură lanțul cu-***a lui** *voce ruginită.* EMINESCU, O. I 32.

Dacă la răspîntea vreunei uliție vezi arătîndu-se mutra **unuia**, *aşteaptă puțin şi vei vedea şi pe celălalt.* CARAGIALE, O. I 303.

4. Genitivul subiectiv:

Un an şi nouă luni s-au petrecut de la pieirea **lui**. SADOVEANU, N. P. 7.

— Genitivul autorului:

Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,
Închinînd **ale lor** *versuri la puternici, la cucoane.* EMINESCU, O. I 137.

5. Genitivul obiectiv:

a) în funcțiune de complement direct:

*De-***a lui** *laudă e plină orice gură.* EMINESCU, O. I 166.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droşca? Să ne ferim de întîlnirea **lui**, *dacă nu vrem să ne asurzească.* NEGRUZZI, I 238.

b) în funcțiune de complement indirect:

Cum ea pe coate-şi răzima
Visînd ale ei tîmple,
De dorul **lui** *şi inima*
Şi sufletu-i se împle. EMINESCU, O. I 167.
Tot alături călăresc,
Nu au grija **nimănuia**. EMINESCU, O. I 104.

Pretutindeni amintirea **ei** *mă înviora ca un val de vînt, adus deodată din cătunul meu* **cu** *miros de livadă şi iasomie.* CEZ. PETRESCU, S. R. 26.

Atributul pronominal în dativ

§ 162. Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv.

*Somnorosul, plecat pe oblîncul şelei, tresări şi, în mişcarea-**i** zăpăcită, îi căzu puşca de pe umeri.* ODOBESCU, III 193.

Putut-au oare-atîta dor
În noapte să se stîngă,
Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă,
Cînd luna trece prin stejari
*Urmînd mereu în cale-**şi**...?* EMINESCU, O. I 186.

La această specie a atributului pronominal analogia cu atributul substantival este mai depărtată, atît în ceea ce priveşte mijloacele de exprimare, cît şi raporturile exprimate.

Spre deosebire de atributul substantival în dativ, care nu determină decît substantive nearticulate, atributul pronominal în dativ determină mai ales substantive articulate: substantive masculine şi neutre (la singular şi plural) şi substantive feminine la plural, numai dacă sînt articulate, iar substantivele feminine la singular şi articulate şi nearticulate.

*Dar poate... o! capu-**mi** pustiu cu furtune,*
*Gîndirile-**mi** rele sugrum cele bune.* EMINESCU, O. I 38.

*Nădejdea-**mi** e la vremea care vindecă toate.* NEGRUZZI, I 48.

*El, în limba sa pe care aş da ani din viaţă-**mi** ca s-o pot scrie întocmai după cum el o rostea, ...îmi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor de la munte.* ODOBESCU, III 174.

Atributul pronominal în dativ este astăzi pe cale de dispariţie. El nu se mai întrebuinţează decît în poezie, şi atunci mai mult la singular; apariţia lui în proză este rară şi arhaizantă:

*Norocul lui de hoţ îl purtase teafăr-teferel, ca pe Făt-Frumos fugaru-**i** năzdrăvan.* GALACTION, O. I 249.

La scriitorii secolului trecut însă, construcţia aceasta apărea destul de des şi în proză:

*Simţind picioarele-**mi** slăbind, am închis ochii.* NEGRUZZI, I 54.

*Cîte idei triste şi vesele trecură în cîteva minute prin minte-**mi**!* ALECSANDRI, PR. 217.

De asemenea la aceşti scriitori se întîlnesc în funcţiune de atribut şi formele de dativ plural:

*Frumseţile-**ne** tineri bătrînii lor distrug.* EMINESCU, O. I 59.

*Din parte-**ne**, ne facem o datorie a-l felicita asemenea.* CARAGIALE, O. I 248.

Notă: Limba contemporană folosește în schimb foarte des construcția în care dativul cu funcțiune atributivă stă înaintea unui verb tranzitiv, determinînd substantivul cu rol de complement direct al acestui verb. Datorită poziției sale pe lîngă verb, dativul este interpretat în aceste cazuri drept complement indirect:

*Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-**ți** răcorește gîtlejul.* NEGRUZZI, I 245.

*Directorul se duce la o extremitate a peronului și-**și** aruncă privirile la mulțimea adunată pînă în cealaltă extremitate.* CARAGIALE, O. I 80.

*Nimeni nu-**i** cunoștea tinerețea.* SADOVEANU, O. II 5.

Dativul cu rol de atribut pronominal este cunoscut sub denumirea de dativ posesiv. În realitate raporturile exprimate de atributul în dativ sînt mai numeroase și paralele, în general, cu acelea exprimate de atributul pronominal în genitiv.

1. Dativul posesiv:

*Calu-**i** alb, un bun tovarăș,*
Înșeuat așteapt-afară. EMINESCU, O. I 103.

2. Dativul apartenenței:

*Las' să mă uit în ochii-**ți** ucizător de dulci.* EMINESCU, O. I 95.

3. Dativul subiectiv:

Cînd însuși glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii —
*Atunci te chem; chemarea-**mi** asculta-vei?* EMINESCU, O. I 120.

*Unul dintr-înșii... răpi în lipsă-**mi** pe scumpa mea surioară și fugi cu dînsa.* ODOBESCU, I 155.

4. Dativul obiectiv:

în funcțiune de complement indirect:

Căci scris a fost ca viața ta
*De doru-**i** să nu-ncapă,*
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă. EMINESCU, O. I 190.

Atributul pronominal prepozițional

§ 163. Atributul pronominal prepozițional se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, nehotărît sau negativ precedat de o prepoziție, de o locuțiune prepozițională sau de un adverb de comparație cu valoare de prepoziție.

*Mai ales unul **dintre ei** nu te poate suferi, și ți-e amic.* CARAGIALE, O. I 226.

*Nu mă pun eu cu unul **ca dumneata**.* SADOVEANU, O. II 101.

*Această îndoială **de sine**... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată.* VLAHUȚĂ, N. 19.

*Glas **ca al meu** nu se află în nouă hotare.* SADOVEANU, N. P. 9.

Un sultan **dintre aceia** *ce domnesc peste vro limbă,*
Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie ş-o schimbă,
La pămînt dormea ţinîndu-şi căpătîi mîna cea dreaptă. EMINESCU, O. I 142.

Cum se poate ca un bărbat **ca acesta,** *care s-a bătut în multe locuri şi a fost de şapte ori rănit, să slăbească într-atîta?* SADOVEANU, N. P. 21.

În comparaţie cu atributul substantival prepoziţional, atributul pronominal prepoziţional exprimă mult mai puţine raporturi:

1. obiectiv:

a) în funcţiune de complement direct:

Lauda **de sine** *nu miroase a bine.* (Proverb)

b) în funcţiune de complement indirect:

Dorul **de ea** *îl urmărea mereu.*

2. sociativ:

Întîlnirile **cu dînsa** *erau rare.* SADOVEANU, O. II 133.

3. dependenţa:

Se duce să ia învăţătură de la o presviteră bătrînă, ... care trăieşte în satul Filipenilor, fraţi **cu noi.** SADOVEANU, N. P. 17.

4. partitiv:

Lunca de sălcii vechi deschidea bolţi în jur; pe subt ele unii **din ei** *duseseră caii la păscut.* SADOVEANU, N. P. 25.

După cît bag de samă... domnia-ta nu eşti moldovan **de-ai noştri**; *după viersul vorbirii, pari muntean.* SADOVEANU, N. P. 9.

5. comparaţiei:

Doamna mea, o mulţămire **ca aceasta** *n-o mai voi!* EMINESCU, O. I 166.

Oşteni **ca noi** *se mai găsesc; voievod ca măria-ta, ba.* SADOVEANU, N. P. 13.

6. termenul calificat:

Oh! păcătosul **de mine!** *Oh! nenorocitul* **de mine!** *strigă Moţoc.* NEGRUZZI, I. 155.

Apoziţia

§ 164. Apoziţia pronominală are de obicei un caracter explicativ.

Şi astăzi ca şi odinioară, sus, între crengi, o mierlă, **alta,** *îşi fluieră neastîmpărul.* CEZ. PETRESCU, S. R. 141.

Îşi luă într-o basma lucruşoarele lui, **mai nimic,** *şi ieşi.* CARAGIALE, O. I 135.

ATRIBUTUL EXPRIMAT PRIN ADJECTIVE DE NATURĂ PRONOMINALĂ

Atributele care intră în această grupă

§ 165. În grupa atributelor exprimate prin adjective de natură pronominală intră atributele exprimate prin adjective posesive, interogativ-relative, demonstrative, nehotărîte şi de întărire.

Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte,
Sufletul vieții **mele.** EMINESCU, O. I 54.

***Care** om nu ține la viață?* CREANGĂ, P. 206.

Ședeau amîndoi de vorbă și puneau la cale că ce rost să-i facă fetei **ăsteia.** CARAGIALE, O. I 118.

El singur, cîteodată, lasă să se priceapă **unele** *lucruri.* SADOVEANU, O. II 5.

Notă. Printre pronume, un loc aparte ocupă pronumele de întărire. La persoana I și a II-a, acest pronume nu se mai poate întrebuința fără pronumele personal (*eu însumi, voi înșivă*) și prin urmare am putea spune că nu avem de-a face aici cu un atribut, ci cu un pronume compus. La persoana a III-a însă, există pe de o parte formula cu pronumele personal (*el însuși*). (Și e de subliniat că pronumele de întărire este singurul pronume care se poate construi ca atribut pe lîngă alt pronume.) Pe de altă parte însă, pronumele de întărire se mai poate pune și pe lîngă un substantiv.

***Însuși împăratul** se va duce.* ISPIRESCU, L. 31.

Aici avem deci de-a face cu un atribut pronominal.

Toate aceste atribute se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat și din acest punct de vedere ele se aseamănă cu atributul adjectival.

Funcțiunile atributului exprimat prin adjective de natură pronominală

§ 166. În privința funcțiunilor, atributul exprimat printr-un adjectiv de natură pronominală se deosebește de atributul adjectival. Din acest punct de vedere trebuie făcută însă o distincție și în cadrul atributului exprimat prin adjective de natură pronominală.

La atributele exprimate prin adjective interogativ-relative, demonstrative și nehotărîte nu se pot distinge raporturi diferite; funcțiunea lor este simpla determinare a substantivului la care se referă.

Se lăsa în dusul pașilor domoli pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea ***cealaltă.*** VLAHUȚĂ, N. 23.

***Fiecare** pom, **fiecare** bulgăre, **fiecare** colț de iarbă au văzut și au închis în ei goana nebună a tatii din cîmp.* SAHIA, N. 62.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv exprimă în schimb o serie de raporturi identice cu cele ale atributului pronominal în genitiv:

1. Posesia:

Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit și-n țara **noastră** *de-au cerut pămînt și apă.* EMINESCU, O. I 147.

Deasupra casei **tale** *ies*
Și azi aceleași stele. EMINESCU, O. I 186.

2. Dependența:

Zîmbiră între dînșii bătrînii **tăi** *prieteni*
Și singuri ne lăsară. EMINESCU, o. I 91.

Săptămîna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decît un moment trist pentru concetățenii **noștri**. CARAGIALE, o. I 79.

3. Apartenența:

Unul caută-n oglindă de-și bucleză **al său** *păr,*
Altul caută în lume și în vreme adevăr. EMINESCU, o. I 130.

4. Subiectul:

Și te-ai dus, dulce minune,
Ș-a murit iubirea **noastră**. EMINESCU, o. I 55.

Eu știu că, în lipsa **mea**, *baba îi bocește în voie pe feciori.* SADOVEANU, N. P. 8.

5. Obiectul:

în funcțiune de complement indirect:

Mă dor de crudul **tău** *amor*
A pieptului meu coarde,
Și ochii mari și grei mă dor. EMINESCU, o. I 172.

Explicația acestei deosebiri dintre atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv și celelalte atribute exprimate prin adjective de natură pronominală stă în faptul că adjectivul posesiv este singurul care își păstrează valoarea de pronume, continuînd să țină locul numelui posesorului atunci cînd însoțește ca adjectiv numele obiectului posedat. În ceea ce privește paralelismul cu raporturile exprimate de atributul în genitiv, el se bazează pe comunitatea raportului fundamental de posesie la amîndouă aceste atribute.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

Prin ce se exprimă atributul adverbial

§ 167. Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb precedat de obicei de prepoziția *de* sau *din*, dar uneori și fără prepoziție:

a) cu prepoziție:

Bătrîna asculta vorba și gălăgia **de-afară**. SADOVEANU, o. II 13.

În jur se adunaseră mulți din cei care făcuseră gălăgia **de adineauri**. DUMITRIU, B. F. 8.

În vremile bătrîne... acest fel de pereți se aflau cu partea **de din sus** *privind tocmai spre cer.* SLAVICI, N. I 9.

Vom ține minte... răspunse feciorul **din dreapta**. CAMILAR, N. II 249.

b) fără prepoziție:

Chezășia rezolvării acestor probleme și a mersului nostru **înainte** *este partidul nostru, forța politică conducătoare în stat.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 365.

Folosirea prepoziției *de*

§ 168. Prepoziția *de* se întrebuințează și înaintea locuțiunilor adverbiale formate cu prepoziție:

Cînd îi atingea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele ***de dindărăt.*** COCEA, F. SL. 8.

Pacea măreață a văilor ***de primprejur,*** *frumusețea dătătoare de visuri a codrului ... dădeau iubirii mele pentru el o aprindere exagerată.* VLAHUȚĂ, N. 161.

Notă. În cuvinte ca *dinainte, dinăuntru* etc. putem avea de-a face sau cu *de* (+ *înainte, înăuntru* etc.) sau cu *din* (+ *ainte, lăuntru* etc.).

Clinele, așezat pe labele ***dinainte,*** *privește cu ochii sticloși ascensiunea lunii.* CEZ. PETRESCU, S. R. 42.

Cerșitorul... se oprea la o fereastră a restaurantului «Luther», privind lumea ***dinăuntru.*** CAMILAR, N. II 135.

Atributul exprimat prin adverbe de mod

§ 169. Adverbele de mod se întrebuințează fără prepoziție:

Am mai văzut eu ***așa*** *boală.* SADOVEANU, O. II 202.

Atributul exprimat prin locuțiuni adverbiale

§ 170. Unele locuțiuni adverbiale construite cu prepoziție pot deveni atribute adverbiale, valoarea prepoziției nemaifiind percepută de vorbitori:

Preoții... începură cu obicinuitul viers ***alene*** *cîntecele de îngropăciune.* ODOBESCU, I 107.

Atributul adverbial al unor substantive care cuprind o idee verbală

§ 171. După substantivele care cuprind o idee verbală, atributul adverbial nu e totdeauna precedat de prepoziție. (v. vol. I, Adverbul, § 336).

ATRIBUTUL VERBAL

Prin ce se exprimă atributul verbal

§ 172. Atributul verbal este exprimat, de obicei, prin verbe la infinitiv sau supin și mai rar la gerunziu.

S-a dus... la împăratul turcesc, ca să-i ceară învoirea ***de a domni.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 106.

Semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne ***de ars.*** NEGRUZZI, I 246.

Străbătură pînza largă a apei, **avînd** *adîncime nu mai mult decît două palme domneşti.* SADOVEANU, N. P. 35.

Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv

§ 173. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv stă mai ales pe lîngă abstracte verbale şi e echivalent cu un verb la conjunctiv care ar forma o propoziţie atributivă pe lîngă abstractul verbal: *Învoirea de a domni = învoirea să domnească.*

Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor... să-i vină rău gînd **de a lepăda** *cartea ta din mînă.* ODOBESCU, III 11.

Cît despre lucrătorii din manufacturi, ei erau încă lipsiţi de putinţa **de a juca** *un rol politic însemnat.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1995, 2.

Atributul verbal exprimat printr-un supin

§ 174. Atributul verbal exprimat prin supin arată destinaţia şi, mai rar, proveniența, şi se construieşte cu prepoziţiile *de, pentru* etc.

Aveau pămînt **de arat.** SADOVEANU, O. II 7.

Cal **de furat.**

Supinul îşi păstrează înţelesul verbal şi poate avea după el complemente:

Din lemn iese şi cruce şi par şi raclă şi surcele de pus **în foc.** CAMILAR, N. I 218.

Atributul verbal exprimat printr-un gerunziu

§ 175. Atributul verbal poate fi exprimat şi prin gerunziu. Cînd substantivul e la masculin sau neutru singular, nu se cunoaşte dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal. Atributul e sigur verbal cînd lipseşte acordul în gen şi număr:

Pletele de abia **cărunţind,** *unse totdeauna cu unt... cădeau în sfredele dese pe umeri.* SADOVEANU, O. II 4.

De asemenea trebuie să socotim că atributul e verbal cînd la rîndul lui e determinat de un complement sau cînd are subiect.

S-auzea un cîntec puternic... un cîntec **părînd** *un cutremurător semnal de alarmă.* CAMILAR, N. II 24.

Constantin era copil frumos, **semănînd** *foarte mult cu Filofteia.* GALACTION, O. I 114.

Nici o ţipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viţei **mugind** *sub şoproane sparte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

ACORDUL ATRIBUTULUI CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

Observații generale

§ 176. Atributul adjectival se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

Purta în buzunarul unei haine ***măslinii*** *poeziile lui Giusti.* DELAVRANCEA, T. 6.

Cele trei săbii ***înfipte*** *pînă la plăsele în trup inspirau dezgust publicului.* SAHIA, N. 67.

M-am mutat într-o casă ***nouă.***

M-am oprit în fața unei case ***noi.***

În București se înalță nenumărate case ***noi.***

Atributul adjectival se acordă cu substantivul pe care-l complinește întocmai cum numele predicativ format dintr-un adjectiv se acordă cu subiectul, cu deosebirea că atributul poate sta în orice caz, pe cînd numele predicativ numai în nominativ. Se spune *casa este nouă*; întocmai cum se spune și *casa nouă.*

Acordul în cazul unui substantiv determinat de mai multe adjective

§ 177. Un singur substantiv poate fi complinit prin mai multe adjective, care, fiecare în parte, se acordă cu substantivul.

Era o zi de iunie, ***luminoasă și caldă.*** GALACTION, O. I 37.

Ar fi dorit să aibă vreme, putință și mijloace ca să studieze societatea noastră ***rece, egoistă, săracă, leneșă, fudulă, sceptică, incultă și nemiloasă.*** DELAVRANCEA, T. 9.

Dar cifrele ***fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice,*** *erau prea grele pentru capul lui.* COCEA, F. SL. 15.

Acordul în caz

§ 178. Adjectivul nearticulat nu are forme cazuale speciale decît pentru genitiv-dativul feminin singular (se spune *unei prietene* ***credincioase***, față de nominativul *o prietenă* ***credincioasă***, dar *unui prieten* ***credincios,*** față de *un prieten* ***credincios***); adjectivul articulat are forme speciale de genitiv-dativ la toate genurile și la ambele numere, dar substantivul care-l urmează nu marchează cazul decît tot numai la feminin singular. Astfel singura categorie la care acordul apare clar este genitiv-dativul singular feminin.

Deasupra criptei ***negre*** *a sfîntului mormînt*
Se scutură salcîmii de toamnă şi de vînt. EMINESCU, O. I 129.

Chiar şi la genitiv-dativul singular feminin se găsesc însă numeroase exemple fără acord, adică atributul păstrează aceeaşi formă ca la nominativ.

Acest lucru se întîmplă în special cu participiile, deoarece acestea pot fi considerate şi ca verbe, echivalente cu predicatul unor propoziţii atributive, mai ales cînd sînt urmate de compliniri. Într-o expresie ca:

Prepeliţe ***tăvălite*** *în mălai şi bicaţi* ***prăjiţi*** *în mustul lor.* ODOBESCU, III 39, putem înţelege atributele *tăvălite* şi *prăjiţi* ca predicate ale unor propoziţii atributive (*care au fost tăvălite* şi *care au fost prăjiţi*). De aceea găsim adesea, chiar la scriitori consacraţi, atributul pus la nominativ:

Istoria celei dintîi dragoste, ***crescută*** *în umbra răchitelor,* ***legănată*** *de vîntul răsfirat în asfinţit prin desişul papurii, îmi apărea de multe ori ridicolă.* CEZ. PETRESCU, S. R. 26.

Paznicul livezii ***secătuită*** *de rod şi al viei părăginite e ursuz şi surd.* CEZ. PETRESCU, S. R. II.

E de remarcat, în acest din urmă exemplu, faptul că al doilea atribut, *părăginite*, nefiind urmat de o complinire, a fost pus la genitiv, fără să se vadă că astfel se distruge simetria cu primul, *secătuită*.

Unii socotesc că trebuie să folosească nominativul, pentru a evita confuzia cu pluralul (*secătuite* ar fi luat drept un nominativ plural); această confuzie este însă mult mai puţin gravă (substantivul precedent fiind de obicei semn destul de clar al singularului) decît confuzia cu nominativul singular: în primul exemplu din Cezar Petrescu, *crescută* poate fi uşor înţeles ca atribut pe lîngă nominativul *istoria*. Este deci recomandabil ca acordul în caz să fie făcut peste tot.

Acordul e mai greu de făcut atunci cînd între substantiv şi atributul lui sînt intercalate alte cuvinte; cu cît intercalarea e mai dezvoltată, cu atît mai mult se pierde legătura cazuală a atributului cu substantivul pe care-l complineşte:

Mentalitatea unei fete de pension din timpul burgheziei, ***învăţată*** *să aştepte totul de la părinţi.*

Aici forma acordată, *învăţate*, ar putea fi legată de substantivul cel mai apropiat, *burgheziei*. Pentru a evita atît confuziile de acest fel cît şi dezacordul, se repetă uneori la nominativ substantivul pe care-l complineşte atributul:

Se împlinesc astăzi 30 de ani de la izbucnirea răscoalei populare armate a oamenilor muncii din oraşele şi satele Bulgariei, ***răscoală desfăşurată*** *sub conducerea Partidului Comunist Bulgar împotriva regimului monarho-fascist.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2774, 3.

Atributul se pune uneori la nominativ chiar cînd e format dintr-un adjectiv propriu-zis (nu un participiu); în acest caz lipsa acordului este incorectă, deoarece adjectivul nu poate fi interpretat ca o propoziţie atributivă.

N-o umilește pe Reveica, amintindu-i că a fost slujită de ***valeți****, camerieră, costumieră și coafeză, ca să ajungă pe mîna unei slujnice,* ***surdă****,* ***uitucă*** *și fără știință de carte.* CEZ. PETRESCU, D. O. 87.

Acordul în gen

§ 179. Cînd e vorba de un singur substantiv și un singur atribut adjectival sau cînd e vorba de un singur substantiv determinat de mai multe atribute adjectivale, acordul în gen al atributului adjectival nu ridică nici o problemă. (Vezi exemplele de mai sus, § § 176-178.) Cînd însă un singur atribut adjectival determină mai multe substantive de genuri diferite, se ridică problema genului care se va da atributului. Situația este aceeași ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (v. § 124), cu deosebirea că în cazul atributului există posibilitatea de a face acordul numai cu ultimul substantiv, lăsînd atributul la singular:

Dealul și cîmpia ***olteană.***

În limba contemporană, această construcție începe să fie evitată, deoarece nu se vede clar că atributul se referă și la primul substantiv. Atributul nu se pune însă la plural, ci este repetat:

Dealul ***oltean*** *și cîmpia* ***olteană.***

Faptul că adjectivul se acordă și cu primul substantiv se vede mai clar numai atunci cînd acesta e precedat de o prepoziție ca *pe*:

Pe *dealul și pe cîmpia olteană.*

Dacă primul substantiv, *dealul*, n-ar fi și el determinat de atributul adjectival acordat formal numai cu al doilea substantiv, *cîmpia*, prezența articolului la un substantiv precedat de prepoziție n-ar fi posibilă; în acest caz s-ar spune:

Pe deal și pe cîmpia olteană.

Pentru cazul cînd două substantive de genuri diferite sînt complinite de un singur atribut adjectival la plural, sînt valabile exemplele citate la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (v. § 124), dacă suprimăm verbul copulativ:

Împăratul Verde și fetele sale, ***încremeniți*** *de ceea ce au auzit...*

Gardul și poarta ***însorite***... etc.

Notă. Atributul exprimat prin numeralul *întîi* apare la nominativ-acuzativ singular feminin și sub forma *întîia*; cînd e așezat în urma substantivului, e preferabilă forma *întîi* (vezi vol. I Numeralul, § 215).

Compania ***întîi,*** *cu armele în cumpănire, străbătea stradă cu stradă.* CAMILAR, N. II 53.

Cînd e așezat înaintea substantivului, numeralul ia obligator forma *întîia*:

S-a lăsat peste pămînt ***întîia*** *căldură.* SAHIA, N. 63.

Gerunziul, cînd e considerat ca adjectiv, se acordă în gen cu substantivul al cărui atribut este:

Iară dacă se duse cu inima ***tremurîndă*** *și auzi de la împăratul șiretenia cu florile, el se dezvinovăți.* ISPIRESCU, L. 165.

Acordul în număr

§ 180. Cînd două atribute adjectivale stau pe lîngă acelaşi substantiv, uzul tradiţional cere punerea substantivului la singular:

***Limba** franceză şi germană.*

În limba scrisă contemporană se răspîndeşte însă tot mai mult formula cu substantivul la plural:

***Limbile** franceză şi germană.*

Limba vorbită nu foloseşte această formulă, care dă impresia de dezacord, deoarece nu se simte imediat că va urma un al doilea atribut.

În mod greşit se acordă uneori în număr adverbul, luat drept adjectiv:

*Munţi **nespuşi** de înalţi.*

ACORDUL ARTICOLULUI POSESIV LA ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

§ 181. Cînd atributul substantival în genitiv este precedat de articolul posesiv *al, a, ai, ale*, articolul se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care-l determină atributul în genitiv:

*Băiatul acesta **al** vecinului.*

*Fata aceasta **a** vecinului.*

*Băieţii aceştia **ai** vecinului.*

*Fetele acestea **ale** vecinului.*

*Totuşi, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraţilor care ascultau, se împletea un cîntec stîns abia auzit ca în somnie, cîntec **al** aducerii aminte **a** rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, subt robii mute, în viaţă fără bucurie, în moarte fără răscumpărare.* SADOVEANU, N. P. 126.

Regional apare adeseori *a* ca formă unică a articolului (vezi vol. I, Articolul § 136).

Noroc bun!... Pe cîmpul neted
*Ies romînii cu-**a** lor pluguri!* ALECSANDRI, P. III 41.

*Ce-ar zice văru' Axente **a** dascălului?* VORNIC, Oameni sub patrafir 68.

Cînd între substantivul determinat şi atribut se intercalează un determinant cu prepoziţie, poate exista îndoială dacă atributul priveşte primul sau al doilea substantiv.

*Examenele de sfîrşit de an **al** şcolii.*

*Examenele de sfîrşit de an **ale** şcolii.*

În primul exemplu, sfîrşitul de an este al şcolii: *sfîrşit de an al şcolii* formează o îmbinare de cuvinte, iar *examenele* se referă la întreaga îmbinare; în al doilea exemplu, *examenele de sfîrşit de an* formează o îmbinare, *sfîrşitul de an* determină substantivul *examenele*, iar *ale şcolii* se referă la întreaga îmbinare. Analiza corectă a

gîndirii ne arată singură la ce formă trebuie pus articolul posesiv. În literatura noastră lingvistică se întîlnește și *legile interne de dezvoltare* **a** *limbii* și *legile interne de dezvoltare* **ale** *limbii*. Corectă este prima formulă, căci e vorba de legile după care are loc dezvoltarea limbii, nu de legile de dezvoltare pe care le are limba.

COMPLEMENTUL

§ 182. Se numesc complemente părțile secundare de propoziție care determină un verb, predicativ sau nepredicativ, precum și un adjectiv sau un adverb.

a) un verb

Stol de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri *de nori.* EMINESCU, O. I 378.

A intrat... ***la urmă...*** *căpitan Cozmuță Negrea, abia descălecat* ***la curte.*** SADOVEANU, N. P. 373.

b) un adjectiv

A purces să caute tocmai în sat la Goruni niște cuscri și alți cumătri, oameni cumsecade și mai cu samă vrednici ***la treburile*** *pe care le punea la cale.* SADOVEANU, N. P. 378.

Se accentuează artificiul protocolului prin mișcări amintitoare ***de balet.*** CAMIL PETRESCU, T. III 395.

c) un adverb

Nu erau mai mult ***decît două săptămîni*** *de cînd se măritase.* CREANGĂ, P. 114.

Complemente care determină alte complemente

§ 183. Un complement poate determina alt complement:

Apele plîng ***clar izvorînd în fîntîne.*** EMINESCU, O. I 231.

Solul lui Apletin a început ***a vorbi cu glas*** *gros și cumpănit, arătînd ieșirea la lume a pîrcălabului Irimia.* SADOVEANU, N. P. 374.

Diferitele feluri de complemente

§ 184. Complementele arată cine suferă acțiunea verbului (complement direct), pe cine îl privește (complement indirect), de cine e făcută acțiunea unui verb la diateza pasivă (complement de agent), în ce împrejurări de timp, loc, mod etc. se petrece acțiunea sau cum se prezintă o însușire (complemente circumstanțiale).

a) complement direct

Se prind de mîini şi se desprind,

. . . . . .

Şi bat ***pămîntul*** *tropotind*

În tact uşor. COŞBUC, B. I. 21.

b) complement indirect

Cum de să ştie el ceva şi să n-o dea ***tîrgului***? ISPIRESCU, L. 112.

c) complement de agent

Asociaţiunea priimi, — nu însă fără dezbateri, — ortografia propusă ***de acea comisiune*** *filologică.* ODOBESCU, I 488-489.

d) complemente circumstanţiale

Într-o zi *fierbinte a lunii lui cuptor,* ***pe la nămiezi*** *apăsa* ***deasupra mahalalei*** *Mihai-Vodă o pîclă straşnică.* CARAGIALE, O. III 126.

Stejarii ***cu hohot*** *izbeau*

Adînc răzvrătita coroană. COŞBUC, F. T. 83.

Deosebirea dintre complementul direct şi cel indirect

§ 185. Deşi în practică e uşor de deosebit complementul direct de cel indirect, nu e uşor de dat definiţii care să le distingă categoric unul de altul şi să acopere toate exemplele. Complementul direct este mai legat de acţiune, el arată obiectul asupra căruia se exercită direct acţiunea verbului, obiectul care este modificat sau chiar creat prin această acţiune, pe cînd complementul indirect arată obiectul, existent independent de acţiunea verbului, şi pe care această acţiune îl interesează.

Ghirai hanul cel bătrîn

. . . . . .

Pe loc au şi poruncit

La mîrzaci *de cei mai mari*

Şi la cincizeci de tătari

Pe Gruie *să-l ducă-ndată*

La cea monastire naltă! ALECSANDRI, P. P. 79.

Porunca lui Ghirai se adresează mîrzacilor şi tătarilor (complemente indirecte), pe cînd acţiunea verbului *a duce* se exercită direct asupra lui *Gruie* (complement direct). De aceea complement indirect au în mod curent şi verbele intranzitive şi cele la diateza pasivă, în timp ce complementul direct nu poate sta în mod normal decît pe lîngă verbele tranzitive, la diateza activă. Dacă activul e transformat în pasiv, complementul indirect rămîne neschimbat, pe cînd complementul direct se transformă în subiect:

Dau (verb tranzitiv, activ) *ovăz* (complement direct) *calului* (complement indirect).

Ovăzul (subiect) *este dat* (verb la diateza pasivă) *calului* (complement indirect).

Prin ce se exprimă complementele

§ 186. Complementele se exprimă printr-un substantiv (sau un substitut al acestuia) cu sau fără prepoziție, printr-un adverb sau printr-un verb nepredicativ.

a) substantiv fără prepoziție

Vînătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute ***vînatul*** *ajutat de cînele său.* ODOBESCU, III 15.

b) substantiv cu prepoziție

Femeia a priceput slăbiciunea bărbatului și totdeauna i-a bătut ***în strună.*** SEVASTOS, N. 3.

c) adverb

Începe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină, tocînd bandă după bandă, ca un nai, lătrînd ***viu*** *de tot,* ***sperios,*** *ca un motor de motocicletă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

d) verb nepredicativ

Mama lui bădița Vasile își petrecea băietul la Piatră, ***bocindu-l*** *ca pe un mort.* CREANGĂ, A. 9.

COMPLEMENTUL DIRECT

§ 187. Complementul direct este partea de propoziție care determină un verb tranzitiv, la un mod predicativ sau nepredicativ, indicînd asupra cui (ființă, lucru, proces etc.) trece nemijlocit acțiunea verbului respectiv, sau indicînd rezultatul unei acțiuni.

A-mpiedicat ***calul*** *și și-a pregătit* ***culcuș.*** STANCU, D. 21.

Infanteriile... străbăteau ***cîmpii, sate, orașe.*** CAMILAR, N. I 7.

În darn Scavinschi scria ***imne*** *asupra fericirii patriei,* ***sonete*** *pentru răsărita stea a Moldaviei.* NEGRUZZI, I 206.

Bunicul mieu... văzînd ***cearta*** *iscată între tata și mama din pricina mea, a zis.* CREANGĂ, A. 18.

Prin ce se exprimă complementul direct

§ 188. Complementul direct poate fi exprimat:

a) Printr-un substantiv sau orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv, numeral)

Uriașii munți... slobozieră, din coamele lor zbîrlite pînă la cer, ***ploile, trăsnetele, șuvoaiele.*** GALACTION, O. I 154-155.

Şi cînd îi atingea numai cu ţesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele de dindărăt. COCEA, F. SL. 8.

Mai nainte vreme bătrîna ***multe*** *îndurase.* SADOVEANU, O. II 6.

Sînt acum de şaizeci de ani fără unul şi din ei vreo ***patruzeci*** *tot la ţară i-am irosit.* REBREANU, R. I 13.

b) Printr-un verb la infinitiv, gerunziu, supin

Şi ***a vorbi*** *de la dînsa am învăţat.* CREANGĂ, A. 35.

Dar aud ***chemîndu-mă.*** NEGRUZZI, I 40.

După ce sfîrşea ***de dus*** *apă la casă, stropea uliţa mare.* CAMILAR, N. I 26.

Nu mai mîntuie mumă-sa ***de bocit.*** DUMITRIU, V. L. 56.

Complementul direct poate fi exprimat şi printr-o îmbinare de cuvinte care exprimă o singură noţiune :

A muiat baba ***turta-dulce****, a gustat-o şi zice : — Bogdaproste!* CARAGIALE, O. II 245.

Nu le putuse încă învăţa pe toate [stelele], *dar cunoştea* ***cloşca-cu-puii*** *şi mişcările ei în crucea-nopţii.* SADOVEANU, N. P. 148.

Complementul direct şi construcţiile pasive

§ 189. Subiectului gramatical dintr-o construcţie pasivă îi corespunde în construcţia activă un complement direct.

În construcţie activă:

Primăvara plugarii ară şi seamănă ***ogoarele.***

Mecanicii uzinei au construit ***electromotorul.***

În construcţie pasivă:

Primăvara ***ogoarele*** *sînt arate şi semănate de plugari.*

Electromotorul *a fost construit de mecanicii uzinei.*

Verbe cu două complemente directe

§ 190. Unele verbe pot avea două complemente directe, unul al persoanei (fiinţei) şi altul al lucrului:

Fiecare piatră ***ne*** *învaţă* ***ceva.*** TULBURE, V. R. 45.

Tomşa! El ***te-a*** *învăţat* ***a vorbi*** *cu atîta dîrzie?* NEGRUZZI, I 139.

Observaţie asupra complementului direct al unor verbe intranzitive

§ 191. În mod obişnuit, numai acţiunea verbelor tranzitive trece direct asupra complementului direct:

Colonelul Enghel îmi dărui ***o puşcă*** *cu două ţeve.* ODOBESCU, III 22.

De multe ori cinstea ***fini*** *şi* ***fine.*** SADOVEANU, O. II 6.

O oboseală uşoară îi învăluise ***sufletul.*** SADOVEANU, O. II 173.

În unele cazuri, şi verbele intranzitive pot avea un complement direct exprimat printr-un cuvînt avînd aceeaşi rădăcină cu verbul respectiv sau numai un sens asemănător cu acesta. În aceste cazuri, complementul direct are lîngă el în mod obligator un determinativ. (Vezi vol. I, § 218).

Aţi luptat ***luptă deşartă****, aţi vînat ţintă nebună.* EMINESCU, O. I 36.

Oamenii, ieşind, se lăsau la pămînt, sub streşină, adormind dintr-o dată ***somn greu*** *ca plumbul.* CAMILAR, N. I 62.

Cum se construieşte complementul direct

§ 192. Complementul direct exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv poate fi construit în două feluri:

1. În acuzativ precedat de prepoziţia *pe* (vezi şi vol. I, § 369). În această situaţie se găsesc:

a) numele proprii de persoane:

D. Georgescu... face cîţiva paşi în sus, apoi în jos, să găsească ***pe madam' Georgescu.*** CARAGIALE, O. II 4.

Deseori dureri ascuţite îl cercau ***pe Ursu.*** SADOVEANU, O. II 198.

b) numele comune de persoane:

Porunci ca paznicii să se puie să prindă ***pe hoţi.*** ISPIRESCU, L. 72.

Observaţie. În limba contemporană se manifestă tendinţa de a nu se folosi prepoziţia *pe* în această situaţie, unde prezenţa ei este necesară:

Voi, mame!
învăţaţi pruncii voştri
înainte de cuvîntul mamă,
înainte de cuvîntul pîine —
cuvîntul pace! BRESLAŞU, în Poezia nouă în R.P.R. 92.

Asemenea construcţii sînt nerecomandabile, întrucît presupun o asimilare cu lucrurile a persoanelor denumite de substantivele respective (vezi vol. I, § 369).

c) formele accentuate ale pronumelor (personale, posesive, demonstrative, nehotărîte, relativ-interogative), cu excepţia pronumelui *ce*:

Cînd v-a întreba ***pe voi,*** *să daţi vina* ***pe mine*** *şi să lăsaţi să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9.

Nici oştirea... ***pe el*** *nu-l învăţase mare lucru.* COCEA, F. SL. 9.

Şi ajungînd ***pe Făt-Frumos*** *şi* ***pe ai săi*** *merse cu dînşii.* ISPIRESCU, L. 79.

Îi aude ***pe cei*** *de pe capră cum sar jos.* SAHIA, N. 86.

Tocmeau ***pe oricine.*** COCEA, F. SL. 9.

Mai avea el un cîine la casă, dar acesta era leneş şi nu lătra ***pe nimeni.*** SLAVICI, O. 131.

d) expresiile de tipul:

Cui pe cui *se scoate.*

Lup pe lup *nu se mănîncă.*

Aici avem de fapt a face cu o încrucişare: *un cui se scoate cu alt cui* + ***un cui*** *scoate pe alt cui*; *lupii nu se mănîncă unul pe altul* + *un lup nu mănîncă pe* ***alt lup.***

2. În acuzativ neprecedat de prepoziţia *pe*, cînd e vorba de nume de lucruri:

Apucă ***bucăţica*** *de zahăr şi-ncepe s-o ronţăie.* CARAGIALE, O. II 97.

O capră lasă ***păscutul*** *şi se caţără pe răchită.* SADOVEANU, O. II 187.

De vei izbuti să-mi aduci ***iapa*** *cea sireapă ce este la curtea împăratului meu vecin, vei scăpa cu faţa curată.* ISPIRESCU, L. 76.

Trec de colo pînă colo prin coridor, să văz în care compartiment aş găsi ***un loc*** *mai comod.* CARAGIALE, O. II 95.

Împăratul iese în grădină ca să vadă ***merele*** *cele aurite.* ISPIRESCU, L. 72.

Aparente excepţii de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ

§ 193. Aparentele excepţii (construcţii ale complementului direct cu genitivul sau cu altă prepoziţie decît *pe*) sînt la fel cu cele întîlnite la subiect (§ 109):

a) aparent genitiv:

Pe-ai casei *încep a-i vedea ca prin ceaţă.* STANCU, D. 128.

Dovada că aici nu avem de-a face cu un genitiv propriu-zis (lucru arătat la subiect) ne-o aduce chiar faptul că înaintea articolului se poate pune prepoziţia caracteristică acuzativului.

b) construcţii cu valoare partitivă, cu prepoziţia *de* sau *din*:

Robinson ***de aceste...*** *nici avea în cuget.* DRĂGHICI, R. 5.

Arde la căldări, în loc de cărbuni, ***din grîul*** *ce transporta în hambarele vaporului.* BART, E. 324.

Ca şi în construcţiile asemănătoare întîlnite la subiect, aici trebuie subînţeles un substantiv ca *lucruri, o parte*, în acuzativ.

c) construcţii cu prepoziţia *la*:

Şi mănîncă fata ***la plăcinte*** *şi mănîncă, hăt bine.* CREANGĂ, A. 290.

Spărgea ***la alune*** *pe nicovală.* ISPIRESCU, L. 92.

Explicaţia este şi aici aceeaşi ca la subiect.

COMPLEMENTUL INDIRECT

§ 194. Complementul indirect este partea de propoziţie asupra căreia se răsfrînge în chip indirect acţiunea verbului, în sensul că din acţiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă, pentru fiinţa sau lucrul denumit de complementul indirect.

Faurii au făcut topoare, coase, unelte trebuitoare, sau săbii ***pentru oştile*** *principilor, baronilor ce au stăpînit ţinutul.* CĂLUGĂRU, O. P. 107.

Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Şi ***gîndirilor*** *dînd viaţă, suferinţele întuneci.* EMINESCU O. I 130.

*Daţi-****mi*** *voie de a* ***vă*** *demonstra aceasta prin citirea aceluiaşi prim capitol.* ODOBESCU, II 380.

Felul verbelor determinate de complementul indirect

§ 195. Verbul determinat de un complement indirect poate fi intranzitiv, tranzitiv cu două complemente (unul direct și unul indirect) sau folosit absolut (numai cu complementul indirect), reflexiv sau locuțiune verbală.

a) verb intranzitiv

Harap Alb, strîngînd aripa cu îngrijire, ***mulțămește*** *furnicii pentru ajutoriul făgăduit.* CREANGĂ, P. 237 238.

Huțu o cunoștea și s-a dus să-i sărute mîna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare și ***s-a uitat*** *la el.* SLAVICI, N. I 168.

b) verb tranzitiv

Asta îi ***aduse*** *lui Mitrea prea puțină ușurare.* SADOVEANU, M. C. 54.

Rușteilui Valică și Măriucăi lui Onofrei găsești să le ***dai*** *și să le* ***răzdai?*** CREANGĂ, A. 17.

Apoi cînd m-am dus acasă ***ș-am spus*** *babei, ea a avut ce se bate cu mîna peste gură.* SADOVEANU, O. V 460.

c) verb reflexiv:

Se gîndea *la ceva ce știa numai el.* DUMITRIU, Pasărea furtunii, 169.

d) locuțiune verbală:

De cîte ori, iubito, de noi ***mi-aduc aminte***
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

Căuta pricină *flăcăului într-una.* SADOVEANU, O. II 134.

Îndată ***se făcu loc*** *moldovenilor, carii, luîndu-și răniții, se îndreptară către munți.* NEGRUZZI, I 175.

Prin ce se exprimă complementul indirect

§ 196. Complementul indirect poate fi exprimat printr-un substantiv sau orice altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral, verb) cu valoare de substantiv:

a) substantiv:

Solului *nu i se taie capul, zise Spancioc.* NEGRUZZI, I 139.

b) pronume:

*Tu-****mi*** *ceri chiar nemurirea mea,*
În schimb pe-o sărutare. EMINESCU, O. I 173.

c) adjectiv:

Aduc sărbătoare
La mic și la mare,
La cei mijlocii... BANUȘ, B. 102.

d) numeral:

La trei *le-au tăiat capul cu satîrul... celorlalți le-au băgat pumnul pe beregată.* DELAVRANCEA, H. T. 104.

e) verb:

Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista **întru a prezenta** *domnului la anul nou o pîine mare şi sare.* ALECSANDRI, la NEGRUZZI, I X.

Cum se construieşte complementul indirect

§ 197. Complementul indirect exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral) care substituie un substantiv poate sta:

a) în cazul dativ:

Femeile bisericoase din sat îi băgase **mamei** *o mulţime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12.

Frînse pîinea şi dădu o bucată **lui Marandache.** SADOVEANU, N. S. 43.

b) în cazul acuzativ cu prepoziţie:

Deprins să poruncească **la mii de soldaţi** *nu mai avea acum decît cîţiva ţivili şi două jupînese la îndemînă.* COCEA, F. SL. 13.

Nobilul meşteşug nu se lipea **de dînsul.** COCEA, F. SL. 8.

Detaliul ăsta adăugat **la atîtea altele...** *ţinea în loc munca.* CĂLUGĂRU, O. P. 164.

Şi cînd gîndesc **la viaţa-mi,** *îmi pare că ea cură*
Încet repovestită de o străină gură. EMINESCU, O. I 71.

c) în cazul genitiv cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ca *asupra, în contra, împotriva*:

Împotriva datinelor *noastre eu n-am nici o putere.* ISPIRESCU, L. 76.

Ne muncirăm a-i dobîndi ajutoare în prezent şi alianţe în viitor **în contra siluirii** *ce o apasă subt cîrmuirea cea fără de lege a ciocoiului.* BĂLCESCU, O. I 303.

Notă. Complementul indirect construit cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ca *asupra, contra, împotriva* se construieşte şi cu pronume posesive sau cu formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal (vezi vol. I, § 343):

Toţi aceia cari au gînduri rele **asupra noastră** *să fie osîndiţi, spre pedeapsa lor, a citi, dintr-un capăt pînă-ntr-altul, toată Precuvîntarea la Manualul vînătorului românesc.* ODOBESCU, III 217.

Duşmanul se găteşte şi tu eşti straja lumii... Lumea te-au părăsit şi s-au sculat **asupră-ţi.** RUSSO, S. 136.

Construcţii prepoziţionale echivalente cu dativul

§ 198. Acuzativul cu *la* corespunde de cele mai de multe ori complementului indirect în dativ; construcţia cu *la* este folosită îndeosebi în limba vorbită şi familiară.

— *Cui ai dat-o, nenorocito?*
— ***La o chivuţă!*** CARAGIALE, O. I 150.

Observație. Construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *la* în locul dativului se datorește uneori imitării unei construcții prepoziționale dintr-o limbă străină, de cele mai multe ori franceza sau germana.

Întorcîndu-ne privirile către alte manifestări mai pacinice ale vieții sociale, vom constata și aci un mare număr de obiecte... propuse ***la cercetările*** *arheologului.* ODOBESCU, IST. ARH. 22.

Pe de altă parte există și tendința inversă a întrebuințării complementului indirect în dativ în locul unei construcții prepoziționale. Și în aceste situații avem de-a face cu imitarea unor construcții străine: *a adera* ***unei idei***; *a rezista* ***apăsării***; *a intercala* ***operelor*** *personale o lucrare scrisă în colaborare*; *a îngloba* ***unei sume.***

Tot unui complement indirect în dativ îi corespunde și construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *către*, construcție întîlnită des în textele arhaizante și regionale:

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, ***către tine.*** EMINESCU, O. I 149.
Zis-a mîndra ***către mine:***
Mă mărit, te las pe tine. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 231-232.

Complementul indirect al adjectivului

§ 199. Afară de verbe, complementul indirect poate determina și adjective.

Complementul indirect care determină adjectivul poate fi exprimat printr-un substantiv sau pronume în cazul dativ ori acuzativ cu prepoziție și printr-un infinitiv.

a) Substantiv și pronume în dativ:

Credincios ***jurămîntului,*** *ca un domn constituțional, el nu putea preface nimic în țară, fără de învoirea dietei.* BĂLCESCU, O. II 272.

Priincios ***sănătății.***

Scumpă ***mie.***

b) substantiv și pronume în acuzativ cu prepoziție:

Sigur ***de izbîndă.***

Sigur ***de mine.***

Complementul indirect poate determina și o locuțiune adjectivală. În acest caz complementul indirect poate fi exprimat prin infinitiv sau prin supin.

Un om în stare ***a face*** *ceva.*

Un lucru cu neputință ***de făcut.***

c) infinitiv:

Pururea în buza tunului, siliți ***a bivuaca*** *sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate* ***a muri*** *departe de ai voștri.* NEGRUZZI, I 39.

Setos ***de a cunoaște*** *țara cu tăinuitele-i comori.* ODOBESCU, PS. 211.

COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 200. Complementul de agent arată de cine e făcută acțiunea verbului la diateza pasivă. Complementul de agent poate sta pe lîngă formele predicative și pe lîngă participiul verbelor pasive sau pe lîngă verbe reflexive cu înțeles pasiv și este subiectul logic al acțiunii exprimate de verb.

Poziția față de problema țărănească, a cărei lozincă a fost incomplet dată la Congresul al IV-lea... a fost combătută **de Congresul al V-lea al P. C. R.** IST. R.P.R. 565.

Șiruri de căruțe trase **de căluți slabi**... *abia mișcau la dealuri.* CAMILAR, N. I 9.

Nu trebuia să se afle **de către «spioni»** *cînd și cum pleacă un contingent nou spre răsărit.* SADOVEANU, M. C. 72.

Prin ce se exprimă complementul de agent

§ 201. Complementul de agent se poate exprima prin:

a) substantive:

Într-un punct anumit, mi se părea chiar că zmeurișul e vînzolit **de o vietate** *puternică.* HOGAȘ, M. N. 161.

b) un substitut al substantivului, de exemplu un numeral:

Așa, vorbeau oamenii multe, și mai ales povestea lui Gherasim era **de mulți** *crezută.* SADOVEANU, O. II 25.

Prepozițiile cu care se construiește complementul de agent

§ 202. Complementul de agent se construiește de obicei cu prepoziția *de*:

Nu vezi că gura-mi arsă e **de sete**
Și-n ochii mei se vede-n friguri chinu-mi,
Copila mea cu lungi și blonde plete? EMINESCU, O. I 200.
Rămase neclintit și cuprins **de fiori.** SLAVICI, N. II 197.

Complementul de agent se mai construiește și cu prepoziția compusă *de către*. Această construcție se folosește din motive de claritate, în special cînd complementul de agent e un nume de persoană, iar verbul poate primi și un complement indirect și un complement de agent construit cu prepoziția *de*:

Tot așa se spune și **de către autorii** *greci.* GASTER, L. P. 337.

Dacă în cazul acesta complementul de agent ar fi fost construit cu prepoziția *de*: *Tot așa se spune și* **de autorii** *greci*, prepoziția ar fi putut da loc la confuzii, înțelegîndu-se *despre autorii greci.*

COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ 203. Complementul circumstanțial de loc arată locul unde se petrece o acțiune, precum și punctul de plecare, direcția și limita unei acțiuni.

La un pas de el *văzu un soldat mort.* CAMILAR, N. I 58.

Am rămas singur, îngînă încet Trubadurul, aruncîndu-și pălăria ***în firida*** *sobei.* DELAVRANCEA, T. 46.

A fost tist de vardiști de noapte ***la Ploiești.*** CARAGIALE, O. VI 209.

Podul se clăti cu greu ***de la mal;*** *luntrele ce-l purtau se lăsase* ***pînă la buze în apă.*** ODOBESCU, I 387.

Cînd porneau, dimineața, ***spre dugheni*** *cinsteau ceva.* SADOVEANU, O. II 3.

Intrînd ***pe poartă,*** *Grigore Iuga văzu... pe servitorii lui.* REBREANU, R. I 18.

Controlorul... alergă... ***pînă la vagonul*** *de poștă.* DUMITRIU, B. F. 8.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de loc

§ 204. Complementul circumstanțial de loc poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale:

Soldații își luară rănițele ***din căruțe.*** CAMILAR, N. II 65.

Lighioana cea înfricoșată... degrabă se zvîrcolea, se pitula și se afunda ***pînă la gurile*** *iadului.* ODOBESCU, III 186.

Nu-i plăcea să umble ***pe lîngă vite.*** DUMITRIU, V. L. 8.

Apartamentele nevestei lui, despărțite într-un capăt ce da ***asupra grădinii,*** *se așternură pe jos cu covoare.* NEGRUZZI, I 73.

Tîrziu, ***prin lumina*** *de lună, trecură* ***pe deasupra brazilor*** *paseri străine.* SADOVEANU, B. 232.

D-a lungul zidului *ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile* ***cu*** *vite și zalhanaua curții domnești.* ODOBESCU, I 126.

Apoi iar vine la fereastră, întinde aripile ***în dreptul soarelui*** *de întunecă de tot casa boieriului.* CREANGĂ, P. 66.

El se opri ***înaintea unei case.*** EMINESCU, N. 51.

Observație. Este incorectă construcția, din limbajul ceferiștilor, de tipul *Trenul nr. 603 merge Iași* în care se omite prepoziția. Corect este *Trenul nr. 603 merge* ***la Iași.***

b) prin pronume cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale:

L-al nostru măr mă voi duce,
Și încet l-oi scutura.
Mere ***din el*** *vor cădea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

Dă-mi voie, te rog, să viu mai tîrziu **la d-ta**, *ca să mă tîlmăcesc.* ALECSANDRI, T. 198.

Parcă s-ar sfii să şadă **lîngă dînsul** *ca o mamă.* VLAHUȚĂ, N. 10.

Rareori pătrundea **pînă la dînsul** *cîte un țipăt.* REBREANU, R. I 183.

Flăcăul... ar fi dorit numai să aibă **în preajma lui** *un suflet viu.* SADOVEANU, B. 231.

Cum ajungeau **în dreptul lui** *soldații, prindea a sudui.* CAMILAR, N. I 14.

c) prin substantiv în cazul dativ:

Ar fi voit să plece, dară parcă îl pironise cineva **locului.** ISPIRESCU, L. 35.

Fug caii duşi de spaimă şi **vîntului** *s-aştern.* EMINESCU, O. I 98.

d) prin adverbe şi locuțiuni adverbiale de loc:

Ea, văzîndu-se acum aşa de nenorocită şi horopsită, ce să facă şi **încotro** *s-apuce?* CREANGĂ, P. 89.

Cît om fi stat **acolo** *nu ştiu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu.* DELAVRANCEA, H. T. 278.

***Aici** sînt,* **aici**, *ascunşi. Trebuie să fie* **aici** *o lumînare, o lampă... Cine a fost* **aici**, *pentru ce a fugit cînd am venit noi?... că a fost cineva* **aici.** CARAGIALE, O. VI 233.

Fiecare îi poruncea. **Oriunde** *ar fi slugărit, în loc să aibă un singur stăpîn, avea zece.* COCEA, F. SL. II.

Oamenii priveau **de departe.** SADOVEANU, O. II 144.

Un murmur venea **de acolo**, BANUŞ, B. 55.

Mai **de vale**-*o blîndă ciută*

La izvoare se adapă. ALECSANDRI, P. III (L) 257.

Se uită el **în dreapta**, *nu vede nemica; se uită* **în stînga**, *nici atîta; şi cînd se uită* **în sus**, *ce să vadă? Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său şi umblau bezmetice,* **de colo pînă colo**, *neavînd loc unde să se aşeze.* CREANGĂ, P. 238.

Voi să mergeți grămadă, mă, **mai în urmă**, **mai departe**, *mă, să nu se surpe vrun mal.* DELAVRANCEA, H. T. 277.

Lui Stoicea îi năzări, printre copacii ce dădeau **de vale**, *o sclipitură ca de brici.* GALACTION, O. I 46.

Prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale cu care se construieşte complementul de loc

§ 205. Cele mai obişnuite prepoziții şi locuțiuni prepoziționale cu care se construiesc circumstanțialele de loc sînt: *în, întru, din, dintru, prin, printru, pînă, la, pe, peste, lîngă, spre, înspre, despre, dinspre, după, între, sub, către, printre, asupra* (şi prepozițiile compuse din acestea: *de la, de pe* etc.); *departe de, afară din, dincoace de,*

dincolo de, alături de, alături cu, în rînd cu, aproape de, în apropiere de, în jos de, în sus de, mai presus de, de din vale de, la miez de; în fața, din fața, prin fața, în dosul, din dosul, prin dosul, în dreptul, din dreptul, la începutul, la sfîrșitul, la mijlocul, la spatele, în susul, din susul, în josul, în preajma; înapoia, dinapoia, înaintea, dinaintea, îndărătul, dindărătul, dedesubtul, deasupra, împotriva, de-a dreapta, de-a stînga, de-a lungul, de-a curmezișul.

Avea un pat **în** *dormitorul băieților.* VLAHUȚĂ, N. 7.

Liceul, murdar, ruinat. Uneori mi se părea un imens cadavru, iară noi, copiii, ca niște viermi mișuind **într-însul.** DELAVRANCEA, H. T. 172.

Dincolo se vedeau scruntare **între** *sălcii bătrîne și-un drumeag ce suia* **din** *rîpa rîului* **la** *malul înalt.* SADOVEANU, N. P. 205.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit **la** *scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată* **prin** *Humulești* **spre** *mînăstiri.* CREANGĂ, A. 73.

Razele pătrunseră **printr-o** *ușă și-i loviră fața.* EMINESCU, N. 34.

El a trecut apoi **sub** *gang și s-a pus s-ascută* **pe** *treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne.* CARAGIALE, O. I 61.

Apoi am legat ogarul și am șezut amîndoi **lîngă** *foc povestind.* ISPIRESCU, L. 299.

Ale turnurilor umbre **peste** *unde stau culcate*

Către *țărmul dimprotivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, M. 13.

Cu cofița, pe-ndelete

Vin neveste **de la** *rîu.* COȘBUC, B. I. 6.

Pe sub *atîtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute.* ODOBESCU, III 182.

Pentru a nu răzleți feciorii **de pe lîngă sine,** *mai dură încă două case alături.* CREANGĂ, P. 3.

Nu departe *de cetățuia Neamțu... Alexandru cel bun făcu la 1402 bisericuță de lemn.* NEGRUZZI, I 213.

Alături cu *casa socru-tău este o căsuță tupilată, în care șede un tălpoi de babă.* CREANGĂ, P. 170.

Apoi ne-a pus **în rînd cu** *ceilalți școlari și ne-a dat de învățat după puterea noastră.* CREANGĂ, A. 27.

Mai presus de *acel brîu muntos se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o veșnică diademă de ninsoare.* BĂLCESCU, O. II 207.

Mai în jos de *el*

Stă maica privind. TEODORESCU, P. P. 19.

Mergi pe strada Academiei **pînă în dreptul** *bisericii Sfîntul Nicolaie dintr-o zi.* GHICA, S. 405.

În stînca de care pomenirăm și care se înalță îngrozitoare, ***la spatele*** *zidurilor, este o mîncătură adîncă.* ALEXANDRESCU, M. LVII.

Astfel căruțele cele mari stăteau acum goale, ***împrejurul*** *vetrei satului.* GALACTION, O. I 262.

Dascălul Chiosea... se primbla ***pe dinaintea*** *băieților înarmat c-o vargă lungă.* GHICA, S. 51.

Și o dată zboară calul cu Harap Alb pînă la nouri, apoi o ia ***de-a curmezișul*** *pămîntului,* ***pe deasupra*** *codrilor.* CREANGĂ, P. 213.

Săpa ***de-a lungul*** *ogoarelor canale de irigație și în urmă făcea sondaje zadarnice pentru a da de un izvor mare.* VLAHUȚĂ, D. 96.

Circumstanțialul de loc și cel de timp

§ 206. Uneori circumstanțialul de loc poate cuprinde și ideea de timp (vezi Circumstanțialul de timp, § 211). Astfel *pe drum* (sau *pe cale*) poate însemna și locul unde se petrece o acțiune și timpul cînd se petrece; *la stație* poate însemna și locul unde se oprește trenul sau tramvaiul și timpul cînd se oprește:

Ne-om da sărutări ***pe cale,***

Dulci ca florile ascunse. EMINESCU, O. I 55.

La stație *o să stăm mai mult de vorbă.*

Așa se explică de ce locuțiunea *pe loc* a devenit locuțiune adverbială de timp și cum unele adverbe de loc au căpătat funcțiune temporală (v. vol. I, § 334).

Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme ***pe loc*** *pe jandarmi de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii.* SADOVEANU, B. 285.

Aci *apărea,* ***aci*** *dispărea* [= cînd... cînd].

De aci încolo *ne vom vedea mai des* [= de acum înainte].

Circumstanțialul de loc care exprimă spațiul străbătut poate cuprinde și ideea duratei în timp a acțiunii respective:

Și se duse, și se duse Făt-Frumos ***cale lungă depărtată.*** ISPIRESCU, L. 108.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ 207. Complementul circumstanțial de timp arată timpul în care se petrece o acțiune, adică momentul, epoca, răstimpul, durata sau frecvența acțiunii.

Asta o făceau mulți voinici ***pe vremea mea!*** SADOVEANU, O. II 5.

Porunci ***pentru a doua zi*** *o plimbare cu sania.* REBREANU, R. I 214.

Din copilărie *și eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baștină.* ODOBESCU, III 14.

Cu capul crăpat, bătrînul fu lăsat pe trotuar ***pînă a doua zi.*** CAMILAR, N. I 113.

Nu mai vorbesc cu nimeni ***cîte o săptămînă.*** ALEXANDRESCU, M. 87.

Flăcăul avea ***de mai nainte*** *hotărît cum să facă.* SADOVEANU, B. 285.

Lunca se despuiase ***în cîteva nopți.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 169.

Dar ***pentru un minut*** *să dăm cuvîntul poetului elen Theocrit.* ODOBESCU, IST. ARH. 426.

Ajungînd *seara acasă, am fost întîmpinat de ai mei.* CARAGIALE, O. II 204.

Cînd, ***o dată*** *sau* ***de două ori,*** *i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sufragerii, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e.* COCEA, F. SL. 16.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de timp

§ 208. Complementul circumstanțial de timp poate fi exprimat:

a) Prin substantive, de obicei însoțite de determinative (adjective sau numerale și adverbe):

Înainte, ***copil,*** *vorbea și el ca toți.* DUMITRIU, V. L. 15.

Tămădăienii... mînînd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ***ore, zile și luni întregi,*** *împrejurul falnicilor dropioi.* ODOBESCU, III 14.

A doua zi Ana se arătă iar, ***timpul de a schimba*** *un salut, un zîmbet — și dispăru.* VLAHUȚĂ, D. 128.

A treia zi *pleca la București.* VLAHUȚĂ, D. 115.

O luptă care trebuia să ție ***mai patru secoli*** *începu atunci.* BĂLCESCU, O. II 12.

b) Substantive cu prepoziție sau locuțiuni prepoziționale, singure sau însoțite de determinative:

Unii boieri șopteau într-adevăr... cum că s-ar fi zărit ***într-acea noapte*** *oameni d-ai lui Stoica.* ODOBESCU, I 78.

Era ***prin septembrie.*** VLAHUȚĂ, N. 7.

Mă gîndesc că sîntem de departe și trebuie să pornim la drum ***asupra nopții.*** SADOVEANU, B. 274.

Rămasă fără mamă, ***la vîrsta de nouă ani,*** *Ana crescuse* ***pînă la 16 ani*** *în pensionul doamnei Raspal.* VLAHUȚĂ, D. 57.

De douăzeci și șase de ani *și-a părăsit neamurile și nu s-a mai întors la ele.* SADOVEANU, B. 36.

Sigismund... se îndreptă pe altă cale mai lungă, pe lîngă hotarul Poloniei și, ***în timp de noapte,*** *ajunse fără veste la Cluj, în Transilvania,* ***în 20 ale lunii lui august.*** BĂLCESCU, O. II 196.

Dar ***în tot lungul celor trei luni de iarnă*** *cît a răbdat foamea și gerul pe cheiurile gării, n-a învățat că trenurile... sosesc și pleacă la ore anumite.* COCEA, F. SL. 8.

Cu ajutorul unor substantive care exprimă noțiuni privitoare la împărțirea timpului se formează locuțiuni care îndeplinesc rolul de circumstanțiale de timp

e) Locuțiuni adverbiale de timp:

Eu voi d-această lume să fiu **în veci** *departe.* ALEXANDRESCU, M. 23.

De e curcă,
Ce se-ncurcă
La revărsatul zorilor
În calea vînătorilor? ODOBESCU, III 9.

Călare pe un cal mic, vînăt... cutreiera tîrgul ***zi și noapte.*** GHICA, S. 235.

Din cînd în cînd *se uita la cerul topit în ceață.* DUMITRIU, V. L. 7.

Fusese fierar ***pe vremuri.*** DUMITRIU, V. L. 68.

Noi ***de copii*** *ne știm.* COȘBUC, B. I. 54.

Noi pe Hanora o știm ***de mică.*** CAMILAR, N. I 317.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește circumstanțialul de timp

§ 209. Cele mai obișnuite prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu care se construiesc circumstanțialele de timp sînt: *în, întru, prin, de prin, din, la, pe la, de la, pînă la, spre, despre, înspre, dinspre, după, între, peste, cu, de cu, pe, pînă, de, pentru, sub*; *o dată cu, împreună cu, în vremea, pe vremea, în timpul, pe timpul, în timp de, în cursul, în răstimpul, la data, înainte de, preț de, la începutul, la sfîrșitul, în mijlocul, dincolo de.*

În *ziua alergării de cai de la Epsom am avut un noroc neașteptat.* ALECSANDRI, T. 485.

În *opt ani de cînd m-am întors în Romînia decepțiunea a urmat la decepțiune.* EMINESCU, la CĂLINESCU, V. E. 377.

În sfîrșit ***în*** *două zile ajunge la Brăila.* ***În*** *alte două își vinde marfa și-n alte două se-ntoarce.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Într-o *dimineață, era* ***prin*** *sărbătorile crăciunului, mă duceam la Eminescu.* VLAHUȚĂ, F. R. 102.

D. Haret, ministrul instrucției publice, încă ***de prin*** *mai trecut s-a adresat prin două circulări către artiștii și oamenii noștri de cultură.* CARAGIALE, O. III 249.

În *noaptea trecută,* ***pe la*** *un ceas* ***după*** *douăsprezece, am fost trezit din somnul dulce ce gustam, prin un zinghet metalic care m-a mirat foarte mult, nefiind obicinuit a auzi asemine armonie* ***la*** *ceasuri atît de tîrzii.* ALECSANDRI, PR. 39.

La *sfîrșitul lui mai, Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de ocă de cireșe.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

La *vîrsta de 26 de ani, plictisit, dezgustat de viață, își toacă la Viena ultimul împrumut.* VLAHUȚĂ, F. R. 30.

***De la** optsprezece ani, el își ia coroana... și sceptrul.* CARAGIALE, O. III 121.

*Era **înspre** seară, pe cînd natura pare că e în așteptare de un evenement misterios.* ALECSANDRI, PR. 508.

*Poposiră **dinspre** ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul cîinilor.* GALACTION, O. I 277.

***După** aceste incidente care atacau în mod atît de grav poziția gravă de copist, trebuia neapărat să mai urmeze ceva.* EMINESCU, S. P. 239.

***Peste** vreun ceas iată și mocanii cu negustorul.* CARAGIALE, O. III 129.

*Hai iute să ne gătim, ca să plecăm **cu** ziuă.* ALECSANDRI, T. 485.

***Cu** căderea acestor doi bravi căpitani a dispărut orice urmă de luptă în Principate.* GHICA, S. 115.

*Vă las... că la țeară, noi ne culcăm **de cu** vreme.* ALECSANDRI, P. 181.

*Baba, care se **culcase o dată cu** găinile, se scula **cu** noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6.

*Țăranii se sculară **împreună cu** soarele ca și altă dată.* REBREANU, R. II 108.

*De cîte ori seara **pe** lună cînd ședeau amîndoi în grădină, nu-și croiau visuri copilărești.* VLAHUȚĂ, D. 130.

*Domnul Alecu Russo, dînd la Teatrul Național, tot sub domnia lui Mihail Sturza, o mică farsă, în care un țăran cînta: «De la Iași la Dorohoi Țara-i plină de ciocoi», fu aruncat într-o căruță de poștă și dus **pe** un ger aspru la schitul Soveja, în munții despre Vrancea.* ALECSANDRI, PR. 559.

Circumstanțialul de timp alcătuit din mai multe elemente

§ 210. Uneori circumstanțialul de timp e alcătuit dintr-o serie întreagă de elemente:

***Pe la unu trecute după miezul nopții**, cînd era să se înceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam.* CARAGIALE, O. III 157.

***Cu cîteva săptămîni înainte de data serbării**, comitetul central* [al studenților romîni din Viena] *se transportă în Bucovina.* CĂLINESCU, V. E. 209.

Circumstanțialul de timp și cel de loc

§ 211. Uneori ideea de timp este legată de ideea de loc; de aceea circumstanțialul de timp are și valoarea unui circumstanțial de loc (vezi Circumstanțialul de loc, § 206):

***Pe drum** îl mai apucă ploaia, i se mai bolnăvește calul.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Știi tu, mîndro, ce ți-am spus
***La cules** de cucuruz.* (Cîntec popular)

Circumstanțialul de timp și cel sociativ

§ 212. Există, de asemenea, legătură între circumstanțialul sociativ și cel de timp:

— *Cînd au spus că vin la primărie?*

— *Au venit* ***o dată cu mine.*** SADOVEANU, B. 194.

Așa se explică existența unor circumstanțiale de timp construite cu prepoziția *cu*:

Cu primii fulgi de zăpadă, *bunica ne lega la gît săculețe de camfor amestecat cu boabe de piper.* BRĂESCU, S. P. 105.

Cu secolul al XV-lea *începe în sfîrșit o domnie lungă și liniștită — a lui Alexandru cel Bun.* EMINESCU, S. P. 89.

Cu căderea Poloniei și luarea Bucovinei *se începe o nouă epocă a influenței austriace.* EMINESCU, S. P. 92.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ 213. Complementul circumstanțial de cauză determină un verb, arătînd cauza unei acțiuni sau a unei stări.

Copilul bolborosi cu gura strîmbată ***de plîns.*** DUMITRIU, V. L. 14.

Circumstanțialul de cauză poate determina și un adjectiv:

Se vedea lacul alb ***de ceață.*** DUMITRIU, V. L. 6.

Din automobile, ofițeri mînioși scoteau obrazuri roșii ***de mînie.*** CAMILAR, N. I 9.

L-a găsit subt trei grăunțe
Mort ***de inaniție.*** TOPÎRCEANU, B. 50.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de cauză

§ 214. Complementul circumstanțial de cauză poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție sau locuțiune prepozițională:

Ea nu putea să înainteze ***de mulțime.*** ODOBESCU, I 12.

But a ucis. Știu și de ce a ucis : ***din ură*** *pentru oamenii săraci care au acum puterea în stat.* DUMITRIU, V. L. 35.

Pentru un rîs *al ei se ceartă.* COȘBUC, B. I. 81.

Constantin cel Mare, ***în dorința-i*** *de a răspîndi de îndată asupra tinerei sale capitale toate splendorile vechii reședințe împărătești, organiză o transferare continuă a tutulor obiectelor de preț și de artă care se puteau duce din Roma în Bizanț.* ODOBESCU, IST. ARH. 203.

b) prin pronume cu prepoziție:

Nu l-ar fi durut capul ***de asta.*** REBREANU, R. I 46.

***Pentru aceea** îi era atît de greu să sară din Butucani la Sărăceni.* SLAVICI, N. I 7.

c) prin adjective cu prepoziție:

El n-o putut să iasă, ***de slab.*** GR. S. VII 181.

Se juca cu baloturile plesnind ***de încărcate*** *și cu lăzile de-o sută.* COCEA, F. SL. 8.

d) prin verbe la participiu sau gerunziu:

Foarte obosiți, *tinerii fără grijă dorm buștean.* CARAGIALE, O. I 167.

Lumînarea ***căzînd*** *se stinse, și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.* CARAGIALE, O. I 180.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de cauză

§ 215. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale caracteristice construirii unui circumstanțial de cauză sînt: *de, din, dintru, pentru, din cauza, din cauză de, din pricina.*

Un ceferist negru ***de*** *funingine din cap pînă în picioare striga în mijlocul țăranilor.* DUMITRIU, B. F. 79.

Cum să moară stupid, ca proștii, ***dintr-o*** *ambiție a cuiva, acum în plină amiază?* CAMILAR, N. I 384.

Pentru *tine, rujă plină,*

Nici n-am somn, nici n-am odihnă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

A făcut și politică: a părăsit totdeauna opoziția, ***din cauza*** *nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere.* CARAGIALE, O. I 136.

Constantin avea nu numai aerul, dar pe jumătate și dreptul unui soldat îngăduit ***din cauză de*** *boală.* GALACTION, O. I 142.

Din pricina *alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului.* REBREANU, I. II 195.

Construcții eliptice de prepoziție

§ 216. Uneori circumstanțialul de cauză apare exprimat cu omisiunea prepoziției sau a locuțiunii prepoziționale:

De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat — ***tîrgul anual.*** CARAGIALE, O. I 28 (= din cauza tîrgului anual).

De sărăcie a scăpat Leiba, dar sînt toți bolnavi, și el și femeia și copilul — ***frigurile de baltă.*** CARAGIALE, O. I 55 (= din cauza frigurilor de baltă).

Aceasta se explică prin expresivitatea mai puternică a construcției eliptice.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ 217. Complementul circumstanțial de scop arată scopul unei acțiuni.

Dar mărul m-a primit întinzîndu-mi **spre îmbrățișare** *crengi fără frunziș.* CEZ. PETRESCU, S. R. 14.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de scop

§ 218. Circumstanțialul de scop poate fi exprimat:

a) prin substantive cu prepoziție:

Părintele Trandafir fu trimis de la Butucani la Sărăceni **pentru buna înțelegere** *între credincioși.* SLAVICI, N. I 7.

Dimineața țața Eliza pornea cu mireasa în oraș **după tîrguieli** *de nuntă.* BRĂESCU, C. D. 98.

b) prin pronume cu prepoziție:

Am consultat **pentru aceasta** *toate dicționarele noastre.* ODOBESCU, III 28.

c) prin verbe la infinitiv cu prepoziție:

Tuși **spre a-și drege** *glasul.* NEGRUZZI, I 8.

I-am strigat ceva, la întîmplare, în urechea surdă, **pentru a-i strămuta** *gîndul în altă parte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 12.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de scop

§ 219. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale caracteristice construirii unui circumstanțial de scop sînt: *spre, pentru, în, întru* (învechit), *la, după, în scopul, cu scopul, în vederea.*

Feciorul de boier luă de soție pe fata cea mai mică și, dacă o duse acasă, îi dete **spre** *slujbă pe fata unei țigance.* ISPIRESCU, L. 68.

Eu, **pentru** *a scăpa, răspunsei «da».* CONV. LIT. XIX, 562.

O Mîță sălbatică **pentru** *hrană prin spini șorecăind, sunetul îmbletului Șoarecelui la urechi îi vini.* CANTEMIR, IST. IER. 194.

Notă. Împreună cu pronumele demonstrative neutre *aceea, aceasta* s-au format locuțiunile de scop *pentru aceea, pentru aceasta.*

Titu îi veni în ajutor oferindu-se să o însoțească, dacă era nevoie, **în** *căutarea casei.* REBREANU, R. I 62.

Cuget a mă duce **întru** *căutarea acestor tîlhari de zmei.* ISPIRESCU, L. 219.

Azi la orele două să vie din toată casa un om la primărie, **la** *porunci.* DUMITRIU, V. L. 68.

N-am venit să-ți tulbur somnul,
*Nici să plîng... **La** ce-am mai plînge*
Pe-adormiții întru domnul! VLAHUȚĂ, p. 164.
*Cutreiera întinderile albăstrii ale omătului, cu puşca, **după vînat.*** SADOVEANU, o. II 133.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD

§ 220. Complementul circumstanțial de mod arată cum sau în ce măsură se desfăşoară sau apare la un moment dat o acțiune sau o calitate.

*Lupii se reped la vale **nebunește.*** GALACTION, o. I 49.
*Automatele tocau **fără întrerupere.*** CAMILAR, N. I 28.
*S-a îndepărtat **cu un pas** de mine.*

Determinarea circumstanțială de mod poate fi făcută independent, ca în exemplele de mai sus, sau în comparație cu alte obiecte sau acțiuni:

***Ca la şerpi** îi umblă ochii.* COŞBUC, B. I. 11.
*Grîul creşte **cît palma** şi păpuşoiul **cît cotul.*** SLAVICI, o. 46.

Uneori complinirea e făcută în raport cu consecințele pe care le are sau le poate avea acțiunea:

*Învață **de minune.***

Ce determină complementul circumstanțial de mod

§ 221. Circumstanțialul de mod poate determina verbe, adjective, adverbe şi locuțiuni adverbiale.

a) Verbe (şi locuțiuni verbale sau interjecții cu valoare verbală):

***Cu respect** şi **cu dragoste** mă ridic şi-i fac loc la masa mea.* CARAGIALE, o. I 299.
*Vaaai! voi! Păcatele mele... Că **mult** mi-e foame.* DELAVRANCEA, S. 194.
*Haide, murgule, **mai tare.*** HODOŞ, P. P. 46.

b) Adjective:

*Un ceferist negru de funingine, **din cap pînă în picioare**, striga în mijlocul țăranilor.* DUMITRIU, B. F. 79.
*Barba mare **cît o mătură.*** SADOVEANU, O. II 215.

c) Adverbe şi locuțiuni adverbiale:

*E trist. Dar e **şi mai** trist să te reîntorci după mai mulți ani din pustiuri străine, în mahalaua în care ai născut şi-ai crescut, şi să nu mai vezi nimic din cîte ştiai.* DELAVRANCEA, S. 214.
*Această cercetare... făcută **cam** pe sărite.* ODOBESCU, IST. ARH. 124.
*Voi să atingă şalele cailor cu sfîrcul biciului **ceva** mai tare.* DUMITRIU, V. L. 9.
*Surîdea **puțin** răutăcios.* DUMITRIU, V. L. 8.

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod propriu-zis

§ 222. Circumstanțialul de mod poate fi exprimat prin adverbe sau locuțiuni adverbiale, adjective, numerale, substantive, verbe, interjecții.

a) Adverb sau locuțiune adverbială:

— adverbe

1) de mod

Mam'mare se ridică ***bătrînește*** *și se duce în coridor.* CARAGIALE, O. I 270.

Amurgurile mureau ***repede.*** CAMILAR, N. I 7.

Așa *se porniră tăgadele.* BANUȘ, B. 11.

2) de loc

Ca să-i privigheze ***mai de aproape*** *se mută în cetatea Hotinului.* NEGRUZZI, I. 159.

A luat ***de departe*** *pe romîn, și i-a vorbit de multe lucruri.* SADOVEANU, O. II 168.

3) de timp

Dacă-i vorba pe așa, ***mai curînd*** *mă las păgubaș.*

— locuțiuni adverbiale

Trebuia ***cu d-a sila*** *să mă puie la masă.* DELAVRANCEA, T. 102.

Și iubind-o ***fără margini,*** *scrie «visul de poet».* EMINESCU, O. I 32.

Și din codri noaptea vine

Pe furiș. COȘBUC, B. I. 7.

Logodna s-a făcut ***pe vrute pe nevrute.*** GALACTION, O. I 70.

Mitralierele prinseră a răpăi ***de mama focului.*** CAMILAR, N. I 196.

Era gata să cadă... ***de-a berbeleacul.*** DUMITRIU, V. L. 13.

Hora muncii, hora mare,

Să jucăm ***pe ruptele.*** BANUȘ, B. 87.

Se tăiau ***în de ei.*** NECULCE, CR. 177.

Se va plimba în trăsură ***picior peste picior.*** GHICA, S. 603.

Unele circumstanțiale de mod sînt exprimate prin locuțiuni care redau ideea de distribuție, de progresie, de succesiune:

Înșirase caii ***cîte doi, doi*** *la trăsură.* GHICA, S. 206.

Cîte una-una *căruțele sosesc la tîrla sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, III 18.

Dar ***din ce în ce*** *s-alină*

Toate zgomotele-n sat. COȘBUC, B. I. 6.

De ce, de ce *se tot depărta.* VASILIU, P. 134.

Banii sînt munciți ***para cu para.*** DELAVRANCEA, P. 53.

Icoanele se strecoară ***una după alta.*** SADOVEANU, O. II 118.

Notă. Unul dintre mijloacele cele mai expresive pentru redarea acestor nuanțe este repetiția. (Vezi Repetiția, § 413.)

b) Adjectiv sau o parte de vorbire cu valoare adjectivală:

De la gîrlă-n pîlcuri dese
Zgomotoși *copiii vin.* COȘBUC, B. I. 6.
Se lăsă **trudit** *pe marginea unei canapele.* COCEA, F. SL. 15.
Picioarele mergeau **singure.** CAMILAR, N. I 3.

Notă. Adjectivul care îndeplinește rolul de circumstanțial de mod se acordă în gen, număr și caz cu subiectul.

c) Numeral:

Oamenii se depărtau **cîte unul.** CAMILAR, N. I 13.
Se opresc **cîte două.** SADOVEANU, O. II 188.
Spuma lighioanelor se tăie **în două, în trei** *și pieri.* GALACTION, O. I 49.
Am ieșit **întîiul** *la examen.*
Avea să primească **cu trei** *mai mult decît ceilalți.*
Vin oamenii **cu sutele.**
Acuma muncea **întreit.**

d) Substantiv fără prepoziție, cu valoare adverbială:

Picați, lacrimi, **șiroaie** *pe coarda lirei mele.* ALEXANDRESCU, P. 27.
Niște dulăi culcați **covrig.** GHICA, S. 501.

e) Substantiv, sau o parte de vorbire cu valoare de substantiv, cu prepoziție.

Spărgînd **cu putere** *sila talazurilor, el se luptă voinicește pîn'ce mica sa luntre... izbuti să iasă din primejdioasa strîmtoare.* ODOBESCU, I 144.

Mustăciosul Davidică de la Fărcașa, pînă tipărea o mămăligă, mîntuia de spus **pe de rost** *răpede și* **fără greș** *toată istoria vechiului testament.* CREANGĂ, A. 84.

Se simțea **într-o situație** *încurcată.* REBREANU, R. I 213.
Te închini **pînă la pămînt.** SAHIA, N. 102.
A joacă *sunau clopoțeii.* BANUȘ, B. 47.
La colectiv trebuie să muncești, că **după muncă** *se împart veniturile.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002.

f) Verb la modul infinitiv precedat de o prepoziție sau la gerunziu:

Știu atîta, că ei mergeau, **fără a simți** *că merg.* CREANGĂ, P. 276.
El supărat plecă înainte, **fără a băga de seamă** *că barba și părul îi albise.* ISPIRESCU, L. 9.
Ipocondrul sfîrșește **prin a-și îngropa** *el tot neamul.* D. R. ROSETTI, la TIKTIN.
Rîdea **arătîndu-și** *dinții.* DUMITRIU, B. F. 3.
Și oamenii **luptînd** *sădiră nădejdea.* BANUȘ, B. 59.

g) Interjecție:

[Îl] *trînțește* **liop!** *pe paveaua Iașilor.* NEGRUZZI, I 237.
Hadaragul toca regulat în teică **tic-tac, tac-tac.** SADOVEANU, O. II 26.

Prepozițiile cu care se construiește complementul circumstanțial de mod

§ 223. Prepozițiile caracteristice circumstanțialului de mod sînt: *cu, fără (de), a, pe, în, după.*

Mergînd ***cu un*** *pas răpede, curînd a ajuns la portița unei case.* NEGRUZZI, I 27.

Amicul meu a intrat în viață ***cu*** *îndrăzneală.* GALACTION, O. I 358.

Din nebăgare de seamă și ***fără de*** *voia mea am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42.

Ș-apoi întrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, bat-o pustia, te făceau să calci ***a*** *popă.* CREANGĂ, A. 86.

Cu cofița ***pe-ndelete***
Vin neveste de la rîu. COȘBUC, B. I. 6.

Și-orice vrea tătarul cere
Tot ***în*** *silă și-****n*** *putere.* ALECSANDRI, P. P. 113.

S-a închinat ***după*** *obicei și apoi s-a tologit așa îmbrăcat.* CREANGĂ, P. 302.

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod comparativ

§ 224. Circumstanțialul de mod comparativ se exprimă:

a) prin substantive cu valoare adverbială, construite la origine cu prepoziție (vezi § 222):

Oare ce gîndește hîtrul, de stă ***ghem.*** EMINESCU, N. 43.

b) prin substantive, pronume, adjective, verbe la participiu sau infinitiv, cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale de comparație: *ca, ca și, decît, asemenea, în chip de*:

Cu care se avea ***ca niște frați.*** ISPIRESCU, U. 50.

Se aveau bine, ***ca frații.*** ISPIRESCU, U. 34.

Fă-mă, tată, ca să-ți seamăn,
Ca frate cu frate geamăn. PANN, P. V. I 4.

Ca unse *cu var*
Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar. EMINESCU, O. I 69.

Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi ***ca mai demult.*** COȘBUC, B. I. 10.

Ca și dînsul *Strîmbă-lemne, uragan de vijelie,*
Intră-n lunci, păduri și codri, ducînd viscol, ducînd larmă. ALECSANDRI, P. 172.

Atunci mezinul se vîrî iute în horn și, sprijinit cu picioarele de prichici și cu nasul de funingine, tace ***ca peștele*** *și tremură* ***ca varga*** *de frică.* CREANGĂ, P. 23.

Căci scris a fost ca viața ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins ***asemenea***
Lianelor *din apă.* EMINESCU, O. I 190.

Se vedeau, ***asemeni unor cîrduri*** *de grauri, trasoarele.* CAMILAR, N. II 190.

Mîna dreaptă e ridicată în sus ***în chip de a turna*** *ceva.* ODOBESCU, IST. ARH. 157.

În vîrful satului, adică la cel mai înălțat loc, este o alcătuială, pe care sărăcenenii o numesc «biserică». Ce să fie și asta? Este o grămadă de groși bătrîni, puși unii peste alții ***în chip de pereți.*** SLAVICI, N. I 19.

Ziua trecu mai repede ***decît noaptea.***

Observații. 1. Construcția de tipul *albă* ***precum*** *varul,* întrebuințată de unii scriitori nu e recomandabilă.

2. Deși unii scriitori folosesc în aceeași măsură construcția cu *decît* și cu *ca,* limba literară tinde să folosească pe *ca* în comparația de egalitate și pe *decît* în comparația de neegalitate.

3. Nu e admisibilă construcția de tipul *e mai mare* ***față de.***

Prin ce se exprimă circumstanțialul de mod consecutiv

§ 225. Circumstanțialul de mod consecutiv se exprimă:

a) prin locuțiuni adverbiale:

Și-a spălat rufele ***de mai mare dragul.***

b) prin substantive cu prepoziția *de*:

Cîntă ***de minune.***

c) prin verbe la supin cu prepoziția *de*:

A mîncat ***de speriat.***

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ 226. Complementul circumstanțial instrumental arată mijlocul prin care se realizează o acțiune.

Ridinger... lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, cînd ***cu pînsula*** *pictorului, cînd* ***cu plumbul*** *desenatorului, cînd* ***cu dălțița*** *gravorului.* ODOBESCU, III 142.

Așa ***cu amăgele*** *se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste.* CREANGĂ, A. 8.

Din căsuța lui de humă
A ieșit un greieruș
Negru, mic, muiat în tuș
Și pe-aripi pudrat ***cu brumă.*** TOPÎRCEANU, B. 54.

Pocnind ***din Uici*** *pe lîngă boi,*
În zori de zi el a trecut
Cu plugul pe la noi. COȘBUC, B. I. 75.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial instrumental

§ 227. Circumstanțialul instrumental se poate exprima prin substantive sau cuvinte care-i țin locul (pronume, numerale), însoțite de prepoziție.

a) substantiv:

Moșul își ridică sprîncenile ***cu mîinele*** *și se uită lung.* DELAVRANCEA, V. V. 154.

b) pronume:

Printr-însul *romînii au putut cunoaște pe Racine, pe Corneille, pe Molière și pe Alfieri.* GHICA, S. 620.

c) numeral:

Din cîte peniță mi-ai dat, numai ***cu una*** *am reușit să scriu.*

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial instrumental

§ 228. Prepozițiile cele mai obișnuite sînt: *cu, prin, printru, din, dintru, în.*

În același timp suspina și bocea încet, dar ***cu*** *coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini în straie negre și* ***cu*** *urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea.* SADOVEANU, B. 248-249.

Un răsuflet de vînt... mă cutremură ***cu*** *o dezmierdare rece.* CEZ. PETRESCU, S. R. 23.

Frate-său i-a răspuns și el ***printr-o*** *scrisoare lungă.* VLAHUȚĂ, N. 7.

Cînd fu ca să treacă fata pe acolo, unde îi ieși înainte balaurul plesnind ***din*** *coadă și încolăcindu-se.* ISPIRESCU, L. 18.

Fără de dînsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cînta mai bine decît toți, și ***din*** *vioară, și* ***din*** *cimpoi, și* ***din*** *fluier.* SLAVICI, N. I 147.

Cucoana Maria a săltat iarăși în sus pe munteancă și oamenii s-au grăbit să coase ***în*** *cuie capacul sicriului.* SADOVEANU, B. 272.

În afară de prepozițiile amintite se mai pot folosi unele locuțiuni prepoziționale, ca: *cu ajutorul, prin mijlocirea.*

Se folosesc de asemenea expresiile *grație, datorită, mulțumită,* construite cu dativul:

Grație *ploilor căzute la vreme recolta a întrecut orice așteptare.*

Într-o iarnă, ***mulțumită*** *unui om de inimă... izbutise să pătrundă în corpul privilegiat al hamalilor de la gară.* COCEA, F. SL. 8.

În construcțiile cu aceste expresii e cuprinsă uneori o nuanță cauzală:

Uite unde am ajuns ***datorită*** *ție!* (« prin tine » și « din cauza ta »).

Circumstanțialul instrumental în locuțiuni verbale și adjectivale

§ 229. Circumstanțialul instrumental intră în formarea unor locuțiuni verbale ca: *a trage cu urechea, a da cu gura, a face cu ochiul.*

Sava... ***făcu cu ochiul*** *lui vodă și ne deterăm jos binișor cu toții din turn.* GHICA, S. 393.

Din circumstanţialele instrumentale derivă unele locuţiuni adjectivale ca *din topor* etc.

Aspectul negativ al circumstanţialului instrumental

§ 230. Aspectul negativ al circumstanţialului instrumental se construieşte cu prepoziţia *fără*:

Am scos cuiele ***fără cleşte.***

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL SOCIATIV

§ 231. Complementul circumstanţial sociativ arată fiinţa sau lucrul care însoţeşte subiectul sau complementul direct în săvîrşirea unei acţiuni:

a) însoţind subiectul:

Ba şi pe la scăldat am tras o raită ***cu prietenul*** *meu Chiriac a lui Goian.* CREANGĂ, A. 16.

Noroc bun! Pe cîmpul neted ies romînii ***cu-a lor pluguri!*** ALECSANDRI, P. III (P). 41.

Purces-au împărăţia şi au venit pe lîngă Prut ***cu oşti şi cu armată.*** N. COSTIN, în LET. III 12.

b) însoţind complementul:

Aruncă [punga] ***cu ştergar cu tot*** *şi o rupse de fugă.* DELAVRANCEA, V. V. 139.

Se cuvine să poftesc şi pe acei gospodari ***cu nevestele.*** SADOVEANU, B. 246.

Observaţie. Circumstanţialele sociative care exprimă nume de lucruri nu trebuie confundate cu circumstanţialele instrumentale construite în acelaşi fel. Într-un exemplu ca *ţăranii ară* ***cu plugul,*** *cu plugul* este circumstanţial instrumental, arătînd instrumentul cu ajutorul căruia se realizează acţiunea verbului *a ara*, pe cînd în *ies romînii cu-a lor pluguri, plugurile* nu sînt un mijloc de realizare a acţiunii verbului *a ieşi*; complementul *cu plugurile* este aici sociativ, arătînd că romînii ies la cîmp însoţiţi de pluguri.

Prin ce se exprimă complementul circumstanţial sociativ

§ 232. Circumstanţialul sociativ poate fi exprimat prin substantive sau cuvinte care-i ţin locul (pronume, numerale) precedate de prepoziţii sau de locuţiuni prepoziţionale:

a) substantiv:

Odată, la un sfîntul Vasile, ne prindem noi vro cîţiva băieţi din sat, să ne ducem ***cu plugul.*** CREANGĂ, A. 41.

b) pronume:

Cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi şi dumneata ***cu mine*** *dincolo.* SADOVEANU, B. 246.

c) numeral:

Cu trei *dintr-înşii am stat la masă.*

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial sociativ

§ 233. Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește circumstanțialul sociativ sînt: *cu, împreună cu, dimpreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, alături cu, cu... cu tot, cu tot cu.*

Pe urmă [se va întoarce] *înapoi la Amara* **cu** *restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente pînă la valorificarea porumbului.* REBREANU, R. I 46.

Bine, însă să-mi adaugi pe deasupra via cea părăginită **cu** *casele din ea, ca să am unde mă muta.* ALECSANDRI, T. 288.

Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roșcove și smochine din pomul mortului, de se încrucea tata și mama cînd mă vedeau **cu** *dînsele.* CREANGĂ, A. 14.

În timp ce Petre **cu** *ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului... că băiatul... e foarte de treabă și așezat.* REBREANU, R. II 96.

Aici, la moșie la Ghergani, aveam pînă mai deunăzi un vecin bun, **cu** *care am petrecut multe și lungi seri de iarnă.* GHICA, S. 41.

Domnul... cîrmuia țara **împreună cu** *un sfat.* BĂLCESCU, O. II 13.

Platamonu, asistînd la întrunire **împreună cu** *fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadina se află la conac.* REBREANU, R. II 102.

Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe **la un loc cu** *o vadră de lapte dulce și* **cu** *una de miere.* CREANGĂ, P. 214.

Cînd îl văzură alde gloatele venind teafăr, **alături cu** *o soțioară de-i rîdea și stelele de frumoasă, îl primiră cu mare bucurie.* ISPIRESCU, L. 48.

Și lucrînd viile **alăturea cu** *alți lucrători, gusta hrană și cu apă și a treia și a patra dzî.* DOSOFTEI, V. S. I 51.

Pe mireasa o înhață zmeul de mijloc, o rupse dintre ai săi, se înalță în aer și se făcu nevăzut **cu** *fată* **cu tot.** ISPIRESCU, L. 258.

Cît era el de boier și de fudul, — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpăra jucîndu-l pe degete, **cu tot cu** *doftor,* **cu tot cu** *Bogza și Cuțui, și* **cu tot cu** *nevestele lor.* SADOVEANU, B. 248.

Circumstanțialul sociativ și cel de timp

§ 234. Uneori circumstanțialul sociativ arată că un lucru sau o ființă face acțiunea în același timp sau în același loc cu subiectul, fără să-l însoțească:

Sărind **cu ciuta și cu capra** *din pisc în pisc și din stîncă-n stîncă, cine ne oprește acum de a ne strămuta pînă și în munții noștri?* ODOBESCU, III 86.

În situația aceasta circumstanțialul sociativ se apropie de circumstanțialul de timp. Alteori, un aparent circumstanțial sociativ e în realitate circumstanțial de timp:

Țăranii se scularǎ ***împreunǎ cu soarele*** *ca și altădată.* REBREANU, R. II 108.

Așa se explică formarea unor locuțiuni adverbiale de timp ca: *o dată cu găinile, cu noaptea-n cap, (de) cu ziuă, cu soare*, precum și a locuțiunii conjuncționale *cînd cu* (vezi Circumstanțialul de timp, § 212).

Circumstanțialul sociativ și cel de mod

§ 235. Circumstanțialul sociativ arătînd cum se face o acțiune (din punctul de vedere al asocierii unui obiect la săvîrșirea acțiunii), este o strînsă legătură între circumstanțialul sociativ și circumstanțialul de mod. Unele locuțiuni sînt caracteristice acestei asociații de idei: *la rînd cu, în alianță cu, cot la cot cu, umăr la umăr cu, întovărășit de, însoțit de*;

Proletariatul,... ***în alianță cu țărănimea*** *muncitoare, a sfărîmat puterea economică și politică a moșierimii.* REZ. HOT. 88.

Întovărășit de jandarmi și de toți privitorii*, cu muzică înainte sunînd marș, Meleli intră în oraș.* NEGRUZZI, I 43.

Circumstanțialul sociativ inclus în subiectul gramatical

§ 236. Prepoziția *cu* ca și locuțiunile *împreună cu, laolaltă cu* etc. îndeplinesc uneori rolul conjuncției copulative *și*. În asemenea împrejurări circumstanțialul sociativ care însoțește subiectul devine, la rîndul lui, subiect, fapt care se recunoaște după acordul dintre subiect și predicat (vezi Acordul predicatului cu subiectul, § 123):

Mihai ***cu ostașii*** *săi, la 6 ianuarie, trecu iarăși Dunărea.* BĂLCESCU, O. II 46 [*Mihai* subiect, cu care se acordă predicatul *trecu; cu ostașii săi* circumstanțial sociativ];

Mihai ***cu Kiraly*** *se gătiră îndată de oaste.* BĂLCESCU, O. II 46 [*Mihai cu Kiraly* subiect, cu care se acordă predicatul *se gătiră*].

În urma lui, la cîțiva pași, veneau ***primarul cu plutonierul.*** REBREANU, R. II 98.

Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ

§ 237. Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ se construiește cu prepozițiile și locuțiunile *fără, fără de, neîntovărășit de, neînsoțit de*:

Simți că, de aci înainte, ***fără dînsa*** *nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ 238. Complementul circumstanțial de relație arată obiectul la care se referă o acțiune sau o calitate, limitînd de obicei la o parte a lui acțiunea sau calitatea.

Și cea dintîi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgîtie de copilă ageră ***la minte*** *și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și* ***din carte*** *dar și* ***din nebunii.*** CREANGĂ, A. 2.

Ce determină complementul circumstanțial de relație

§ 239. Complementul circumstanțial de relație poate determina:

a) un verb

De foame ***ar fi*** *ce-ar fi,*
Dar n-am cu ce mă-nveli;
De-nvelit ***aș*** *mai* ***lăsa,***
Dar n-am cu ce mă-ncălța. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464.

b) un adjectiv sau un substitut al acestuia

Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului..., dar nici ***scump*** *la tărîțe și* ***ieftin*** *la făină.* NEGRUZZI, I 248.

Fluieră pe drum și cîntă
Și e ***cel dintîi*** *la trîntă.* COȘBUC, P. 229.

c) un substantiv cu prepoziție, folosit ca termen de comparație

Ba, zău, cum s-o părăsesc
Cînd ca ea nu mai găsesc.
La obraz ***ca rujile,***
Ochișori ca mărele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial de relație

§ 240. Complementul circumstanțial de relație poate fi exprimat:

a) printr-un substantiv (sau un substitut al lui) precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale

— substantiv

Luai un fiacru și vizitai orașul, pe care îl găsii sporit ***în mărime,*** *de nu și* ***în frumusețe.*** NEGRUZZI, I 67.

Căci pe-atunci era la modă
Vara, cînd plecau la băi
Regii meșteri ***în bătăi,***
Să-și ia drumul încotrova
Totdeauna prin Moldova. COȘBUC, P. 468.

Era un bărbat nu prea nalt, însă lat ***în spate.*** SADOVEANU, N. P. 36.

— pronume

Decît să tot vii la noi,
Mai bin' meri, badeo, la boi;
Nici ***l-accea*** *nu ești bun,*
Cînd li-i sete le dai fîn. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

b) printr-un adjectiv precedat de prepoziție

Paraschiv... e flăcău cuminte, singur la părinți, muncitor, gospodar; ***de voinic*** *și* ***de frumos,*** *slavă domnului.* VLAHUȚĂ, la TIKTIN.

c) printr-un verb la supin (cu prepoziție)

De lucrat, *voi fi lucrat,*
Dar guriț-am căpătat. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 380.
Și-am fost și prost ***la numărat***
Și n-am ce spune. COȘBUC, P. 285.

d) printr-un adverb

În întreg intervalul de la 23 august 1944 încoace, partidul nostru a trebuit nu numai să stea în primele rînduri ale luptei pentru realizarea diferitelor obiective, dar și să ducă această luptă în condiții de plină reorganizare a cadrelor sale, grav atinse ***numeric*** *de teroarea perioadei de ilegalitate.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 30.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește complementul circumstanțial de relație

§ 241. Prepozițiile cele mai des folosite la construirea circumstanțialelor de relație sînt *de, în* și *la*:

Era mic ***de*** *stat și aprig, și punea ușor mîna pe sabie.* SADOVEANU, N. P. 49.
Cîte fete cu pieptare
Toate-s strîmbe ***de*** *spinare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430.
Cîștigul lui cel mare îl aduna în pietre scumpe; și nu era în țară om mai priceput decît el ***în*** *asemenea negoț.* SADOVEANU, N. P. 65.
Mie-mi trebui țesătoare,
*Fata ta-i scurtă-****n*** *picioare;*
Nu ajunge la tălpige
De nu i-oi pune cîrlige. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.
La *stat și umblet slabă ce-i!* COSBUC, P. 232.
Bădișor ***la*** *grai duios,*
Eu din fire mi te-am scos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

De asemenea se folosesc mult, mai ales în stilul științific și în publicistică, locuțiunile prepoziționale *în privința, în materie (de)* și *din punct de vedere.*

[Cînticelul] *este,* ***în privința*** *regulelor prosodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vînătorului de curci.* ODOBESCU, III 10.

Ai știut, chiar și ***în materie de*** *vînătorie, să urmezi părinteștile... povețe* [ale lui Horațiu], *luînd drept deviză tăcută a scrierii tale faimoasele lui versuri din Arta Poetică.* ODOBESCU, III 11.

Prepozițiile *asupra, cu, despre, din, după, pentru* și locuțiunile prepoziționale *cît despre* și *cît pentru* sînt mai rar folosite.

***Asupra** problemei care s-a discutat au fost mai multe păreri.*
Dar deseară, cînd i-au spus
Cum a fost **cu** *Ana,*
Și-a zvîrlit căciula-n sus. COȘBUC, P. 433.
***Despre** partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.
Copiii tăcură **din** *rîs și bunicul* **din** *cîntec.* DELAVRANCEA, V. V. 223.
La un semn, deschisă-i calea și s-apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu **după** *vorbă,* **după** *port.* EMINESCU, O. I 146.
***Cît pentru** prînz primesc bucuros..., dar* **pentru** *porter, foarte mulțumesc.*
Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc. NEGRUZZI, I 222.
***Cît pentru** mine unul fiștecine știe*
C-o am de bucurie
Cînd toată lighioana, măcar și cea mai proastă,
Cîine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră. ALEXANDRESCU, M. 321-322.
***Cît despre** căruța mea, doară numai luînd-o mîrțoagele la fugă poate că m-ar scăpa... de așa năpaste!* ODOBESCU, III 77.

Notă. Circumstanțialul de relație construit cu locuțiunea prepozițională *cît pentru*, întrebuințată de scriitorii secolului al XIX-lea, poate fi astăzi considerat ca ieșit din uz.

La scriitorii mai vechi se găsesc și circumstanțiale de relație cu prepoziția *întru*, care astăzi apare cu această funcțiune doar ca element arhaic sau în expresii închegate:

Acest frate al nostru... m-a deslușit **întru** *totul.* SADOVEANU, N. P. 309.

Reluarea cuvîntului prin care se exprimă circumstanțialul de relație

§ 242. Cuvîntul prin care se exprimă circumstanțialul de relație poate fi reluat cu funcțiune de altă parte de propoziție.

În cazul circumstanțialului de relație exprimat printr-un adjectiv cu prepoziție, mai rar în cazul circumstanțialului exprimat printr-un substantiv, adjectivul sau substantivul respectiv se poate repeta în propoziție ca nume predicativ.

***De frumoasă**, ești frumoasă,*
Dar ia nu ți-o știi coase. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.
***De frate**, frate să-mi fii,*
Dar la noi mai rar să vii. PANN, la TIKTIN.

Tot astfel, verbul prin supinul căruia se exprimă circumstanțialul de relație se poate repeta în propoziție ca predicat.

***De urat** am mai ura,*
Dar ni-i că vom însera
Pe la curtea dumneavoastră
Departe de casa noastră. TEODORESCU, P. P. 147.

În aceste cazuri circumstanțialul de relație este de obicei corelativ al conjuncției adversative care introduce propoziția următoare. Circumstanțialul de relație arată aici că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziții coordonate: sînt de acord că ești frumoasă, dar nu sînt de acord că te pricepi să-ți coși ia.

În cazul circumstanțialului de relație construit cu locuțiunile prepoziționale *cît despre, cît pentru, în privința*, substantivul care exprimă acest circumstanțial sau pronumele care îl înlocuiește poate fi în propoziție subiect sau complement.

***Cît pentru străinul** brunet, el părea că nu bagă seamă că e lîngă o frumusețe.* NEGRUZZI, I 37.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ 243. Complementul circumstanțial concesiv indică un obiect, o situație, care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea acțiunii din propoziție, dar care nu a reușit să o facă.

***Cu toată teroarea** dezlănțuită de țarul Nicolaie I, numărul cercurilor opoziționiste și revoluționare creștea mereu.* IST. R.P.R., 323.

În general, circumstanțialul concesiv echivalează cu o propoziție concesivă: ***cu** toată teroarea dezlănțuită* înseamnă *cu toate că teroarea a fost dezlănțuită.*

Prin ce se exprimă complementul circumstanțial concesiv

§ 244. Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat:

a) printr-un substantiv precedat de locuțiunile *cu tot...* (*cu toată..., cu toți..., cu toate..*), *în ciuda...*:

*Eram trist, **cu tot timpul frumos** al primăverii.* NEGRUZZI, I 95.

*M-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, **cu toată învățătura**, produce decît monștri sociali.* CARAGIALE, O. II 122.

*Verișoara tot tînără rămîne, **în ciuda vremii** ce trece.* I. NEGRUZZI, în CONV. LIT. VII 4.

b) printr-un substantiv, adjectiv, verb nepredicativ precedat de:

— adverbul *chiar*:

Și poporu-mi se-nclină
Într-un mut dar adînc jurămînt,
Mai puternic, în luptă,
Chiar cu lacrimi pe față curgînd! PORUMBACU, în V. ROM., 1953, nr. 3.

Și chiar mort, *oasele mele se vor bucura în mormînt de isprăvile tale.* ISPIRESCU, L. 41.

— conjuncția *deși* :

Deși copilandru, *puse țara la cale ca și un om matur.* ISPIRESCU, L. 42.

O văzusem atît de frumoasă, ***deși palidă.*** NEGRUZZI, I 50.

Acel atelagiu, ***deși rusesc***, *avea o formă cu totul moldovenească.* NEGRUZZI, I 37.

Deși despărțite, *lucrurile au unire.* KONAKI, P. 260.

c) printr-un adjectiv (mai ales de origine participială), însoțit sau de un adverb sau de o conjuncție concesivă:

Nene, ***moartă, tăiată,*** *nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiul!* CARAGIALE, O. VI 10.

O hotărîre, ***oricît de dureroasă***, *este preferabilă incertitudinii.*

Corelativul complementului circumstanțial concesiv

§ 245. Conjuncția poate avea un corelativ așezat lîngă predicat, ceea ce confirmă faptul că complementul este echivalent cu o propoziție:

Deși fără voia lui, dară *știa că a făcut un păcat de a călcat pe moșia slutului.* ISPIRESCU, L. 43.

Chiar rănit, tot *nu și-a părăsit postul.*

SINTAXA FRAZEI

NOȚIUNI GENERALE

Definiția frazei; ce exprimă fraza din punct de vedere logic

§ 246. Fraza este o îmbinare de propoziții care poate exprima: o singură judecată sau mai multe judecăți, eventual reunite într-un raționament, o singură idee cu caracter afectiv sau mai multe idei de acest fel, precum și mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu.

E cu neputință să mai stea. VLAHUȚĂ, N. 23.

În odaie prin unghere
S-a țesut păinjeniș
Și prin cărțile în vravuri
Îmblă șoarecii furiș. EMINESCU, O. I 105.

Drept să fie, sau glumesc? JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

Apoi să nu zicem că e după modelul romînesc al logofătului Matache, de la care Teodorosul nostru a învățat carte? GHICA, S. 257.

Raportul de coordonare și de subordonare

§ 247. Propozițiile din frază pot fi legate între ele prin coordonare, cînd sînt de același fel, sau prin subordonare, cînd, nefiind de același fel, unele depind de altele.

Interdependență există și între propozițiile coordonate.

Într-un pasaj ca: *Se așternuse zăpada de trei palme. De pe coșurile caselor se ridicau suluri de fum ca niște copaci. Pe seară, ceața se lăsă ușurel...* (DELAVRANCEA, H. T. 146) apar trei propoziții ale căror acțiuni sînt independente una de alta. Ele nu alcătuiesc o frază.

Dar în pasajul acesta: *Căpitanul de barieră scosese un petic de hîrtie din buzunar şi însemna cu creionul zisele mele* (GHICA, s. 241) sînt exprimate două acţiuni în strînsă legătură una cu cealaltă. Ele sînt interdependente, dar dependenţa lor nu este într-un raport de subordonare, ci de coordonare.

Altfel se petrec lucrurile în cazul subordonării. În fraza: *Cînd liliecii goneau d-a lungul drumurilor, copiii măricei părăseau scurteica bunichii pentru ca să arunce după ei cu căciulele* (DELAVRANCEA, s. 217) cele trei propoziţii sînt interdependente, în sensul că acţiunile din propoziţia întîi şi a treia sînt subordonate acţiunii din propoziţia a doua. Propoziţia întîi arată timpul cînd se face acţiunea din propoziţia a doua, iar propoziţia a treia arată scopul în care se face acţiunea din propoziţia a doua. Propoziţia întîi şi a treia sînt subordonate propoziţiei a doua, iar propoziţia a doua, de care depind subordonatele, este regentă.

Între subordonate poate exista un raport de coordonare. Astfel în fraza: *Admiram cum Arago şi Dumas făceau inteligibile, chiar diletanţilor ştiinţei, cestiunile cele mai complicate şi mai transcedentale ale filozofiei naturii şi cum învăţaţii secolului al XIX-lea înavuţeau toată ziua ştiinţa cu o mulţime de descoperiri* (GHICA, s. 615), propoziţia a doua şi a treia sînt subordonate propoziţiei întîi, dar în acelaşi timp ele sînt coordonate între ele.

Cum se leagă formal între ele propoziţiile unei fraze

§ 248. Propoziţiile unei fraze pot fi legate formal între ele prin juxtapunere, adică prin alăturare imediată, fără intervenţia vreunui cuvînt deosebit, sau cu ajutorul conjuncţiilor (inclusiv pronumele şi adverbele interogativ-relative). Coordonarea şi subordonarea îşi au fiecare conjuncţiile caracteristice, înăuntrul fiecărei categorii de conjuncţii aflîndu-se categorii distincte. Se deosebesc conjuncţii coordonatoare copulative, adversative etc. şi conjuncţii subordonatoare temporale, finale, completive etc.

La coordonate conjuncţiile se află între propoziţii. La subordonate conjuncţiile se află în fruntea fiecărei subordonate, indiferent dacă subordonata stă în urma sau înaintea regentei: *Ca să nu piardă vremea, a luat o carte de citit.*

În unele împrejurări cuvîntul de legătură nu apare chiar la începutul propoziţiei: *O conspiraţie întinsă şi groaznică se formă, în capul* **căreia** *sta, din boierii cei mai de frunte, unul anume Dumitru.* BĂLCESCU, o. II 162.

Atracţia în frază

§ 249. Legătura propoziţiilor dintr-o frază se vede nu numai în felul cum se face coordonarea şi subordonarea, ci şi în felul cum se construiesc propoziţiile una în funcţie de cealaltă. Consecinţele alăturării unor propoziţii dependente se oglindesc, de exemplu, în corespondenţa timpurilor sau în diverse fenomene de atracţie.

Astfel, o acțiune petrecută în trecut și care într-o propoziție independentă se redă prin perfect sau imperfect poate fi redată în dependentă prin prezent, datorită faptului că timpul perfect sau imperfect din propoziția regentă e suficient ca să arate că și acțiunea din subordonată s-a desfășurat în trecut.

Propoziția independentă *Oamenii strîngeau fînul de prin livezi*, cu predicatul la imperfect, apare cu predicatul la prezent într-o frază în care această propoziție devine subordonată: *Din goana trenului vedeam cum oamenii strîng fînul de prin livezi.*

Fenomenul atracției se exercită asupra verbului unei propoziții, în sensul că verbul ia nu forma cerută de subiectul gramatical, ci de cel logic. Astfel, în fraza: *Sînt un om care iubesc adevărul și, fiindcă-l iubesc, știu să-l caut* (CARAGIALE, o. I 244), predicatul propoziției a doua ar trebui să fie *iubește*, acordat cu subiectul *care*. Subiectul « adevărat » fiind povestitorul, verbul a luat însă forma persoanei I.

Ordinea propozițiilor în frază și punctuația lor

§ 250. Propozițiile dintr-o frază se înșiră într-o ordine dictată de împrejurări. Sînt situații cînd ordinea propozițiilor nu schimbă caracterul gramatical al frazei. Alteori însă, poziția unei propoziții față de cealaltă e hotărîtoare în ceea ce privește rolul fiecăreia dintre ele.

În scriere, locul propozițiilor în frază, ca și locul cuvintelor în propoziție, impune în unele cazuri folosirea unei anumite punctuații, menite să ajute la înțelegerea sensului frazei.

COORDONAREA

NOȚIUNI GENERALE

§ 251. Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe propoziții de aceeaşi categorie, fie principale, fie subordonate de acelaşi fel şi depinzînd de aceeaşi regentă.

Astfel pot fi coordonate două propoziții principale:

Tresărind scînteie lacul
Şi se leagănă sub soare. EMINESCU, O. I 121.

Tot astfel, orice tip de propoziție subordonată poate fi legată prin coordonare cu o subordonată de acelaşi fel:

Înțelegi, amice, ***că la aceste cuvinte somnul meu, dulcele meu somn, a zburat în fuga mare şi nici nu m-am mai gîndit a-l prinde.*** GHICA, S. 32.

Felurile propozițiilor coordonate

§ 252. Propozițiile coordonate principale pot fi copulative, adversative, disjunctive, conclusive şi cauzale.

Propozițiile copulative exprimă acțiuni care se alătură în sens pozitiv sau negativ:

Numai luna printre ceață
Varsă apelor văpaie
Şi te află strînsă-n brațe,
Dulce dragoste bălaie. EMINESCU, O. I 210.

Nu ştiu nici ***cum am sărit din pat,*** *nici* ***cînd m-am îmbrăcat.*** GHICA, S. 32.

Propozițiile adversative exprimă acțiuni care se opun una alteia:

El e frumos şi tinerel,
Dar ***e sfios*** *cînd e cu fete.* COŞBUC, P. I 87.

Propozițiile disjunctive exprimă acțiuni care se contrazic și nu se pot petrece în același timp:

Șuguiești, măi omule, ori ți-i într-adins? CREANGĂ, P. 40.

Propozițiile conclusive arată concluzia unei acțiuni:

S-a dus amorul, un amic
Supus amîndurora,
Deci cînturilor mele zic
Adio tuturora. EMINESCU, O. I 184.

Propozițiile cauzale arată motivul care justifică o acțiune:

Tu să fi-nceput iubitul,
Că-i făceam eu isprăvitul. COȘBUC, P. I 52.

Separarea propozițiilor coordonate prin propoziții subordonate coordonatei anterioare

§ 253. Propozițiile coordonate pot fi despărțite între ele prin propoziții subordonate coordonatei anterioare. Într-o frază ca:

Matei Vîntu ceru *ca discuțiile să nu se transforme în dialoguri* ***și adăugă apăsat*** *că, dacă s-ar putea, vorbitorii să scoată la iveală mai mult succesele din munca secțiilor* (CĂLUGĂRU, O. P. 336), principala *Matei Vîntu ceru* este coordonată prin conjuncția *și* cu principala *adăugă apăsat*, secundara *ca discuțiile să nu se transforme în dialoguri*, care depinde de prima principală, fiind așezată înaintea celei de a doua principale. Acest tip de construcție este posibil pentru toate felurile de coordonate.

Cum se leagă între ele propozițiile coordonate

§ 254. Coordonarea se poate face atît prin juxtapunere, cît și cu ajutorul conjuncțiilor. Raportul dintre acțiunile propozițiilor fiecărei fraze de mai sus se înțelege de cele mai multe ori și numai prin simpla alăturare a propozițiilor: *S-a dus amorul; spun adio cînturilor mele. Lacul scînteie tresărind; se leagănă sub soare*, —dar conjuncțiile scot în evidență acest raport, fiecare conjuncție fiind caracteristică unei anumite situații. *Și* e conjuncție copulativă, *dar* adversativă, *ori... ori* sînt disjunctive etc.

Conjuncții corelative

§ 255. Între conjuncțiile și adverbele care introduc propoziții coordonate există o corelație; așa se explică existența unor perechi de adverbe și conjuncții specifice:

Nu... ci: ***Nu*** *sculptează,* ***ci*** (dimpotrivă) *pictează.*
Nici... nici: ***Nici*** *nu plouă,* ***nici*** *nu ninge.*

Ori... ori: **Ori-s** *spinii înfloriți,*
Ori-s *turcii înveliți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492.

Coordonarea în cadrul propoziției

§ 256. Coordonarea nu se limitează numai la propoziții în cadrul frazei, ea apare şi între părțile de propoziție:

Bărbați **şi** *femei alergau la uşi* **şi** *la ferestre ca să vadă cine trece.* GHICA, S. 206.

Jupînęşica Malca, unde-a fi vale mare **ori** *deal mare, s-a mai da şi pe jos.* CREANGĂ, P. 116.

PROPOZIȚIILE COPULATIVE

§ 257. Se numesc copulative propozițiile coordonate de aceeaşi categorie, unite în interiorul unei fraze:

În glasul meu va tresări femeia
Al cărei fiu se prăpădi-n război,
Şi vor striga toți pruncii din Coreea
Rămaşi orfani, înfometați şi goi. BACONSKY, P. 107.

Cum se leagă între ele propozițiile copulative

§ 258. Propozițiile copulative pot fi legate între ele în mai multe feluri:

a) Conjuncția se pune de obicei numai înainte de ultima propoziție:

Voi lansa un strigăt de luptă şi de asalt
.....
Împotriva liotii banului,
Ce mişună, suduie, scheaună,
Se-ascunde, se-aruncă, se cațără,
Țipă **şi** *țiuie-n spaimă.* BANUŞ, B. 108-109.

b) Fiecare propoziție poate fi urmată de conjuncție:

Dar văd că alții au venit **şi** *lui Petrică nu-i dă drumul* **şi** *nu mai vine* **şi**, *doamne, mult mă mai chinuiesc singură* **şi** *multe lacrimi vărs.* REBREANU, R. I 95.

Conjuncția se pune uneori şi înainte de prima propoziție:

Şi *îşi făcea ochii dulci,* ***şi*** *ofta,* ***şi*** *îşi pițigăia glasul,* ***şi*** *se mlădia ca o pisică, într-un fel de milogeală dezgustătoare.* VLAHUȚĂ, N. 16.

Notă. Repetarea conjuncției are rolul de a sublinia fiecare membru al înşiruirii.

c) Fără conjuncții:

Vezi, noi mai de demult ne-am întîlnit,
În anii amărîți cu gust de fiere,

Gemea norodul nostru schingiuit,
Se lăfăia ciocoiul la putere. DEŞLIU, V. A. 89.

Notă. Lipsa conjuncţiei poate avea rolul stilistic de a sublinia membrele frazei puse alături. Acest mod de a lega copulativele între ele, fiind cel mai obişnuit, atrage mai puţin atenţia.

Prin ce se leagă propoziţiile copulative pozitive

§ 259. Copulativele pozitive se introduc cu conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *şi, precum şi, iar, cu cît... cu atît, nu numai (că)... dar şi, nu numai... ci şi.*

Omul trecu domol printre cei adunaţi în sală **şi** *se opri lîngă masa la care stăteau activistul de partid de la raion şi secretarul organizaţiei de bază.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002, 2.

Focul pîlpîie în sobă,
Iară *eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 104.

Observaţie. Aici *iar* nu are cîtuşi de puţin valoare adversativă, între cele două acţiuni neexistînd alt raport decît faptul că amîndouă se realizează.

Şi **cu cît** *se vedea mai neîndemînatic,* **cu atît** *se necăjea mai rău pe sineşi, şi* **cu cît** *se necăjea mai tare,* **cu atît** *devenea mai neîndemînatic.* VLAHUŢĂ, N. 48.

Boierii mari şi mici, **nu numai că** *nu plăteau nici o dare către stat,* **dar** *aveau* **şi** *privilegiul de a scuti un număr de dajnici, de la trei pînă la optzeci.* GHICA, S. 19.

Nu *erau tovarăşi* **numai** *la biserică,* **ci**... *erau* **şi** *muşteriii lui moş-Precu.* SADOVEANU, O. II 37.

Mai există şi altă categorie de copulative, care se foloseşte în proverbe şi în limbajul familiar:

Pe lîngă că *e urîtă, o* **mai** *cheamă* **şi** *Irina.* (Proverb)
După ce *e urît, bea* **şi** *tutun.* (Proverb)

Prin ce se leagă propoziţiile copulative negative

§ 260. Cînd e negativă prima propoziţie, legătura dintre copulative se face prin *şi*:

Deci şi lui Constantin-vodă nu-i era urîtă datoria **şi**-*i era dragă şi mîndria.* NECULCE, CR. I 147.

Tot prin *şi* se face legătura şi cînd e negativă a doua propoziţie:

Pocniră cîteva palme **şi** *peste cîmpul întunecat nici un glas nu s-a mai auzit.* CAMILAR, N. I 17.

Cînd sînt negative amîndouă propoziţiile, legătura dintre ele se face prin *şi, nu... nici, nici... nici, ba nici*:

Mihail nu răspunde **şi** *Simion nu mai întreabă nimic.* SAHIA, N. 46.

Nu *mai rîdea,* **nu** *mai vorbea,* **nici** *nu mai ofta şi* **nici** *că spunea cuiva vreodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare.* VLAHUŢĂ, N. 46.

***Nici** el nu avea acea nădejde, **nici** în gînd nu-i era.* NECULCE, CR. I 165.

Deşi aproape de nămiezi, în tot satul era astîmpăr desăvîrşit ca-n puterea nopţii. ***ba nici** glas de cîine nu se mai auzea.* CARAGIALE, O. I 175.

Alte propoziţii copulative

§ 261. Tot copulative sînt propoziţiile (aparent disjunctive) introduse prin *ori (...ori), sau (...sau), ba... ba, aci... aci, acum... acum, cînd... cînd* etc., accentul principal al frazei fiind pe alte cuvinte decît pe conjuncţii:

Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm, ***sau** pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea,* ***sau** am fi vrut să ascundem obiectul.* CAMIL PETRESCU, T. III 81.

Se auziră zicîndu-se de unii-alţii:

*— **Ba că** fata ar fi cocoşată.*

*— **Ba că** ar fi şchioapă.* ISPIRESCU, L. 250.

...Veselul Alecsandri

Ce-nşirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază,

***Acum** secolii străbate, o minune luminoasă,*

***Acum** rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe Dridri.* EMINESCU, O. I 32.

***Aci** era la Socola, **aci** în Iaşi, **aci** la mănăstirea şi în Tîrgul-Neamţului profesor.* CREANGĂ, A. 135.

Luntrea...

***Cînd** la umbră se doseşte, **cînd** s-arată la lumină.* ALECSANDRI, P. III 63.

Propoziţii subordonate copulative între ele

§ 262. Şi propoziţiile subordonate pot fi copulative între ele:

Sfaturile acestea îl înălţau şi-l încîntau, ***mai ales că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpîn.*** REBREANU, I. II 15 [cauzale copulative].

Mama era o cochetă, rea şi neînduplecată, ***care chinuia pe tata şi-i făcea zile negre pentru orice lucru.*** VLAHUŢĂ, N. 167 [atributive copulative].

Propoziţiile introduse prin conjuncţia *de* pot fi considerate uneori şi coordonate cu o principală, şi subordonate (finale sau consecutive):

După vremuri, mulţi durară peste Dur[illegible] vrun pod,

De-au trecut cu spaimă multă şi mulţime de norod. EMINESCU, O. I 417.

Modurile folosite în propoziţiile copulative

§ 263. În general, propoziţiile copulative din aceeaşi frază se construiesc cu acelaşi mod:

— indicativ

În nopțile căzute la fereastră
Citesc** și-apoi **adorm** și **mă-nfior
Și-un vis, frumos, ca pasărea măiastră
*Cu zboru-i alb **mă poartă**-n viitor.* BACONSKY, P. 105.

— conjunctiv

Nu sîntem carne de ospețe.
***Să știe** corbii și **să-nvețe**!* BANUȘ, B. 126.

Diferitele raporturi dintre propozițiile copulative

§ 264. Propozițiile copulative pot sta între ele în diferite raporturi:

a) Acțiunile din propozițiile copulative sînt simultane:

*Se uită la toți caii din grajduri, **și de nici unul nu i se prindeau ochii.*** ISPIRESCU, L. 15.

b) Acțiunile din propozițiile copulative sînt succesive:

*Oamenii mei au sărit șanțul șoselei **și, întorcîndu-se ca într-o arie, au început fuga.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 268.

c) Acțiunile din propozițiile copulative sînt alternative:

*Ne vedem zilnic : **cînd trec eu pe la el, cînd trece el pe la mine.***

d) A doua propoziție copulativă explică prima propoziție:

*Se căia cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, **să-și bea adecă și simțirile.*** ISPIRESCU, L. 106.

e) A doua propoziție copulativă întărește prima propoziție:

*Nu numai că nu l-am văzut, **dar nici n-am auzit de el.***

PROPOZIȚIA ADVERSATIVĂ

§ 265. Propoziția adversativă este o propoziție coordonată, principală sau secundară, care exprimă o opoziție față de coordonata ei.

*Nu e soare, **dar e bine,***
Și pe rîu e numai fum. COȘBUC, P. I 223.

Prin ce se introduce propoziția adversativă

§ 266. Propoziția adversativă se introduce prin conjuncțiile *dar, însă, iar, și, ci* și prin locuțiunile *pe cînd, în timp ce, în schimb.*

*Le pregătesc o surpriză pe care o merită, **dar** n-are să le placă!* CĂLUGĂRU, O. P. 28.

*Știu că trebuie să cobor la gară, **însă** n-o iau într-acolo.* SAHIA, N. 24.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,

***Iar** raza ei abia acum*
Luci vederii noastre. EMINESCU, O. I 234.

*Îmi tot spui că nu te mai duci — **şi** cum vine sara, te-apucă neliniştea, ca pe lup.* CAMILAR, N. II 215.

*Să nu te sperii, **ci** să fii gata cu arcul, ca să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4.

*Producţia ţărilor din lagărul democratic e în creştere, **pe cînd** a celor din lagărul reacţionar e în scădere.*

În limba veche, şi astăzi regional, *fără* serveşte şi el de conjuncţie adversativă (cu valoarea lui *ci*):

Fetele de la Veza
Nu ştiu toarce cînepa,
***Făr**-o-ndrugă ca lîna!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.

Întărirea conjuncţiei sau a locuţiunii conjuncţionale adversative

§ 267. În special în limba vorbită, conjuncţiile adversative apar adesea întărite: *dar însă, dar totuşi, dar în schimb, în schimb însă. Dar însă*, care în secolul trecut mai era considerat corect, ne apare astăzi ca pleonastic:

Sîngele de martiri e plantă ce rodeşte
*Curînd, tîrziu, o dată, **dar însă** nelipsit.* ALEXANDRESCU, M. 26.

Potera l-a-ncunjurat
Şi burduf mi l-a legat,
***Dar** lui **însă** nu-i păsa.* ŞEZ. V 94.

În schimb nu este în totul sinonim cu *dar* sau *însă*, căci păstrează ceva din valoarea lexicală a substantivului *schimb*. De aceea nu putem socoti pleonastice propoziţiile introduse prin *dar în schimb, însă în schimb* sau *în schimb însă*:

*N-au mirosit duhoarea cocsului, **dar în schimb** fură hrana muncitorilor.* SAHIA, N. 31.

— Ştiu că te-ai fi supărat mai degrabă dacă s-ar fi arătat dinaintea măriei-tale acest adevărat coborîtor al nobililor.

— Într-adevăr.

*— **Însă în schimb**, s-a înfăţişat la trecerea măriei-tale Costea veneţianul.* SADOVEANU, N. P. 221.

*E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; **în schimb** **însă** nu e priveliştе mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele trenului.* CARAGIALE, O. I 293.

Observaţii asupra folosirii diferitelor conjuncţii adversative

§ 268. Dintre toate conjuncţiile adversative, cea mai expresivă în redarea opoziţiei este *ci*, deoarece coordonata propoziţiei introduse prin *ci* este

o propoziție negativă. Cele două acțiuni puse față în față se exclud, realizarea uneia implicînd nerealizarea celeilalte:

Mîinile mari nu se mai întind, ***ci*** *atîrnă leneșe.* SADOVEANU, O. II 188.

De aceea *ci* este adesea întărit prin *dimpotrivă*:

Șarlota ta nici a murit..., nici s-a bolnăvit..., ***ci, dimpotrivă****, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer.* NEGRUZZI, I 63.

Observație. În texte cu caracter arhaizant, mai apare *ci* în corelație cu o propoziție pozitivă, dar opoziția este și în acest caz mai puternică decît la *dar* și *însă*:

Cu vecinicia sînt legat,
Ci *voi să mă dezlege.* EMINESCU, O. I 173.

Din cauza opoziției puternice dintre cele două propoziții care-și fac față, *ci* poate fi suprimat mai ușor decît celelalte conjuncții adversative: *n-a murit, s-a aruncat în brațele unui ofițer.* În loc de *nu e soare, dar e bine* n-am putea spune însă: *nu e soare, e bine,* nici: *știu că trebuie să cobor la gară, n-o iau într-acolo* în loc de *știu că trebuie să cobor la gară, însă n-o iau într-acolo.*

Mai slabe decît *ci* sînt conjuncțiile *dar* și *însă*. Cea mai slabă valoare adversativă o are *iar*, care adesea poate fi considerat, tot atît de bine, copulativ:

Căci vulturului cerul au dat aripi să zboare...
Iar *ție ți-au dat farmec.* ALECSANDRI, P. I 137.

În limba vorbită azi, *ci* se întrebuințează puțin. În graiurile populare el este adesea înlocuit prin *și*, ceea ce se explică printr-o confuzie fonetică:

Nu-i la vie, ***și****-i în casă*
Cu paloșul gol pe masă. ALECSANDRI, P. P. 124.
Și nu-nșiră cum se-nșiră,
Și *cîte-un bob ș-o mărgea.* ȘEZ. XIV 184.

În limba literară, *ci* este adesea înlocuit prin *dar*:

Noi nu cerșim pacea, ***dar*** *o vom cuceri.* (Lozincă răspîndită în anii trecuți)

Este însă necesar ca *ci* să fie menținut, deoarece el exprimă o nuanță diferită de a lui *dar*: lozinca, așa cum a fost formulată mai sus, înseamnă: *nu cerșim pacea,* ***dar*** (totuși) *o vom cuceri,* ceea ce nu are sens; adevărata formulă este *nu cerșim pacea,* ***ci*** *o vom cuceri,* adică: *nu o cerșim,* ***ci*** (dimpotrivă) *o vom cuceri.*

Alte locuțiuni conjuncționale adversative

§ 269. Propoziția adversativă se mai poate introduce cu locuțiunile conjuncționale *numai (că), fără să, în loc să*:

Asta mie mi-o plăcut,
Numai *maică-sa n-o vrut;*
Astă mie mi-o plăcea,
Numai *maică-sa n-o vrea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.

Le luminează fața luna
Cu dureroasa-i poezie.
Ei dorm mai strîns ca totdeauna
Și plîng în somn, ***fără să*** *știe.* PĂUN-PINCIO.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, ***în loc să muște****, linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, I 141.

Juxtapunerea propozițiilor adversative

§ 270. Raportul adversativ poate să nu fie exprimat printr-o conjuncție, simpla alăturare a propozițiilor fiind uneori suficientă pentru a-l marca:

Era pe cînd nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e. EMINESCU, O. I 234.

Locul conjuncției sau al locuțiunii conjuncționale adversative

§ 271. Toate conjuncțiile și locuțiunile adversative stau la începutul propoziției, cu excepția lui *însă* și *în schimb,* care se pot pune și în mijlocul propoziției:

Fulgeră din cînd în cînd și se luminează departe o dungă de pădure, ***dar*** *nu știu singur unde mă găsesc.* SAHIA, N. 26.

Biata babă era umflată cît o bute... simțirea ***însă*** *nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 19.

Observație. Uneori *însă* este separat prin virgule cînd e în mijlocul propoziției adversative, ceea ce nu poate fi considerat corect:

Cum, ***însă,*** *cei mai mediocri dintre părinți nu cunosc ca individzi în lume... decît pe copiii lor... e probabil că de aceea îi iubesc numai pe ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 65.

Locul propoziției adversative

§ 272. Propoziția adversativă, exprimînd o opoziție față de propoziția cu care e coordonată, nu poate fi așezată în frază decît după aceasta. N-am putea spune, de exemplu: *Dar e bine, nu e soare.*

Propoziția coordonată adversativă și subordonata concesivă

§ 273. Propoziția adversativă împreună cu coordonata ei echivalează adesea cu o frază formată dintr-o concesivă și regenta acesteia (dar opoziția dintre coordonatele adversative este, în general, mai slabă decît între concesivă și regenta ei). Dacă substituim fraza cu o concesivă unei fraze adversative, atunci adversativa devine regentă, iar coordonata ei subordonată concesivă. Spre deosebire de adversativă însă, concesiva se poate așeza la începutul frazei:

***Deși nu e soare**, e bine.*

***Deși o merită**, n-are să le placă.*

***Deși știu** că trebuie să cobor la gară, n-o iau într-acolo.*

***Deși îmi spui** că nu te mai duci, te apucă neliniștea.*

Numai adversativa introdusă prin *ci* nu se pretează la această substituire, ceea ce se explică prin faptul că în cele două propoziții legate prin *ci* realizarea uneia implică nerealizarea celeilalte.

Conjuncția adversativă la începutul unei fraze

§ 274. Adesea conjuncția adversativă este folosită la începutul unei fraze după punct, două puncte sau punct și virgulă; este însă foarte ușor să substituim acestor semne virgula, pentru ca conjuncția să lege în aceeași frază două propoziții:

*Știa să deosebească buchile. **Dar** era incapabil să descifreze o scrisoare.* COCEA, I. SL. 7.

*Precum se știe, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Un lucru curios **însă**: pînă acuma, fericiții posesori ai numerelor cîștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul.* CARAGIALE, O. I 156.

După ce atîta vreme
Laolaltă n-am vorbit,
Mie-mi pare că uitarăm
*Cît de **mult** ne-am fost iubit.*
***Dar** acum te văd nainte-mi*
Dulce, palidă cum șezi... EMINESCU, O. IV 370.

Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit.
*Despre partea închinării **însă**, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.

*Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal; **dar** așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rînd una cîte una fazele ei mai însemnate.* CARAGIALE, O. I 54.

Corelativul conjuncției adversative

§ 275. Conjuncția adversativă are adesea un corelativ în propoziția cu care adversativa este coordonată. Acest corelativ poate fi exprimat prin adjective de felul lui *drept, adevărat*, care se pot prezenta și ca nume predicativ al unei propoziții subordonate:

*Un bou în post mare? **Drept**, cam ciudat vine,*
***Dar** asta se-ntîmplă în oricare loc.* ALEXANDRESCU, M. 353.

***Drept**, Nicolesco are avere, **dar** fie ea încredințată că n-a lua-o pe dînsa cu trei copii.* NĂDEJDE, N. II 49.

Am întîlnit, ce e **drept**, *un om călare,* **dar** *n-am văzut cum era îmbrăcat.*

Această propoziție corelativă cu conjuncția adversativă poate apărea chiar ca principală, adevărata corelativă a adversativei devenind astfel subordonată în formă.

Împăratul, **drept** *că auzise multe vorbindu-se despre voiniciile celor trei frați, dară nu știa care din ei este cel mai viteaz.* SBIERA, p. 99.

Alte mijloace de a anunța o propoziție adversativă

§ 276. Mai există însă și alt mijloc de a anunța că urmează o propoziție adversativă: un complement de relație exprimat printr-un supin cu prepoziția *de*, verbul fiind același ca cel predicativ:

Îl durea **de durut**; *dară răbda în piele ca un drac.* ISPIRESCU, L. 252.

Se poate și fără verb predicativ:

Oșlobanu **prost, prost,** *dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie.* CREANGĂ, A. 78.

În sfîrșit, adversativa se mai poate anunța prin inversiunea subiectului cu predicatul în propoziția coordonată, sau prin întrebuințarea afectivă a pronumelui personal:

Face mama *plăcinte, dar n-are cine le mînca.*

Toți erau toropiți de somn, mai cu samă Cocoran, **stătea el** *cu ochii holbați, dar își tot scăpa capul în jos.* CAMILAR, TEM. 234.

Cercați voi *marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ți da de fund.* CREANGĂ, p. 260.

Fraze cu două propoziții adversative

§ 277. Uneori se întîlnesc în aceeași frază două propoziții adversative, dintre care cea de a doua se opune celei dintîi:

Aceleași glasuri cîntă, **dar** *n-o mai mîngîie,* **ci-i** *amintesc cu cruzime de nopțile trecutului.* SADOVEANU, O. II 117.

Modurile folosite în propoziția adversativă

§ 278. Propozițiile adversative se pot construi cu toate modurile predicative, ținînd seama de modul la care stau verbele cînd propozițiile ar fi independente:

— indicativ:

Pe dumneata nu știu unde te-oi fi văzut, om bun, dar tovarășul dumitale **a** *mai* **umblat** *pe aici.* SADOVEANU, N. P. 394.

— conjunctiv:

Îţi dau cartea, dar ***să mi-o aduci înapoi.***

— optativ-condiţional:

N-am timp, dar ***m-aş duce şi eu.***

— imperativ:

Nu mă omorî, Făt-frumos, ci mai bine ***dă-mi drumul în apă.*** ISPIRESCU, L. 43.

PROPOZIŢIILE DISJUNCTIVE

§ 279. Propoziţiile disjunctive exprimă acţiuni şi stări opuse şi contradictorii, dintre care nu se poate realiza decît una:

Ţările romîne ori vor fi unite,
Ori vor fi în parte la străini robite. BOLINTINEANU, P. I 40.

Numărul propoziţiilor disjunctive

§ 280. De obicei propoziţiile disjunctive sînt în număr de două, dintre care trebuie aleasă numai acţiunea uneia:

Măi bărbate... alege-ţi una din două : ***ori merg eu*** *de unde-am venit,* ***ori alungă-ţi copiii de la casă.*** RETEGANUL, P. I 43.

Nu sînt excluse însă frazele în care intră mai mult decît două disjunctive, dintre care e posibilă numai acţiunea uneia:

Un unghi sau e drept, sau e ascuţit, sau e obtuz.

Conjuncţiile care introduc propoziţii disjunctive

§ 281. Conjuncţiile care introduc propoziţii disjunctive sînt *ori* şi *sau*:

Las'că-i bine; ascultă ce-ţi spun eu, din asta ***ori*** *moare,* ***ori*** *înnebuneşte.* VLAHUŢĂ, D. 166.

Gîndurile îmi erau împărţite : să mă duc în Sicilia..., ***sau*** *să mă întorc în Franţa.* GHICA, S. 214.

Folosirea conjuncţiei disjunctive într-o frază cu două propoziţii disjunctive

§ 282. De cele mai multe ori conjuncţia este pusă în fruntea fiecărei propoziţii în parte, lucru explicabil prin faptul că ele sînt puse exact pe acelaşi plan, nu este una mai importantă decît cealaltă:

Ori *părerea mă înşală,* ***ori*** *s-a strica vremea... din două una trebuie să fie numaidecît.* CREANGĂ, P. 265.

Poporul deşteptat ***sau*** *se ridică mare, triumfător, şi recîştigă independenţa din afară şi libertatea dinlăuntru,* ***sau*** *suferă în nemişcare, cerşind dreptul de a trăi de la celelalte naţii.* BĂLCESCU, O. I 190.

În limba îngrijită, conjuncția este aceeași la ambele propoziții: *ori... ori* (*sau... sau*). Nu pot fi socotite corecte frazele de felul următor:

***Ori** trimite sol la scaunul domniei mele un boier credincios, **sau** să binevoiască măria-ta să ne înțelegem din gură în gură.* ISPIRESCU, M. V. 11.

***Ori** ești hămișliu ca vulpea, **sau** grozav ești de nătîng.* DAVILLA, V. V. 20.

Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu mai multe propoziții disjunctive

§ 283. Cînd sînt mai mult de două propoziții disjunctive, conjuncția poate fi pusă înaintea fiecăreia dintre ele și este obligatorie înaintea tuturor, afară de prima.

***Ori** îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată.*

*Îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată.*

În general, cînd lipsește conjuncția de la prima propoziție, fraza e interogativă:

*Nu știu părerea m-a amăgit, **ori** am auzit mai multe glasuri?* CREANGĂ, P. 24.

Oare ochii ei o mint,

***Sau** aievea-i, adevăru-i?* EMINESCU, O. I 103.

*Știa femeia că mă-ntorc?... **ori** se sculase de dimineață?* CARAGIALE, O. I 146.

Era să țip obraznic,

***Ori** ce era să fac?* COȘBUC, F. T. 135.

Propoziții disjunctive eliptice de predicat

§ 284. Una dintre propozițiile disjunctive este adesea eliptică de predicat, cînd acesta este identic în amîndouă propozițiile:

*Încă o dată vă întreb, vă închinați **ori ba?*** NEGRUZZI, I 173.

*Ori oi putea izbuti **ori nu**, dar îți făgăduiesc dinainte că o dată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce.* CREANGĂ, P. 192.

De multe ori rămîne numai conjuncția repetată, contextul fiind suficient pentru ca să se înțeleagă predicatul în ambele propoziții:

*Trebuie să te hotărăști : **ori, ori.***

Perioade cu propoziții disjunctive

§ 285. Adeseori fraza care conține propoziții disjunctive este mai amplă, fiecare dintre disjunctive fiind urmată de o adversativă sau de o conclusivă; se alcătuiesc astfel perioade:

Ori tu mă iubești, și atunci lupta e peste putință cu Cațavencu... ori nu, și atuncea mor, și dacă mă lași să mor, după ce-oi muri poate să se întîmple orice. CARAGIALE, O. VI 113.

Alteori situația e încă mai complicată, ca în exemplul următor:

Ori vine azi de undeva
Iubitul ei și-o va lua,
Ori dacă nu, cînd va veni,
El n-o va mai afla. COȘBUC, F. T. 163.

Ideea exprimată complet ar fi: « ori vine..., ori nu vine, și dacă nu vine... ».

Propoziții disjunctive coordonate și subordonate

§ 286. Propozițiile disjunctive pot fi amîndouă împreună introduse printr-o conjuncție care le coordonează cu o propoziție anterioară sau le subordonează acesteia. Putem găsi astfel disjunctive conclusive, disjunctive adversative, cauzale, copulative.

Nu-i rămîne nici o posibilitate de victorie, ***deci ori se supune, ori moare.***

De plecat, pleacă, ***însă sau nu ajunge la timp, sau nu ajunge de loc.***

Treaba de astăzi niciodată să nu o lase pentru mîine; ***căci a doua zi sau alta i se poate întîmpla, sau vremea îi va sta împotrivă.*** GHICA, S. A. 24.

La fel, înaintea conjuncției disjunctive sau după ea poate sta o conjuncție temporală, cauzală etc.:

Pleacă la război, ***unde sau va învinge, sau va muri.***

Într-o zi, ***sau că nu putuse să încheie socoteli bune cu Iancu Slătineanu... sau că iar i se făcuse poftă de hagialîc, s-a pus într-o șaică să treacă la Nicopoli.*** GHICA, S. 253.

Observații asupra unor aparente propoziții disjunctive

§ 287. Există propoziții construite întocmai ca disjunctivele, cu deosebirea că dintre două sau mai multe propoziții care alcătuiesc fraza nu există obligația de a alege una singură care se realizează. Acestea sînt în realitate propoziții copulative introduse prin *ori, sau*:

Doriți să vă hodiniți, ori doriți să gustați ceva — vă rog poruncți. SADOVEANU, N. P. 130.

Răspunsul ar putea fi: *doresc și una și alta* sau: *nu doresc nici una,* ***nici alta.***

Între acest fel de propoziții și disjunctive este o deosebire de intonație: la disjunctive accentul principal cade pe conjuncție, iar la copulative pe alte cuvinte.

Alteori două propoziții opuse depind ambele de o regentă care are sensul aproximativ de « este indiferent »:

De-o fi una, de-o fi alta... *Ce e scris și pentru noi,*
Bucuroși le-om duce toate, ***de e pace, de-i război.*** EMINESCU, O. I 146.
Plîns ae mamă, plînș de creangă..., tot nimic eu nu voi ști,
Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna,
Fie că va da zăpadă, ori că iarba va-nverzi. VLAHUȚĂ, P. 46.

Îi era, așa se vedea, indiferent ***dacă sînt ori nu președinte.*** SLAVICI, Amintiri (1924), 57.

În aceste cazuri nu avem de-a face cu propoziții disjunctive, ci în primul exemplu cu condiționale, iar în ultimul cu subiective.

Se pot alcătui în același fel fraze compuse formal din propoziții principale:

Ori vii, ori nu vii, *eu tot merg.*

De fapt, prima dintre aceste propoziții poate fi înlocuită cu o condițională, iar a doua cu o concesivă.

Modurile folosite în propozițiile disjunctive

§ 288. Propozițiile disjunctive se construiesc cu toate modurile predicative, dar mai ales cu indicativul și cu imperativul.

Nu știu : zilele mi-s rele
Ori mă ***bat*** *faptele mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142.

Ori ***să se revizuiască,*** *primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori* ***să nu se revizuiască,*** *primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo și anume în punctele... esențiale.* CARAGIALE, O. VI 133.

Ori pe mîndra vamă ***dă-m,***
Ori ***să stai*** *să ne luptăm.* PANN, Ș. Ț. II 69.

Ori ***te poartă*** *cum ți-e vorba, ori* ***vorbește*** *cum ți-e portul.* (Proverb)

Valoarea modurilor este cea pe care o au ele de obicei în propoziții independente.

PROPOZIȚIA CONCLUSIVĂ

§ 289. Propoziția conclusivă este propoziția care exprimă concluzia acțiunii sau stării din coordonata ei.

Măria-sa îi dăduse și-un pitac; ***deci îl socotea prietin al său.*** SADOVEANU, N. P. 103.

Conjuncția conclusivă la începutul unei fraze

§ 290. Uneori propoziția conclusivă exprimă concluzia întregii discuții anterioare, care poate fi alcătuită dintr-o frază sau mai multe.

Or, este limpede că, pe măsura dezvoltării democrației populare pe drumul socialismului, lupta de clasă continuă, și reacțiunea, a cărei rezistență este stimulată și activ susținută de imperialiștii străini, recurge la forme tot mai ascuțite de luptă împotriva regimului de democrație populară.

De aceea, în centrul întregii noastre educații de partid trebuie să stea ideea luptei de clasă atît la orașe cît și la sate. REZ. HOT. 23.

Concluzia pe care o exprimă propoziția conclusivă se poate referi la acțiuni petrecute mai înainte, fără ca ea să fie legată direct de coordonata anterioară. Propoziția conclusivă poate fi despărțită de coordonata ei prin punct și virgulă sau punct.

Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută.

***Deci se porni** și înspre sară ajunse la castelul Genarului ce strălucea în întunericul serii ca o uriașă umbră.* EMINESCU, L. P. 181.

Într-o zi văzu pe-o rablă
Un tobaș ce lumea cheamă,
Cu mustața ca o greablă
Și c-o trîmbiță de-alamă :
Împăratul prea-nălțatul
M-a trimis s-adun tot satul,
Să dau știre tuturor
Că el caută în latul
Lumii-acestei p-un ficior,
Ce din toți va fi mai tare,
Mai frumos și mai cuminte.
Deci vă strîngeți mic și mare
Și să țineți bine minte,
Căci se poate, — cine știe,
Că la voi prin sat să fie
Voinicel a-i fi pe plac
Să-i dea fata de soție. EMINESCU, L. P. 144.

Prin ce se introduce o propoziție conclusivă

§ 291. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale în propozițiile conclusive sînt următoarele: *deci, dar, așadar, prin urmare, de (pentru, drept) aceea, în concluzie, în consecință, așa fiind, care va să zică, va să zică, așa că.*

Ele pot fi folosite atît la începutul propoziției cît și în cuprinsul ei.

În limba literară conjuncția cea mai folosită este *deci.*

*Țăranii între dînșii vorbesc că și de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieși pînă ce nu li se va împărți moșia Babaroaga care nu-i face trebuință cucoanei... că ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă și sîngerează muncindu-l și **deci** al lor trebuie să fie.* REBREANU, R. I 272.

Conjuncția *deci* este frecventă în limba veche fără să aibă sens conclusiv:

*Dimitrașco vodă după ce au văzut că s-au curățit de leși, ridicatu-s-au cu toată boierimea și s-au dus la scaun la Iași și s-au așezat la scaun. **Deci** Dimitrașco*

vodă temîndu-se de leşi să nu sloboadă niscaiva podgheazuri cu îndemnarea lui Petriceico vodă, să-l ieie, scris-au la vezirul, de i-au făcut ştire de toate aceste, precum s-au tîmplat. ***Deci*** *vezirul au poroncit să ierneze tătarii în ţară, pentru să-l apere şi pre dînsul şi raiaoa.* NECULCE, CR. I 67.

Conjuncţia *dar* are o întrebuinţare mai variată din cauza sensurilor diferite pe care le are. Sensul conclusiv al conjuncţiei *dar* apare mai rar.

Azi faţa lor de sînge e spălată,
Iar ochii văd cum ne urcăm spre ţel,
Şi cînd ni-e greu, un zîmbet bun ne-ndeamnă
« Hai, copăcel, tovarăşi, copăcel! »
Vom spune ***dar*** *cît de frumoasă-i lumea.* BANUŞ, B. 90.

Conjuncţia apare şi sub forma *dară*:

Iar tovarăşului dumitale i se cuvin patru lei, fiindcă patru bucăţi de pine a avut de întrecut. Acum ***dară****, fă bine de înapoieşte un leu tovarăşului dumitale.* CREANGĂ, A. 149.

Forma *dară* era obişnuită în textele vechi. În limba veche se folosea şi construcţia *deci dară*:

Deci dară*... poate că şi aceştia supuşi sînt.* SPĂT. MILESCU, LET. I 100.

Împreună cu adverbul *aşa*, conjuncţia *dar* a dat naştere locuţiunii conjuncţionale *aşadar*:

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi...
Aşadar*, d-aci-nainte să nu şedem lenevoşi.* PANN, P. V. II 91.

Alteori adverbul *aşa* poate avea singur sens conclusiv:

Tocmai în ziua aceea bucătarii curţii se îmbătaseră... Şi ***aşa****, rugată fiind cu stăruinţă, se apucă şi ea de găti nişte bucate înfricoşate.* ISPIRESCU, L. 23.

Propoziţia conclusivă se poate construi şi cu locuţiunea *care va să zică*:

Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală... de-acolea, pînă-n Popeştii-de-Sus, o poştie : în buiestru potrivit, un ceas şi jumătate... Buiestraşu-i bun... dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. ***Care va să zică, un sfert şi cu trei un ceas, şi pînă-n Popeşti unul şi jumătate, fac două şi jumătate.*** CARAGIALE, O. I 139.

Propoziţii conclusive juxtapuse

§ 292. Propoziţia conclusivă poate fi şi juxtapusă:

Văduva e o femeie care ştie să ţie piept nevoilor; ***să iau o văduvă.*** SADOVEANU, O. II 150.

Ţine, frate, partea dumitale şi fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîni întregi, ***doi lei ţi se cuvin.*** CREANGĂ, A. 145.

Locul propoziției conclusive

§ 293. Propozițiile conclusive ocupă un loc deosebit printre coordonate. Dat fiind faptul că servesc drept concluzie propozițiilor coordonate anterioare, ele sînt — într-o oarecare măsură — subordonate acestora. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care-l ocupă conclusiva față de coordonată. Ele seamănă în această privință cu unele adversative. (Vezi Ordinea propozițiilor în frază, § 450.)

PROPOZIȚIA CAUZALĂ

§ 294. Propoziția coordonată cauzală arată motivul pentru care se săvîrșește sau se cere să se săvîrșească acțiunea din propoziția cu care e coordonată.

Zi-mi Radule, pe nume, ***că doară sînt copilul d-tale.*** ALECSANDRI, în CONV. LIT. IV 316.

Trebuie făcută o deosebire între cauzala coordonată și cauzala subordonată (circumstanțială). În timp ce subordonata arată din ce cauză se produce acțiunea din regentă, coordonata constituie în general numai o explicație, o motivare; foarte adesea ea se petrece în urma coordonatei ei, deci nu poate, din punct de vedere logic, să fie cauza acesteia.

Prin ce se introduce o propoziție cauzală

§ 295. Propozițiile coordonate cauzale sînt introduse prin conjuncțiile *că, căci* și prin locuțiunile *(că) doar, vezi că, vezi dumneata (că), pasămite.*

Nu te uita ca un motan blînd, ***că*** *te cunosc eu cîte parale faci.* SADOVEANU, N. F. 8.

Rămîi cu noi, ***căci*** *ne zice gîndul că vei pieri.* ISPIRESCU, L. 8.

« Unsprezece», spune ea;
Eu zic « bine » pe credință:
Doar *o fi avînd știință*
Scara cîți fuștei avea. COȘBUC, P. I 201.

Calul, ***vedeți d-voastră,*** *era năzdrăvan.* ISPIRESCU, L. 162.

Am zbura ca păsăruicile, ***că doar*** *ne ducem în țară...* CAMILAR, N. I 308.

Iată se întîlnesc cei doi frați și nu le vine să creadă ochilor și se iau în brațe, ***că pasămite*** *își tăinuise unul altuia șiretenia de acasă.* CARAGIALE, O. I 121.

Conjuncția sau locuțiunea conjuncțională cauzală la început de frază

§ 296. Ca și în cazul conjuncțiilor adversative și conclusive, găsim adesea puse la începutul unei fraze și cuvintele care introduc propoziții cauzale coordonate, adică găsim cauzala despărțită prin punct de propoziția anterioară. Este însă foarte

uşor de înlocuit acest punct prin virgulă, contopindu-se astfel într-o singură frază cele două propoziţii sau fraze separate:

În deseară fraţii cei mai mari se întîlniră iară. **Pasămite** *drumurile pe care apucaseră ei se întruneau acolo.* ISPIRESCU, L. 275.

Nu se poate apropia nime de Cerb; **căci** *este solomonit şi nici un fel de armă nu-l prinde.* CREANGĂ, P. 217.

Ce fînaţe, măi nebune?

Doar *pămîntul nu-i al tău.* ALECSANDRI, P. P. 99.

De unde ştii dumneata? **Doar** *nu eşti ghicitor.* SADOVEANU, P. M. 45.

Observaţii asupra propoziţiei cauzale introduse prin conjuncţiile *că* sau *căci*

§ 297. Coordonata cauzalei introduse prin conjuncţiile *că* sau *căci* are foarte adesea predicatul la imperativ:

***Ieşiţi**, că pre toţi vă omor!* NEGRUZZI, I 161.

În general, în aceste fraze trebuie subînţeleasă între cele două coordonate o subordonată, mai adesea condiţională.

Nu mă omorî, Făt-frumos; ci mai bine dă-mi drumul în apă, **că mult bine ţi-oi prinde** *cînd cu gîndul n-ăi gîndi.* ISPIRESCU, L. 43.

Dă-mi drumul... că înseamnă «dă-mi drumul, fiindcă (dacă-mi dai drumul) ţi-oi prinde bine».

Modurile folosite în propoziţiile coordonate cauzale

§ 298. Propoziţiile coordonate cauzale sînt de obicei reale şi de aceea se construiesc cu modul indicativ:

Noroc numai c-am găsit pe-o teşitură un boţ de mămăligă de-am mîncat, căci **îmi gîrîiau** *maţele de foame.* CREANGĂ, P. 145.

Ţinînd seama de felul propoziţiei condiţionale, exprimate sau subînţelese, coordonata cauzală poate fi şi la modul condiţional:

A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu **s-ar mai povesti.** ISPIRESCU, L. I.

SUBORDONAREA

NOȚIUNI GENERALE

Definiția propoziției subordonate

§ 299. Propoziția subordonată depinde de o propoziție regentă, în sensul că îndeplinește funcțiunea unei părți de propoziție a regentei sau adaugă o precizare la înțelesul unei propoziții sau al unei părți de propoziție a regentei.

În fraza *Cine rîde mai la urmă rîde mai cu folos* (Ispirescu, l. 36), propoziția subordonată *cine rîde mai la urmă* are rol de subiect al propoziției regente *rîde mai cu folos*, care singură nu are înțeles.

În fraza:

Urieșii, stînd pe coate, au trîntit un hohot mare
Cît s-au răsunat pămîntul într-o lungă depărtare (Alecsandri, p. 171),

propoziția subordonată *cît s-au răsunat pămîntul într-o lungă depărtare* precizează înțelesul adjectivului *mare*, care este o parte a propoziției regente (atribut).

Legătura dintre propoziția regentă și subordonată

§ 300. Dacă uneori propoziția regentă este incompletă, ea întregindu-se cu ajutorul subordonatei, element indispensabil, — cum este cazul cu propozițiile regente din frazele citate mai sus, — alteori propoziția regentă apare ca o construcție desăvîrșită, cu înțeles deplin, căreia propoziția subordonată i se adaugă ca ceva dependent, util, dar nu indispensabil.

În fraza *Fiindcă s-a lăsat un ger straşnic, au înghețat apele*, propoziția regentă *au înghețat apele* cuprinde o expunere desăvîrșită și are înțeles deplin; propoziția *s-a lăsat un ger straşnic* are și ea înțeles deplin și e subordonată propoziției regente prin aceea că arată cauza acțiunii exprimate de aceasta.

Raportul de dependență a acțiunii din subordonată față de acțiunea din regentă e exprimat aci cu ajutorul conjuncției *fiindcă*. Fără această conjuncție, deși raportul logic rămîne neschimbat — cauză și efect —, legătura gramaticală nu mai e de subordonare, ci de coordonare: *s-a lăsat un ger straşnic; au înghețat apele.*

Fraze cu mai multe subordonate

§ 301. Într-o frază pot fi mai multe subordonate, fie de același fel, legate între ele prin coordonare, fie de categorii diferite.

În fraza *Pentru că nu a plouat şi au suflat vînturi intense, pomii nu au dat roadă*, propozițiile *pentru că nu a plouat* și *au suflat vînturi intense* sînt propoziții subordonate (de cauză) legate între ele prin coordonare.

În fraza *Deşi am fost prevenit, m-am dus la munte fără să iau de mîncare*, propozițiile *deşi am fost prevenit* și *fără să iau de mîncare* sînt subordonate propoziției *m-am dus la munte*; cea dintîi e circumstanțială concesivă, cealaltă circumstanțială de mod.

Propoziții subordonate regente ale altor subordonate

§ 302. Subordonatele pot depinde de propoziții principale sau de propoziții subordonate; de aceea o propoziție poate fi, în același timp, subordonată față de o anumită propoziție și regentă față de alta.

În fraza *Pe cioban l-a cuprins disperarea* ***cînd a aflat că i-au pierit atîtea oi,*** propoziția *că i-au pierit atîtea oi* este subordonată propoziției *cînd a aflat*, iar aceasta, deși regentă, este subordonată propoziției precedente.

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție

§ 303. Fiind similare părților de propoziție ale regentei, propozițiile subordonate sînt calificate după numele părților de propoziție al căror rol îl au: subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte, circumstanțiale.

Propoziția fiind capabilă să redea situații mai complexe decît partea de propoziție, propozițiile subordonate cunosc categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție, cum ar fi propoziția condițională.

Întocmai ca părțile de propoziție, propozițiile subordonate pot determina substantive (în cazul propozițiilor atributive), verbe la mod predicativ sau nepredicativ (în cazul propozițiilor completive și circumstanțiale) sau adjective și adverbe (în cazul unor propoziții completive și circumstanțiale).

Prin ce se leagă o propoziție subordonată de regenta ei

§ 304. Subordonatele se leagă de propozițiile regente fie cu ajutorul conjuncțiilor, al locuțiunilor conjuncționale, al pronumelor relative sau al adverbelor relative, fie prin juxtapunere:

a) prin conjuncții

Se roagă **să**-*i deie și lui ceva de mîncare.* CREANGĂ, P. 143.

b) prin locuțiuni conjuncționale

Îmi apăs șapca pe ochi și mă rezem cu ochii mijiți, **ca și cum** *m-aș așeza pe somn.* CARAGIALE, O. II 106.

c) prin pronume relativ

Hanul lui Haramin se afla așezat la o răspîntene de drumuri **care** *apucau spre Roman și Piatra.* SADOVEANU, N. P. 6.

d) prin adverbe relative

Cum *mureau amurgurile, tunurile s-auzeau mai tare.* CAMILAR, N. I 3.

e) prin juxtapunere

Zic zece, tu taie una. NEGRUZZI, I 149.

Observații asupra conjuncțiilor și a locuțiunilor conjuncționale subordonatoare

§ 305. Conjuncțiile de subordonare sînt într-o continuă mișcare. Ele se înmulțesc pe măsură ce crește nevoia de precizare, dat fiind că unele conjuncții întrunesc valori variate. Astfel conjuncția *că* apare, între altele, cu sens cauzal sau consecutiv și introduce și propoziții completive:

a) introduce o propoziție cauzală

Copilul umbla nespălat și murdar, **că** ***n-avea*** *cine să-l îngrijească.* SADOVEANU, O. III 18.

b) introduce o propoziție modală consecutivă

Era un senin pe ceri și așa de frumos și cald afară, **că-ți venea** *să te scalzi pe uscat ca găinile.* CREANGĂ, A. 64.

c) introduce o propoziție completivă directă

Ce bucuros era tătuca cînd a auzit **că te-ai întors**. SADOVEANU, O. IV 19.

Pentru precizare s-au creat locuțiunile conjuncționale *deoarece, fiindcă, pentru că* (cauzale) și *încît* (consecutivă), conjuncția *că* fiind utilizată mai ales spre a introduce propoziții completive.

Pentru a se evita echivocul dintr-o frază ca: *A înaintat atît de mult,* **că s-a temut** *să nu piardă legătura cu ai săi* (*că s-a temut* putînd avea fie calitatea de propoziție cauzală, fie calitatea de propoziție consecutivă), e preferabil să se spună, potrivit cu intenția vorbitorului: *A înaintat atît de mult,* **pentru că** *s-a temut*

să nu piardă legătura cu ai săi, sau *A înaintat atît de mult*, **încît** *s-a temut să nu piardă legătura cu ai săi.*

PROPOZIŢIA SUBIECTIVĂ

§ 306. Propoziţia subiectivă îndeplineşte funcţiunea de subiect într-o propoziţie regentă (pe lîngă un predicat format fie dintr-un verb, fie dintr-o expresie verbală, fie dintr-un adverb predicativ).

***Că te-am zărit** e a mea vină*
Şi vecinic n-o să mi-o mai iert. EMINESCU, O. I 118.

Destul ***că foarte de dimineaţă, dumnealor... aşteaptă cu multă neră-bdare, pe peronul din urbea X., trenul accelerat.*** CARAGIALE, O. I 267.

Notă. Subiectul exprimat printr-o propoziţie subiectivă este reluat cîteodată în propoziţia regentă sub forma unui pronume:

Să-şi puie cineva obrazul pentru unul ca tine şi să te hrănească ca pe un trîntor, *mare minune-i şi* ***asta!*** CREANGĂ, P. 219.

Prin ce se introduce o propoziţie subiectivă

§ 307. Propoziţia subiectivă poate fi introdusă:

a) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interogativ sau nehotărît

Deasupra tuturora se ridică ***cine poate***
Pe cînd alţii stînd în umbră şi cu inima smerită
Neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită. EMINESCU, O. I 133.

Cari nu pierise de sabia slujitorilor domneşti *fugise în pribegie.* ODOBESCU, I 160.

Ceea ce auzisem nu *putea să mă lase netulburat.* VLAHUŢĂ, N. 173.

El e stăpînul averii, ***întîmple-se orice s-o întîmpla!*** CARAGIALE, O. I 170.

b) printr-un adverb interogativ

Într-adevăr e bine ***cum spune uncheşul****, a încuviinţat Potcoavă: aşa să se facă.* SADOVEANU, N. P. 26.

Încotro vin Răzoarele *e fără însemnătate.* GALACTION, O. I 38.

N-a fost anevoie de înţeles ***de ce oraşul vostru... nu-mi mai păru o vale a desfătărilor.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 6.

c) prin conjuncţiile *că, cum că, să, ca... să* şi *de* (cu sensul «că»)

E adevărat ***că pînă acolo nu ajunsese,*** *dar nu e mai puţin adevărat* ***că tot eu mă simţeam în pagubă.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 130.

Şi adînc privind în ochii-i ţi-ar părea ***cum că înveţi***
Cum viaţa preţ să aibă şi cum moartea s-aibă preţ. EMINESCU, O. I 160.

Dacă se întîmplă ***să plouă,*** *ori răcoare?* CARAGIALE, o. I 269.

Și fost-ar fi mai bine
Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine. EMINESCU, o. I 92.

Nu știu cum s-a întîmplat ***de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător.*** ODOBESCU, I 113.

d) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă»)

Tot una-i ***dacă astăzi sau mîne o să mor***
Cînd voi să-mi piară urma în mintea tuturor. EMINESCU, o. I 127.

Și în farmecul vieții-mi
Nu știam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau ***de crezi*** *ce-a zis femeia.* EMINESCU, o. I 113.

Propoziții interogative indirecte

§ 308. Propozițiile subiective introduse prin pronume interogative, prin adverbe interogative sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt numite interogative indirecte, deoarece întrebarea nu așteaptă răspuns, fiind subordonată unui verb regent; nici tonul nu este interogativ, de aceea nu se pune la sfîrșitul lor semnul întrebării.

Regional, înaintea unei interogative indirecte introduse printr-un pronume interogativ sau printr-un adverb interogativ se pune uneori și conjuncția *că*. În unele graiuri din Transilvania, sub influență maghiară, *că* este obligator în această construcție:

Nu se știe ***că cine a făcut asta.***

Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții

§ 309. Dintre conjuncțiile folosite la construirea unei propoziții subiective, cele mai frecvente sînt *că* și *să*. Locuțiunea conjuncțională *cum că* este veche și populară, fiind rar întrebuințată astăzi în limba literară. Conjuncția *de* (cu sensul «că») apare foarte rar cu această funcțiune.

Întrebuințarea conjuncției *ca... să* este legată de anumite condiții sintactice: ea apare cu valoarea conjuncției *că*, atunci cînd predicatul subiectivei e despărțit de predicatul regentei prin părți de propoziție aparținînd dependentei; pentru a nu se putea crede că aceste părți aparțin regentei, se introduce imediat după regentă cuvîntul *ca*, în așa fel încît partea de propoziție în discuție să fie intercalată între *ca* și *să*, arătîndu-se astfel că aparține dependentei.

E necesar astăzi *să-mi dai un răspuns.*
E necesar ***ca astăzi să-mi dai un răspuns.***

În primul exemplu, *astăzi* e legat de *e necesar* (în trecut nu era necesar, dar răspunsul poate fi dat şi mîine); în al doilea exemplu răspunsul trebuie dat astăzi (mîine va fi prea tîrziu). În aceste condiţii, folosirea conjuncţiei *ca... să* pentru a introduce o subiectivă este corectă:

Însă tu îmi vei răspunde că e bine ***ca în lume***
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume. EMINESCU, O. I 137.

De asemenea, *ca... să* e corect întrebuinţat cînd între cele două elemente ale lui se intercalează o propoziţie incidentă, şi tot pentru a se arăta dacă aceasta se leagă de regentă sau de dependentă:

Trebuie ***ca, pînă nu prind ele de veste, oamenii dinainte să se strecoare unul cîte unul în spatele lor, să se adune acolo pe compănii şi pe urmă să pornească atacul.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

În textele vechi, şi astăzi în vorbirea neîngrijită, găsim propoziţii subiective introduse prin *ca să*, fără nici o intercalare:

Ca să trecem prin pădure *e peste poate.* ISPIRESCU, L. 6.

Conjuncţia *ca să*, fără intercalare, introduce în mod corect numai propoziţii finale, fiind uneori dezvoltată cu ajutorul lui *pentru*: *pentru ca să* (vezi Propoziţia finală, § 354).

Adverbul interogativ *cum* foloseşte la construirea propoziţiilor subiective atît singur cît mai ales însoţit de conjuncţia *de*:

Oameni ca dînsul sînt atît de rari... încît e de mirare ***cum de se mai găsesc încă.*** NEGRUZZI, I 244.

Construirea propoziţiilor subiective în funcţie de felul predicatului regent

§ 310. Propoziţiile subiective introduse printr-un pronume sînt de obicei subiecte ale unor verbe personale.

Socoţi domnia-ta, diece, că acel cal... nu înţelege că ***ce se petrece*** *nu-i bine?* SADOVEANU, N. P. 35.

Cine a cunoscut pe unul *a cunoscut şi pe celălalt.* CARAGIALE, O. I 303.

Subiectivele introduse prin conjuncţiile *că, cum că, să, ca... să* şi *de* (cu sensul «că») apar ca subiecte ale unor verbe sau expresii unipersonale (sau folosite ca atare) ori ca subiecte ale unor adverbe predicative.

a) pe lîngă verbe unipersonale

Ah! atuncea ţi se pare
Că pe cap îţi cade cerul. EMINESCU, O. I 227.
Ne doare ***c-a fost scris aşa.*** COŞBUC, B. I. 155.
Ţi-ar fi plăcut ***să mă omori?*** CARAGIALE, O. I 275.
Şi nouă nu ne mai rămîne decît ***să ne întindem lîngă ei.*** CAMILAR, N. I 221.

b) pe lîngă expresii unipersonale

Fiul n-avea poftă de mîncare; îi era degrabă ***să meargă la neica Stavrache hangiul, frate-său mai mare.*** CARAGIALE, o. I 165.

Era mai bine ***ca negura să nu se mai ieie.*** CAMILAR, N. I 8.

c) pe lîngă adverbe predicative

Și poate ***că nici este loc***
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt noroc
Străbătător durerii. EMINESCU, o. I 185.

Biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește ***c-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot.*** CARAGIALE, o. I 268.

Adevărat ***că la Moldova și vremea umblă fără noimă ca multe altele.*** SADOVEANU, N. P. 123.

Propozițiile subiective introduse printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») apar ca subiecte ale unor verbe sau expresii unipersonale:

De-aceea una-mi este mie
De ar vorbi, de ar tăcè. EMINESCU, o. I 208.

Să nu vă fie cu supărare ***dacă înștiințăm pe cinstita gazdă*** *să nu treacă slujitori ai săi prin tinda asta.* SADOVEANU, N. P. 38.

Modurile folosite în propoziția subiectivă

§ 311. Propozițiile subiective introduse prin pronume sau prin adverbe interogative se pot construi cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv sau conjunctiv:

— indicativ

E perfect adevărat ***ce bănuiți.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 127.

— optativ-condițional

Nu se știe ***ce s-ar fi întîmplat*** *dacă n-aș fi sosit tocmai atunci.*

— prezumtiv

Nu se știe ***cine o fi făcut aceasta.***

— conjunctiv

Dar ai pe căpităneasa Marga, frate dragă, este ***cine să te mîngîie.*** SADOVEANU, N. P. 113.

Propozițiile subiective introduse prin conjuncțiile *că, cum, de* și *dacă* se construiesc cu indicativul, optativ-condiționalul sau prezumtivul:

— indicativ

Și prin ferestre sparte, prin uși țiuie vîntul —
Se pare ***că vrăjește și că-i auzi cuvîntul.*** EMINESCU, o. I 69.

— optativ-condițional

Părea ***că-n somn un înger ar trece prin infern.*** EMINESCU, O. I 95.

— prezumtiv

Pe semne ***că m-o fi cunoscînd dumnealui*** *zise hangiul.* CARAGIALE, O. I 179.

Subiectivele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* au verbul la modul conjunctiv:

Nu-i de nici un folos ***să stea două gospodării certate.*** SADOVEANU, O. II 53.

Este drept ***ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.*** ODOBESCU, III 10.

Predicatul propoziției subiective este pus în general la modul la care ar fi stat dacă propoziția ar fi fost independentă:

E bine ***că lucrează*** și *e bine* ***să lucreze.***

Construcții echivalente cu o propoziție subiectivă

§ 312. Propozițiile subiective construite cu conjuncțiile *să* sau *ca... să* și modul conjunctiv sînt echivalente cu un subiect exprimat prin infinitiv.

Omenirea s-a tupilat în văgăuni după o socotință veche că bine este ***a te feri*** *de lotri, atît domnești cît și de ceilalți.* SADOVEANU, N. P. 122.

Mai rar apare infinitivul echivalent cu un indicativ introdus prin *că*:

Nu mă mir că i se pare ciudat ***a mă vedea*** *la dînsul.* CARAGIALE, O. I 283.

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ

§ 313. Propoziția predicativă îndeplinește funcțiunea de nume predicativ într-o propoziție regentă. Ea se leagă de subiectul regentei printr-un verb copulativ, care face parte din propoziția regentă, ca: *a fi, a deveni, a se face, a părea, a rămîne, a însemna, a se numi, a se alege* etc. (vezi Sintaxa părților propoziției — Predicatul, § 119).

Înțelegerea a fost ***să ne aștepte la drumul Păstrăvenilor.*** SADOVEANU, N. P. 23.

Bine, băiete, bine, fă-te și tu ***ce-i putea,*** *dar mai ales un om cumsecade să te faci.* SADOVEANU, L. N. 17.

Leonida a tăcut... și a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă ***că n-a gîndit.*** CARAGIALE, O. I 262.

Verbul copulativ poate fi și la un mod nepredicativ. Așa cum se spune:

Nu floarea veștejită din părul tău bălai,

Căci singura mea rugă-i ***uitării să mă dai*** (EMINESCU, O. I 127),

se poate spune și:

Singura mea rugă f i i n d ***să mă dai uitării, nu-ți cer floarea veștejită din părul tău bălai.***

Prin ce se introduce o propoziție predicativă

§ 314. Propozițiile predicative pot fi introduse:

a) printr-un pronume relativ-interogativ sau nehotărît:

Am să fiu ***ce vreau să fiu!*** BENIUC, v. 18.

Nu-i ***pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește.*** (Proverb)

N o t ă. Propoziția predicativă construită cu pronume corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.

b) printr-un adverb interogativ:

Lumea-i ***cum este...*** *și ca dînsa sîntem noi.* EMINESCU, o. I 36.

N o t ă. Aceste două prime categorii sînt interogative indirecte (vezi Propoziția subiectivă, § 308).

c) prin conjuncțiile *că, să, ca... să* și *de*:

Și unul înspre altul se pleacă-n dezmierdări —

Dar buzele ei roșii păreau ***că-s sîngerate.*** EMINESCU, o. I 97.

Porunca mea e ***să-ți dau acest paloș.*** SADOVEANU, N. P. 115.

Singurul drept ce se da țăranului rob era ***ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură.*** BĂLCESCU, o. I 139.

Făceau săpături... și ajungeau chiar ***de loveau cu hîrlețul de ceaunul*** *care suna dedesubt.* RĂDULESCU-CODIN, L. 30.

N o t e. 1. Propoziția predicativă construită cu conjuncțiile *că, să, ca.. să* și *de* corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un infinitiv, printr-un participiu sau printr-un derivat verbal (abstract verbal sau nume de agent).

Nimic din ceea ce e pe pămînt nu părea ***că-l interesează.*** COCEA, F. SL. 9 [= nu părea ***a-l interesa***].

După vreo trei luni... se pomenește Mircea ***că-l iau trimișii divanului... și-l întăresc în scaun.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 76 [= se pomenește ***luat...*** și ***întărit...***].

Datoria lor este ***să alerge prin cetate.*** ODOBESCU, I 94 [= este ***alergarea*** prin cetate].

2. Pentru folosirea lui *ca... să* sînt valabile observațiile făcute asupra propoziției subiective.

d) printr-un adverb sau o locuțiune comparativă și prin conjuncția *oricît (de)*:

Ne-au înșelat cum că au să ne deie pămînt. Nu mi-au dat nici măcar pe-al meu... *și-am ajuns* ***precum mă vezi.*** SADOVEANU, N. F. 95.

Înălțimea ta ești

Oricît de slab pofțești. ALEXANDRESCU, M. 329.

Notă. Propoziția predicativă construită în acest fel corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un adjectiv.

Modurile folosite în propoziția predicativă

§ 315. Propozițiile predicative introduse printr-un pronume și cele introduse printr-un adverb sau o locuțiune comparativă se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional sau prezumtiv.

— indicativ:

Eu, bunicule, aș vrea să mă fac **ce ești tu.** SADOVEANU, L. N. 16.

Și mai pe urmă, a adăugat uncheșul, uitîndu-se pe deasupra codrului, — bună rea, vremea fi-va **cum va binevoi...** SADOVEANU, N. P. 123.

— optativ-condițional:

Cînd măriți o fată e **parcă ți-ar arde casa!** *oftă Herdelea încheind socotelile nunții.* REBREANU, I. II 7.

— prezumtiv:

A fost el **ce-o fi fost;** *întrebarea este : ce e acuma?*

Dintre propozițiile predicative introduse prin conjuncții, cele introduse prin *că* și *de* se construiesc cu indicativul, optativ-condiționalul sau prezumtivul:

— indicativ:

Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vînătorească, este **că francezii au avut și au păstrat din timpi străvechi... o mulțime de cîntece vînătorești.** ODOBESCU, I 95.

— optativ-condițional:

Vulpea pare **că ar fi moartă.**

Predicativele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Îndeletnicirea lui era **să iasă de două ori pe an cu învoirea domniei, dincolo de hotare, luînd cu el slujitori pașnici și două chervane de cele mari.** SADOVEANU, N. P. 65.

Valoarea modurilor în propozițiile predicative este cea pe care ar avea-o dacă ar fi independente.

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ 316. Propoziția atributivă îndeplinește funcțiunea de atribut al unui substantiv sau al substitutului unui substantiv din propoziția regentă. Deoarece se construiește de cele mai multe ori cu un pronume sau un adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă și numele de propoziție relativă.

Nu puteți să-mi alinați durerea **care-mi pătrunde sufletul.** ISPIRESCU, L. 12.

Observație. Uneori o propoziție atributivă nu determină numai un substantiv, ci o întreagă propoziție. În cazul acesta ea este introdusă prin *ceea ce*:

Nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, ***ceea ce era și meseria lui de învățător.*** SLAVICI, o. I. 114.

Formal aceste propoziții pot fi considerate ca atributive determinînd pronumele demonstrativ *ceea*, care rezumă propoziția regentă.

Propoziții atributive determinative și explicative

§ 317. Printre propozițiile atributive se disting propoziții determinative și propoziții explicative.

Propozițiile determinative identifică substantivul pe lîngă care stau. Ele arată care anume este persoana sau obiectul despre care este vorba, și sînt absolut necesare pentru înțelegerea ideilor exprimate, formînd, împreună cu regenta, un grup de cuvinte strîns legate între ele, nedespărțite prin virgulă.

Înțelesese bine Manlache că șoseaua nu-i patrulată numai de jandarmul ***care adormise în cantonul lui Gheorghe*** POPA, v. 81.

Propozițiile atributive explicative califică numele pe lîngă care stau. Ele arată cum este obiectul sau persoana despre care este vorba, dar nu sînt suficiente pentru a o identifica; ele adaugă o idee nouă, dar fără ele fraza rămîne inteligibilă. Ele nu formează împreună cu regenta un grup strîns unit, ci sînt despărțite printr-o pauză și prin intonație, iar în scris prin virgulă.

Apoi, iarăși multă vreme, nici un semn, decît urme de pași pe zăpadă, ***pe care patrulele le urmăreau prin viscol și ceață.*** DUMITRIU, v. l. 70.

În fraza:

Ne bucurăm de izbînzile tinerilor, ***care au să ne ia locul.*** SADOVEANU, N. P. 250,

virgula ne arată că atributiva e explicativă și că trebuie să înțelegem: ne bucurăm de izbînzile tinerilor (noștri), (și aceștia) au să ne ia locul; fără virgulă, propoziția atributivă ar fi determinativă, și ar trebui să înțelegem: ne bucurăm numai de izbînzile acelor tineri care au să ne ia locul (nu și de ale altora).

Prin ce se introduce o propoziție atributivă

§ 318. Propozițiile atributive se introduc printr-un pronume relativ, printr-un adverb relativ, sau printr-o conjuncție.

a) Propozițiile atributive introduse prin pronumele relativ *care* se pot găsi în diverse situații sintactice, fiind precedate uneori de prepoziții sau de articolul genitival, după rolul pe care-l joacă în propoziție.

Soră-mea ***care mă purta în cîrcă,... care nu mă lăsa să plîng niciodată,*** *pierise dintre noi.* DELAVRANCEA, T. 37.

Mi-a dat un sfat ***căruia i-am ghicit resortul interior.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

Se deschidea o prisacă, ***prin care trecea cu larmă o şuşăniţă de pîrîu.*** SADOVEANU, O. II 96.

Rogojinaru scoase o foaie galbenă, ***pe care o arătă conductorului cu mîndrie ostentativă.*** REBREANU, R. I 12.

Cum ar glumi, fără să ştie nimic, cei ***al căror tren a şi pornit pe o linie*** *pe care alt tren vine dimpotrivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 83.

Pronumele relativ *care* se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care-l determină propoziţia atributivă.

Un ***puţ*** *cu cumpănă, în preajma* ***căruia*** *a fost odată dejugătoarea vitelor.* SANDU-ALDEA, D. P. 36.

Sînt ***întîmplări*** *în faţa* ***cărora*** *mintea stă locului.* SLAVICI, N. I 18.

O ceată de ***ofiţeri*** *în fruntea* ***cărora*** *erau trei.* NEGRUZZI, I 167.

Observaţie. Cînd pronumele relativ *care* este în genitiv, el poate sta fie înainte, fie după substantivul determinant (substantivul care determină antecedentul din propoziţia regentă), dacă acesta este însoţit de o prepoziţie.

O nouă stîncă se iveşte în drum ***de pe creştetul căreia*** *îşi dă iarăşi drumul în gol.* BOGZA, C. O. 95.

Drezina fuge din ce în ce mai repede... pe lîngă contoare ***de a căror fiinţă*** *n-a bănuit pînă acum.* CEZ. PETRESCU, S. R. 44.

Căci sprinten şi înşelător este gîndul, ***pe ale căruia aripi*** *te poartă dorul necontenit.* CREANGĂ, A. 36.

În toate aceste exemple s-ar fi putut folosi şi ordinea inversă: *de pe al cărei creştet, de fiinţa cărora, pe aripile căruia.* Mai obişnuită însă este aşezarea substantivului în urma pronumelui relativ. Dar cînd acelaşi pronume introduce două determinante şi mai ales cînd fiecare din ele e construit cu altă prepoziţie, e preferabil să se pună pronumele în urma celor două substantive.

Te găseşti înlăuntrul unei bolţi uriaşe ***din tavanul şi de pe pereţii căreia*** *atîrnă mii de stalactite.* VLAHUŢĂ, O. A. 137.

Dacă s-ar fi pus pronumele înainte, el ar fi trebuit repetat, ceea ce ar fi dat o frază greoaie: *... din al cărei tavan şi de pe ai cărei pereţi...*

Dar chiar dacă prepoziţia ar fi fost aceeaşi, schimbarea ordinii ar fi creat greutăţi de acord: *din al cărei tavan şi pereţi* sau *din ale cărei tavan şi pereţi* ar fi la fel de supărător, pe cînd *din tavanul şi pereţii căreia* nu are nici un cusur.

În secolul trecut, pronumele *care* se mai putea pune în urma substantivului chiar dacă acesta nu era însoţit de prepoziţie:

Purta una dintr-acele scurte caţaveici numite fermenele, ***broderia căreia,*** *cu fir şi tertel, îi acoperea tot pieptul.* NEGRUZZI, I 16.

Astăzi, formula obligatorie în asemenea situaţie este pronume + substantiv (*a cărei broderie*), iar ordinea inversă nu mai apare decît în traduceri stîngace.

Cînd pronumele relativ *care* precedă substantivul determinat de el, înaintea lui se pune articolul *al, a, ai, ale.* Acesta se acordă cu substantivul pe care-l precedă.

Uneori însă pronumele este acordat greșit cu substantivul care urmează și care face parte din propoziția atributivă:

Bătrînul Gligore ***a cărei*** *nevastă...* CAMIL PETRESCU, U. N. 25.

În vorbirea neîngrijită, *care* tinde să devină nedeclinabil:

Mă recomand Tarsița Popeasca, văduva lui priotul Sava de la Caimata, ***care*** *a dărîmat-o Pache, cînd a făcut bulivardul ăl nou.* CARAGIALE, O. II 78.

Adesea, în fraze rău făcute, devine cu totul neclar la ce substantiv se referă *care*, sau nici nu se referă la vreun substantiv, ci e o simplă particulă de introducere a unor propoziții, fie coordonate, fie subordonate. Caragiale a ironizat adesea această greșeală:

De aia și pusesem de gînd de la sfîntu Gheorghe să las prăvălia, ***care*** *nu mai poate omul de atîtea angarale.* CARAGIALE, O. I 84.

Eu dom'judecător, reclam, pardon, onoarea mea, ***care*** *m-a-njurat, și clondirul cu trei chile mastică prima,* ***care*** *venisem tomn-atunci de la domn'Marinescu.* CARAGIALE, O. I 85.

b) Propoziții introduse prin pronumele relativ *ce*:

Un mic negustor ambulant
Străbate pădurea ***ce leagă un sat de alt sat.*** BANUȘ, B. 84.

Le privea cu ură, ca și cum ar fi vrut să le ție minte toată viața și pe ele și clipa aceasta de deznădejde ***ce părea a fi cea din urmă înainte de moarte.*** DUMITRIU, B. F. 126.

Observație. Pronumele *care* se referă atît la ființe cît și la lucruri. Pronumele *ce* se referă în primul rînd la lucruri. În vorbire, *ce* nu se mai întrebuințează decît în anumite construcții fixate de mult: *cel ce, pe zi ce trece, săptămîna ce vine* etc. Totuși, acolo unde azi, în vorbire, găsim pe *care*, la poeți e frecvent *ce*, ca și în limba veche:

S-au împăcat cu toții craii ***ce s-au scris mai sus.*** NECULCE, CR. I.
Am o mîndră ca s-o floare,
Ce m-așteaptă cu mîncare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.
Vede-un tînăr, ***ce alături***
Pe-un cal negru stă călare. EMINESCU, O. I 66.

Bineînțeles, în poezie *ce* este uneori mai potrivit decît *care*, din punctul de vedere al formei. Unii înlocuiesc pe *care* cu *ce* pentru a evita cacofoniile. În general, cînd pronumele se referă la ființe, e preferabilă întrebuințarea lui *care*; *ce*, fiind nedeclinabil, poate da naștere la confuzii, mai ales între nominativ și acuzativ:

Colegul ***ce-l rugase*** *să-i ajute n-a venit.*

De cînd nu se mai putea mișca decît întors de brațele servitorului ***ce-l îngrijea,*** *viața i se întunecase cu totul.* GÎRLEANU, C. D. 178.

Din aceste fraze nu se poate înțelege destul de clar dacă, în prima, subiectul (subînțeles) îl rugase pe coleg sau invers și nici dacă, în cea de a doua, subiectul (de asemenea subînțeles) îl îngrijea pe servitor sau invers.

c) În vorbirea populară, atributivele se introduc şi cu *de*, pronume relativ.

M-a adus tuşa Profira, a ***de i bucătăreasa boierului ăl bătrîn.*** REBREANU, R. I 92.

d) Propoziţiile atributive se mai introduc prin adverbe şi locuţiuni adverbiale cu rol de conjuncţii, ca: *unde, cum, cît, cînd, pe unde, de unde, pînă cînd* etc.

Intră în odăiţa ***unde zăcea bătrîna.*** SADOVEANU, O. II 136.

Era un prieten ***cum nu se mai află.*** SADOVEANU O. II 172.

Dar, moş Iolampie, va veni o vreme ***cînd fiecare va mînca*** *după cît munceşte.* CAMILAR, N. I 399.

După ce totul se sfîrşi, generalul Raskal se furişă după copacul ***de unde urmărise toată năprasna*** CAMILAR, N. I 285.

De multe ori adverbul relativ *unde* este întrebuinţat în mod greşit în locul pronumelor relative *care* cu prepoziţie şi *ce*.

A patra condiţiune ***unde a dat greş.*** V. ROM. (ian.-mart.) 1937, 78.

e) Atributivele se mai construiesc cu conjuncţiile *că, ca(...) să* şi cu *să* care introduce modul conjunctiv.

Şi el îşi vîrîse-n cap ideea ***că e bolnav.*** VLAHUŢĂ, N. 14.

Se mai gîndesc ei oare la sfîntul legămînt...

Să apere cu braţul străbunul lor pămînt? ODOBESCU, I 3.

Veţi crede c-aveţi dreptul şi voi ***ca să trăiţi.*** EMINESCU, O. I 59.

Observaţie. Ideea pe care o exprimă propoziţiile atributive introduse cu conjuncţia *ca (...) să* şi cele introduse cu modul conjunctiv cu *să* este exprimată şi prin construcţia cu *de* + infinitivul.

Pentru întîia oară în carieră simţi nevoia ***de-a fi aproape de sufletul lor.*** CAMILAR, N. I 49.

Această construcţie este mai puţin populară decît atributivele introduse prin conjuncţia *ca (...) să* sau prin modul conjunctiv.

În general, astăzi, se foloseşte *ca(...) să* în aceleaşi condiţii ca şi la propoziţiile subiective.

Modurile folosite în propoziţia atributivă

§ 319. Propoziţiile atributive se construiesc cu toate timpurile şi modurile personale, cu excepţia imperativului.

a) cu indicativul:

Ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, în trifoi creţ şi moale, în ovăz orbotat cu grăunţe ***care se clatină pe firişoare la fitece adiere.*** DELAVRANCEA, T. 6.

b) cu conjunctivul:

Eu... răspunse Dadaci, pămînt ***cît să-mi aşez pe el cortul*** *găsesc orişiunde.* CAMILAR, N. I 85.

c) cu condițional-optativul:

Am... vreo doi cunoscuți ***care ar putea*** *să-ți facă înlesnirea asta.* SADOVEANU, O. II 155.

d) cu prezumtivul:

Satele să prindă și să deie pe mîna oștenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni ***care vor fi umblînd în țară după dabile, peșcheșuri și plocoane.*** SADOVEANU, N. P. 339.

Observație. Modul conjunctiv, modul optativ și modul prezumtiv se întîlnesc mai ales în propoziții atributive explicative. Propozițiile construite cu modul indicativ sînt reale, iar celelalte realizabile.

Propoziții atributive cu nuanță circumstanțială

§ 320. Unele propoziții atributive exprimă și o nuanță circumstanțială (cauzală, consecutivă, condițională, finală etc.).

Aceste propoziții care lămuresc un substantiv exprimînd în același timp și un raport circumstanțial față de verbul propoziției regente se numesc atributive circumstanțiale. Propozițiile atributive circumstanțiale, mai ales cele construite cu conjunctivul, se întrebuințează mai mult în limba literară decît în cea populară.

— Nuanță cauzală:

Bonjur, bonjur, domnu...! răspunse gazda încîntată de chiriașul ei, ***care se purta atît de cuviincios.*** REBREANU, R. I 28.

— Nuanță consecutivă:

Se aflau în acele locuri... puțini nălbari așa de pricepuți, și de asemenea puțini ***care să biruiască pe cei mai aprinși harmăsari...*** SADOVEANU, N. P. 297.

— Nuanță condițională:

Ce holeră ar fi aceea, ***care i-ar lăsa neatinși pe oamenii mei?!*** SLAVICI, PĂD. 114.

— Nuanță finală:

Dorobanții să ia călăuze din sat, ***care să le arate ascunzișurile și să bată pe două poște satele vecine și pădurile.*** CAMIL PETRESCU, B. 17.

Și aici modul conjunctiv și modul condițional arată acțiuni realizabile.

Construcții echivalente cu o propoziție atributivă

§ 321. Gerunziul și participiul sînt uneori echivalente cu o propoziție atributivă.

Nu auzeam decît tonul lui, ***urcînd şi coborînd...*** *fără să înţeleg nimic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 236.

Trăgeau de o sfoară, ***legată de gîtul balaurului.*** GALACTION, O. I 41.

PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ 322. Propoziţia completivă directă îndeplineşte funcţiunea de complement direct al unui verb din propoziţia regentă.

O sărmane! ţii tu minte ***cîte-n lume-ai auzit,***
Ce-ţi trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit? EMINESCU, O. I 134.

În gînd îşi zicea ***că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de a deşteleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti.*** REBREANU, I. II 107.

Văzînd eu ***că mi-am aprins paie-n cap cu asta,*** *am şterpelit-o de acasă, numai cu beşica cea de porc.* CREANGĂ, A. 41.

Prin ce se introduce o propoziţie completivă directă

§ 323. Propoziţia completivă directă poate fi introdusă:

a) prin conjuncţiile *că, (pre)cum că, să, ca... să* şi *de* (cu sensul «să»):

Că te-am iubit atîta *putea-vei tu să ierţi?* EMINESCU, O. I 127.

Înţelege ***cum că l-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase*** GALACTION, O. I 48.

Aşteptau ***să vie lumina de aur a primăverii.*** SADOVEANU, O. II 127.

Am jurat ***ca peste dînşii să trec falnic, fără păs.*** EMINESCU, O. I 147.

b) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interogativ sau nehotărît, cu rol de conjuncţie:

Ah! şopteşte el pe moarte — ***cine eşti*** *ghicesc, iubită.* EMINESCU, O. I 53.

Bine, să vedem ***ce este,*** *încuviinţă jupîn Manole Păr-Negru.* SADOVEANU, F. J. I 144.

Şi ***ceea ce iubim,*** *ei au iubit.* BANUŞ, B. 89.

Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii,
Socotind ***cît aur marea poartă-n negrele-i corăbii.*** EMINESCU, O. I 130.

Orice-o fi, *plăteşte bărbatu-meu cînd o trece pe aici.* CARAGIALE, O. I 134.

c) printr-un adverb interogativ:

Nu ştie ***încotro merge,*** *a uitat* ***de unde vine.*** SADOVEANU, O. II 217.

Noi n-am ştiut ***cînd veniţi şi nu ştim cînd plecaţi.*** SADOVEANU, N. P. 97.

Nu mai zîmbi! A ta zîmbire
Mi-arată ***cît de dulce eşti,***
Cît poţi cu-a farmecului noapte
Să-ntuneci ochii mei pe veci,

Cu-a gurii tale calde șoapte,
Cu-mbrățișări de brațe reci. EMINESCU, O. I 117.

d) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul « dacă»):

Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe,...îl întreabă ***dacă-l mai doare nasul*** *și-l sărută dulce.* CARAGIALE, O. I 272.

Și mi-i spune-atunci povești
Și minciuni cu-a ta guriță,
Eu pe-un fir de romăniță
Voi cerca ***de mă iubești.*** EMINESCU, O. I 55.

Propoziții interogative indirecte

§ 324. Propozițiile completive directe introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt propoziții interogative indirecte (vezi Propoziția subiectivă, § 308):

Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să știe ***de unde-s, cine sînt?*** EMINESCU, O. I 127.

Regional, în aceleași condiții ca la propoziția subiectivă, apare și aici conjuncția *că* înaintea pronumelui interogativ sau a adverbului interogativ:

Ortacii... s-or dus să vadă ***că ce-i cu el.*** GR. S. VII 181.

Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții

§ 325. Cele mai frecvente conjuncții folosite la construirea propozițiilor completive directe sînt *că* și *să*. Conjuncția *de* este astăzi foarte rară în limba literară, apărînd mai mult în limba veche și în cea populară. Valoarea ei este apropiată de cea a conjuncției *să*, dar, spre deosebire de aceasta, conține ideea de îndeplinire a acțiunii, trimițînd într-o anumită măsură spre o coordonată copulativă.

Și-ncepea
De se ruga. TEODORESCU, P. P. 42.

Locuțiunea conjuncțională *cum că* este veche și populară; ea apare uneori și sub formele *precum că*, *pe cum că*, și astăzi se întrebuințează rar în limba literară.

Și le-au spus tot sfatul ***cum că le este voia*** *să puie pe Mihalache Spătarul domn.* NECULCE, CR. 209.

M-am întîlnit azi cu jupîn Traico și mi-a spus să te vestesc ***pe cum că te-așteaptă.*** GALACTION, O. I 179.

În limba veche se întrebuința la construirea unei completive directe și conjuncția *cum* sau locuțiunea conjuncțională *cum să*:

Spun... ***cum Bulgarii avea un împărat.*** DOSOFTEI, V. S. 88 b.

Au trimis ...soli... de i-au zis ***cum să silească el la împăratul Moscului.*** LET. II 318.

Observaţie. Această locuţiune conjuncţională din limba veche nu trebuie confundată cu cazurile din limba contemporană în care o completivă directă introdusă prin adverbul *cum* e construită cu modul conjunctiv:

Gîngu nu ştia ***cum să-şi arate bucuria***. CEZ. PETRESCU, S. R. 47.

Conjuncţia *ca... să* se foloseşte în limba contemporană în aceleaşi condiţii sintactice ca şi la propoziţia subiectivă.

Aş fi dorit ***ca bisericuţa din Răzoare să-mi iasă înainte mai curînd***. GALACTION, O. I 39.

La scriitorii mai vechi completiva directă apare însă introdusă prin conjuncţia *ca să* şi fără intercalare:

De n-a vrea ***ca să vie***. ALECSANDRI, P. I 7.

Sinan porunci în grabă ***ca să se adune lîngă dînsul o seamă de oşti***. BĂLCESCU, O. II 95.

Astăzi această construcţie este evitată în limba literară, întîlnindu-se numai în vorbirea mai puţin îngrijită.

În aceleaşi condiţii ca la subiectivă apare şi *pentru ca să*, ridiculizat de Caragiale:

Pot ***pentru ca să zic***. CARAGIALE, O. I 290.

Conjuncţia *să* se întrebuinţează şi ea în locul conjuncţiei *ca... să* în vorbirea populară sau atunci cînd completiva directă începe cu o parte de propoziţie asupra căreia vorbitorul vrea să insiste în mod deosebit:

Eu te-aş sfătui, bade Ghiţă, ***pavăza s-o lepezi la căruţă***. SADOVEANU, N. P. 78.

Şi eu trec de-a lung de maluri,
Parc-ascult şi parc-aştept
Ea din trestii să răsară
Şi să-mi cadă lin pe piept. EMINESCU, O. I 74.

Uneori conjuncţia *să* apare compusă cu *că*:

I-am zis ***că să nu mai zugrăvească pe pereţi şi pe uluci cu cărbune şi cu cridă fel de fel de ocări***. GHICA, C. E. 171.

Această construcţie nu e recomandabilă.

Modurile folosite în propoziţia completivă directă

§ 326. Propoziţiile completive directe introduse prin conjuncţiile *că*, *cum că* şi *de* (cu sensul «să») se construiesc cu modul indicativ, optativ-condiţional şi prezumtiv:

— indicativ:

În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul
Cum că lumea aşta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i şi-nainte-i întuneric se arată. EMINESCU, O. I 132-133.

— optativ-condițional:

Toți îmi șoptiră ***că n-ar fi bine*** *să-l las singur.* DELAVRANCEA, T. 46.

— prezumtiv:

Nu zic ***că nu va fi existînd,*** *dar încă noi n-am dat peste dînsul.* ODOBESCU, IST. ARH. 419.

Completivele introduse prin *să, ca... să* sau prin vechea locuțiune *cum să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Îi răspund totuși că nu cred ***să mai ție mult gerul așa de aspru.*** CARAGIALE, O. I 274.

Propozițiile completive directe introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv și conjunctiv:

— indicativ:

Vede ***cum din ceruri luna lunecă și se coboară***
Și s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară. EMINESCU, O. I 142.

— optativ-condițional:

Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu ***cum aș începe.*** EMINESCU, O. I 173.

— Da..., comuniștii vor birui... vor zdrobi ***orice li s-ar pune împotrivă...*** *viitorul e al comunismului.* CAMILAR, TEM. 403.

— prezumtiv:

Cît o fi tăiat voinicul la dușmani, *nu știu.* RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

— conjunctiv:

Începu a se strînge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ***ce să ceară.*** NEGRUZZI, I 154.

Valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente.

Propoziții completive directe cu subiectul în regentă

§ 327. O categorie specială o constituie propozițiile completive directe introduse prin *cum* sau *că*, subiectul completivei directe fiind transformat în complement direct al verbului regent.

Eu ***te*** *văd răpit de farmec*
Cum îngîni cu glas domol. EMINESCU, O. I 110.
Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,
Cînd aș sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi,
*Aș simți-***o** ***că-i aproape*** *și ar ști c-o înțeleg.* EMINESCU, O. I 157.

Te văd cum îngîni este de fapt *văd că tu îngîni* ; *aș simți-o că-i aproape* e pentru *aș simți că ea este aproape.*

Construcții echivalente cu o propoziție completivă directă

§ 328. Propozițiile completive directe construite cu conjuncția *să* sau *ca... să* și modul conjunctiv sînt echivalente cu un complement direct exprimat prin infinitivul verbului respectiv. Echivalent cu *pot* ***să cînt*** este *pot* ***cînta***.

Propozițiile completive directe de tipul celor examinate în § 327 se pot reda printr-un gerunziu atributiv: *te văd cum îngîni* (=*văd că tu îngîni*) este o construcție echivalentă cu *te văd îngînînd*.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ 329. Propoziția completivă indirectă îndeplinește funcțiunea de complement indirect al unui verb sau al unui adjectiv din propoziția regentă.

Cui e obișnuit cu mersul trenurilor, *o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, O. I 294.

Convins ***că bătrînul se ducea tot acolo***, *alergă să-i apuce înainte.* VLAHUȚĂ, D. 194.

Prin ce se introduce o propoziție completivă indirectă

§ 330. Propoziția completivă indirectă poate fi introdusă:

a) printr-un pronume sau adjectiv relativ-interogativ sau nehotărît în cazul dativ sau în cazul acuzativ cu prepoziție:

Din amîndouă colțurile vine profumul de mititei : e o senzație neplăcută ***pentru cine e sătul***; *dar* ***cui i-e foame***, *profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul.* CARAGIALE, O. I 280.

Să nu răspunzi nici un cuvîntel ***oricărui te va chema pe nume***. ISPIRESCU, L. 153.

b) prin conjuncțiile *că, cum că, să, ca... să, de* (în propozițiile negative *că nu, să nu, ca... să nu, ca nu cumva să, să nu cumva să*).

Numai de un lucru îmi pare rău, ***că nu știu*** *cum să-ți arăt recunoștința mea.* CARAGIALE, O. II 259.

Cred că nu te îndoiești ***cum că te iubesc***. NEGRUZZI, I 19.

Oamenii de aicea sînt prea doritori ***să afle*** *cine-s drumeții.* SADOVEANU, N. P. 122.

Nu se aștepta deci ***ca*** *cineva* ***să aibă nici măcar o umbră de cugete pîngărite pentru dînsa***. ISPIRESCU, L. 63.

Ne pune dracul ***de urnim o stîncă din locul ei***, *care era numai înținată.* CREANGĂ, A. 28.

Vă e teamă ***ca nu cumva prin mine***
Să se-ndrepteze lumea. ALEXANDRESCU, M. 257.

c) prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă»):

După ce-l văzu pe Ionuț trecut la hodină în chilioara lui, stătu gîndindu-se ***dacă n-ar fi bine*** *să-l afume prin somn cu păr de lup.* SADOVEANU, F. J. I 101.

d) printr-un adverb relativ-interogativ:

Ea a doua zi se miră, ***cum de firele sînt rupte.*** EMINESCU, O. I 79.

Se mira singură ***cît de slabă îi era vocea.*** DUMITRIU, B. F. 82.

Mult mă minunez eu ***de ce ies cucoanele sara pe uliță.*** SADOVEANU, O. II 47.

Condițiile sintactice de folosire a diferitelor părți de vorbire care pot introduce o propoziție completivă indirectă sînt aceleași ca și la completiva directă. (V. Propoziția completivă directă, § 325.)

Propoziții interogative indirecte

§ 331. Propozițiile completive indirecte introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul «dacă») sînt propoziții interogative indirecte. Ca și la propoziția completivă directă, înaintea unei asemenea completive indirecte apare regional conjuncția *că*:

Se gîndea mereu, ***că oare ce poate*** *să se fi ales de Safta.* SLAVICI, N. I 166.

Modurile folosite în propoziția completivă indirectă

§ 332. Propozițiile completive indirecte introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional, prezumtiv și conjunctiv:

— indicativ:

Doi amici, Niță și Ghiță, șed la o masă în berărie și vorbesc încet ***despre cine știe ce.*** CARAGIALE, O. I 193.

Și mi-i ciudă ***cum de vremea***
Să mai treacă ***se îndură,***
Cînd eu stau șoptind cu draga
Mînă-n mînă, gură-n gură. EMINESCU, O. I 106.

— optativ-condițional:

Mi-e teamă ***de ce ți s-ar putea întîmpla.***

— prezumtiv:

Mă tot gîndesc ***la ce va fi zis el despre mine.***

— conjunctiv:

Se mirau vecinele ***ce să aibă.*** SADOVEANU, O. II 98.

Completivele indirecte introduse prin conjuncția *că* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional sau prezumtiv:

— indicativ:

Harun-al Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros ***că toate îi ieşiseră după plac.*** CARAGIALE, o. II 271.

— optativ-condiţional:

Sînt convinsă ***că ţi-ai putea termina lucrarea.***

— prezumtiv:

Rămîne să mă încredinţez deplin ***cum că Cigala s-ar fi aflînd în una din cetăţile Dunării.*** SADOVEANU, N. P. 260.

Completivele indirecte introduse prin conjuncţiile *să* şi *ca... să* se construiesc cu conjunctivul:

Bine, nene, nu ţi-e frică ***s-o laşi singură noaptea pe drum ?*** CARAGIALE, o. I 194.

Modurile verbelor din propoziţiile completive indirecte au aceeaşi valoare ca în propoziţiile independente.

Construcţii echivalente cu o propoziţie completivă indirectă

§ 333. Propoziţiile completive indirecte construite cu conjuncţia *să* sau *ca... să* şi modul conjunctiv sînt echivalente cu un complement indirect exprimat prin infinitivul verbului respectiv, precedat de obicei de prepoziţia *de*:

Nu mă mai săturam ***să mă uit prin cărţi.***

Nu mă mai săturam ***de a mă uita prin cărţi.***

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ 334. Propoziţia circumstanţială de loc arată locul în care se petrece acţiunea exprimată de un verb din regentă, avînd funcţiunea unui complement circumstanţial de loc.

Pe o filă de hîrtie, fugara îşi cerea iertare şi arăta foarte firesc şi simplu că s-a dus ***unde o cheamă inima.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 91.

Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de loc

§ 335. Propoziţia circumstanţială de loc se introduce prin adverbele relative *unde, încotro* şi compusele lor: *de unde, pe unde, de pe unde, oriunde, dincotro, oriîncotro, ori dincotro, care unde, care de unde, care pe unde, care încotro, care dincotro,* precum şi prin pronumele relative *ce, cine* cu prepoziţie: *către ce, către cine, spre ce, spre cine.*

Mergeam ca praful, ca noroiul ***unde ne duce vîntul şi apa.*** GHICA, C. E. 7.

Stoicea mergea grăbit... ***încotro îl mîna vijelia.*** GALACTION, O. I 48.

De altfel pe aici, ***oriîncotro te întorci,*** *numai moşii boiereşti ai să vezi.* REBREANU, R. I 78.

Ei fugeau ***care încotro găsea loc de fugă.*** ODOBESCU, I 157.

Se tologește ***care unde apucă.*** CREANGĂ, A. 251.

Le porunci să meargă ***care de unde a venit.*** RETEGANUL, P. V 64.

În propozițiile introduse cu locuțiunile *care unde*, *care de unde* etc., în a căror compoziție intră distributivul *care*, se alătură circumstanței de loc aceea de distribuție.

Uneori adverbului relativ din propoziția circumstanțială de loc îi corespunde în regentă adverbul corelativ *acolo* (*de acolo*, *pe acolo*).

Unde prindea omul*, acolo îl ocăra.* SLAVICI, N. I 16.

De acolo, ***de unde îl descărcase într-o dimineață cețoasă transatlanticul****, scrisese de la început răvașe înspăimîntate.* CEZ. PETRESCU, S. R. 87.

Modurile folosite în propoziția circumstanțială de loc

§ 336. Circumstanțialele de loc se pot construi cu toate timpurile modului indicativ și rareori cu conjunctivul și optativ-condiționalul.

— indicativ:

Unde nu găsești*, acolo-l găsești.* ALECSANDRI, T. 338.

— optativ-condițional:

Oriîncotro te-ai duce*, să nu uiți ce-ai învățat.*

Absența construcțiilor echivalente cu o propoziție circumstanțială de loc

§ 337. Spre deosebire de celelalte propoziții circumstanțiale, propoziția circumstanțială de loc nu poate fi redată printr-o construcție cu participiul, gerunziul sau infinitivul.

PROPOZIȚIA TEMPORALĂ

§ 338. Propoziția circumstanțială de timp sau temporală arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, având funcțiunea unui complement circumstanțial de timp.

Cînd venea acasă, noaptea, tîrziu, *cădea ca butucul.* CAMILAR, N. I 19.

Raportul temporal pe care-l exprimă propoziția circumstanțială de timp poate fi:

1) de simultaneitate (acțiunea din subordonată are loc în același timp cu cea din regentă):

Pe cînd cerea telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldați...,
auzi strigătele de bucurie și uralele țăranilor. DUMITRIU, B. F. 12.

2) de anterioritate (acțiunea din subordonată se petrece înaintea celei din regentă):

***După ce feciorul sări de pe capră şi deschise uşa cu geamuri a trăsurii**, se ivi o doamnă ca de douăzeci şi opt de ani.* SLAVICI, N. II 99.

3) de posterioritate (acţiunea din subordonată se petrece după cea din regentă):

*Vineri seara, **cînd băgă de seamă**, isprăvise urzeala.* RĂDULESCU-CODIN, L. I.

În acest din urmă caz avem a face cu o «posterioritate» sau o anterioritate aparentă; de fapt raportul e de simultaneitate — *cînd se uită, văzu.*

Raportul temporal de simultaneitate

§ 339. Cînd raportul temporal dintre secundară şi regentă este de simultaneitate, distingem mai multe cazuri:

A. Cele două acţiuni sînt durative (acţiunea din propoziţia de timp se desfăşoară în aceeaşi durată de timp ca cea din regentă). În acest caz, propoziţia subordonată şi regenta ei se construiesc cu aceleaşi timpuri, care, de obicei, sînt şi ele durative (prezent, imperfect, viitor); propoziţia subordonată se introduce prin următoarele locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative: *în timp ce, în vreme ce, pe cînd, cînd, cum*:

***Şi-n timp ce ei dormeau**, . . . afară ploile vuiau şi pe drum se auzea mersul trudit al altor unităţi.* CAMILAR, N. I 10.

*Ţărăncile grăiau molcom, unele se strigau peste capetele altora, ţipau copii, **în vreme ce lemnarii garnizoanei bocăneau de zor cu ciocanele**.* CAMILAR, N. II 84.

***Pe cînd însă pe sub şure şi la vatra bordeiului ospăţul şi paturile se gătesc**, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmorţesc.* ODOBESCU, III 18-19.

***Cînd zicea asemenea cîntec**, zîmbea poznaş.* SADOVEANU, O. II 5.

***Şi cum se plimbă-n lung şi-n lat**,*
Cu fetele se-mprieteneşte. COŞBUC, B. I. 65.

B. Cele două acţiuni sînt momentane (acţiunea din propoziţia subordonată se petrece în timpul în care are loc şi acţiunea din regentă). Şi în acest caz propoziţia subordonată şi regenta ei se construiesc cu aceleaşi timpuri. Propoziţia circumstanţială de timp se introduce prin următoarele locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative: *tocmai cînd, atunci cînd, cînd* şi *cum.*

***Tocmai cînd soarele e deasupra amiazului**, ea soseşte la locul de întîlnire al vînătorilor.* ODOBESCU, III 16.

***Cînd dete soarele-n deseară**,*
Ieşirăm la drumul cel mare. TEODORESCU, P. P. 174.

*Şi **cum zice**, încalecă şi Dănilă pe burduf.* CREANGĂ, P. 59.

Uneori lui *cum* din subordonată îi corespunde în regentă corelativul *cum*.

Cum mă culc, cum te visez. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

C. Propoziția de timp arată intervalul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă; ea se introduce prin următoarele conjuncții și locuțiuni conjuncționale: *cîtă vreme, cît timp, cît* și *pînă*.

Într-adevăr, ***cîtă vreme au ținut luptele cele mari pentru independență*** *zgomotul armelor împiedică pe romîni ca să-și scrie analele.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 5.

Și ***cît e ziua de mare*** *ea nu-l pierdea din ochi.* VLAHUȚĂ, N. 11.

Tot polul ăla i-l datoresc, ***pîn-oi trăi.*** DUMITRIU, B. F. 29.

Observație. Spre deosebire de *pînă* care arată limita (*Am să umblu* ***pînă*** *l-oi găsi*), *pînă* din propoziția de mai sus e folosit spre a exprima durata.

De cele mai multe ori propoziția de timp arătînd intervalul în care se petrece acțiunea din regentă se introduce prin *cît*. Uneori îi corespunde în regentă corelativul *atît, atîta*.

Raportul temporal de anterioritate

§ 340. Cînd acțiunea din subordonată este anterioară celei din regentă, propoziția circumstanțială de timp se introduce prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *după ce, îndată ce, de cînd, cînd, de cum, cum, cît ce, cît, unde, dacă*.

După ce-i dădu bună ziua, *o opri.* SADOVEANU, O. II 96.

Din fumul acru al tutunului prost, plămădeam acolo, în vizuina de lut, o lume purificată, care va lua ființă ***îndată ce vom arunca haina ostășească.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 151.

Tînărul, ***de cînd plecase conductorul,*** *se uita pe fereastra vagonului.* REBREANU, R. I 13.

Iar ***cînd alaiul s-a oprit***
Și Paltin crai a stărostit,
A prins să sune sunet viu. COȘBUC, B. I. 20.

De cum se crăpa de ziuă, *i se auzea gura pînă la capătul străzii.* COCEA, F. SL. 13.

Cum însera, *înhăma căluțul la polobocul pe două roate și pornea încet către cișmea.* CAMILAR, N. I 26.

Și la mine-n prag venea,
Mamă-sa cît ce-adurmea. COȘBUC, B. I. 10.

Cît ajunse în Ardeal *...gîndul cel dintîi al domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii.* ODOBESCU, I 96.

***Dacă a văzut aşa**, sora împăratului s-a mai domolit.* RĂDULESCU-CODIN, L. 14.

Tînărul...,
***Unde-şi auzea**,*
Din curteni ieşea,
Domnului vorbea. TEODORESCU, P. P. 45.

Notă. Conjuncţiile *dacă, cît, cît ce, unde*, întrebuinţate în trecut mai mult, se mai găsesc în literatura populară.

Raportul temporal de posterioritate

§ 341. Cînd acţiunea din dependentă este posterioară celei din regentă, propoziţia subordonată de timp se introduce prin următoarele locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative: *înainte ca, mai înainte ca, înainte să, pînă să, pînă ce, pînă cînd, pînă, pentru cînd, cînd.*

Înăuntru era o buclă de păr blond pe care o tăiase ***înainte să se mărite.*** DUMITRIU, B. F. 95.

Se lăsa în dusul paşilor domoli, ***pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă.*** VLAHUŢĂ, N. 23.

Au trecut încă, de atunci încoace, multe zecimi de ani la mijloc, ***pînă cînd să sune şi ora renaşterii pentru studiul şi preţuirea originalei culturi a artelor neoromane, bizantine şi gotice.*** ODOBESCU, I 587.

Dar ce zgomot se aude?...
Toţi se uită cu mirare şi nu ştiu de unde vine,
Pînă văd păienjinişul între tufe ca un pod. EMINESCU, O. I 87.

***Cînd Constantin cel Mare ajunse la împărăţie şi deveni singur stăpîn al lumii romane**, mişcarea artistică din timpul Antoninilor era mai cu totul sleită.* ODOBESCU, IST. ARH. 202.

Tot neamul Basarabilor, ***pînă să nu prinză domnul de veste,*** *trecuse Dunărea.* ODOBESCU, I 85.

Mai spune-i mămuchii că dacă a chema-o cumva la tîrg la judecată cu grădina, să arate acolo la domni că eu mă aflu la războiu şi să lase judecata ***pentru cînd s-a alege lumea.*** CAMILAR, N. I 255.

Notă. Ideea pe care o exprimă propoziţiile temporale introduse prin *înainte să* şi *pînă să* este exprimată în circumstanţialul de timp prin construcţiile infinitivale *înainte de a* + infinitivul şi *pînă a* + infinitivul.

I-e frică să nu fie silit, tot aşteptînd zadarnic, să cheltuiască bruma de rest ***înainte de-a afla vreo ocupaţie.*** REBREANU, R. I 20.

Nu te arăta dascăl ***pînă a nu fi ucenic.*** Prov. 2205.

Propoziția temporală iterativă

§ 342. Propozițiile circumstanțiale de timp care arată că acțiunea din propoziția regentă se repetă ori de cîte ori are loc acțiunea din subordonată se numesc propoziții temporale iterative. Ele se introduc prin următoarele conjuncții, locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *ori de cîte ori, oricînd, cînd, cum* și *de*.

***Ori de cîte ori viitorul a surîs Romîniei**, fiii ei nu au lipsit de a aspira către unire.* GHICA, s. 138.

***De cîte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte**,*
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, o. I 114.

***Oricînd îți avea nevoie**, veniți cu mine.* CAMILAR, N. I 67.

***Cînd sora-mea mă lua în cîrcă și fugea spre nucii de la groapele cu nisip**, eu închideam ochii.* DELAVRANCEA, T. 21.

***Eu de-am avut un singur ban**,*
L-am împărțit cu tine. COȘBUC, B. I. 54.

Cînd invers

§ 343. Uneori propoziția care din punct de vedere formal este circumstanțială de timp, fiind introdusă prin *cînd*, este regentă din punct de vedere logic, iar regenta formală, care nu exprimă ideea principală ci o nuanță temporală, este, din punct de vedere logic, circumstanțială de timp.

În fraza:

*Eram băiat de vreo treisprezece ani **cînd am învățat să dau cu pușca.*** ODOBESCU, III 21, este clar că datarea acțiunii se cuprinde în propoziția [cînd] *eram băiat de vreo treisprezece ani*, care ca formă e regentă, nu în *am învățat să dau cu pușca*, unde găsim ideea principală a frazei. Nu putem întreba: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani?* pentru a afla răspunsul: *Cînd am învățat să dau cu pușca*, ci: *Cînd am învățat să dau cu pușca?* pentru a afla răspunsul: *Cînd eram băiat de treisprezece ani.*

Această construcție, exprimînd situația în mod invers, o numim *cînd invers* (după modelul lui *cum inversum* din latină).

Modurile folosite în propoziția temporală

§ 344. Propozițiile circumstanțiale de timp se construiesc de obicei cu modul indicativ.

De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,
***Își deschide-a lui adîncuri**, fața lunei să le bată,*
Tristă-i firea. EMINESCU, O. I 83.

Propozițiile care exprimă un raport temporal de simultaneitate, și anume intervalul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, se pot construi și cu modul condițional:

Garda se alinie ***cît ai întoarce palma.*** CAMILAR, N. II 463.

Propozițiile de timp cu acțiune posterioară introduse prin *înainte să* și *pînă să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Pînă să-și lase casa

Pe podele îngenunchea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494.

Dintre aceste moduri, indicativul exprimă acțiuni reale, conjunctivul acțiuni realizabile, iar condiționalul realizabile și ireale.

Propoziții temporale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale

§ 345. Uneori propoziția temporală exprimă și alte nuanțe circumstanțiale:

a) nuanță cauzală:

Iar căpitănia portului nu poate tolera întreruperea din lucru numai pentru înmormîntarea unui hamal, ***cînd la chei au sosit vapoare încărcate cu piatră.*** SAHIA, N. 41.

b) nuanță concesivă:

Răi și barbari făr'de minte,
Mă ispitiți prin cuvinte
Cînd v-aș putea fi și părinte. TEODORESCU, P. P. 105.

Construcții echivalente cu o propoziție temporală

§ 346. Ideile redate de propozițiile temporale pot fi exprimate în complemente circumstanțiale de timp prin:

1. Gerunziu:

Punînd repede receptorul în furcă, *se repezi spre furier și major.* CAMILAR, N. I 84.

2. Participiu:

Și-ajuns în țară, *eu te rog,*
Fă-mi cel din urmă bine. COȘBUC, B. I. 56.

PROPOZIȚIA CAUZALĂ

§ 347. Propoziția cauzală exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și corespunde complementului circumstanțial de cauză.

Îl iubeau ***pentru c-avea o privire caldă și liniștită și-un glas atît de blînd.*** VLAHUȚĂ, N. 85.

Prin ce se introduce o propoziție cauzală

§ 348. Propozițiile cauzale se pot introduce prin conjuncții, locuțiuni conjuncționale și adverbe.

a) Conjuncțiile prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *fiindcă, pentru că, deoarece, întrucît, căci, de.*

Am stat două zile la Bistrița, **fiindcă** *eu m-am îmbolnăvit ușor.* REBREANU, I. II 57.

Și mi-s dragă mie însămi, **pentru că**-*i sînt dragă lui.* EMINESCU, O. I 80.

Nu putem scoate butca din noroi, **că** *e grea.* CAMIL PETRESCU, B. 14.

O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aș fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, **deoarece** *lanțugul rămăsese la mine și carabina lanțugului își păstrase resortul.* SADOVEANU, N. F. 96.

Nici noi, tovarăși, celor ce-au căzut
Cîntec de moarte nu le vom cînta,
Căci *pentru bucurie au murit*
Și pentru pîine, pentru libertate. BANUȘ, B. 89.

Popa Tănase... îi arată cu degetul casa mohorîtă:
Știi, Ioane, strălucește **de** *mîndră ce-i.* SADOVEANU, O. II 152.

Conjuncțiile *că* și *de* sînt folosite cu deosebire în limba populară; în limba literară, și mai ales în expunerile științifice, se dă preferință conjuncțiilor *fiindcă, pentru că, deoarece, întrucît,* care exprimă cu mai multă precizie raportul dintre cauză și efect.

b) Locuțiunile conjuncționale prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, o dată ce.*

Din cauză că *se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat așa de ușor.* CARAGIALE, O. I 279.

Ah! Mă sperii, am strigat. Și **de vreme ce** *este așa, iată făgăduiesc* ***a nu iubi*** *niciodată.* NEGRUZZI, I 45.

În limba veche se folosea locuțiunea *derept ce* (*derep ce*):

Iară fariseii murguia, **derept ce** *era sîmbătă.* CORESI, la CIPARIU, CREST. 18.

Pentru a evita repetarea aceleiași conjuncții într-o înșirare de propoziții cauzale, scriitorii profită de bogăția de locuțiuni conjuncționale și le fac să alterneze:

Pentru că *nu exista moștenirea primogenitului și* ***fiindcă*** *boierii simțeau că în mărimea proprietății teritoriale consistă puterea lor, se introdusese un fel de silnică ereditate.* EMINESCU, S. P. 93.

c) Adverbele relative prin care se pot introduce propozițiile cauzale sînt următoarele: *cum, cînd, unde.*

Cum *nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti și continuă pe jos.* REBREANU, R. I 18.

***Unde** mă vezi tăcută, crezi că nu te iubesc?* NĂDEJDE, N. I 121.

Adverbul cel mai întrebuințat pentru a introduce propoziția cauzală este *cum*; celelalte adverbe se folosesc destul de rar.

Propoziții cauzale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale

§ 349. Uneori propozițiile cauzale exprimă și alte nuanțe circumstanțiale (temporală, condițională etc.). Aceasta explică de ce unele conjuncții temporale și condiționale îndeplinesc și funcțiunea de conjuncții cauzale.

***Cînd** știa că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 514.

***Dacă** mă vede că-s o vădură sărmană și c-o casă de copii, mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28.

Corelativul propoziției cauzale

§ 350. Uneori, conjuncției sau locuțiunii conjuncționale care introduce o propoziție cauzală îi corespunde corelativul *de aceea* în propoziția regentă:

***Pentru că** nu l-am chemat din timp,* ***de aceea** n-a venit.*

Modurile folosite în propoziția cauzală

§ 351. Propoziția cauzală se construiește în mod obișnuit cu toate timpurile modului indicativ, dat fiind că acțiunea din cauzală e arătată ca reală; ea nu se poate construi cu modul conjunctiv sau imperativ.

Uneori propoziția cauzală se construiește și cu modul optativ sau cu prezumtivul.

Merg și eu cu tine, pentru că ***aș vrea** să-ți spun ceva.*

N-a venit pentru că ***n-o fi avut** bani.*

Atunci cînd propoziția cauzală apare în vorbirea indirectă, predicatul poate fi la indicativ, cînd cel ce reproduce spusele altcuiva nu ia atitudine, sau la condițional, cînd cel ce reproduce spusele ține să arate că nu-și însușește explicația:

Mi-a spus că nu vine pentru că ***nu are** bani de tren.*

Mi-a spus că nu vine pentru că ***nu ar avea** bani de tren.*

Mi-a spus că nu vine pentru că ***nu ar fi având** bani de tren.*

Construcții echivalente cu o propoziție cauzală

§ 352. Propoziția cauzală se poate exprima uneori printr-o construcție participială, printr-un gerunziu sau prin juxtapunere.

Jimborean, ***ostenit din cale afară,** se întinse la pămînt.* CAMILAR, N. I 156.

Spre sară, ***apele suindu-se pînă la o palmă de drum,** moșneagul începu a se îngrija.* SADOVEANU, O. II 141.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP SAU FINALĂ

§ 353. Propoziția circumstanțială de scop sau finală exprimă scopul în vederea căruia se îndeplinește acțiunea din regentă și corespunde complementului circumstanțial de scop.

Veniseră la Călifar ***ca să-i procopsească.*** GALACTION, O. I 44.

Prin ce se introduce o propoziție finală

§ 354. Propozițiile finale se introduc prin conjuncțiile *să, ca să, de* și prin locuțiunea *pentru ca să.*

Ștefan-vodă... a dat moșneagului cîțiva leișori acolea ***să-și împace nevoia,*** *și un argat* ***să-i ajute la arătură pînă sara.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 67.

O rup la sănătoasa ***de se ascund*** *în desișul pădurii.* RĂDULESCU-CODIN, L. 23.

Cănuță a dat să ridice coșul și n-a putut. Jupînul, ***ca să-l îmbărbăteze,*** *i-a dat un pumn în ceafă.* CARAGIALE, O. I 132.

Nu era ziuă, în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, ***pentru ca să vadă*** *dacă nu erau răsărite semințele.* SLAVICI, N. I 22.

În limba veche se întrebuința în finale și locuțiunea *pentru să*:

Dă mită ***pentru să poată călca mișeii.*** HASDEU, CUV. II 463.

Ca să și *pentru ca să* exprimă mai precis decît *să* raportul de scop.

Notă. Conjuncțiile *să* și *ca să* introduc și propoziții subiective, predicative, completive directe și indirecte. Această situație a dus la greșita folosire a locuțiunii *pentru ca să,* specifică propozițiilor finale, în fruntea acestor propoziții (v. Propoziția subiectivă, § 309).

Finalele negative se introduc prin conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale: *să nu, ca să nu, nu cumva să, să nu cumva să, ca nu cumva să, nu care cumva să, ca nu care cumva să, pentru ca să nu, pentru ca nu cumva să.*

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, ***să nu se vadă*** *lumina focului.* GALACTION, O. I 297.

Ca să nu pară prea supărător, *femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 125.

Erau îngropați în apă, ascunși acolo, ***nu cumva să-i scape sau să-i găsească frații lor.*** DUMITRIU, B. F. 158.

La dealuri, genunchii se-ndoiau cu băgare de seamă, urcînd încet, ***ca nu cumva trupurile înlemnite sub căști să se prăbușească.*** CAMILAR, N. I 8.

Prezența lui *cumva* și *care cumva* în locuțiunile finale adaugă la negație o nuanță modală de întărire, egală cu aceea cuprinsă în locuțiunea *în nici un chip.*

Corelativele propozițiilor finale

§ 355. Citeodată, în regentă se folosesc corelativele *de asta, anume,* care anunță propoziția finală sau stăruie asupra conținutului ei.

Să ştiţi, ***de asta*** *ne-au trimis, ca să apărăm moşiile şi băncile.* CAMILAR, N. I 339.

Boierii de la noi ***anume*** *au zidit munţii aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393.

Observaţii asupra propoziţiei finale construite cu conjuncţia *de*

§ 356. Conjuncţia *de* se construieşte cu modul indicativ şi imperativ, verbul din finală acordîndu-se în mod şi timp cu verbul din regentă.

El ***trimite*** *o ceată* ***de cuprinde*** *şi sfarmă cetatea Brăila.* BĂLCESCU, în MAG. IST. IV 7.

La 1501, ***el merse*** *în Polonia* ***de încheie*** *pacea între Ştefan-voievod şi Albert, regele Poloniei.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 135.

Mergi ***de-mi adu*** *dosarul!* CARAGIALE, O. I 160.

Cîteodată propoziţia introdusă prin conjuncţia *de* este o coordonată copulativă, deoarece acţiunea din această propoziţie e pe acelaşi plan cu acţiunea din regentă şi se petrece simultan cu aceasta:

Mai şede el cît şede, ***de cască gura prin tîrg****, şi-apoi îşi ia tălpăşiţa spre casă.* CREANGĂ, P. 44.

Propoziţia finală introdusă prin *de* prezintă particularitatea că, spre deosebire de celelalte propoziţii finale care se construiesc cu conjunctivul şi exprimă o acţiune realizabilă, se poate construi şi cu indicativul, pentru a exprima o acţiune reală, ideea de circumstanţă finală îmbinîndu-se cu aceea de acţiune săvîrşită. *L-a trimis de a cules* înseamnă în acelaşi timp *l-a trimis să culeagă* şi *a cules.*

Propoziţia în care *de* se construieşte cu imperativul exprimă, ca şi aceea cu conjunctivul, o acţiune realizabilă. *Du-te de spune* e echivalent cu *du-te să spui.*

În limba veche, ca şi în unele graiuri de astăzi, *de* apare construit şi cu conjunctivul:

El au trimis soli şi cărţi şi soli de au umblat ***de să rădice*** *turcul şi tătarul asupra noastră.* Analele Academiei, XX 473.

Construcţii echivalente cu o propoziţie finală

§ 357. O idee finală mai poate fi exprimată prin modul infinitiv, precedat de prepoziţiile *spre a* sau *pentru a.*

Ceea ce îi plăcea erau gipsurile şi busturile care erau aduse în şcoală ***spre a fi*** *răstălmăcite în bronz.* GALACTION, O. I 116.

Pentru a urma *cu succes politica pe care eu o cred salutară pentru ţară, ar trebui să pot găsi o putere pe care să mă pot răzema.* GHICA, S. 146.

Construcția cu infinitivul se întrebuințează mai bine în fraze cu caracter general, impersonal:

***Pentru a fi** fruntaș în producție, e nevoie de muncă și eroism.*

Construcția cu *pentru a*, *spre a* și infinitivul, lipsită de marca persoanei, poate produce confuzii. Ea nu e clară decît atunci cînd subiectul finalei este comun cu al regentei:

***Spre a învăța strungăria** m-am înscris la școala medie tehnică.*

Este însă echivocă într-o frază ca:

***Spre a nu strica grădina,** paznicul ne-a recomandat să fim cît mai atenți,*

fiind preferabilă construcția:

***Ca să nu stricăm grădina,** paznicul ne-a recomandat să fim cît mai atenți.*

Poezia populară mai păstrează o veche construcție a infinitivului cu rol de circumstanțial de scop fără prepoziție:

Iar (cutare), domnul bun,
luă arcul, săgeata
porumb alb ***a săgeta.*** TEODORESCU, P. P. 40.

False propoziții finale

§ 358. Un tip de aparentă propoziție finală, în realitate propoziție coordonată, este acela în care locuțiunea *pentru ca să* are funcțiune copulativă:

Ne depărtăm în grabă de acest spectacol înfiorător... ***pentru ca să** dăm peste altul și mai crunt!* ALECSANDRI, P. 373

(în loc de: ***și** dăm peste altul și mai crunt*).

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD

§ 359. Propoziția circumstanțială de mod arată felul cum se desfășoară acțiunea din regentă.

Fugi ***cît poți de repede.*** CAMILAR, N. II 61.

Cînd circumstanțiala de mod e exprimată cu ajutorul unei comparații, ea se numește propoziție comparativă.

Și surîzi, ***cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită.*** EMINESCU, O. I 42.

Cînd acțiunea din comparativă nu este socotită reală, ci numai presupusă, propoziția se numește comparativă condițională.

Buduleasa era nerăbdătoare, ***ca și cînd ar fi stat pe spini și jeratic.*** SLAVICI, O. 81.

Cînd circumstanțiala de mod exprimă consecința acțiunii din regentă, ea se numește consecutivă.

E atît de rea, ***încît nimeni nu calcă pe moşia ei.*** ISPIRESCU, L. 4.

Propoziţiilor de mod de tot felul le corespund, în propoziţie, diversele circumstanţiale de mod. (V. Complementul circumstanţial de mod, § 220.)

Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de mod propriu-zisă

§ 360. Propoziţiile de mod se introduc prin adverbele şi locuţiunile conjuncţionale *cum, precum, după cum, cît, fără să.*

Iară ei domnirâ ***cum*** *se domneşte, cînd împăraţii trec prin fel de fel de ispite, necazuri şi nevoi.* ISPIRESCU, L. 61.

Fata asculta cu toate urechile şi făcu ***precum*** *o învăţă calul.* ISPIRESCU, L. 18.

Apoi merseră acasă la dînsul ca să dea lui Făt-frumos pe Galben-de-soare, ***după cum*** *se făgăduise.* ISPIRESCU, L. 19.

Răcni ***cît*** *îl ţineau puterile.* CAMILAR, N. I 127.

Oamenii care fluierau lîngă el se depărtară ***fără să****-i răspundă.* DUMITRIU, B. F. 9.

Prin ce se introduce o propoziţie comparativă

§ 361. Propoziţiile comparative se introduc prin adverbele şi locuţiunile conjuncţionale *cum, aşa cum, precum, după cum.*

Tristeţe, durere şi lacrimi, amor
Azilul îşi află în sînu-i de dor
Şi pier, ***cum*** *de boare pier norii.* EMINESCU, O. I 11.

Dacă stema îl apasă aşa de greu, nici nu se măreşte, nici nu se micşorează, ci-l apasă, ***aşa cum*** *atîrnă şi el de greu pe perina de pe scaunul împărăţiei.* DELAVRANCEA, V. V. 217.

Vedeam că se iveşte a mea tristă gîndire
Precum *o piramidă se-nalţă în pustii.* ALEXANDRESCU, P. 27.

Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pe vecinicie, ***după cum*** *păţise şi alţi peţitori.* CREANGĂ, P. 325.

Adverbelor relative din circumstanţiala comparativă le corespund uneori în regentă corelativele *aşa, tot aşa, astfel.*

Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr,
Aşa *el sprijină lumea şi vecia într-un număr.* EMINESCU, O. I 125.
Ca o stîncă naltă
Ce din vîrf de munte saltă,...
Astfel *crunt ostaşul mieu*
Îşi izbeşte calul său. ALECSANDRI, P. II 15.

Prin ce se introduce o propoziție comparativă condițională

§ 362. Locuțiunile conjuncționale care leagă propoziția comparativă condițională de regenta ei sînt: *ca și cum, ca și cînd, parcă, de parcă*, iar în limba mai veche și azi popular: *ca cum, ca cînd, ca în fel cum.*

În sfîrșit, iacătă conductorul cu biletul : primește paralele și libereazâ pe captiv, pe care toate trei cocoanele îl sărută dulce, ***ca și cum*** *l-ar revedea după o îndelungată absență.* CARAGIALE, o. I 271.

Face ***ca și cînd*** *nu m-ar cunoaște.* CREANGĂ, p. 158.

Se făcu o liniște adîncă, ***parcă*** *un ocean de plumb ar fi copleșit deodată orășelul.* CAMILAR, n. I 170.

Îmi amintesc de-o liniște deplină,
De vișini înfloriți într-o grădină,
De flori de zarzăr care s-au desprins
Și au căzut, ***de parcă*** *ar fi nins.* BOTEZ, FL. P. 10.

Și așa se întîlniră la un loc, ***ca și cum*** *i-ar fi tocmit cineva.* NECULCE, CR. I 182.

Mănîncă el bine, bea bine și după ce se scoală și mulțămește ***ca în fel cum*** *ar fi mulțămit cuiva, îl pălește somnul.* VASILIU, p. 78.

Prin ce se introduce o propoziție consecutivă

§ 363. Propozițiile consecutive se introduc prin conjuncțiile *de, că, așa ca să, cît, de cît, încît, să*, cărora în regentă le corespund uneori corelativele *așa, astfel, atît, pînă într-atît.*

Aria popasului era înconjurată cu tufari, cu păducei și cu gheorghinari țesuți între ei și deși, ***de*** *n-ar fi putut nici vulturul să răzbească.* GALACTION, o. I 269.

Și-i atît de slabă puntea
Că*-n ea nu te poți încrede.* COȘBUC, B. I. 50.

D. Marius-Chicoș Rostogan, distinsul nostru pedagog și director al școalei model «Ulpiu Traian», este destul de cunoscut tuturor acelora care se interesează de mișcarea noastră culturală, ***așa ca să*** *ne scutim de a-i mai face vreo reclamă.* CARAGIALE, o. I 99.

Aveau fini și cumetri, ***cît*** *nu le mai știau numărul.* SADOVEANU, o. II 7.

Într-una îl ardea cu sfichiul limbii, ***de cît*** *să turbe bătiatul, nu alta.* SADOVEANU, o. II 130.

Printr-aceste uneltiri viclene ei slăbiră în urmă într-atît, ***încît*** *la 1522 turcii îndrăzniră a declara țara pașalîc.* BĂLCESCU, în MAG. IST. IV 5.

S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr
Și atîta de subțire, ***să*** *o tai c-un fir de păr.* EMINESCU, o. I 82.

Propoziția consecutivă negativă se construiește cu corelativele *prea... ca să*:

Această stranie povestire... era **prea** *neașteptată* **ca să**-*mi pot da bine seama de ce simțeam în momentul acela.* VLAHUȚĂ, N. III.

Modurile folosite în diferitele categorii de propoziții circumstanțiale de mod

§ 364. Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zise se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile, precum și cu modul conjunctiv.

Băiatul făcu tocmai precum îl **învățase** *calul.* ISPIRESCU, L. 163.

A privit cu sfială nouă înfățișarea neașteptată a celui care trebuia curînd să plece, fără **să știe** *de dragostea ei.* SADOVEANU, N. P. 92.

Propozițiile comparative se construiesc de obicei cu modul indicativ și uneori cu modul condițional-optativ.

Vei rîde tată, cum **ai rîs** *și de surorile mele.* CREANGĂ, P. 330.

Sănătatea nu-i permite să lucreze cum **ar vrea**.

În propoziția comparativă condițională se folosește modul condițional, care arată tocmai caracterul ireal al acțiunii, dar se poate folosi și imperfectul indicativului, care are și valoare de condițional:

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și cînd **n-ar fi** *viața-mi, ca și cînd* **n-aș fi fost.** EMINESCU, O. I 71.

Căpitanul Cozmuță s-a lăsat pe vine și, întorcînd spre undă cupa ispolului, a bătut o dată: clonc! ca și cum **ar fi sărit** *o broască din cele mari în bulboană.* SADOVEANU, N. P. 182.

Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă **era** *toată lumea a mea.* CREANGĂ, A. 34.

Propozițiile consecutive se pot construi cu orice mod (exceptînd imperativul), la toate timpurile.

Indicativul:

Tu mă întrebi atîtea lucruri deodată, încît nu **știu** *la care să răspund mai întîi.* NEGRUZZI, I 63.

Conjunctivul:

Mă rog, cucoană Gahiță, nu mă socoti un om așa făr'de ispravă, încît eu însumi **să poroncesc** *slugilor mele ca să facă pozne în case străine.* ALECSANDRI, T. 993.

Condițional-optativul:

Era o lună către miezul nopții, că **ai fi citit** *la lumina ei.* DELAVRANCEA, T. 99.

Propoziții atributive echivalente cu propozițiile consecutive

§ 365. Ideea dintr-o propoziție consecutivă poate fi redată și sub forma unei propoziții atributive legate prin conjuncția *să*.

Cine era nebunul ***să rîvnească cele cîteva ciorchine acre?*** CEZ. PETRESCU, S. R. 13.

Dar dacă o asemenea frază e firească, nu e de loc corectă construcția cu pronumele relativ, ironizată de marii noștri scriitori și altădată mai frecventă în vorbirea neîngrijită, de tipul:

Mi-e așa de somn, ***care trebuie negreșit pentru ca să mă culc.*** CARAGIALE, O. I 292.

PROPOZIȚIA CONCESIVĂ

§ 366. Propoziția concesivă arată o împrejurare care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea acțiunii din regentă, dar care nu a reușit s-o împiedice.

Cu toate că fusese înăbușit cu pumnul... *glasul Partidului Comunist era mereu viu.* CAMILAR, N. II 102.

Prin ce se introduce o propoziție concesivă

§ 367. Propoziția concesivă poate fi introdusă prin:

a) conjuncțiile *deși, de, că, să* și *dacă*:

Deși sînt proastă *precum zici, eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor.* ALECSANDRI, T. 640.

Eu pe cinstea mea vă spun:
De m-ați bate-n toată ziua,
Nici de dascăl n-aș fi bun! COȘBUC, F. T. 25.

Cîinele, ***că-i cîine,*** *dar și el își ia lumea-n cap de la o vreme.* (Proverb)

Acesta le trimitea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul știri despre tot ce se-ntîmpla acolo, scrise cu semne învoite, așa că ***să fi căzut chiar o scrisoare în mîna cuiva străin,*** *nimica n-ar fi înțeles din acea îngrămădire de slove.* CARAGIALE, O. II 286.

Și dacă glasul adorat
N-o spune un cuvînt,
Tot înțeleg că m-ai chemat
Dincolo de mormînt. EMINESCU, O. I 230.

b) locuțiunile conjuncționale *chiar de, chiar dacă, cu toate că, măcar că, măcar să, măcar de* și *fără să*:

Chiar de-ar fi dînșii de o sută de mii de ori mai mulți *de cum sînt acuma, nu vor putea dobîndi această țară!* ODOBESCU, I 19.

În casa unui prietin eu am să mă așez, ***chiar dacă nu mă poftește nimeni.*** SADOVEANU, B. 96.

Unde să găsești doi galbeni? E greu! Se duce la unchiu-său, ***cu toate că-l știa așa de cărpănos.*** SADOVEANU, L. N. 255.

Tînărul, ***măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umblată,*** *nu a luat seama să mai vină cineva după el.* CARAGIALE, O. I 218.

Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola, ***măcar să mă omori.*** CREANGĂ, A. 119.

Nu scap eu de tine, nici tu de mine, ***măcar de s-ar pune*** *nu știu cine și cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 63.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, ***fără să fie din Ardeal...*** *aproba fără codire hotărîrea juraților.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Notă. Aici concesiva este pe lîngă o apoziție care ar putea fi luată drept propoziție atributivă eliptică de verbul copulativ.

c) adverbele *cît (de)* și *oricît (de)* :

Văzînd eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, ***cît îmi era ea de mamă și de năcăjită.*** CREANGĂ, A. 64.

Așa e omul. ***Oricît de bun ar fi,*** *tot are cîte un păcat.* SLAVICI, N. II 85.

d) prin pronumele și adjectivele nehotărîte *oricare, oricît, orice, oricum* :

N-ai frică,
Oricîte talazuri oceanul ridică
În calea ta, *lume.* NECULUȚĂ, Ț. D. 10.

Eu cu drag te văd la horă,
Ochii tăi și toate-mi plac!
Orice-mi zici tu *nu mă supăr.* COȘBUC, B. I. 195.

Să văd întîi cum iese pîinea colectiviștilor? E-e-e... dar ***oricum ar ieși*** *tot are să iasă mai bună ca a mea... mai bună și mai multă!* CAMILAR, TEM. 377.

Observații asupra întrebuințării diferitelor conjuncții și locuțiuni conjuncționale

§ 368. Conjuncția *de* cu valoare concesivă nu mai apare în limba literară actuală. Pentru accentuarea valorii de concesie, conjuncției *de* i s-a alăturat adverbul *și* (cu sensul «chiar»); din această alăturare a rezultat pe de o parte conjuncția *deși*, cea mai frecventă și cea mai specifică conjuncție concesivă din limba contemporană, iar pe de alta locuțiunea *și de*, întrebuințată numai în limba veche și în cea populară.

Polonia n-ar mai fi îndrăznit atunci a ne supăra, sau, ***și de o făcea,*** *Mihai ar fi căzut asupră-i cu toate puterile sale.* BĂLCESCU, M. V. (Espla, Biblioteca pentru toți), 68.

Albina ***și de ne mușcă*** *dar cu miere ne îndoapă.* (Proverb)

Conjuncția *dacă* se întrebuințează foarte rar cu valoare concesivă.

Și dacă e legat în furmă cu lanțuri, *el* [Oltul] *curge de se prelinge pe lîngă zăgaz.* RĂDULESCU-CODIN, L. 77.

Sfîntul soare, ***dacă-i soare,***
Și tot după tine moare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

Pe lîngă locuțiunile *măcar că* și *măcar să*, care sînt des folosite la construirea propozițiilor concesive, regional apar și concesive introduse de adverbul *măcar* singur:

Căci cunoștea pe Vlad foarte bine
Măcar era în haincle străine. BUDAI-DELEANU, Ț. 198.
Eu n-am putut să țin mînie
Că n-am avut, părinte, cui,
Măcar mi-au tot făcut-o unii! COȘBUC, F. T. 18.
Vestitul crai, ***măcar e crai,***
Nu-i vrednic preț de trei surcele. COȘBUC, P. 110.

Corelativele specifice propoziției concesive

§ 369. Propozițiile concesive au adeseori un corelativ în regentă. Corelativele folosite în limba contemporană pentru propozițiile concesive sînt *totuși*, *tot* și *cu toate acestea* (*cu toate astea*)

Și dacă luna bate-n lunci
Și tremură pe lacuri,
Totuși *îmi pare că de-atunci*
Sînt veacuri. EMINESCU, O. I 188.
Alei, neam de chiaburoi,
Noi sîntem ăi tari, nu voi!
Ura toată strînsă stivă
De ne-ați pune-o împotrivă,
Tot *om face unul mare*
Din măruntele ogoare. DEȘLIU, Lazăr de la Rusca.

La scriitorii mai vechi apar drept corelative ale propozițiilor concesive și conjuncțiile *dar* sau *însă* (cu sensul *totuși*).

Deși mulți din boierii cei mai însemnați simțise *că se pregătește ceva...* ***dar*** *nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar.* GHICA, S. 158.

Această majoritate, ***deși a votat, însă*** *n-a văzut,* ***însă*** *n-a revăzut nici una din legile actuale.* KOGĂLNICEANU, O. 177.

Căruța lui, ***deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă*** *era o căruță bună, încăpătoare și îndemînatecă.* CREANGĂ, P. 106.

Construcțiile de acest fel, cu corelativele *dar* sau *însă*, nu sînt recomandabile astăzi.

Propoziții concesive juxtapuse

§ 370. Uneori propozițiile concesive pot apărea și juxtapuse. În aceste cazuri raportul concesiv este exprimat prin verb (modul conjunctiv ori imperativ):

Foiască-n găuri șerpii,
Rînjească fața ciumii,
Nimic nu ne-nspăimîntă,
Nici șerpii, nici șacalii. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 24.
Numaidecît să le mărturisească unde-s cheile și unde-i taina...
*— **Ucideți-mă**, nu vă duc și nu vă dau.* SADOVEANU, N. P. 135.

Observație. Folosirea conjunctivului fără conjuncție într-o propoziție concesivă este un procedeu care astăzi nu mai e viu; de aceea nu poate fi socotită recomandabilă folosirea lui cînd verbul e neologism:

*Este și un alt frumos... care stă în raport direct cu orice om, fie acesta cît de blazat și **profeseze** el oricît de mult decepționismul.* MACEDONSKI, O. IV 130.

Pentru scoaterea în relief a raportului concesiv, se folosesc, în asemenea situații, corelativele proprii concesivelor.

Fie pînea cît de rea,
***Tot** mai bine-n țara mea.* (Poezie populară)
În republecă omul se rădică
La vrednicia sa cea deplină,
Fie de viță mare sau mică;
Aibă avuție multă sau puțină,
***Totuși** asemene drepturi are*
Cu cela care este mai mare. BUDAI-DELEANU, Ț. 360.

Modurile folosite în propozițiile concesive

§ 371. Propozițiile concesive introduse prin conjuncțiile *deși*, *de*, *că*, *dacă* și prin locuțiunile conjuncționale *chiar de*, *chiar dacă*, *cu toate că*, *măcar că* și *măcar de* se construiesc cu modul indicativ, optativ-condițional și prezumtiv:

— indicativ

*Calul, **de e cu patru picioare**, și tot se poticnește.* (Proverb)
Voi toți cei cari — muncind în mină, jos —
*Simțiți, **chiar de s-a stins în pumn lămpașul,***
Că totu-i uimitor de luminos
Cînd vă răsare-n minte copilașul:
Voi toți — vegheați!... Luptați! JEBELEANU, în Poezia nouă în R.P.R., 292.

— optativ-condițional

Octombrie-al Revoluției...
De-ar trece mii de nouri,
Cu fulgerele-n creștet,
Mii de furtuni de-ar rupe
Și-ar răsuci pământul,
Tot nu greșesc poeții :
Octombrie ni-e floarea
Și primăvara vieții. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 23.

Și-apoi ***chiar dacă ne-am pricepe și noi la cîte ceva,*** *cine se mai uită în gura noastră?* CREANGĂ, A. 163.

— prezumtiv

Chiar de voi fi avînd asemenea dragoste, *fericit nu sînt.* SADOVEANU, F. J. I 51.

Propozițiile concesive construite cu conjuncția *să* și cu locuțiunile conjuncționale *măcar să* și *fără să* se construiesc numai cu modul conjunctiv.

D-apoi că pe mine ***să mă și omori,*** *don'plutonier, că-n mîna d-tale mi-e viața, dar, dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, dom'plutonier?* REBREANU, R. I 113.

Așa eram eu la vîrsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de cînd îi lumea asta și pămîntul, ***măcar să zică*** *cine ce-a zice.* CREANGĂ, A. 37.

Propozițiile concesive introduse prin adverbele *cît (de)* și *oricît (de)*, precum și cele introduse prin pronumele și adjectivele nehotărîte *oricît, orice* și *oricum* se pot construi cu modul indicativ, optativ-condițional, conjunctiv sau prezumtiv:

— indicativ

Oricum se sucea și învîrtea *el nu putea părăsi gîndul că Lică a fost acela care a călcat pe arîndașul.* SLAVICI, N. II 119.

Alăturí un tovarăș, un om din Uniune
Privea. Și fără veste, deodată mi-a zîmbit.
În zîmbetul acela se deslușea un nume.
Și cît nu știu rusește, *ușor l-am deslușit.* DEȘLIU, în Poezia nouă în R.P.R., 105.

— optativ-condițional

Vezi, ***oricîtă greutate ar fi...*** *oamenii o biruie numai stînd alături.* CAMILAR, TEM. 236.

Cît ar fi toamna de toamnă,
Iarna cît de grea,
Vesel sînt de cînd e omul
Om, în țara mea. FRUNZĂ, în V. ROM. 1953, nr. 3, 82.

— conjunctiv

Dumneata eşti, mă-nţelegi, mai îndrăcită decît talpa iadului, şi ***oricît de blajin să fie omul,*** *îl scoţi din toate răbdările!* CARAGIALE, O. II 227.

Dar ce scriu eu? ***Oricum să scriu,***
E ne-mplinit. COŞBUC, B. I. 20.

— prezumtiv

Şi ***oricît oi fi mers cu de ture,*** *vreme trecuse la mijloc.* CREANGĂ, A. 54.

Valoarea modurilor

§ 372. Propoziţiile concesive se construiesc mai adesea cu modul indicativ şi optativ-condiţional şi mai rar cu conjunctivul şi cu prezumtivul. Folosirea unui anumit mod, legată şi de conjuncţia care introduce propoziţia, depinde la concesive îndeosebi de faptul dacă piedica opusă îndeplinirii acţiunii din regentă este reală sau realizabilă.

În general, cu modul optativ-condiţional, cu prezumtivul şi cu conjunctivul se construiesc propoziţiile concesive în care faptul opus îndeplinirii acţiunii din regentă este realizabil:

— optativ-condiţional

De-aş trăi o sută de ani, *nu voi uita că-i sînt datoare cu viaţa.* ALECSANDRI, T. 945.

— prezumtiv

Şi-oricît m-or fi hulind prigonitorii,
Pe-aceştia doi, şi demni şi plini de glorii,
Fidel îi voi iubi şi-acum şi-n veci. COŞBUC, P. II 284.

— conjunctiv

Cînd însuşi învăţătorul,— ***cît de bun gramatic şi filolog să fie,—*** *se află totuşi lipsit de cunoştinţele etice şi estetice... apoi cum va putea el oare să explice acel text cu succes şcolarilor...* ODOBESCU, IST. ARH. 340.

Cu toate acestea există cazuri în care concesivele construite cu modul optativ-condiţional exprimă un fapt real.

Umilit peste măsură, Moise a plecat... dat afară, ***deşi ar fi vrut bucuros*** *să le dea degeaba apă.* V. DEMETRIUS, Nuvele, 46.

Tot astfel concesivele introduse prin locuţiunea conjuncţională *fără să,* deşi se construiesc cu conjunctivul, exprimă un fapt real.

Fără să fie esenţială, *structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susţinător.* CĂLINESCU, IST. LIT. 446.

În primul exemplu, condiţionalul *ar fi vrut* are rolul să arate că acţiunea conjunctivului *să dea* este ireală: *nu le-a dat* (vezi vol. I, § 239). În cel de al doilea exemplu, conjunctivul este obligator din cauza conjuncţiei *să.*

Indicativul exprimă de obicei fapte reale, mai rar realizabile.

a) indicativ — fapt real

Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții,

Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții. EMINESCU, O. I 130.

b) indicativ — fapt realizabil

Chiar dacă acest zgomot nu are nici un temei, *el însă făcuse o așa mare întipărire asupra spiritului oștilor, încît sub nici o pricină ei* [generalii maghiari] *nu vor merge cu dînsul.* BĂLCESCU, M. V. (Espla, Biblioteca pentru toți), 699.

Modul propoziției regente

§ 373. În propoziția regentă poate apărea și alt mod decît indicativul: conjunctivul, imperativul sau condițional-optativul, în funcție de sensul propoziției:

Oricare-ar fi sfîrșitul luptei,

Să stai luptînd, *căci ești dator.* COȘBUC, F. T. 10.

Fă *tot ce-ți spune, măcar de-ar fi să-mi sleiești toate lăzile împărăției.* CARAGIALE, O. II 262.

De la o vreme ajunsese ***de s-ar fi dus*** *chiar dacă ar fi trebuit să treacă prin sabie și foc.* SLAVICI, PĂD. (cap. XVII).

Propoziții subordonate cu nuanță concesivă

§ 374. Uneori sensul concesiv apare și la alte propoziții subordonate, construite în felul specific lor. În împrejurările de această natură se vorbește de nuanța concesivă a propozițiilor respective:

a) propoziții atributive cu nuanță concesivă

Și ea, ***care nu urma decît franceza și romîna, care avea oroare de matematici...*** *numai ca să fim împreună, mă însoțea și asculta acum, o oră pe săptămînă... principiile generale ale calculului diferențial.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

b) propoziții temporale cu nuanță concesivă

Un mic voievod de margine... singur din toată împărăția, ***cînd chiar împăratul se predase,*** *nu vru să se supuie și să cunoască pe biruitor.* CARAGIALE, O. II 290.

Nuanța concesivă a unor asemenea propoziții poate fi subliniată și ea prin folosirea corelativelor caracteristice concesivelor:

Și ea... ***care avea oroare de matematici,*** *... mă însoțea* ***totuși*** *și asculta acum... principiile generale ale calculului diferențial.*

Construcții echivalente cu o propoziție concesivă

§ 375. Ideea exprimată în frază de o propoziție concesivă poate fi redată în cadrul unei propoziții printr-un participiu, un gerunziu sau prin substantive și adjective însoțite de cuvinte introductive specifice propozițiilor concesive (*deși, oricît de, măcar că, chiar*) (vezi Complementul concesiv, § 244).

— participiu cu valoare concesivă

Aici, în liniștea amiezii,
Vuiesc sirene din Coreea,
***Strivit**, copilul mai respiră*
Și îl mai leagănă femeia. BANUȘ, în Poezia nouă în R.P.R., 31.

— gerunziu cu valoare concesivă

***Slugărind** de dimineață pînă noaptea, plină de griji, de treburi și de nemulțumiri, ea venea totuși cît putea de des... ca să-și rotească ochii în gospodăria dragă ei.* V. DEMETRIUS, Nuvele, 160.

— substantiv însoțit de o conjuncție sau de o locuțiune concesivă

După ce-au mai crescut puțin, l-au dat împărăteasa, ***cu toată sărăcia sa,*** *la școală.* SBIERA, p. 130.

— adjectiv însoțit de un adverb cu valoare concesivă

Cîteodată fiecare lucru, ***oricît de mic,*** *își are însemnătatea lui.* SADOVEANU, L. N. 203.

PROPOZIȚIA CONDIȚIONALĂ

§ 376. Propoziția condițională exprimă o acțiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii exprimate de propoziția regentă.

***Dacă te afli cu oștenii la vreme la locul hotărît** ...bătălia ți-i pe jumătate cîștigată.* SADOVEANU, N. P. 297.

Prin ce se introduce o propoziție condițională

§ 377. Propoziția condițională se introduce prin conjuncțiile: *dacă, de, să* (care își păstrează funcțiunea inițială de conjuncție condițională), prin locuțiunile conjuncționale: *numai dacă, numai să, în ipoteza că, în caz că, cu condiția să,* precum și prin adverbul relativ *cînd.*

***Dacă** mărturisești, scapi cu mai puțină pedeapsă.* SADOVEANU, M. C. 34.
***De** te-i potrivi*
Astei rugăminți,
Fericiți vom fi
Și cuminți. EMINESCU, O. IV 442.
***Să-l** văd venind, aș mai trăi o viață.* COȘBUC, F. T. 9.

Lucrurile se fac, ***numai dacă*** *le știm face.* SLAVICI, N. I 7.

Îți poate fi de folos, ***numai să*** *vrea.* DELAVRANCEA, V. V. 219.

Cînd *aș ști că-mi vei fi de ajutor să sfîrșesc ce am pus de gînd, mai-mai că* ***aș*** *face așa precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16.

Propoziții condiționale exprimînd și alte nuanțe circumstanțiale

§ 378. Propozițiile condiționale construite cu conjuncția *cînd,* folosite mai ales în limba vorbită, au nuanță temporală.

Cînd a mai pune mîna pe tine, *să știi că are de-a face cu mine.* SADOVEANU, O. II 97.

De asemenea, se îmbină noțiunea de timp și de cauză cu aceea de condiție în propozițiile introduse prin *dacă*:

Nu vă temeți și nu vă fie frică, coniță, ***dacă sînteți cu mine.*** REBREANU, R. I 200.

Propoziții condiționale juxtapuse

§ 379. Propoziția condițională se poate exprima și prin juxtapunere.

Ai intrat în horă, joacă.

Ai carte, ai parte.

O construcție, neobișnuită și nerecomandabilă, de exprimare a unei propoziții condiționale fără conjuncția caracteristică este cea de tipul următor:

Ar fi avut pe mă-sa lîngă el, aceasta l-ar fi întărit mult. VLAHUȚĂ, N. 26.

Modurile folosite în propozițiile condiționale

§ 380. Propoziția condițională se poate construi cu modul indicativ, conjunctiv sau condițional, fiecare din moduri avînd valori distincte. Între modul verbului din propoziția condițională și modul verbului din regentă există concordanță (v. Corespondența timpurilor, § 401).

Modul indicativ

P r e z e n t u l. Propozițiile condiționale construite cu prezentul indicativului exprimă o acțiune realizabilă:

Dacă vă hotărîți să mergeți, mă duc și eu cu voi. SLAVICI, O. 122.

Dacă vrei, eu îți arăt un drum mai scurt. AGÎRBICEANU, ÎNT. 13.

I m p e r f e c t u l. Propozițiile condiționale construite cu imperfectul indicativului exprimă acțiuni ireale:

Dacă eram jurat, și eu îl achitam. CAMIL PETRESCU, U. N. II.

Viitorul. Propozițiile condiționale construite cu viitorul indicativului exprimă acțiuni realizabile.

De-or trece anii cum trecură,
Ea tot mai mult îmi va plăcè. EMINESCU, O. I 208.

De nu vă veți supune, în astă noapte cetatea va sălta în nori cu oameni cu tot ALECSANDRI, T. 1512.

De-or întreba
În sat de-a mea venire
Tu-n loc de adevăr să spui
Că n-ai de mine știre. COȘBUC, B. I. 54.

Modul conjunctiv

Prezentul. Propozițiile condiționale construite cu prezentul conjunctivului exprimă acțiuni realizabile.

Să-l văd venind sănătos, nu m-aș teme de nimic. ISPIRESCU, L. 123.

[Ziarele] *te pot face patriot, onorabil, capabil, învățat, ba și frumos, numai să vrea.* GHICA, S. 264.

Perfectul. Propozițiile condiționale construite cu perfectul conjunctivului exprimă acțiuni ireale.

Să fi fost eu în locul lui Bozzari,... nu atacam pe la aripa dreaptă. GHICA, S. 224.

Modul condițional

Prezentul. Propozițiile condiționale construite cu prezentul condiționalului exprimă acțiuni realizabile.

Mi-aș auzi zborul gîndurilor, dac-ar zbura mai pe aproape. VLAHUȚĂ, N. 8.

Că mama, dac-ar ști că-s mort, și-ar pierde firea. COȘBUC, B. I. 54.

Perfectul. Propozițiile condiționale construite cu perfectul condiționalului exprimă acțiuni ireale:

Aceasta era viața mamei Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri s-ar fi petrecut aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită. VLAHUȚĂ, N. 21.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ

§ 381. În cursul unei expuneri vorbitorul este pus uneori în situația de a reda spusele altei persoane. Acestea pot fi exprimate prin două procedee: vorbirea directă și vorbirea indirectă. În ambele cazuri se exprimă sau se subînțeleg verbe care înseamnă «a spune, a zice, a gîndi etc.», așa-numitele verbe de declarație. Deosebirea principală între cele două tipuri constă în faptul că frazele exprimate în vorbirea

directă nu sînt într-un raport de subordonare faţă de verbul de declaraţie, în timp ce în vorbirea indirectă întreaga comunicare apare ca o complietivă dependentă de verbul care înseamnă «a spune».

*Prietenul meu mi-a spus : — **Să vii să mă vezi*** [vorbire directă].

*Prietenul meu mi-a spus **să vin să-l văd*** [vorbire indirectă].

VORBIREA DIRECTĂ

Locul verbului de declaraţie

§ 382. Verbul care denumeşte acţiunea de «a vorbi» sau «a gîndi» poate preceda comunicarea redată, poate fi intercalat în această comunicare sau se poate afla la sfîrşitul ei; în cazul intercalării există două situaţii: verbul de declaraţie poate sta fie în mijlocul unei propoziţii, ca propoziţie intercalată, fie ca propoziţie independentă, între două propoziţii sau două fraze ale aceleiaşi comunicări.

a) Verbul de declaraţie precedă comunicarea redată:

*El păşi înaintea domniţei şi cu buzele tremurînde îi **zise** : «Domniţă! Am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl».* ODOBESCU, I 129.

*Copiii săreau veseli împrejurul mesei, înghiţeau cu poftă şi **ziceau** pe rînd:*

— Am să coc patru pite ş-un purcel. DELAVRANCEA. V. V. 240.

*Naşa a început **să ţipe:***

— Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci? CARAGIALE, O. I 130.

Horia m-a chemat,

*Crişan **m-a strigat:***

— Vino, Cloşcă, iute vină

Să trîntim cu domnii-n tină. BENIUC, V. 155.

Adu-ţi aminte, odată

***Spuneai:** «Voi cînta bucuria!»* BANUŞ, B. 31.

b) 1. Verbul de declaraţie este intercalat în comunicarea redată la mijlocul unei propoziţii, ca propoziţie intercalată:

Iar cîrpaciul care era cu aceşti

*«Împărate!», **zise**, mulţi ani să trăieşti!»* PANN, P. V. I 31.

Viţelul atuncea plin de bucurie,

Auzind că unchiul s-a făcut boier,

Că are clăi sumă şi livezi o mie

*«Mă duc, **zise**-ndată, niţel fin să-i cer».* ALEXANDRESCU, M. 354.

2. Între două propoziții sau două fraze, ca propoziții independente:

— Nu-i glumă, domn' primar! **făcu** *țăranul reluîndu-și glasul umil obișnuit. Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig.* REBREANU, R. I 235.

— Du-te! îi **zise** *apoi. De ce-ai venit?* SLAVICI, N. I 105.

c) Verbul de declarație urmează după comunicarea redată:

Care dintre băieții ăi mici e aicea? **întreabă** *jupînul.* CARAGIALE, O. I 134.

Locuțiuni echivalente cu un verb de declarație

§ 383. În loc de un verb, se poate întîlni o locuțiune care are aceeași valoare ca un verb.

Vorba ceea: *« sînt cinci degete la o mînă și nu samănă toate unul cu altul».* CREANGĂ, P. 19.

Determinarea verbului de declarație prin adverbe sau alte construcții

§ 384. Uneori verbul de declarație poate fi determinat printr-un adverb, un pronume etc. de felul lui *astfel, așa, următoarele, în acest chip*. O asemenea construcție este mai obișnuită cînd verbul stă înaintea comunicării reproduse.

Iar Buzescu Preda, cum îl întîlni,
Îi ieși-nainte, și ***astfel îi vorbi:***
« Dacă nu ți-e frică ș-ai credință-n tine,
O, tătare! vino să te bați cu mine!» BOLINTINEANU, P. I 16.

Deasa folosire a verbului *a zice*

§ 385. Un caz special îl constituie folosirea deasă a verbului *a zice* la persoana I sau a III-a, astfel că o comunicare este întreruptă de cîteva ori în decursul exprimării ei de intercalarea acestui verb. Repetarea exagerată, devenită tic, a acestui verb are un caracter neliterar (vezi Cuvinte și construcții incidente, § 427).

Că la teatru mereu... **Zic:** *« Are lojă gratis!» « Da,* **zice** *el, la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara?» « Tot gratis!»* **zic** *eu. « Da vara la Sinaia, tot gratis?* **zice** *el; de unde atîta lux?»* CARAGIALE, O. I 228-229.

Uneori acest verb capătă rolul unei adevărate unelte gramaticale, invariabile, servind la introducerea vorbirii directe și deosebind-o de cea indirectă. În acest

caz verbul poate sta alături de alt verb de declarație, la un timp diferit de al acestuia:

Mi-a spus, ***zice:*** *să vă duceți la cutare să-i dați cartea.*

Absența verbului de declarație

§ 386. În anumite împrejurări, verbul de declarație poate lipsi. Uneori, absența verbului de declarație este determinată de intențiile stilistice ale autorului.

Cum a intrat în clasă s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:

— Cănuță! CARAGIALE, o. I 131.

De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău... Dar...

— Unde ai căzut, ticălosule? CARAGIALE, o. I 133.

În mod obișnuit, verbul de declarație lipsește în redarea sau introducerea unui dialog:

Cum ajunse acasă, toți copiii îi ieșiră înainte.

— Tată, mi-e foame. DELAVRANCEA, v. v. 139.

— Așa crezi tu, Ionuț?

— Așa știu.

— Iar măria-sa nu se mai duce la cetate?

— Ba se duce. SADOVEANU, F. J. II 220.

VORBIREA INDIRECTĂ

Deosebirea dintre vorbirea indirectă și propoziția completivă

§ 387. După cum s-a arătat mai sus, în vorbirea indirectă se reproduce comunicarea cuiva, subordonînd-o unui verb de declarație. Vorbirea indirectă nu trebuie confundată cu propoziția completivă. Pe de o parte sfera acesteia din urmă este mai restrînsă decît a vorbirii indirecte, prin faptul că în vorbirea indirectă se includ și propoziții care nu sînt completive și care erau subordonate și în vorbirea directă; pe de altă parte sfera este mai largă, deoarece propozițiile completive nu sînt subordonate neapărat unui verb de declarație.

a) Zice că la Praguri s-ar fi aflînd voinici ***care uneori se mînie că nu le-a izbîndit bine o treabă și apoi trag cu săgeata în nouri.*** SADOVEANU, N. P. 15 [două propoziții atributive și o cauzală în stil indirect].

b) Adunarea noastră muncitorească îți cere ***să pleci*** *din fabrică.* CĂLUGĂRU, O. P. 353 [o propoziție completivă după un verb care nu e de declarație].

Transpunerea propozițiilor principale din vorbirea directă în vorbirea indirectă

§ 388. Propozițiile principale sînt transpuse în mod diferit, după natura lor, cînd vorbirea devine indirectă.

Astfel, propozițiilor enunțiative independente din vorbirea directă le corespund propoziții completive introduse de obicei prin *că*, mai rar prin *cum că*, *precum că* etc., păstrîndu-și caracterul enunțiativ.

Toată lumea zice **că** *el o iubește și* **că** *este hotărît a o lua.* NEGRUZZI, I 47.

Au început a vorbi ele în de ele **că** *spînul de feli nu samănă în partea lor nici la chip nici la bunătate.* CREANGĂ, P. 210.

Striga în gura mare **că** *crapă de foame.* CREANGĂ, P. 241.

Cu plecăciune apoi i-arată
Cum că *din suflet s-a bucurat*
De întîmplarea cea minunată. ALEXANDRESCU, M. 349

Puse om îndată cu un trîmbițaș
Ca să publiceze strigînd prin oraș
Cum că *împăratul pe uliți umblînd*
A pierdut inelul, din deget căzînd. PANN, P. V. I 30.

Propozițiile exclamative au un pronunțat caracter afectiv, exprimat fie prin interjecții, fie prin adverbe exclamative, la care se adaugă și o intonație caracteristică. În vorbirea indirectă, aceste procedee nu pot fi folosite, deoarece legătura sintactică strînsă impune propoziției subordonate o construcție mai mult ori mai puțin fixă; de aceea ele sînt înlocuite prin procedee gramaticale (superlative etc.).

Vorbire directă: *Mi-a spus: «Uf! Ce cald e».*

Mi-a spus: «Cît de frumos lucrează tovarășul X!»

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că e foarte cald.*

Mi-a spus că tovarășul X lucrează foarte frumos.

Notă. Fraza aceasta poate fi redată și cu păstrarea particulei *cît*: *Mi-a spus cît de frumos lucrează tovarășul X*, dar atunci adverbul *cît* nu mai are caracter exclamativ, ci valoare de conjuncție (introduce o interogativă indirectă).

În strînsă legătură cu propozițiile exclamative sînt cele optative. Unele din ele exprimă numai constatarea unei dorințe. Aceste propoziții sînt redate în vorbirea indirectă ca și propozițiile enunțiative: *aș pleca acasă*, în vorbire indirectă: *mi-a spus că ar pleca acasă.* (Cu privire la schimbarea persoanei, vezi mai jos § 391.)

Altele au un pronunțat caracter afectiv care nu poate fi redat în vorbirea indirectă. Printre acestea trebuie să distingem în cadrul propozițiilor optative două categorii diferite: unele sînt în realitate propoziții condiționale a căror regentă este neexprimată: *De-ar veni primăvara! Numai dacă n-aș pierde trenul! Numai să*

nu se supere! (La toate acestea s-ar putea presupune o regentă de felul lui *aş fi bucuros.*) Acestea nu pot fi redate în vorbirea indirectă decît exprimînd regenta presupusă sau introducînd un verb cu sensul de «a dori». Frazele de mai sus pot fi exprimate în vorbirea indirectă în felul următor:

Mi-a spus că ar dori să vie primăvara

sau:

Mi-a spus că ar fi bucuros dacă ar veni primăvara.
Mi-a spus că ar dori să nu piardă trenul

sau:

Mi-a spus că ar putea ajunge la timp, numai dacă n-ar pierde trenul.

A doua categorie este constituită din propoziţii optative independente (în acest caz putîndu-se subînţelege o condiţională neexprimată): *Cum aş mai pleca la munte! Ce-aş mai cînta!* (la acestea se poate presupune o subordonată de felul lui *dacă aş avea posibilitatea*).

În vorbirea indirectă, valoarea optativă a acestor propoziţii se poate reda prin păstrarea modului optativ (înlăturîndu-se cuvintele introductive *cum, ce... mai*), deşi formula introducerii unui verb cu sensul «a dori» nu este exclusă. Exemplele de mai sus se pot transpune aşadar prin:

Mi-a spus că ar pleca la munte

sau:

Mi-a spus că doreşte să plece la munte.
Mi-a spus că ar cînta (cu plăcere)

sau (mai bine):

Mi-a spus că ar dori să cînte.

Propoziţiile i m p e r a t i v e cu conjunctivul se redau în vorbirea indirectă prin completive introduse prin *să*, adică nu-şi modifică, faţă de exprimarea lor directă, construcţia sintactică:

Vorbire directă: *Mi-a spus: «să te duci la şcoală!»*
Vorbire indirectă: *Mi-a spus să mă duc la şcoală.*

Propoziţiile imperative cu verbul la imperativ se află faţă de cele cu verbul la conjunctiv în acelaşi raport ca cele exclamative faţă de enunţiative; propoziţiile cu imperativul au un caracter afectiv şi voliţional care lipseşte celor cu conjunctivul; de aceea ele se redau în vorbirea indirectă fără ca elementul afectiv să poată fi transpus:

Vorbire directă: *Mi-a spus: «Fii vigilent!»*
Vorbire indirectă: *Mi-a spus să fiu vigilent.*

Propoziţiile i n t e r o g a t i v e sînt de două feluri: la unele întrebarea se referă la întregul conţinut al propoziţiei (*ai fost la şcoală?*), la altele numai la un anumit aspect al acestui conţinut (vezi Propoziţia interogativă, § 51).

Din punct de vedere formal, în vorbirea directă, cele două feluri de propoziții se deosebesc prin faptul că cele din prima categorie nu sînt introduse printr-un pronume sau adverb interogativ.

Sintaxa acestor două feluri de interogative este diferită şi în vorbirea indirectă: primele se introduc prin conjuncția *dacă*:

Ce mă mai întrebi ***dacă*** *am... să te mai şi iubesc.* SLAVICI, N. II 219.

A doua categorie nu-şi schimbă în vorbirea indirectă construcția, pronumele sau adverbul interogativ servind la introducerea subordonatei provenite din întrebare:

Mult mă-ntreabă sfîntul soare
Ce *m-am uscat din picioare.* DOINE, 75.
O prietenă comună m-a întrebat ***cum*** *pot fi atît de lipsit de inimă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135.
Musca vara zbîrnîind
Şi pe ţînţar întîlnind,
Oprindu-se l-a-ntrebat
Dă ce *e el cocoşat?* PANN, P. V. I 8.

Transpunerea propozițiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă

§ 389. Propozițiile subordonate rămîn în vorbirea indirectă subordonate şi nu-şi modifică construcția sintactică:

Mi-a spus că, ***dacă voi lucra bine,*** *voi fi evidențiat.*
Mi-a spus că, ***deşi mi-am îmbunătățit munca,*** *mai am încă multe lipsuri.*
Mi-a spus că nu poate veni, ***deoarece pleacă din oraş.***

Atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse

§ 390. În vorbirea indirectă povestitorul poate arăta că îşi însuşeşte sau că nu-şi însuşeşte conținutul comunicării reproduse sau poate arăta că are îndoieli asupra ei. Neînsuşirea conținutului comunicării se exprimă sintactic prin folosirea modului condițional:

Zice că a lipsit fiindcă ***a fost*** *bolnav* (cu însuşirea conținutului).
Zice că a lipsit fiindcă ***ar fi fost*** *bolnav* (fără însuşirea conținutului).

De cele mai multe ori, în astfel de cazuri se foloseşte forma de condițional prezent compusă cu gerunziul:

Pe lîngă urs, se spune că ***ar fi avînd*** *şi această pajură care-l privegheză.* SADOVEANU, F. J. I 129.

Într-o frumoasă precuvîntare
*Îi dovedeşte c-***ar fi avînd**
Nişte hrisoave arătătoare
Ce-au făcut urşii, zău, nu ştiu cînd. ALEXANDRESCU, M. 349.

În limba veche neînsuşirea de către vorbitor a conţinutului comunicării se exprima prin perfectul conjunctivului:

Zicu călugării ***să fi fost făcut*** *şi sfeşnicele cele mari şi cele mici şi policandrul şi hora tot prisne de argint, şi pe urmă* ***să le fi luat*** *un domn şi* ***să fi făcut*** *altele de spijă, care le-am apucat şi noi.* NECULCE, CR. I 10.

Pentru a accentua faptul că povestitorul nu-şi însuşeşte conţinutul comunicării se folosesc adesea locuţiuni de felul lui: *cică, chipurile, vorba vine* etc.

Avea nevoie de dînşii în călătoria sa la împăratul Roş, care zice, ***cică****, era un om pîclişit şi răutăcios la culme.* CREANGĂ, P. 247.

Schimbări impuse de transpunerea de la situaţia vorbitorului la aceea a povestitorului

§ 391. Pentru reproducerea spuselor cuiva în vorbirea indirectă este necesară transpunerea de la situaţia (în timp, în spaţiu etc.) a vorbitorului la aceea a povestitorului. Schimbările cele mai importante sînt cele privitoare la persoană, deoarece forma personală a verbului şi pronumele personal caracterizează cel mai bine raportul dintre cel care vorbeşte şi cel care îi redă vorbirea.

În vorbirea indirectă, forma personală a verbului şi pronumele personal variază numai în funcţie de persoana la care se referă comunicarea făcută în vorbire indirectă. Nici persoana care vorbeşte, nici persoana căreia i se adresează comunicarea nu determină schimbări în această situaţie.

Tu te lauzi că ***ai făcut*** *armată? că* ***ai fost*** *sergent?* SADOVEANU, O. III 12 [vorbire directă: *tu spui:* ***am făcut*** *armata...*].

Cu plecăciune apoi i-arată
. . . . . .
Cum că ***doreşte*** *supus* ***să-i fie***
Că totdauna ***el l-a iubit,***
Că pentru dînsul vieţi o mie
Să le jertfească e mulţumit. ALEXANDRESCU, M. 349 [vorbire directă: *îi spune:* ***Doresc să-ţi fiu*** *supus,* ***totdeauna te-am iubit***].

I s-a zis cu vorbă scurtă
Porunca dă ce ***n-ascultă?*** PANN, P. V. I 92 [Vorbire directă: *îi spune: de ce* ***n-asculţi*** *porunca?*]

I-am explicat că dacă ***face*** *scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* ***ei*** *are să se rîdă ca de o paparudă.* CAMIL PETRESCU,

U. N. 132 [vorbire directă: *i-am explicat: dacă faci scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* **ta...**].

Adverbele şi pronumele de apropiere pot deveni în vorbirea indirectă adverbe şi pronume de depărtare sau invers, şi pot rămîne neschimbate, după situaţia respectivă în timp şi în spaţiu a vorbitorului sau a celui care reproduce vorbirea:

a) Adverbele de apropiere devin de depărtare

Mătuşică, vîră-te **aici** *în sacul* **acesta!** CREANGĂ, P. 142 [vorbire indirectă: *i-am spus: să se vîre* **acolo**, *în sacul* **acela**].

Şezi **aici** *pînă despre ziuă că am să vin atunci tot eu să te iau.* CREANGĂ, P. 97 [vorbire indirectă: *mi-a spus să stau* **acolo** *pînă despre ziuă...*].

Să ştii, stăpîne, că **aici** *sîntem pe moşia unei Gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4 [vorbire indirectă: *i-a spus că* **acolo** *se află pe moşia unei Gheonoaie*].

b) Adverbele de depărtare devin de apropiere

Du-te **acolo** *unde lucrează tatăl tău, şi spune-i să vină la mine* [vorbire indirectă: *mi-a spus să vin* **aici**, *unde lucrezi tu, tată, şi să-ţi spun să te duci la el*].

c) Adverbele de apropiere sau de depărtare rămîn neschimbate

Grigorie vodă de **aici** *din ţară nu s-au lăsat cu atîta.* NECULCE, în LET. II 427 [vorbire indirectă: *a spus că Grigorie vodă de* **aici** *din ţară...*].

Văzînd o căsuţă tupilată... a bătut la poartă. Atunci se aude un glas... «*Cine-i* **acolo?**» CREANGĂ, P. 90 [vorbire indirectă: *un glas a întrebat cine-i* **acolo**].

Unde lovea el cu nuiaua, **acolo** *ţîşt şi dînsa.* ISPIRESCU, L. 34 [vorbire indirectă: *a spus că unde lovea el cu nuiaua,* **acolo** *ţîşt şi dînsa*].

VORBIREA DIRECTĂ LEGATĂ

§ 392. Limba populară, care se caracterizează printr-un număr mai mic de subordonate, cunoaşte şi v o r b i r e a d i r e c t ă l e g a t ă; în acest caz, v o r b i r e a d i r e c t ă este introdusă printr-o conjuncţie subordonatoare, de obicei *că*:

Zicînd **că** *acel borcan*
Să-l atîrnaţi de tavan. PANN, P. V. I 113.

Vizirul spuse **că** *am auzit*
Zicînd eu sînt unul ce ştiu de inel. PANN, P. V. I 35.

S-a pogorît maica domnului la mine şi zice **precum că**, *Ioane, cînd ăi ajunge la fîntînă sub deal, o să-ţi iasă înainte...* CARAGIALE, O. VI 280.

Ce să zică..., răspunse unul, ia întreabă **că** *muieţi-s posmagii?* CREANGĂ, P. 331.

În acest din urmă exemplu, faptul că ultima propoziţie este în stil direct, cu toată conjuncţia care o introduce, este dovedit de inversiunea predicatului şi a subiectului.

Construcţia aceasta nu este literară şi trebuie deci evitată. Dar în textul următor din Creangă, trecerea gradată de la vorbirea indirectă la vorbirea directă legată este folosită intenţionat, cu efect artistic, paralel cu creşterea intensităţii afective.

Îi tolocănea mustrîndu-i :

Ba, **că** *« nu vorbesc drept romîneşte, cum vorbesc părinţii lor, ci au corchezit graiul strămoşesc, de nu-i mai înţelege nimene»; ba* **că** *« face omul cu cineva o tovărăşie cît de mică, şi tot urmează învoiala între părţi; iar nu aşa cu ochii închişi, căci dacă n-ai carte, n-ai parte, scurtă socoteală»; ba* **că** *« de cînd cu străinătatea, v-aţi înstrăinat şi legea şi limba şi inima şi chiar dragostea sătenilor; şi după nepăsarea şi risipa ce o facem, zvîrlind banul pe lucruri de nimica puţin mai avem de înstrăinat».* CREANGĂ, A. 153.

Observaţie. Uneori, pentru a da un caracter afectiv mai pronunţat naraţiunii, se poate omite verbul de declaraţie (vezi mai sus acelaşi procedeu la vorbirea directă).

VORBIREA INDIRECTĂ LIBERĂ

§ 393. Acest procedeu constă în redarea comunicării cuiva în vorbirea indirectă fă ă a o face însă dependentă de un verb de declaraţie şi fără a o introduce printr-o conjuncţie. Se foloseşte în mod obişnuit pentru redarea gîndurilor cuiva sau pentru monologuri interioare.

Se spărseseră sticlele şi acum se scurgea rămăşiţa vinului. ***Ce să facă? La muşteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie!... N-are să-l omoare doar.*** CARAGIALE, O. I 133.

Carul stă prăvălit într-o rînă, în dosul casei, iar boii se scarpină de garduri. Ba la unii nici n-aveau de ce se scărpina bietele dobitoace. ***Ce mai trebuie gard? Să ai năcaz cu el, să-l propteşti şi să-l dregi!*** SADOVEANU, O. III 3.

În literatură, stilul indirect liber este folosit în redarea vorbirii altuia pentru a evita lipsa de afectivitate a stilului indirect şi pentru a evita abuzul de dialoguri.

Beizade Alecu îl servi îndată, dîndu-i şi celelalte veşti de care avea nevoie şi pe care i le trecuse, în şoaptă, Toader Fliondor.

Măria-sa Duca-vodă a crezut de cuviinţă, ascultînd rugările părinţilor catolici din capitală, să lase în această zi, întîia, pe oaspete, să se odihnească între ai săi, la gazda misiunii franciscane. Aşa că armaşul şi coconii au să-l petreacă acolo. Bătrînul pater-praefectus Guido Celesti îl aşteaptă cu mare nerăbdare, părîndu-i numai foarte rău că slăbiciunile vîrstei l-au împiedicat să-i iasă înainte.

Miercurea, a doua zi, măria-sa îl roagă pe ava Paul să i-o deie lui, poftind la curte, unde va sta de vorbă cu măria-sa şi va ospăta cu măria-sa, văzînd şi cunoscînd pe toţi boierii măriei-sale, şi ascultînd şi mehterhaneaua măriei-sale, întocmită tot aşa de bine ca a lui Mehmet, sultan şi padişah.

După ce-l va şti cu plăcere oaspete în al său scaun domnesc, atît cît va binevoi să steie, îi va da strajă care să-l întovărăşească pînă la hotarul Dunării, spre împărăţie, unde ştie că i-i drumul şi solia.

— Comunică, te rog, domnului armaş, iubite prinţule, că nu am nici o solie deosebită către turci, vorbi zîmbind abatele. SADOVEANU, Z. C. 93.

Observaţii. 1. În vorbirea sau scrierea neîngrijită se observă uneori treceri nejustificate de la un procedeu de a reda vorbirea cuiva la altul:

Iar el fără prelungire îi dete răspuns în grab
Cum că părul din cap, zise, îl am de cînd m-am născut. PANN, N. H. 79.

2. Uneori în vorbirea sau scrierea neîngrijită apar fraze în vorbirea indirectă fără conjuncţia introductivă. Această formulă nu trebuie confundată cu vorbirea indirectă liberă:

Şi zicînd nu-i place,
Se apucă-ndată şi iar îl desface .PANN, Ş. Ţ. II 24.

CORESPONDENŢA TIMPURILOR

§ 394. Prin corespondenţa timpurilor se înţelege raportul dintre timpul predicatului unei propoziţii subordonate şi timpul predicatului regentei sale.

Într-o frază dată, acţiunile din subordonată sau subordonate şi din regenta sau regentele respective pot sta între ele în două raporturi temporale:

1. de simultaneitate;
2. de nesimultaneitate.

Raportul de nesimultaneitate poate prezenta două cazuri:

1. acţiunea din subordonată este anterioară acţiunii din regentă;
2. acţiunea din subordonată este posterioară acţiunii din regentă.

Pentru a marca aceste raporturi temporale, predicatul propoziţiei subordonate stă la un anumit timp în raport cu timpul predicatului regentei; raportul dintre timpul predicatului din subordonată şi timpul predicatului din regentă variază după felul propoziţiei subordonate.

Corespondenţa timpurilor la propoziţiile completive directe

§ 395. *A.* Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă se găseşte prezentul, simultaneitatea se marchează prin prezent:

***Zici** că nu **doreşti** nimica?* SADOVEANU, O. II 120.
***Văd** că pe mine mă **auzi** foarte bine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

2. Cînd în regentă se găseşte un timp trecut, există mai multe situaţii:

a) acţiunea din subordonată este simultană în trecut cu acţiunea din regentă, dar se continuă şi după încetarea acţiunii din regentă, pînă în timpul vorbirii; este deci simultană cu regenta numai într-o parte a desfăşurării sale, restul petrecîndu-se posterior acţiunii din regentă.

În această situaţie, în completivă se foloseşte timpul prezent, ca şi cînd acţiunea subordonatei ar fi independentă.

Am auzit că teatrul nemţesc **este** *foarte frumos.* FILIMON, C. 197.

b) Acţiunea din subordonată are caracter permanent şi ca atare nu poate fi localizată în timp, fie că este vorba de fenomene permanente, fie că este vorba de adevăruri considerate ca atare; ea este deci simultană cu orice altă acţiune, fie ea trecută, prezentă sau viitoare.

În subordonată se foloseşte şi în această situaţie prezentul, dată fiind calitatea formelor de prezent de a exprima acţiuni permanente, fără limită în timp.

Marx a demonstrat că evenimentele **se desfăşoară** *în mod dialectic.*

c) Acţiunea din subordonată, desfăşurîndu-se paralel cu acţiunea din regentă, se sfîrşeşte şi ea în trecut, adică încetează înainte de timpul vorbirii.

Onofrei şi Ieronim... nu vedeau că **erau urmăriţi** *de un om.* EMINESCU, N. 101.

Nu putui deosebi ce **ducea**... *cu atîta băgare... de seamă.* HOGAŞ, M. N. 123.

Dacă în exemplele de mai sus se înlocuieşte imperfectul cu prezentul, exprimarea rămîne corectă, cu toate că acţiunea din completivă nu se mai petrece în momentul vorbirii. Prezentul este, în această situaţie, chiar mai frecvent decît imperfectul.

Mi s-a părut că **văd** *în părul ei... cornițele cu care voise odată să-l împungă.* SADOVEANU, H. A. 39.

Cînd a auzit că-l **cheamă** *aşa de aprig boierul, a făcut: Hm!* SADOVEANU, H. A. 34.

Pentru a localiza amîndouă acţiunile în trecut, atît cea din regentă cît şi cea din completivă, este suficient să stea la un timp trecut verbul din regentă, care marchează timpul ambelor acţiuni. Se poate însă folosi, corect, şi imperfectul în această situaţie, mai ales în propoziţii completive introduse prin *cum*:

Văzu cum îi **aruncau** *pe cei uciși unii peste alții.* CAMIL PETRESCU, N. 17.

Prin valoarea sa specifică de timp al simultaneităţii în trecut, imperfectul arată şi mai limpede că acţiunea din dependentă se petrece în trecut. Acest lucru este mai evident în situaţii de felul celor prezentate sub *a)*, în care acţiunea din dependentă continuă şi în prezent. Vorbitorul însă poate să neglijeze acest lucru şi să exprime numai paralelismul în trecut al celor două acţiuni, chiar dacă acţiunea din secundară continuă. În acest caz se foloseşte imperfectul:

Ştia cît **erau** *de stricaţi.* FILIMON, C. 197.

Folosirea imperfectului este însă cu totul greşită în cazul *b)*, cînd acţiunea din secundară are un caracter permanent. Dacă cineva ar spune:

Marx a demonstrat că evenimentele se **desfăşurau** *în mod dialectic,*

s-ar înţelege că ceea ce exprimă completiva a fost cîndva adevărat, dar a încetat să mai fie.

3. Cînd în regentă se găseşte viitorul, simultaneitatea se marchează prin viitor sau prin prezentul cu valoare de viitor, precizat de un circumstanţial de timp:

Vei vedea că **va reuşi** *la concurs.*

Vei vedea că mîine **îşi dă** *demisia.*

Poimîini te uiţi împrejur şi vezi ce mai **este** *pe la noi.* SADOVEANU, F. J. I 180.

II. Anterioritatea

1. Cînd în regentă se găseşte prezentul, anterioritatea se marchează prin perfect sau imperfect.

Ştii că în anul 1821 **a izbucnit** *revoluţia Greciei şi că ea îşi* **avu** *începutul în Iaşi.* NEGRUZZI, I 217.

Arîndaşul zice că **i se părea** *ca şi cînd ar fi fost Licâ.* SLAVICI, N. II 97.

2. Cînd în regentă se găseşte un timp trecut, anterioritatea se marchează nu numai prin mai mult ca perfect, ca timp relativ pentru anterioritate în trecut, ci, foarte des, şi prin perfect (chiar într-o exprimare foarte îngrijită) şi imperfect (care exprimă acţiuni durative).

Ce se mai **întîmplase** *în sat la curte nu ştiam.* SADOVEANU, H. A. 33.

Încet, încet... îşi spuse istoria şi ce **păţi** *pînă să ajungă la dînsele.* ISPIRESCU, L. 114.

Întreabă pe muma vîntului dacă i-a **spus** *fiului său ceva.* ISPIRESCU, L. 115.

S-a aflat... că **a ieşit** *prin părţile scaunului nou al domniei.* SADOVEANU, N. P. 138.

Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său, care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeţ, că mulţi leşi **au pierit** *aici şi că împăratul lor de necaz mare* **îşi bătea** *ulanii cu sabia.* NEGRUZZI, I 184.

Frecvenţa perfectului şi a imperfectului (cu valoare de timp absolut şi durativ) se explică prin faptul că, foarte des, acţiunea trecută din completivă nu este raportată la acţiunea trecută din regentă, ci la prezent, adică fie la timpul cînd se enunţă fraza, fie la timpul cînd s-a produs vorbirea pe care completiva o redă în stil indirect (vezi citatele de mai sus).

3. Cînd în regentă se găseşte viitorul, anterioritatea acţiunii din completivă poate avea trei grade: anterioară prezentului, prezentă şi viitoare, dar anterioară acţiunii din regentă şi se marchează prin perfect, prezent, respectiv viitor anterior.

*Am să-ţi spun cum mi-***au fost** *petrecerile mele prin ţări străine.* SADOVEANU, H. A. 102.

Pe urmă om bea un pahar de vin și ți-oi povesti ce nu ***știi.*** SADOVEANU, H. A. 45.

Vei afla ce ***voi fi făcut*** *între timp* (dar și *voi face*).

III. Posterioritatea

1. Față de prezent, posterioritatea se marchează prin viitor sau prin prezent (cu valoare de viitor).

*Cred că n-***ai să** *mă* ***faci*** *s-aștept mult.* M. CARAGIALE, CR. 10.

Să știți... că ***are să ningă.*** SADOVEANU, F. J. III 342.

*Fii încredințată că mîne n-***ai să ieși** *cu mînele goale de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288.

Rămîne lucru hotărît că ***se opresc*** *împreună la conac pentru o gustare.* CARAGIALE, O. I 220.

2. Față de un timp trecut, posterioritatea se marchează prin viitor, prin prezent (cu valoare de viitor) sau printr-o perifrază, mai ales cînd acțiunea din dependentă, posterioară celei din regentă, este anterioară prezentului.

Bathori putea... fi sigur că nu ***va fi supărat*** *printr-alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan.* BĂLCESCU, O. II 102.

Știam că de cealaltă parte ***voi găsi*** *casa podarului.* SADOVEANU, P. 124.

Ne-am gîndit că ***vine*** *o furtună cu ploaie.* M. COSTIN, LET. 171.

Credeam că ***nu mai vii.*** CAMIL PETRESCU, N. 41.

M-a întrebat cînd ***vine*** *arîndașul.* SLAVICI N. II 115.

Parcă aș fi știut că ***avea să-mi vie*** *prilejul să te vizitez.*

Observație. Imperfectul verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. (toate cu acțiune momentană), precizat de un circumstanțial de timp, indică și el posterioritatea față de un timp trecut.

Cînd am sosit acasă, am aflat că fratele meu ***pleca*** *peste două zile în alt oraș* [= urma să plece].

3. Față de viitor posterioritatea se marchează tot prin viitor, prin prezent (cu valoare de viitor) sau prin perifrază.

[Lupilor] *li se va lua în bagare de seamă reclamația, cînd vor da în scris... că nu* ***vor*** *mai* ***mînca*** *carne, ci* ***vor paște*** *troscot ca niște dobitoace ce sînt.* NEGRUZZI, I 280.

Poimîine voi ști dacă ***renunț*** *sau nu.*

Vom afla curînd ce ***urmează să se întîmple.***

B. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. La conjunctiv prezent

Acțiunea din completiva al cărei predicat este la conjunctiv prezent este întotdeauna, indiferent de timpul din regentă, posterioară acțiunii din regentă, în ipo-

teza că, din posibilă cum este, va deveni reală. *Doresc să citesc* înseamnă că «eu voi citi, dacă voi izbuti să-mi satisfac dorința».

Vreu **să** **intru** *la stăpîn.* CREANGĂ, P. 147.

Am să încerc **să** **trec**... *mîine pe la dumneavoastră.* CĂLINESCU, E. O. I 147.

Două verbe, *a putea* și *a ști* (cu sensul de «a se pricepe la», «a fi capabil de a săvîrși anumite acțiuni în urma experienței sau a învățăturii»), au, prin sensul lor, o situație specială, pentru că ele nu exprimă un proces, ci exprimă ele însele o capacitate, o posibilitate, iar completivele lor conjunctivale nu exprimă o acțiune care se poate realiza la sfîrșitul procesului din regentă (ca în cazul voinței, așteptării, cererii, poruncii etc.). În cazul lor nu se mai poate vorbi, ca mai sus, de posterioritatea acțiunii o dată realizate.

Poți (ai putut, vei putea) să treci rîul.

O pălărie neagră și mare putea... să mă apere și de ploaie și de soare. HOGAȘ, DR. I 1.

Știe (a știut, va ști) să zugrăvească.

Completivele acestor verbe nu pot fi supuse analizei raportului de timp, pentru că ele nu exprimă, ca în cazul celorlalte verbe cu conjunctivul, o posibilitate, ci conținutul unei posibilități.

2. La conjunctiv perfect

Perfectul conjunctivului exprimă întotdeauna acțiuni anterioare acțiunii din regentă, indiferent de timpul acesteia, și este întrebuințat în completive numai în anumite situații.

a) După verbele *a crede, a-și aminti, a ști* (= a crede, a-și aminti), *a-și închipui,* dar numai cînd aceste verbe sînt predicatele unor regente negative.

Nu cred **să** ***fi*** **greșit.**

Nu știu **să** ***fi*** **primit** *de cînd sînt o veste mai proastă decît asta.*

Observație. Toate aceste verbe pot avea și completive cu indicativul: *Nu cred că* ***am*** ***greșit.*** *Nu știu dacă* ***am*** ***primit***... etc.

b) După orice verb care se poate construi cu conjunctivul prezent și care admite, prin sensul său, o dependență anterioară, dar numai cînd acel verb este la condițional sau la imperfectul cu valoare de condițional trecut (ireal).

M-aș bucura **să** ***fi*** **prins** *trenul.*

Puteam **să** ***nu-l fi*** **întîlnit.**

c) După verbul *a părea.*

Cel de al doilea părea **să** ***fi*** **fost** *un ins slab și cu fața supță.* CAMIL PETRESCU, N. 17.

C. Predicatul subordonatei este la condițional.

1. La condițional prezent

a) Cînd exprimă presupunerea, ipoteza, acțiunea completivelor în care apare este posterioară acțiunii din regentă, pentru că se enunță sub forma ipotetică numai ceea ce nu există încă și poate exista mai tîrziu, în funcție de realizarea unor anumite condiții.

Mi-a spus că, dacă ar obține un mic concediu, ***ar pleca*** *la țară* (« va pleca la țară cînd va obține concediul »).

b) Cînd exprimă dorința și îndoiala, incertitudinea, completiva este totdeauna simultană cu regenta, oricare ar fi timpul acesteia.

M-a întrebat dacă nu cumva ***aș citi*** *cartea aceea* (« dacă nu simțeam dorința de a citi cartea în momentul în care m-a întrebat »).

Mi se spunea (mi se spune) că ***ar avea*** *multe cărți.*

2. La condițional perfect

Perfectul condiționalului exprimă întotdeauna anterioritatea (în cazul valorii ipotetice a condiționalului, și irealitatea).

Mi-a spus că, dacă ar fi obținut un mic concediu, ***ar fi plecat*** *la țară* (dar nu l-a obținut, deci n-a plecat).

Observație. Aceeași situație o au și completivele conținînd un imperfect cu valoarea ireală a condiționalului trecut.

Mi-a spus că, dacă obținea un mic concediu, ***pleca la țară.***

M-a întrebat dacă nu cumva ***aș fi citit*** *cartea aceea în vacanță* (o dorință trecută și anterioară întrebării).

Mi s-a spus că ***ar fi avut*** *multe cărți, dar că le-****ar fi dăruit*** *pe toate* (în caz de certitudine s-ar fi folosit perfectul indicativului).

Corespondența timpurilor la propozițiile atributive

§ 396. I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă se găsește prezentul, simultaneitatea se marchează prin prezent.

Toți trei rămîn încremeniți la auzul acestui ecou, ce parcă ***vine*** *dintr-o altă lume.* CARAGIALE, O. II 41.

Măria-sa deschide slobozii pentru dreptcredincioșii ruși care ***fug*** *de sub stăpînirea craiului.* SADOVEANU, F. J. I 179.

2. Cînd în regentă se găsește un timp trecut, atributivele se comportă la fel cu propozițiile completive, cu o singură deosebire: cînd acțiunea din atributivă se desfășoară și se încheie în trecut, predicatul ei nu poate sta niciodată la prezent (v. § 395, *A* I 2 *c*):

a) acțiunea din atributivă continuă și în prezent

*A ieșit prin părțile scaunului nou al domniei, la Bîrnova și la Căpotești, care-****s*** *codri mai adînci decît acesta al nostru.* SADOVEANU, N. P. 138.

M-a prezentat un unchi al meu cu care ***sînteți*** *prieten.* CAMIL PETRESCU, N. 7.

b) acțiunea din atributivă este permanentă

Reprezentația improvizată era mai mult o demonstrație de tineresc neastîmpăr și ambiție iscoditoare, care ***prevestesc*** *de obicei marile cariere în teatru, și în artă în genere.* CAMIL PETRESCU, N. 4.

c) acțiunea din atributivă se încheie în trecut

S-au întors de sară la Cetățuie, unde îi ***era*** *doamna.* NECULCE, CR. 280.

Le-a făcut o jalbă... în care ***dovedea...*** *că... lupii au trăit în bună pace în țară.* NEGRUZZI, I 280.

Postașul ...glumea cu toate nevestele ce ***întîlnea*** *pe drum.* ALECSANDRI, PR. 278.

În aceste citate înlocuirea imperfectului cu prezentul ar duce la schimbarea raportului de timp, ceea ce nu se întîmplă în cazul completivelor.

3. Cînd în regentă se găsește viitorul, simultaneitatea se marchează prin viitor sau prin prezent (cu valoare de viitor) precizat de un circumstanțial de timp.

Vom primi bine pe delegații care ***vor sosi*** *(****sosesc****) mîine.*

II. Anterioritatea

1. Față de prezent, anterioritatea se marchează prin perfect sau imperfect (durativ):

*Citesc cartea pe care mi-****ai împrumutat****-o ieri.*

Scriu cu tocul cu care ***scria*** *tata în tinerețe.*

2. Față de un timp trecut anterioritatea se marchează prin mai mult ca perfect sau perfect:

Veniră în tabără nobilii Ardealului, care ***pusese*** *în picioare treisprezece mii oameni.* BĂLCESCU, O. II 103.

Doctorul (după care ***trimisesem*** *fără știrea lui) intră.* NEGRUZZI, I 209.

*Tîrgul Movilăului s-a bucurat... de vestea ce ne-****ai trimis****.* SADOVEANU, N. P. 219.

Ca și în cazul completivei, perfectul se folosește ori de cîte ori acțiunea din atributivă este raportată la prezent, nu la momentul în care se petrece acțiunea din regentă.

3. Față de viitor anterioritatea se marchează:

a) printr-un timp trecut, cînd acțiunea este anterioară și momentului vorbirii

Voi pedepsi pe cel care ***a tulburat*** *liniștea.*

b) prin prezent, cînd acțiunea este simultană cu momentul vorbirii

Voi pedepsi pe cel care ***tulbură*** *liniștea.*

c) prin viitor, prezent (cu valoare de viitor) sau viitor anterior, cînd acțiunea e posterioară momentului vorbirii

Voi pedepsi pe cel care ***va tulbura*** *(****tulbură****) liniștea.*

Viitorul anterior se folosește rar și are caracter livresc. Din nevoia de precizie, el apare mai frecvent în textele juridice.

Cel mai mare să va certa, ca un ucigătoriu, cu moarte, iară ceialalți, după voia giudețului și după rane ce ***vor fi făcut*** *fiecarele.* PRAVILA 150-151.

III. Posterioritatea

1. Față de prezent posterioritatea se marchează prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor):

Organizăm căminul de zi care ***va fi inaugurat*** *(****se inaugurează****) săptămîna viitoare.*

2. Față de un timp trecut posterioritatea se marchează:

a) prin imperfect față de mai mult ca perfect

Figura omului care ***stătea*** *lîngă mine nu-mi atrăsese pînă atunci atenția.*

b) prin perifrază sau imperfect față de perfect sau imperfect (spre deosebire de completive, unde poate apărea și viitorul, chiar dacă acțiunea din subordonată se petrece înainte de momentul vorbirii)

Era fața cealaltă a hipersensibilității și emotivității dezordonate care ***aveau să facă*** *din el un poet.* CAMIL PETRESCU, N. 10.

Am vizitat pe delegații străini care ***urmau să plece*** *(****plecau****) a doua zi.*

Acest mazil de la Bălăbănești, care se uită acum liniștit la noi și grăiește așezat, a fost un om cum nu mai ***erau*** *mulți în țara Moldovei.* SADOVEANU, H. A. 45.

c) prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor), cînd acțiunea din atributivă se va petrece după momentul vorbirii

Am vizitat pe delegații care ***vor pleca*** *(****pleacă****) mîine.*

3. Față de viitor, prin viitor, prezent (cu valoare de viitor) sau perifrază.

Vom selecționa cu grijă semințele care ***vor fi*** *(****urmează să fie****) exportate.*

Corespondența timpurilor la propozițiile temporale

§ 397. În cazul propoziției temporale, raportul temporal dintre acțiunea din regentă și cea din subordonată se exprimă nu numai prin timpurile verbelor, ci și prin conjuncția subordonatoare.

I. Simultaneitatea

1. Față de prezent se exprimă prin prezent. Conjuncția însă precizează natura raportului care, în acest caz, poate fi de două feluri:

a) cele două acțiuni se desfășoară concomitent și paralel:

Pe cînd el ***salută*** *în dreapta și-n stînga... ajungem la Episcopie, tăiem drumul și intrăm la Tripcovici.* CARAGIALE, O. II 46.

Cîtă vreme ***nu vorbesc****, gîndurile lor umblă departe.* CARAGIALE, O. II 40.

b) acțiunea din regentă se petrece ori de cîte ori are loc acțiunea din subordonată (raport iterativ):

Te mai însufleţeşti, mai trăieşti un ceas, două... cînd mai **stai** *de vorbă cu cineva.* SADOVEANU, O. VII 213.

N-am trac atunci cînd **vorbesc** *cu prietenii.* CAMIL PETRESCU, N. II.

Citesc de cîte ori **am** *timp.*

Cînd **lucrează** *nu vorbeşte cu nimeni.*

Observaţie. O temporală introdusă cu *cînd* nu poate fi simultană cu regenta ei la prezent decît în cazul raportului iterativ.

2. Față de un timp trecut se exprimă prin alt timp trecut şi anume:

a) cînd acțiunile se desfăşoară concomitent şi paralel sau sînt iterative (vezi mai sus), în ambele propoziții stă imperfectul sau, tot în amîndouă, perfectul.

În timp ce tu **citeai** *eu scriam.*

Cînd **lucra** *nu vorbea cu nimeni.*

Cînd **grăia** *şi* **rîdea** *i se vedeau măselele ca nişte bucăți de criță.* SADOVEANU, H. A. 31.

Cît **ai stat** *la el n-ai avut nimic de suferit.*

De cîte ori **ai fost** *pe la el, ți-a dat cîte o carte.*

Aici perfectul are valoare durativă sau iterativă din pricina conjuncției (*cît, timp, cîtă vreme, de cîte ori*).

Observaţie. Abaterile sînt rare şi constituie erori de limbă:

Cînd **a început** *a boncăni cu surcelele în scînduri, iute-iute corabia se făcea la loc şi era gata.* RĂDULESCU-CODIN, L. 3.

De cîte ori **s-a găsit** *în faţa profesorului examinator... simţea o noapte grea, compactă în creştetul capului.* CAMIL PETRESCU, N. 10.

b) Cînd subordonata precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acțiunea din regentă se foloseşte perfectul (cu conjuncția *cînd*), respectiv imperfectul (cu conjuncțiile *pe cînd, în timp ce*). În regentă se găseşte întotdeauna perfectul.

Copiii fură coprinşi de frică cînd **se văzură** *închişi în magazie.* ISPIRESCU, L. 274.

Se găsesc totuşi fraze în care predicatul în regentă stă la imperfect, iar temporala este introdusă prin *cînd* şi are predicatul la perfect. În aceste fraze însă, regenta arată în realitate timpul în care se produce acțiunea din temporală (*cînd* invers). Aceste fraze pot fi convertite în fraze de tipul celor de mai sus şi anume cu predicatul regentei la perfect, conjuncțiile *pe cînd* sau *în timp ce* şi predicatul temporalei la imperfect exprimînd astfel şi gramatical raportul real dintre cele două propoziții.

O circumstanțială de timp cu predicatul la un timp momentan nu poate determina din punct de vedere temporal o regentă al cărei predicat se găseşte la un timp durativ.

Ședeam într-o amiazi culcat la tulpina unei răchiți ... cînd ***zării*** *deodată figura lui Porojan.* ALECSANDRI, în GHICA s. 638. [Pe cînd ședeam culcat, zării deodată....]

3. Față de un timp viitor (viitor, prezent cu valoare de viitor) se exprimă prin viitor sau prezent (cu valoare de viitor):

Cîtă vreme ***stau*** *eu aici, n-are să moară nici unul.* SLAVICI, N. II 154.

Cînd ***a crește*** *mai mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoaie.* SADOVEANU, O. VII 293.

Cît ***vei fi*** *tu departe, eu oi tot plînge.* EMINESCU, N. 13.

Voi fi sora ta... pînă ce ***voi muri.*** CAMIL PETRESCU, B. 33.

Cu grijă și cutremur mă voi înfățișa cînd ***va bate*** *ceasul.* SADOVEANU, F. J. II 93.

II. Anterioritatea

1. Față de prezent se exprimă numai prin perfect:

Acum, după ce ***ai încurcat*** *lucrurile, te dai la o parte.*

Așa pătimesc eu de cînd ***te-ai dus.*** CAMILAR, N. I 214.

(Prezentul din regentă exprimă aici o acțiune care începe în momentul realizării acțiunii din subordonată și continuă pînă în prezent.)

2. Față de un timp trecut se exprimă prin alt timp trecut, și anume:

a) Față de perfect, prin perfect sau, mai rar, prin mai mult ca perfect.

După ce ***s-au așezat*** *în scaune, au și început a se sfădi.* NECULCE, CR. 410.

Cum ***văzură*** *copiii aceste lucruri, o dată se repeziră la dînsele.* ISPIRESCU, L. 67.

După ce ***se deteră*** *jos,— rămaseră dinaintea unui palat... cu porțile de chiparos.* ISPIRESCU, L. 115.

După ce ***căpătarăm*** *lămuririle trebuincioase, plecarăm înainte.* HOGAȘ, DR. I 4.

De cînd ***ne-am despărțit*** *... ai pierdut o lumină.* SADOVEANU, H. A. 44.

Din pricina conjuncției, care exprimă prin ea însăși anterioritatea subordonatei, se folosește în cele mai multe cazuri perfectul, cu toate că ar fi de așteptat mai mult ca perfectul, timp relativ pentru anterioritatea în trecut. Mai mult ca perfectul se folosește mai ales atunci cînd în regentă se găsește mai mult ca perfectul:

Se auzi atunci că al doilea vizir... împresurase Cenadul și-l luase, după ce ***bătuse*** *pe comandantul cetății.* BĂLCESCU, O. II 200.

În temporalele introduse cu *îndată ce*, mai mult ca perfectul nu se întrebuințează niciodată, probabil fiindcă acțiunea temporalei este imediat anterioară, aproape simultană. Totuși nici imperfectul, ca timp al simultaneității în trecut, nu este posibil, deoarece temporalele de acest tip presupun o acțiune încheiată.

b) Față de imperfect, numai prin imperfect, cele două acțiuni fiind iterative.

Și dacă ***trecea*** *acela stol, la un cias și giumătate sosiia altul.* N. COSTIN, LET. 172.

Începea să redacteze după ce (îndată ce) ***aduna*** *tot materialul.*

3. Față de un timp viitor (viitor sau prezent cu valoare de viitor), prin viitor sau prezent cu valoare de viitor (în această situație prezentul are întotdeauna valoare de viitor).

Cînd unul din aceşti o sută **ajunge** *stăpîn, apoi taie pe ceilalți nouăzeci şi nouă.* SADOVEANU, N. P. 254.

Lumea mă va omorî cu pietre cînd **va auzi** *una ca asta.* ISPIRESCU, L. 273.

După ce **ne-om închina** *acolo... om păşi la ostroavele unde trăiesc ... zaporojenii.* SADOVEANU, N. P. 139.

Cum **se va încheia** *în primăvară cel codru verde, m-oi duce să caut pe Nicoară Potcoavă.* SADOVEANU, N. P. 139.

*După ce-***a veni** *măria-sa, eu nu mai pot spune nimic.* SADOVEANU, F. J. II 173.

Cum **o suna** *clopotul mitropoliei în dungă, închid prăvăliile şi ies cu oamenii lor în stradă.* CAMIL PETRESCU, B. 47.

După ce **ne-om întoarce**, *a fi ce-a fi, dac-om avea noroc.* SADOVEANU, N. S. 60.

După ce (îndată ce) **primesc** *cartea, voi începe să citesc.*

După ce (îndată ce) **voi primi** *cartea, încep să citesc.*

În această situație viitorul anterior este extrem de rar, tot din cauza conjuncției.

III. Posterioritatea

Există două tipuri de fraze, foarte deosebite, în care temporala exprimă posterioritatea şi are verbul la un mod personal.

a) Propoziții temporale introduse cu *pînă ce.*

Față de perfect:

Pînă ce **au înnoptat** *au tot mers de la Hince în sus pre părău.* NECULCE, CR. 362.

Iorgu Samson nu m-a cunoscut pînă ce nu **m-am vădit** *cine sînt.* SADOVEANU, N. P. 30.

Față de imperfect:

Citeam în fiecare seară pînă ce **te întorceai.**

Față de viitor sau prezent cu valoare de viitor:

Voi citi (citesc) pînă **te vei întoarce (te întorci).**

*Avem să rătăcim pînă ce-***om ajunge** *în Ucraina noastră.* SADOVEANU, O. VII 42.

Observații. 1. Nu se găsesc exemple de fraze de acest tip cu predicatul regentei la prezentul cu valoare strictă de prezent. Sensul frazei implică totdeauna continuitatea în viitor a acțiuni[1] din regentă.

2. Predicatul regentei şi cel al subordonatei stau totdeauna la acelaşi timp.

b) Propoziții temporale introduse cu *cînd.*

Față de mai mult ca perfect:

Soarele asfințise cînd ***ieșiră*** *din cort.* SADOVEANU, O. VII 24.

Cînd ***am sosit*** *eu, tu plecaseși.*

Față de viitorul anterior:

Cînd ***voi sosi*** *eu, tu vei fi plecat.*

În acest caz folosirea timpurilor relative în regentă este absolut necesară.

Corespondența timpurilor la propozițiile cauzale

§ 398. I. Simultaneitatea

Din punct de vedere logic cauza nu poate fi decît anterioară efectului ei, adică acțiunii exprimate în regentă; de aceea, cînd în regentă și cauzală apare același timp, simultaneitatea este doar formală.

Îl întrerup, deoarece iese din subiect.

Îl întrerupeam, deoarece ieșea din subiect.

De fapt acțiunea din cauzală este în chip evident anterioară celei din regenta ei.

II. Anterioritatea

1. Față de prezent anterioritatea se exprimă printr-un timp trecut.

Traduce bine, pentru că ***a făcut*** *multe exerciții.*

Traduce bine pentru că ***făcea*** *exerciții de cîte ori avea prilejul.*

Traduce bine pentru că ***citise*** *în întregime pe Vergiliu, încă înainte de a intra în facultate.*

2. Față de perfect anterioritatea se exprimă prin perfect sau imperfect (ca timp absolut), iar față de imperfect prin mai mult ca perfect.

A reușit, pentru că ***a muncit*** *(****munceu****) ziua și noaptea.*

Era sobru, pentru că în tinerețe ***îndurase*** *multe lipsuri.*

3. Față de viitor anterioritatea se exprimă ca și în cazul atributivei (vezi § 396).

III. Posterioritatea

Cauza nu poate fi posterioară efectului, deci, în principiu, se exclude posibilitatea unor propoziții cauzale a căror acțiune să fie posterioară acțiunii din regentă. Exemple ca:

Sînt bucuros că voi pleca la munte

nu dezmint principiul, căci aici cauza nu este, direct, plecarea la munte, care nu poate produce nici un efect pentru că nu a avut încă loc, ci faptul că știu, am certitudinea, acum, că voi pleca la munte. În alte cazuri, cînd nu este vorba de o cauzalitate psihologică, acest raport nu este posibil. Nu se poate spune și gîndi o frază ca:

Se sparge geamul pentru că am să-l lovesc

și nici într-un exemplu ca:

A fost angajat pentru că este un om harnic și cinstit,

cauzala nu este posterioară regentei; ea exprimă o calitate considerată ca permanentă, care la un moment dat, în trecut, a produs un anumit efect. Este evident că însuşirile respective au precedat angajarea şi n-au apărut după aceea; prezentul are aici valoare permanentă, în cazul de faţă exprimînd o cauză permanentă.

Corespondenţa timpurilor la propoziţiile finale

§ 399. Probleme de corespondenţă a timpurilor nu pun decît propoziţiile finale introduse cu *de* şi cu verbul la indicativ, celelalte, cu conjunctivul, avînd verbul întotdeauna la prezent.

La cele cu *de* + indicativul, din punct de vedere logic acţiunea subordonatei este în chip necesar posterioară, formal însă verbul regentei şi cel al subordonatei stau întotdeauna la acelaşi timp.

Atunce au trimes împărăţia de ***au luat*** *pe Manolachi.* NECULCE, CR. 441.

Două escadroane de moldoveni... merg de ***asediază****... Cetatea.* BĂLCESCU, O. II 59.

Şi alerga unii şi din tîrg de le ***ducea*** *loitre.* NECULCE, CR. 361.

Trimitea de-i ***aducea*** *lemne.*

Observaţie. Apariţia unui timp trecut într-o propoziţie finală se explică prin faptul că scopul este considerat ca realizat (vezi Propoziţiile finale, § 356).

Corespondenţa timpurilor la propoziţiile circumstanţiale de mod

§ 400. Propoziţiile circumstanţiale de mod (propriu-zise) şi cele comparative (reale) se comportă ca atributivele, fără probleme speciale legate de natura lor:

Rău îmi pare cum ***îţi pare*** *şi ţie.* NEGRUZZI, I 30.

Îngrămădise... foi late de podbal rotund care stăteau aşternute şi mumificate, după cum pe fiecare le ***apucase*** *vremea şi le* ***încremenise*** *fierbinţeala vetrii, popoare întregi de zglăvoace căpăţinoase şi de boişteni cu ochii holbaţi.* HOGAŞ, M. N. 154.

Propoziţiile consecutive exprimînd efectul, consecinţa acţiunii din regentă, nu pot fi din punct de vedere logic decît posterioare:

Se întunecase de nu se mai vedea nimic.

S-a întunecat de nu se mai vede nimic.

Se-ntunecă de n-o să se mai vadă nimic.

Din punct de vedere formal se poate să apară însă şi în subordonată acelaşi timp ca în regentă, mai ales cînd verbele sînt durative sau exprimă o stare, şi acţiunile pot părea simultane, sau în cazul consecutivelor introduse cu *de* (cînd întrebuinţarea aceluiaşi timp este obligatorie).

Era aşa de ostenit, că nici nu mai ***putea*** *vorbi.* SADOVEANU, O. II 112.

Ai venit după noi de nici una dintre surori nu te-a **văzut.** ISPIRESCU, L. 239.

Puse să-i facă uu buzdugan de fier, îl aruncă în sus de **despică** *bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4.

Ce ai la sufletul tău, de **eşti** *tot fără chef şi mîhnit.* ISPIRESCU, L. 192.

Corespondența timpurilor la propozițiile condiționale

§ 401. I. Cu indicativul

Condiția nu poate fi decît anterioară acțiunii pe care o condiționează. Limba însă nu exprimă formal acest raport, poate tocmai pentru că el este foarte evident. În fraza condițională verbele apar de cele mai multe ori la același timp sau la timpuri cu aceeași valoare (prezent cu valoare de viitor, viitor).

*Dac-***ajungem** *cu bine acasă, desfund o bute umplută de bunicul cu hidromel.* SADOVEANU, O. VII 36.

Dacă **duc** *cu dînşii doi oşteni turci... răzăşii s-or teme şi i-or primi bine.* SADOVEANU, N. P. 194.

*De v-***a apuca** *ploaia-n pădure, apoi are să vă fie greu de tot.* HOGAŞ, M. N. 153.

Dacă **înveți** *ştii.*

Dacă **înveți** *vei şti.*

Dacă **vei învăța**, *vei şti.*

Dacă **învățai**, *ştiai* (imperfect cu valoare ireală sau iterativă).

Observații. 1. Cu toate că propoziția condițională exprimă o acțiune viitoare anterioară unei alte acțiuni viitoare, nu se folosește niciodată viitorul anterior.

2. Cînd condiționala este la prezent (cu valoare de prezent) sau la un timp trecut (cu excepția imperfectului care are valoare de condițional trecut), condiția este considerată ca realizată şi propoziția capătă sens cauzal (vezi Propozițiile condiționale, § 376).

II. Cu condiționalul (sau imperfectul cu valoare de condițional trecut)

Sînt posibile numai următoarele raporturi temporale:

1. Prezentul în regentă

a) anterioritate

*Dacă te-***ar găsi** *mama, ea te-ar omorî.* EMINESCU, N. 9.

Dacă **ai învăța**, *ai şti.*

b) anterioritate mai îndepărtată

Dacă **ai fi învățat**, *ai şti.*

2. Trecutul în regentă

— anterioritate

Dacă **ai fi învățat**, *ai fi ştiut.*

Dacă nu **era** *canalie d-l Georgescu, eu tot aş fi rămas în slujbă.* CARAGIALE, O. II 46.

Conjunctivul în propoziția condițională se comportă exact în același mod.

Concluzii

§ 402. Corespondența timpurilor în limba romînă depinde deci de următorii factori:

1. Valorile multiple ale timpurilor: prezent cu valoare de prezent, prezent cu valoare de viitor, prezent permanent; imperfect ca marcă a simultaneității în trecut (timp relativ), imperfect ca timp absolut durativ sau iterativ etc.

2. Legătura mai strînsă sau mai liberă dintre regentă şi subordonată.

3. Prezența conjuncțiilor temporale şi a complementelor circumstanțiale de timp.

4. Natura logică a raportului dintre regentă şi subordonată.

5. Valoarea modurilor.

6. Caracterul durativ sau momentan al verbelor (evident după sens, în limba romînă neexistînd marcă gramaticală a aspectului).

ELIPSA

§ 403. În exprimare există posibilitatea de a se reda o gîndire deplină prin comunicări, propoziții sau fraze incomplete din punct de vedere formal, întrucît s-au suprimat unele elemente.

Omiterea unor elemente fără ca înțelesul comunicării să sufere se numește elipsă.

Elipsa poate avea mai multe cauze: nevoia de concizie, graba în exprimare, evitarea repetiției sau nevoia de expresivitate, care poate fi realizată și prin concentrarea sensului în cît mai puțini termeni. Natura sintactică a părților eliminate variază de la caz la caz. Faptul că lipsește uneori subiectul, alteori predicatul sau alte părți de propoziție etc. nu e motivat decît de posibilitatea subînțelegerii elementului respectiv. Împrejurările în care este posibilă subînțelegerea sînt de diferite feluri.

Elipsa unor elemente exprimate într-o propoziție anterioară

§ 404. Se subînțeleg ușor și deci nu se mai repetă, sau se repetă numai în parte, elementele care au apărut o dată într-o propoziție anterioară:

Printre gratii luna moale
Sfielcioasă și smerită și-au vărsat razele sale;
Unde-ajung [razele] *par zugrăvite zid, podele ca de cridă,*
Pe-unde nu [ajung] — *părea că umbra cu cărbune-i zugrăvită.* EMINESCU, o. I 76.

— *Desigur, vorbi cineva, directorul va înștiința poliția.*

— *Nu face nimic* [dacă va înștiința poliția], *răspunse un muncitor din comitet.* SAHIA, N. 36.

Pantazi însă mă lămuri că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Pașadia și cu Pirgu [veniseră] *de-a dreptul și ei de la « club ».* M. I. CARAGIALE, CR. 9.

— *I-am făcut eu o mulțime de meșteșuguri și degeaba* [i le-am făcut]*!* SADOVEANU, O. II 17.

Cine de cuvînt nu înțelege, nici de ciomege [nu înțelege]. (Proverb)

În mod general răspunsurile la întrebări sînt eliptice. În loc să se reia cuvintele din propoziția interogativă se răspunde prin *da* sau *nu*, sau cu elementul nou pe care-l aduce răspunsul:

— *Cîți domni a avut țara romînească?*

— [Țara romînească a avut domni] *Mulți, domnule.* CARAGIALE, o. I 131.

— *Cine a trecut astăzi pe aici?*

— [Pe aici au trecut astăzi] *Oameni, fel de fel.* SLAVICI, o. 181.

— *Cum trebuie să stea școlarul în bancă?*

— [Școlarul trebuie să stea în bancă] *Drept, cu căciula pe spate și cu ochii pe carte.* DELAVRANCEA, H. T. 107.

În vorbirea obișnuită, răspunsul poate avea și altă formă eliptică, constînd în reluarea unui cuvînt din propoziția interogativă, de obicei a cuvîntului pe care cade accentul întrebării:

— *De departe vii, de departe?*

— *De departe.* DUMITRIU, B. F. 16.

— *E frig tare afară?* — *Tare.* (Vezi Afirmația, § 81.)

Elipsa unor elemente care denumesc noțiuni generale și obișnuite

§ 405. În alte cazuri, ceea ce face posibilă subînțelegerea elementelor eliminate nu este exprimarea lor imediat anterioară, ci faptul că ele sînt prezente, într-un anumit mediu, în mintea tuturor, ca denumind noțiuni generale și obișnuite.

1. În cele mai multe cazuri de acest tip lipsește substantivul din grupul substantiv + atribut, lipsește adică elementul mai general și mai cunoscut, rămînînd numai specificarea:

Nouă, la [compania] *întîia din* [regimentul] *307, de opt săptămîni nu ne-a dat dom'majur tabacul.* CAMILAR, N. 112.

Cobor la [stația de tramvai] *Bălcescu.*

2. Tot prin frecvența și prin generalitatea noțiunii exprimate se explică și eliminarea unor verbe ca: *a avea, a găsi, a zice* etc. și mai ales a verbului *a fi* care, în funcțiune de verb copulativ, e foarte frecvent și nu aduce nimic nou pentru înțelesul propoziției.

Cu ochi mari la ea se uită
Plini de vis, duioși plutind.
[Avea] *Flori de tei în părul-i negru*
Și la șold un corn de-argint. EMINESCU, O. I 103
[E] *Fire moartă.* [E] *Iarnă aspră.*

Prin văzduhuri [nu e] *nici o rază.* NECULUȚĂ, P. 117.

[Are] *Note bune peste tot — la desen* [e] *detestabil!* KLOPSTOCK, F. 205.

Îi cel mai rău om din divizie... Şi mă duşmăneşte amar. El [e] *locotenent, eu* [sînt] *leat prost.* CAMILAR, N. I 14.

Elipsa de acest tip se întîlneşte mai ales în proverbe şi în sentinţe.

După bună dimineaţa [vine] *şi mulţămita.*

Cu un ac tot sărac [eşti].

În buze [are] *miere şi în inimă* [are] *fiere.*

Pe brumă [umblă] *desculţ şi pe rouă* [umblă] *încălţat.*

Elipsa în vorbirea afectivă

§ 406. Deosebit de frecventă este elipsa în vorbirea afectivă, cînd o întreagă situaţie poate fi exprimată printr-un cuvînt sau printr-o serie de cuvinte neînchegate într-o înlănţuire gramaticală. În aceste cazuri se elimină ceea ce, fiind neesenţial, poate atenua sau întîrzia exprimarea stării sufleteşti.

Trag clopotele... îşi fac semne... [E] *Prăpăd.* DUMITRIU, B. F. 58.

[Să vină] *Alţii... altă sută... striga cineva în răstimpuri printre rafale.* CAMILAR, N. I 92.

[Daţi] *Foc!*

[Vine] *Maşina!*

[Se vede] *Duşmanul!*

Din categoria faptelor de această natură face parte şi suspensia, adică întreruperea voită a comunicării, în momentul în care restul poate şi este preferabil să fie subînţeles.

Am înţeles, zic, du-te şi n-ai grijă : aibi curaj!... cu metodele moderne... CARAGIALE, O. II 182.

Dai cartea asta, căpitane Cozmuţă. Dacă este vreo pricină de împotrivire... SADOVEANU, N. P. 175.

Învaţă, că de nu...

În vorbirea afectivă elipsa apare ca un procedeu care măreşte expresivitatea comunicării, concentrînd ideea în elementele ei esenţiale.

Expresii eliptice

§ 407. În toate cazurile citate mai sus omiterea anumitor elemente se bazează pe subînţelegerea lor, pe prezenţa lor în mintea vorbitorului ca şi a ascultătorului. Sînt cazuri însă în care o expresia eliptică, avînd punctul de plecare în situaţiile de mai sus, devine absolută, adică vorbitorul nu mai subînţelege nimic şi o foloseşte ca pe un tot cu înţeles deplin. Repetarea construcţiilor eliptice în condiţii

identice duce la formarea unor expresii care, păstrînd înţelesul general, dar aproximativ al propoziţiei din care au fost extrase, ajung să fie întrebuinţate şi în situaţii mult diferite de aceea în care au luat naştere, căpătînd o valoare proprie.

Expresiile eliptice au putut lua naştere:

1) în propoziţie, prin eliminarea unor părţi de propoziţie şi

2) în frază, prin eliminarea unor propoziţii.

Expresii eliptice rezultate din elipsa unor părţi de propoziţie

§ 408. În propoziţie poate rămîne neexprimat atributul care determină un substantiv.

Pornind de la construcţiile din limba veche:

Acesta au fost în zilele împăratului Maximilian... de neam mare şi luminos (GASTER, CR. I 322), prin lăsarea de o parte a atributului s-a format expresia *de neam, a fi de neam.*

În aceeaşi situaţie gramaticală se găsesc formulele des întrebuinţate în vorbirea zilnică sau familiară: *marfă* sau *stofă de calitate* (pentru *marfă* sau *stofă de calitate bună*), *are temperatură, are tensiune* (pentru *are temperatură ridicată, tensiune mare*).

În alte cazuri poate fi lăsat de o parte substantivul determinat. Astfel au luat naştere *roşie, vînătă* pentru *pătlăgea roşie* şi *pătlăgea vînătă*, relevîndu-se în acest fel tocmai ceea ce era caracteristic unui termen faţă de ce'ă'lalt.

De asemenea pot fi eliminate complinirile verbale, adjectivale sau adverbiale.

1. Complement direct. Expresia negativă *ţi-ai găsit*, ca în acest exemplu:

— Vine la şcoală, nu-i aşa? — Aş! Ţi-ai găsit!

îşi are originea în *ţi-ai găsit omul care să vină la şcoală*, din care au fost eliminate, împreună cu complementul direct, şi determinările lui.

2. Complementul indirect. În construcţia sintactică *sărac lipit pămîntului*, prin eliminarea complementului indirect în dativ, s-a ajuns la formula: *sărac lipit* « foarte sărac ».

În loc de: *a vorbi de rău* (de, pe cineva) se întîlneşte destul de des *a vorbi* (pe cineva):

Aşa era Lupescu, nu te vorbea, îţi arunca în faţă. H. PAPADAT-BENGESCU, Logodnicul, 295.

3. Complemente circumstanţiale. Expresia *a-şi ţine gura* « a tăcea » îşi poate avea originea într-o construcţie mai veche, de felul:

Cade-se tainicilor să ţie gura închisă. GASTER, CR. I 244.

În propoziţie pot fi eliminate şi părţi principale:

1. Predicatul. Expresiile *cum nu, cum să nu* « da »:

*Îl cunoşti? — **Cum nu!*** SANDU-ALDEA, A. M. 137.

— *...Fă-mi şi mie rost, mă băiete, poţi?*

— ***Cum să nu!*** BRĂESCU, S. P. 119

îşi au originea în răspunsuri de acest fel:

Frunză, dac-o ajuns la babă, o cerut să-i deie olecuţă de apă, că tare i-i sete :

— ***Cum nu ţi-aş da,*** *dragul mătuşii...* VASILIU, P. 143.

Te-nvoieşti cu asta? — ***Cum să nu mă-nvoiesc.*** PAMFILE, POV. 66.

Expresia eliptică *de unde* « nu »:

— *Drept să-ţi spun, cu boierii în cîrcă nu mă bag...*

— ***De unde*** *boieri? sînt negustori.* CARAGIALE, O. II 233

s-a născut în condiţii în care *de unde* avea sensul propriu, local: — *Ai luat cărţile?* — *De unde* [să le iau] *?* În răspunsuri de felul acestuia ceea ce interesa în primul rînd era că acţiunea nu s-a putut îndeplini, indiferent din ce motive. Formula eliptică *de unde* a început să circule cu valoarea de negaţie, fără a mai fi apropiată de construcţia completă originară. Pe de altă parte din construcţii ca:

Aş cumpăra eu cărţi multe, dar n-am de unde lua bani ca să pot cumpăra, a luat naştere expresia *a avea de unde* « a avea bani » (*a avea cu ce*):

Cum să nu se îmbrace elegant? Are de unde.

Expresiile eliptice *atîta pagubă, atîta rău* au fost create pornindu-se de la răspunsuri care arătau nepăsarea, precum: *Am spart un pahar.* [Numai] *atîta pagubă* [să fie].

— *Bine, tare bine,* — *Ei şi, atîta pagubă* [să fie] *dac-a fi rău.* PAMFILE, Pov. 66

sau din fraze ca:

Fă, cuscruleţ, cum te îndemnai eu şi dă ţi-o hi rău aşa, atîta rău să-mi cază pă casa mea. HASDEU, ET. M. 2039.

O altă categorie de construcţii eliptice în care a fost eliminat predicatul o constituie expresiile: *nici gînd, nici vorbă, nici pomeneală, nici discuţie,* care se pot explica prin încrucişarea unor construcţii sintactice. Între aceste expresii există o strînsă legătură, ele influenţîndu-se reciproc.

Nici gînd a apărut din construcţii în care *gînd* intră în sensul de « intenţie » (ex. *Vine cu gîndul să mă ţină.* CREANGĂ, P. 311) prin omiterea verbului: *Mergi diseară la teatru? — Nici gînd* (nu am).

Nici vorbă poate avea şi sens puternic negativ, dar şi sens pozitiv. Diferenţierea între aceste două înţelesuri se face cu ajutorul modului verbului care urmează: *Nici vorbă că* ***plec*** (cu indicativul) înseamnă « cu siguranţă că plec »; *nici vorbă* ***să plec*** (cu conjunctivul) înseamnă « nu am intenţia să plec ». Pentru amîndouă cazurile la bază stă o expresie ca *nu încape vorbă, nu poate fi vorbă* (cf. *nu încape glumă, nu încape discuţie*) în care *vorbă* înseamnă « discuţie »:

Acum încalte ***nu mai poate începea vorbă,*** *era în completă mizerie.* CARAGIALE, N. 24.

Expresia *nici pomeneală* este direct legată de construcția *nici nu se pomenește*, unde *a pomeni* are ca scop să adauge negației ideea că nu există asupra unui fapt nici măcar amintirea că ar fi existat odată. În această expresie a fost întrebuințat un substantiv derivat de la *a pomeni* cu sufixul *-eală*, ca *îndoială* (cf. *nici îndoială*).

2. Subiectul. Formule eliptice rezultate din omiterea subiectului se găsesc mai ales în blesteme și înjurături, în care se evită pronunțarea unui cuvînt neplăcut, interzis sau urît:

Călca-te-ar [relele, boala etc.]*!*

Bată-te să te bată! SADOVEANU, O. II 16.

Expresii eliptice rezultate din elipsa unor propoziții

§ 409. Prin elipsă pot fi eliminate și propoziții întregi. În acest fel au fost create o serie de expresii care numai în rare cazuri mai pot fi reconstituite.

Uneori se mai pot recunoaște cuvintele care au fost înlăturate în urma suspensiei:

Mă veți ierta să vă spun că mîni e sfîntul Andrei? — Ei și... HASDEU, ET. M. 1181.

A venit la mine să ne roage să-l iertăm. — Ei și!

De cele mai multe ori o serie de expresii eliptice s-au cristalizat, izolîndu-se definitiv de construcțiile de origine.

În frază poate lipsi propoziția completivă directă:

N-ai decît « poți să faci » a putut să ia naștere în dialog, spre a evita repetarea verbului: *Îți iau caii! N-ai decît* [să-i iei], după o construcție ca: *N-are decît să facă plîngere, eu voi face tot ceea ce știu.*

A nu avea încotro « a nu avea altă posibilitate » a fost extras din construcții în care avea sensul concret « a nu avea încotro merge »:

De păcate greale n-am încotro face. DOSOFTEI, PS. 126.

De-acu n-ai încotro șovăi. ALECSANDRI, T. 1451.

În construcții de acest fel s-a putut dezvolta sensul « a nu avea de ales altă posibilitate »: *Ceilalți nemaiavînd încotro șovăi, diata rămase bună făcută* (CREANGĂ, P. 15). Lăsîndu-se la o parte propoziția completivă directă s-a ajuns la:

Spunea el că nu vrea, dar n-are încotro. RUSSO, S. 23.

N-am încotro, mort-copt, trebuie să te iau cu mine. CREANGĂ, P. 203.

Tot așa s-au creat expresiile *n-am cînd* « nu am timp », *n-am unde* « nu am loc », « nu am direcție precisă », *n-am cum* « nu am posibilitatea » din *n-am cînd să merg, n-am unde să merg, n-am cum să fac.*

Elipsa propoziției atributive (comparative sau consecutive) o întîlnim într-o expresie eliptică des întrebuințată cu valoare de superlativ: *ca aceea.*

Juruiseră amîndoi romînului o bătaie ca aceea. SADOVEANU, O. II 31

în care se poate subînțelege o propoziție comparativă, ca în fraza:

Unde-i mîngîiere ca aceaia care nu numai cu ochii, ce nice cu inima noastră nu putem gîndi. VARLAAM, CAZ. 320;

sau o propoziție consecutivă, ca în fraza:

Ş-o făcut un foc ca acela, că nu te puteai apropie cît colo de el. VASILIU, P. 191.

Concluzii

§ 411. Prin omiterea unor elemente care nu sînt strict indispensabile pentru transmiterea conținutului unei comunicări se ajunge la crearea unor construcții sintactice noi, care îmbogățesc posibilitățile limbii de a reda gîndirea, dînd vorbirii o mai mare putere de expresivitate.

REPETIȚIA

§ 411. Repetiția este procedeul sintactic care constă în repetarea unui cuvînt **sau** a unui grup de cuvinte, cu scopul de a se exprima intensitatea unei acțiuni **sau** a unei calități, precum și pentru a se exprima unele situații circumstanțiale, ca: **durata**, distribuția, progresia etc.

Încet, încet *nora s-a dat la brazdă.* CREANGĂ, P. 7.
De departe, de departe *se auzeau abia tălăngi.* SADOVEANU, O. II 31.

Tu torci. Pe vatra veche ard
Pocnind ***din vreme-n vreme****,*
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme.
Clipește-abia ***din cînd în cînd***
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colțuri de odaie. COȘBUC, F. T. 6.

Repetiția prezintă, în general, o foarte mare varietate de combinații. Din punctul de vedere al formei sînt două feluri de repetiții: r e p e t i ț i a i m e d i a t ă, cînd cuvintele repetate sînt așezate alături, și r e p e t i ț i a la d i s t a n ț ă, cînd termenii repetiției sînt separați prin diferite părți de vorbire.

Repetiția imediată

§ 412. 1. Cuvîntul se repetă în aceeași formă:
substantiv:
Părul... undează, făcînd ***ape-ape****.* DELAVRANCEA, S. 108.
adjectiv:
Un cal ***frumos, frumos*** *cu o stea în frunte.* SBIERA, P. 96.

numeral:

Îndată începură a intra în odaie țăranii... câte ***unu-unu.*** RUSSO, Opere alese 148.

verb:

Rîse, rîse *mult, nervos.* BASSARABESCU, Schițe și nuvele 154.

interjecție:

Haide-haide, *încetișor cum se merge cu carul cu boi.* SLAVICI, p. I 140.

Un cuvînt se poate repeta nu numai o dată, ci și de mai multe ori:

Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpav; și ***gogîlț, gogîlț, gogîlț,*** *îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, p. 32.

Repetarea de mai multe ori a unui cuvînt trebuie considerată, în anumite cazuri, ca o dublă repetiție, adică repetarea unui grup format prin repetiție. Astfel în:

Apoi o ia la papuc și ***hai! hai! hai! hai!*** *ajunge în sat la frate-său.* CREANGĂ, p. 47,

se vede repetarea grupului *hai-hai*, manifestată și prin repetarea ritmică a accentului: ***hai-hái/hai-hái.***

2. A doua oară cuvîntul este în genitiv:

substantiv + genitiv:

Nepotica zînelor,

Frumoasa frumoaselor. TEODORESCU, p. p. 81.

pronume precedat de un genitiv:

În ***totului tot,*** *a fi trecut la mijloc jumătate de ceas.* CREANGĂ, în CONV. LIT. VII 13.

3. Cuvîntul este urmat de un derivat al lui:

substantiv + adverb derivat:

Cu spînul tot am dus-o, cum am dus-o ***cîne-cîneşte*** *pînă acum.* CREANGĂ, p. 234.

adjectiv + diminutiv:

Mi-l dezbrăcară... ***gol golișor,*** *cum l-a făcut maică-sa.* URECHE, ÎN LET. 18.

verb + derivat:

Gînditu-m-am răzgîndit

Și-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit. HASDEU, Pagini alese 126.

pronume + diminutiv:

Nimica-nimicuța *nu se mai alegea de gospodăria ei.* BOGDAN, Povești 98.

Repetiția la distanță

§ 413. În această categorie intră repetițiile ai căror termeni sînt legați prin diferite unelte gramaticale (conjuncții, prepoziții) sau prin alte părți de vorbire (adverbe, pronume) care, în combinațiile respective, devin elemente auxiliare.

De pe cuptor, scoteau capete mirate, **cînd și cînd,** *copii bălani numai în cămășuici.* SADOVEANU, O. III 77-78.

Spunea ce spunea, *pînă ce veneau cerbii la el, de-i apuca de coarne.* SADOVEANU, V. F. 99.

1. Substantiv

substantiv + prepoziție + substantiv:

Munte cu munte *se întîlnește, darămite* **om cu om.**

prepoziție + substantiv + prepoziție + substantiv:

Dacă nu știi, ți-aș arăta
Din bob în bob *amorul.* EMINESCU, O. I 174.

substantiv + prepoziție + derivat:

De-aș fi om rău, ți s-ar cădea altminterea; dară eu rămîn ca **om de omenie** *la învoiala noastră.* SBIERA, P. 20.

2. Adjectiv

adjectiv + conjuncție + adverb + adjectiv:

verde și iar verde

sau adjectiv repetat + conjuncție + adverb + adjectiv:

Verde, verde și iar verde,
Ce-am iubit ***nu se mai vede.*** TEODORESCU, P. P. 277.

3. Pronume

pronume + prepoziție + pronume:

Pe sub poartă și pe lîngă poartă iarăși flori, **care de care** *mai frumoase.* SLAVICI, P. I 34.

prepoziție + pronume + prepoziție + pronume:

Dar ***din ce în ce*** *s-alină*
Toate zgomotele-n sat. COȘBUC, B. I. 6.

4. Numeral

numeral + prepoziție + numeral:

Pîn'ce izvorăsc, din veacuri, stele ***una cîte una.*** EMINESCU, O. I 148.
Vine oastea dînapoi
Înșirați tot ***doi cu doi.*** TEODORESCU, P. P. 179.

numeral + prepoziție + numeral substantivat:

Cafea așa bună... nu găsea el, să fi dat ***mult cu multul.*** BASSARABESCU, Vulturii 105.

5. Verb

verb + conjuncție + verb:

De-i vedea și-i vedea *că s-a trezit și năvălește la tine, zvîrle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace.* CREANGĂ, P. 215.

6. Adverb

adverb + prepoziție + adverb:

De-i izbuti, ***bine de bine,*** *iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine.* CREANGĂ, P. 187.

adverb + conjuncție + adverb:

E făcută parcă ***numai și numai*** *să fie admirată de dinafară.* CARAGIALE, O. IV 6.

Trebuie să-l găsesc eu ***o dată și o dată.*** SADOVEANU, V. F. 61.

prepoziție + adverb + prepoziție + adverb:

Smărăndița începe ***din cînd în cînd*** *a mă fura cu ochiul.* CREANGĂ, A. 7.

7. Interjecție

interjecție + conjuncție + adverb + interjecție:

Of și iar of!

Repetiția propoziției și a frazei

§ 414. Repetiția este folosită și în cazul unor propoziții sau chiar al unor fraze întregi.

Merge el cît merge *pînă ajunge acasă la moșneag.* CREANGĂ, P. 68.

Mai rumegă el cît mai rumegă *și pe urmă se așterne pe somn.* CREANGĂ, P. 226.

Tot am să-l amăgesc, tot am să-l amăgesc *pînă ce l-oi scoate pe poartă.* VASILIU, P. 121.

Un loc aparte ocupă în această categorie repetițiile ale căror elemente sînt separate prin părți de propoziție (vocativ, imperativ etc.), care au un caracter incident:

Am să mor, *mămucă,* ***am să mor!...*** SADOVEANU, O. I 290.

Ce moșneag! ***își face de cap,*** *zău* ***își face de cap!*** SADOVEANU, O. I 329.

Repetiția eliptică

§ 415. Adeseori, repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziții se face eliminîndu-se, din cel de al doilea termen al repetiției, unul sau mai multe elemente (v. Elipsa, § 404); repetiția este în acest caz eliptică:

Vai de mine și de mine, *Harap Alb, zise sfînta Duminecă.* CREANGĂ, P. 222, *vai de mine și de mine* avînd ca origine construcția *vai de mine și vai de mine.*

Funcțiunile repetiției

§ 416. Repetiția îndeplinește mai multe funcțiuni. Ea poate să exprime intensitatea unei acțiuni sau a unei calități, precum și o serie de situații circumstanțiale: periodicitatea, cantitatea, densitatea etc.

1. Intensitatea

Funcțiunea de intensitate are o importanță deosebită în cazul repetiției adjectivului și a adverbului. Acest tip de repetiție constituie un procedeu de formare a superlativului frecvent în limbajul afectiv.

— substantiv :

În veci de veci.

Frumoasa frumoaselor.

— adjectiv :

Niște turnuri **nalte... nalte...** *pînă dincolo de împărăția norilor.* SLAVICI, P. I 29.

Chilia era **goală-goluță.** RETEGANUL, P. II 5.

Baba moșneagului, mătușa Anghelina, era firește mititică,... **și bună, și bună,** *de nu-i găseai pereche în toată țara Moldovei.* SADOVEANU, O. II 4.

— adverb :

Porunci dar ca **iute-iute** *să încalece cu toții și s-o urmărească pe Lia.* SLAVICI, P. I 183.

Notă. Același rol îl îndeplinește și repetarea sau lungirea vocalei accentuate :

Un șarpe **maare.** GR. N. I 239 (v. vol. I, Adjectivul, § 151).

— verb :

Baba, cînd vede că și-a bătut găina joc de dînsa, o prinde **și-o bate, și-o bate,** *pîn-o omoară în bătaie!* CREANGĂ, P. 70.

2. Durata

— substantiv :

Vorbă, vorbă, *ba di una, ba di alta.* GR. N. I 261.

— adjectiv :

El, **mut și mut,** *nu vrea neam să vorbească.* ȘEZ. XIV 25.

— verb :

Am stat noi, am stat, am stat... *Cînd pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desișurile prin codru.* SADOVEANU, O. I 291.

3. Succesiunea

— substantiv :

Păstrăvii sar **de pe treaptă pe treaptă** *la deal.* SADOVEANU, V. F. 152.

Aud cuvintele-n cadență
În grele ritmuri, **rînd pe rînd,**
Sosind ca stoluri primăvara,
Foșnind din aripi și cîntînd. BENIUC, C. 6.

— numeral :

Pe cînd vorbea feciorul împăratului pernele sărea **una cîte una** *de sub țigan.* ISPIRESCU, L. 257-258.

4. Progresia
— substantiv:
L-a tăiat **bucăți-bucățele.**
— pronume:
Tomșa, **din ce în ce** *mai neliniștit, își pipăi zaua de sîrmă de sub haina-i de catifea înflorită cu noduri de argint.* SADOVEANU, O. VII 9.
5. Cantitatea
— substantiv:
Jur-împrejur pereții erau acoperiți cu **fel de fel** *de mătăsuri.* SLAVICI, P. I 35.
— pronume:
*Pisică sau arici sau pîlș sau nevăstuică sau veveriță și ș-***altele-altele** *cîte sînt necurate.* HASDEU, ET. M. 917.
— numeral:
În **mii și mii** *de ani, codrii de brad s-au întins.* SADOVEANU, V. F. 131.
6. Calitatea
— substantiv:
Am cumpărat niște porumb **bob și bob.**
— numeral:
Împăratul acela avea trei feciori... tot **unul și unul.** VASILIU, P. 111.
7. Densitatea
— substantiv:
Un copil ca de vro opt ani, bălai, cîrlionțat, îmbrăcat într-o cămașă **petec de petec.** DELAVRANCEA, T. 118.
8. Distribuția
— substantiv:
Au împărțit și via **butuc cu butuc,** *și livezi* **pom, cu pom,** *și crîngurile* **copac cu copac.** SLAVICI, P. I 131.
— numeral:
Ea se puse pe muncă grea și lungă, ca să le scoată scăieții din lînă, **unul cîte unul.** SLAVICI, P. I 161.
9. Alternanța
— substantiv:
Ivan atunci lasă capul în jos, și tăcînd începe a face **fețe, fețe.** CREANGĂ, P. 318.
10. Periodicitatea
— substantiv:
Ne ducem **dumineca-dumineca.** GR. N. I 7.
— numeral:
***Din cinci în cinci** minute gusta cîte-un gît de apă.* SADOVEANU, O. II 293.
— adverb:
Ochiul cel din stînga lăcrăma acuma numai **din cînd în cînd.** SLAVICI, P. I 9.

11. Repartiția
— substantiv:
Am împărțit locul ***jumătate-jumătate.***
— numeral:
Mă duc la boier și mă-nvoiesc — dijma ***una ș-una.*** GR. N. I 190.
12. Exclusivitatea
— substantiv:
Pe toată întinderea lacului, ***gheață și gheață.***
13. Reciprocitatea
— substantiv:
Era o negură ș-un întuneric de se păleau ***cap în cap.*** SADOVEANU, O. III 132.
14. Narațiune și descriere rezumată
— adverb:
Ariciu a zis ***așa, așa, așa.*** GR. N. I 173.
— propoziție:
Iacă ***ce-am pățit și ce-am pățit,*** *și-i povestește popa toată pătărania.* VASILIU, P. 124.

Valoarea afectivă a repetiției

§ 417. Unele repetiții au valoare afectivă: *gol-goluț, mult cu multul, cîne-cîinește* etc. Altele sînt lipsite de afectivitate, de pildă cele de tipul locuțiunilor adverbiale: *cînd și cînd, din cînd în cînd, din ce în ce, întîi și întîi, din loc în loc* etc., sau de tipul locuțiunilor adjectivale și adverbiale: *așa și-așa, nici prea-prea nici foarte-foarte.*

Repetiția mai poate exprima și starea psihică sau atitudinea vorbitorului față de acțiune, împrejurări, obiecte etc. În acest caz, vorbitorul își manifestă sentimentele, folosind de cele mai multe ori exclamații, vocative, imperative etc.

Exlamație
— bucurie:
Berzele! berzele! *a venit primăvara.*
— teroare:
Turcii, turcii *pîn silițe!* GR. N. I 239.
— admirație:
Crescură feciorii împăratului. ***Ce feciori! ce feciori!*** SLAVICI, P. I 8.
Vocativ
— durere:
Tătucă, tătucă! ***s-a dus!*** *ni l-au ucis dușmanii!* SADOVEANU, O. I 256.
— reproș:
Băiete, băiete, *ți-am spus să nu faci una ca asta.*

Imperativ
— admirație:
Auzi, auzi, *ce curaj!*
— amenințare:
Bine, bine, *o să vedeți voi.*
Concesiv
Frate, frate, *dar pita-i cu bani, bărbate.* CREANGĂ, p. 38.
Imprecație
Înghiți-te-ar pământul să te înghită!

Repetiții lipsite de valoare sintactică

§ 418. Nu întotdeauna repetiția exprimă valori sintactice. Repetiția nu are rol sintactic atunci cînd cuvîntul (substantiv comun sau propriu în cazul vocativ) este repetat cu scopul de a se atrage atenția cuiva:

Lio *fata mea,* ***Lio!*** *— strigă ea după ce alaiul se apropie.* SLAVICI, p. I 180.

În exemplul:

Ei ***Petre! Petre!*** *oare cine te-a învățat să stai?... Oare n-ar fi mai bine să te pleci la sfatul Murgului?* SLAVICI, p. I 39.

situația repetiției se schimbă, deoarece vocativul exprimă reproșul povestitorului.

Nu poate fi considerată ca avînd valoare sintactică nici repetarea unuia sau a mai multor cuvinte care are loc cu scopul obținerii unor efecte stilistice, al sublinierii unei anumite idei etc., procedeu folosit de scriitori:

Moartea cea mai cruntă ***nu mă pedepsește*** —
Nu mă pedepsește *îndestul de greu.* HASDEU, Poezii alese 53.

CUVINTELE ŞI CONSTRUCŢIILE INCIDENTE

Ce exprimă cuvintele şi construcţiile incidente

§ 419. În general, cuvintele şi construcţiile incidente arată atitudinea vorbitorului faţă de gîndirea exprimată. Ele sînt observaţii, explicaţii, remarce privitoare la întreaga propoziţie sau numai la o anumită parte a ei:

Şi ce socoteşti d-ta, leliţă, c-aici, ***adică****, să nu fie nici o potrivealâ?* DELAVRANCEA, H. T. 134.

Profesorul — ***e şi el om de familie bună*** *— zice:*

— Bine! dacă sînt de familie bună, vom căuta să le dăm la toţi nota şase. CARAGIALE, O. II 33.

Într-o zi, dintr-un nimic, iarăşi pentru un moft, — ***ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mai mult, şi acesta îl refuzase****, — s-a iritat aşa de grozav din ceartă, încît i-a venit un fel de necăciune.* CARAGIALE, O. I 138.

Iată steaua aceasta — ***din ce constelaţie face parte?*** *— ...pare că ar fi sigiliul înţelepciunii, pare că ar fi talismanul păcii sufleteşti.* GALACTION, O. I 614.

Care sînt cuvintele şi construcţiile incidente

§ 420. Se consideră cuvinte incidente:

1. Substantivul în cazul vocativ

Apoi stăi, ***băiete****, că nu merge treaba aşa.* VLAHUŢĂ, N. 17.

Zîna s-a dus, ***dragii mei,*** *şi anii au trecut.* SADOVEANU, O. III 157. (Vezi vol. I, Vocativul, § 123.)

2. Apoziţia

Sora mea, ***mama lui****, a murit de puţină vreme.* SADOVEANU, F. J. I 24.

Stăteam în gazdă la o mătușă — **ța̧ța̧ Elena**. VLAHUȚĂ, C. L. 6. (Vezi Apoziția, § 153.)

3. Cuvintele care exprimă atitudinea vorbitorului față de cele relatate.

După sens, cuvintele incidente din această grupă pot fi împărțite în mai multe grupe:

a) cuvinte incidente care exprimă o apreciere a celor relatate: *din fericire, din nefericire, din păcate, cu părere de rău* etc.

Din nenorocire, *ei își dăruiesc așa povețe serioase tocmai după o săptămînă de la luarea lefii*. CARAGIALE, O. I 305.

b) cuvinte incidente care exprimă gradul de convingere cu privire la cele relatate: cînd acțiunea este sigură sînt folosite cuvintele incidente *desigur, neîndoielnic, firește, într-adevăr, pe drept cuvînt* etc.; iar cînd acțiunea este îndoielnică, cuvintele incidente *se pare, se vede, posibil, poate* etc.

În adevăr, *de cîtva timp, îl cerca în răstimpuri un junghi în piept*. VLAHUȚĂ, N. 14.

c) cuvinte incidente care exprimă legătura logică dintre două noțiuni sau acțiuni, din punctul de vedere al vorbitorului sau al persoanei despre care se vorbește: *la urma urmei* sau *la urma urmelor, dimpotrivă*.

Pentru Aurel nu simte, **la urma urmelor**, *decît o simpatie nevinovată*. REBREANU, I. I 102.

Lui Titu, **dimpotrivă**, *îi plăceau îngăimările bețivului*. REBREANU, I. I 30.

d) Cuvintele incidente pot indica cui aparține ideea respectivă (vorbitorului însuși sau altor persoane): *se zice, cică, după cum se zice, după mine, după părerea mea, după el* etc.

Fecioru-meu, auzind că aveți fată de măritat, m-a trimis, din partea lui, să aduc la cunoștința măriei-voastre, — că el, **cică**, *poate să vă facă podul*. CREANGĂ, P. 80.

Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, știindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie — **se zice** *— pe care a iubit-o el cu adevărat*. REBREANU, I. II 36.

e) Cuvintele incidente care arată modul de exprimare a gîndirii: *în general, pe scurt* etc.

Propoziții incidente

§ 421. În majoritatea cazurilor, propozițiile incidente sînt intercalate în propoziția la care se referă.

Sosi toamna și, **nu știu cum**, *cu dînsa veni și satul în casa lui*. NEGRUZZI, I 73.

Ele se pot pune însă și înainte sau după ea.

Propoziţii incidente în afara legăturilor sintactice cu restul frazei

§ 422. Propoziţiile incidente pot exprima o apreciere pe care vorbitorul o face în treacăt asupra acţiunii propoziţiei sau a unei părţi din propoziţia înăuntrul căreia se află:

Probabil că intra şi oarecare exagerare, ***multă dacă vrei,*** *în judecata pe care mi-o făceam despre mine.* VLAHUŢĂ, C. L. 8.

Numai în grădina ursului, ***dacă-i fi auzit de dînsa,*** *se află sălăţi de aceste.* CREANGĂ, P. 211.

Intervenţia vorbitorului în dialog se face adeseori sub formă de propoziţii incidente, avînd ca predicat verbe de declaraţie:

Nicule, ***zic,*** *lume multă, mă-năbuş.* SADOVEANU, O. II 84.

Închipuieşte-ţi, ***zice mama emoţionată.*** *Să-l persecute pe băiat!* CARAGIALE, O. II 31.

Propoziţii incidente legate sintactic de restul frazei

§ 423. Nu în toate cazurile propoziţiile incidente sînt în afara legăturilor sintactice cu celelalte propoziţii sau părţi ale propoziţiei. Pot fi incidente propoziţiile subordonate intercalate în regenta de care sînt dependente.

Vineri seara, ***cînd băgă de seamă,*** *isprăvise urzeala.* RĂDULESCU-CODIN, L. I [temporală].

Iar Dadaci, ***dacă nu ştia scrie,*** *umbla de la unul la altul.* CAMILAR, N. I 254 [cauzală].

Aceste dihănii, ***chiar dacă nu erau din soi de fiare crunte,*** *trăiau în pace.* SADOVEANU, N. P. 102 [concesivă].

Sînt de asemenea incidente propoziţiile subordonate, intercalate între conjuncţiile prin care sînt introduse unele propoziţii dependente şi propoziţia respectivă sau între regentă şi o propoziţie dependentă.

Propoziţiile intercalate pot apărea uneori între conjuncţia *că* şi propoziţia completivă introdusă de această conjuncţie.

Înţelesese că, ***dacă nu face un efort,*** *pierde examenul.*

Propoziţiile intercalate apar întotdeauna între conjuncţiile *ca... să,* care introduc o propoziţie completivă sau subiectivă:

M-a rugat ca, ***dacă îmi e la îndemînă,*** *să trec pe la chioşc să-i cumpăr ziarul.*

Propoziţiile şi construcţiile intercalate mai pot apărea şi între conjuncţia care introduce o concesivă şi restul propoziţiei.

La grive, pe latineşte turdus, nu este cîtuşi de puţin graurele romînesc, cu toate că, ***judicînd dupe asemuirea lor,*** *aceste două numiri par a fi rudite.* ODOBESCU, III 29.

De asemenea, propozițiile intercalate apar între regentă și propoziția completivă, între regentă și finală etc.:

Ne-am gîndit dar, ***fiindcă aveam acuma mijloace,*** *să trimetem un corespondent special, întîi la Turnu-Măgurele și apoi chiar la Plevna.* CARAGIALE, O. I 216.

Categoriile de propoziții subordonate care pot fi incidente

§ 424. Propoziții intercalate pot fi, în general, propozițiile atributive explicative, ca și propozițiile circumstanțiale:

1. Atributivă:

Avantajele hotărîtoare ale sistemului socialist al economiei — ***care nu cunoaște flagelul crizelor, al șomajului și al tuturor celorlalte boli ce macină capitalismul*** *— asigură statului sovietic o imensă forță economică.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2810, 1.

2. Circumstanțială de loc:

Pe aici e numai șes și iar șes, ***cît vezi cu ochii,*** *neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrșite de grîu.* REBREANU, I. II 59.

3. Circumstanțială de timp:

Seara, ***cînd are să joace,*** *își aduce fiecare actriță slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat.* CARAGIALE, O. I 11.

Și toți, ***cînd grăiau acum cu căpitanul,*** *luau poziție de drepți.* CAMILAR, N. I 53.

4. Circumstanțială de cauză:

El, ***dacă s-a văzut strîmtorat,*** *s-a înhăitat cu vreo cîțiva flăcăi cu care copilărise... și au apucat cîmpii.* GHICA, S. 242.

5. Circumstanțială de scop:

În zadar, ***ca s-o mai cate,*** *tu trimiți în lume crainic,*
Nimeni n-a afla locașul unde ea s-ascunde tainic. EMINESCU, O. I 83.

6. Circumstanțială de mod:

Trubadurul — ***cum îl porecliserăm noi*** *— trecuse examenul de latinește și de grecește.* DELAVRANCEA, T. 95.

7. Concesivă:

Finul Iorgu a sărutat mîna întinsă, albă și subțire. Diacul, ***deși nu-i era fin,*** *a făcut la fel.* SADOVEANU, N. P. 45.

8. Condițională:

Iar Linii, ***de s-ar întîmpla***
Să vă-ntîlniți vreodată,
Să-i spui că-s sănătos și-aș vrea
S-o aflu măritată. COȘBUC, B. I. 55.

Propoziţiile concesive introduse prin conjuncţia *că* sînt întotdeauna intercalate în regentă:

Cînele, **că-i cîine**, *dar şi el îşi ia lumea-n cap de la o vreme.* Proverbe, 4230

Propoziţiile intercalate sînt întotdeauna încadrate de virgule (vezi Punctuaţia, § 473).

Cuvintele de umplutură

§ 425. Cuvintele de umplutură sînt cuvinte incidente care marchează o întrerupere a şirului expunerii logice, introducînd uneori o manifestare afectivă.

Prin urmare, **care va să zică**, *dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra banditilor, atunci*, **mă rog**, *ce mai rămîne?* CARAGIALE, o. I 157.

Cuvintele de umplutură şi-au pierdut sensul lexical, fapt care s-a produs în mod treptat, în special cu acele expresii care sînt folosite mai des în vorbire.

Astfel expresia *va să zică*, utilizată frecvent în limba vorbită cu valoare de cuvînt de umplutură, este justificată atît din punct de vedere sintactic (joacă rol de verb copulativ) cît şi lexical, în următoarele exemple:

Asta nu **vra să zică** *nimica.* ALECSANDRI, Modista şi cinovnicul.

O soţietate fără prinţipuri **va să zică** *că nu le are!...* CARAGIALE, o. VI 82.

În exemplul: *Bravos d-le Ianculè! mă lucraşi* **car'va-s'zică**? (CARAGIALE, o. II 76), este evident faptul că expresia a pierdut, în parte, sensul iniţial; ea nu mai are rol de parte de propoziţie.

Pierzîndu-şi sensul lexical, expresia devine cuvînt de umplutură, ca în acest exemplu:

Şi după ce l-am fiert, **vra să zică** *...am pus pămîntul acela între ferestre.* SADOVEANU, o. II 370.

Categoriile de cuvinte de umplutură

§ 426. În general cuvintele de umplutură pot fi grupate în două categorii.

1. Din prima categorie fac parte cuvintele de adresare:

a) substantive în cazul vocativ

Şi porneşte, **domnule**, *şi ninge, şi ninge, prăpădenie!* SADOVEANU, o. II 368.

b) adjective substantivate în vocativ

Am luat, **dragă**, *două oca de pămînt şi le-am fiert bine, bine!* SADOVEANU, o. II 370.

c) interjecţii

Degeaba **bre**, *orice comoară cu stăpînul ei.* SADOVEANU, o. II 68.

Şi printre păduri curg ape, **măi**... *şi vîjîie... şi vîjîie... cum vîjîie pe aicea vîntul iarna.* SADOVEANU, o. II 516.

d) grupuri de cuvinte formate dintr-o interjecție și un substantiv sau un pronume și un substantiv

Mai stăm noi oleacă, și, pe urmă, numai ce s-arată, ***măi tată****, o groază de mistreți.* SADOVEANU, O. I 291.

Și-auzi! Îi umblă-n cap, ***tu soră****,*
S-ajungă ea Luxandei noră! COȘBUC, P. I 126.

Cuvintele de adresare, care intră în această categorie, intervin întotdeauna în vorbire cu diverse valori afective. Ele pot exprima:

— indignare

Aș! vorbă să fie! Ce te pomenești vorbind, ***domnule?*** CARAGIALE, O. I 94.

— admirație

Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s-asculți: ca dumneata, ***bobocule,*** *mai rar cineva.* CARAGIALE, O. VI 62.

— supărare

Lasă-mă, ***bre omule****! strigă cu îndărătnicie bărbatul.* SADOVEANU, O. III 505.

— duioșie

Mă-sa se uita la el cu durere. Ararеori îndrăznea să-l întrebe:
— De ce stai, ***mamă****, așa mîhnit?* VLAHUȚĂ, N. 12.

2. În cea de a doua categorie intră orice alte părți de vorbire devenite expresii: *mă rog, mă-nțelegi, în fine, dragă doamne, păcatele mele* etc.

Unii secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi... — ***mă rog****, claca dracului era.* CREANGĂ, P. 158.

Prost monșer... Este o criză, ***mă-nțelegi****, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă.* CARAGIALE, O. I 288.

Cînd să ieșim din sat, — erau acolo o mulțime de oameni — ***un deal de omăt****, domnule, — trei case puse una peste alta* ***în fine****!* SADOVEANU, O. II 368.

Eram și noi acuma, ***dragă doamne****, cu mustață, intrasem în lume.* SADOVEANU, O. III 153.

Bine, nene, ***păcatele mele****! de ce n-ai venit la berărie?* CARAGIALE, O. I 149.

Rolul cuvintelor de umplutură

§ 427. Cuvintele de umplutură dau uneori celui care le folosește impresia că subliniază ideea exprimată:

Omul cu bine și cu pace, ***mă-nțelegi****, devine că poate pentru ca să,* ***mă-nțelegi****, să... cum să zic... să... în sfîrșit, să fie toate cu bine și cu pace.* CARAGIALE, O. IV 111.

În anumite cazuri, cuvintele de umplutură sînt repetate în mod inconștient de cel care vorbește:

M-am dus eu la el chiar în persoană; ***zic:*** *pe ce bază nu vrei să vii mîine la ezirciț, domnule?* ***zice:*** *sînt bolnav, domnule sergent,* ***zice,*** *de-abia mă ţin pe picioare, nu pot să merg nici pîn'la prăvălie,* ***zice.*** CARAGIALE, o. VI 9.

Această repetare inconştientă a anumitor cuvinte sau expresii stă la baza ticurilor verbale, ticuri care pot fi individuale, dar şi specifice unui grup mai mare de oameni:

Ascultaţi ce vă spun eu, grăi gros moş Căliman. ***Ptiu drace!*** *Dacă nu doriţi să aflaţi, nu vă spun.* SADOVEANU, F. J. I 14.

Ptiu, drace! *urmă starostele, cîrnind spre stînga nasul şi uitîndu-se urît.* SADOVEANU, F. J. I 15.

Ptiu, drace! *Bine c-aţi auzit.* SADOVEANU, F. J. I 15.

Rolul stilistic al cuvintelor de umplutură

§ 428. În limba unei opere literare, cuvintele de umplutură apar de obicei în dialog. Scriitorul le poate utiliza cu succes pentru a caracteriza un anumit personaj sau o categorie întreagă de personaje. De exemplu, în opera lui Caragiale, expresiile: *parol, pardon, maşer* etc. sînt frecvente în limbajul personajelor:

Eşti teribil, ***monşer,*** *cînd îţi abate ţie ceva; eşti teribil,* ***parol!*** CARAGIALE, o. II 56.

Uf! ţăţico, ***maşer,*** *bine că m-a scăpat dumnezeu de traiul cu pastramagiul!* CARAGIALE, o. VI 21.

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIE

Observații generale

§ 429. În limba romînă ordinea cuvintelor în propoziție nu este fixă. Acest fapt se datorește, într-o anumită măsură, existenței flexiunii nominale: substantivele și pronumele exprimînd prin forma lor raporturile dintre ele și celelalte părți de vorbire, pot fi așezate, în general, în orice ordine fără ca sensul propoziției să sufere.

Există totuși o ordine obișnuită, ordinea cea mai frecventă în limbă, care corespunde desfășurării logice a gîndirii: subiect + atribut + predicat + complement direct și indirect + complement circumstanțial.

Explicația acestei ordini a părților propoziției se găsește în desfășurarea logică a gîndirii: de la autorul unei acțiuni, la acțiunea propriu-zisă, apoi la obiectul ei și, în sfîrșit, la împrejurările în care ea se desfășoară sau s-a desfășurat.

Din nevoia de a se mări expresivitatea, această ordine este de multe ori inversată. Ordinea schimbată a diverselor părți de propoziție corespunde uneori schimbării rolului gramatical, alteori schimbării sensului cuvintelor. De multe ori însă schimbarea ordinii obișnuite corespunde unor stări afective.

Locul subiectului și al predicatului

§ 430. Ordinea cea mai frecventă a subiectului și a predicatului în propoziție este subiect + predicat, urmîndu-se astfel principiul logic potrivit căruia într-o judecată se exprimă întîi elementul cunoscut, determinatul, și după aceea elementul nou, determinantul.

***Moldova curgea** la vale...prin locuri acoperite de lunci bătrîne.* SADOVEANU, N. P. 18.

***Hyperion vedea** de sus*
Uimirea-n a lor față. EMINESCU, O. I 179.

***Nită se plimba** singur pîn curte cu o carte în mînă.* CARAGIALE, O. I 22.

Ordinea subiect + predicat se menține și atunci cînd predicatul este nominal.

***Năvoadele și oriile erau întinse** la vînt, pe pari strîmbi de salcie, ca să se usuce.* SADOVEANU, N. P. 205.

În cazul numelui predicativ exprimat printr-un substantiv, ordinea subiect + predicat se impune; ea ajută să se distingă subiectul de numele predicativ, schimbarea locului corespunzînd schimbării felului părților de propoziție.

Ordinea aceasta este cea mai obișnuită și atunci cînd între subiect și predicat se intercalează alte părți de propoziție sau propoziții întregi.

***Lunca** de sălcii vechi **deschidea** bolți în jur.* SADOVEANU, N. P. 25.

***Pomul** care nu face roadă **se taie** și-n foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118.

***Doctorul,** un om de spirit, cînd părintele-directorul i-a prezentat pe Nită, **l-a mîngîiat** pe tînăr.* CARAGIALE, O. I 25.

De asemenea, cînd între subiect și predicatul nominal, sau între verbul copulativ și numele predicativ, se intercalează alte părți de propoziție sau alte propoziții:

***Legea** domniei lui Ștefan-vodă **a fost împuținarea puterii boierilor**: dreptățile poporului să fie mai presus de îndîrjirea lor.* SADOVEANU, N. P. 50.

***Humulești** în care m-am trezit **nu-i un sat** lăturalnic, mocnit și lipsit de privelîștea lumii ca alte sate.* CREANGĂ, A. 71.

*Pentru mine însă această **concentrare era o** lungă **deznădejde**.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7.

Ordinea subiect + predicat se inversează atunci cînd se pune accent pe elementul nou, necunoscut, exprimat de predicat.

***Bate vînt** de primăvară și pe muguri îi deschide.* ALECSANDRI, P. III 47.

***Venea** pînă la foc **sunet** de ape de la un vad al Moldovei.* SADOVEANU, N. P. 25.

Porni luceafărul. Creșteau
*În cer a lui **aripe**.* EMINESCU, O. I 176.

Ordinea predicat + subiect (subiectul fiind exprimat printr-un substantiv sau un pronume) este un procedeu al limbajului afectiv, folosit uneori pentru că se pune accentul pe predicat. Pentru a realiza expresivitatea construcției, procedeul inversiunii este însă completat cu o intonație deosebită (tonul cel mai înalt cade pe predicat), și uneori cu repetarea subiectului (pronume + substantiv).

Vine el tata!

Numele predicativ apare înaintea verbului copulativ atunci cînd accentul cade asupra lui.

***Răzăși** am fost ș-am rămas la sapă de lemn și pentru o pită ne-am dat robi.* SADOVEANU, N. P. 134.

În propoziţiile interogative care încep cu un pronume sau cu un adverb interogativ, cînd predicatul este nominal (numele predicativ fiind pronumele sau adverbul interogativ), subiectul este aşezat după predicat.

Cine ***eşti domnia-ta*** *?* SADOVEANU, N. P. 54.

Cum ***îs ochii*** *stăpînului nostru astăzi ?* SADOVEANU, N. P. 53.

Tot aşa în propoziţiile interogative care încep cu un adverb interogativ, cînd predicatul este verbal.

Şi cînd ***ai vrea domnia-ta*** *să ieşim la asemenea vînătoare ?* SADOVEANU, N. P. 59.

Cînd propoziţia interogativă începe cu un pronume interogativ şi predicatul este verbal, subiectul (fiind exprimat prin acest pronume) este aşezat înaintea predicatului.

Ştii dumneata, cumătră Margă, ***cine l-a doborît*** *pe acest godin ?* SADOVEANU, N. P. 83.

În propoziţiile care încep cu un complement circumstanţial, predicatul este aşezat de cele mai multe ori înaintea subiectului, pentru că circumstanţialul stă de obicei lîngă predicat.

Mai întîi ***s-a întîmplat minunea*** *care bucură pe călătorii singuratici de mii şi* ***mii*** *de ani.* SADOVEANU, N. P. 25.

În vorbirea directă, cînd verbul de declaraţie este intercalat în comunicare, predicatul este întotdeauna aşezat înaintea subiectului.

— Ce socoţi, Bogdane, zise după puţină tăcere, izbîndi-vom oare ?

— Să nu te îndoieşti măria-ta, ***răspunse curtezanul.*** NEGRUZZI, I 138.

Stăi, Roibule, ***zise el*** *blînd calului, stăi aici oleacă şi rabdă.* SADOVEANU, O. I 370.

În formulele cu care încep basmele, predicatul, exprimat prin verbul *a fi*, este aşezat înaintea subiectului (chiar dacă între predicat şi subiect sînt intercalate şi alte părţi de vorbire).

Era *odată* ***un moşneag*** *ş-o* ***babă.*** CREANGĂ, P. 283.

Amu cică ***era*** *odată într-o ţară* ***un crai.*** CREANGĂ, P. 183.

A fost *odată* ***un împărat.*** ISPIRESCU, L. 11.

Ordinea predicat + subiect este caracteristică stilului basmelor şi în cazurile cînd predicatul este exprimat prin alt verb decît *a fi*.

Mers-au ei *zi şi noapte.* CREANGĂ, P. 275.

Merse Făt-frumos, *merse şi iar merse, cale lungă şi mai lungă.* ISPIRESCU, L. 5.

Locul atributului adjectival

Adjectivul în urma substantivului

§ 431. În limba romînă atributul adjectival apare în mod obişnuit în urma substantivului, atît în limba vorbită, cît şi în limba literaturii ştiinţifice şi politice, în poezie ca şi în proza artistică:

Ciobanii stăteau tocmai la masă, care-n picioare, care tolăniți pe jos pe pămîntul ***gol*** *și mîncau, de-ți era mai mare pofta, niște mămăligi ca vai de lume, cu* ***niște*** *brînză* ***sărată*** *foc și niște pastramă* ***arsă*** *pe o parte.* GR. S. III 120.

Pîn-acuma n-am putut închide ochii : toată noaptea a fost masă ***mare*** *la băcanul din colț.* CARAGIALE, O. VI 71.

A aprins focușor ***slăbuț****, din cîteva vreascuri* ***mărunte*** *și mușchi* ***uscat.*** SADOVEANU, N. P. 25.

Trecut-au anii ca nori ***lungi*** *pe șesuri*
Și niciodată n-or să vie iară,
.....
Pierdut e totu-n zarea tinereții
Și mută-i gura ***dulce****-a altor vremuri.* EMINESCU, O. I 201.

Notă. Această ordine este cea mai frecventă fie că este vorba de un singur adjectiv, fie că este vorba de mai multe:

Granguri ***galbeni speriați*** *se săltau din țîblișuri.* SADOVEANU, N. P. 22.

Atributele adjectivale urmează după substantiv și atunci cînd sînt legate între ele prin conjuncția *și* sau sînt juxtapuse.

Urît mi-a fost în viața mea omul ***viclean*** *și* ***lingău.*** CREANGĂ, A. 45.

Cu ochii ***mari, albaștri, vii*** *ca niște întrebări de cleștar, cu neastîmpărul trupului tînăr, cu gura necontenit* ***umedă*** *și* ***fragedă****... era de altfel un spectacol minunat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

De jur împrejur atîrnau
Numai boabe ***mari, cristaline.*** BANUȘ, B. II.
Din valurile vremii, iubita mea răsai,
Cu brațele de marmur, cu părul ***lung, bălai.*** EMINESCU, O. I 213.

Adjectivul înaintea substantivului

§ 432. Adjectivul apare înaintea substantivului cînd vorbitorul îl pune în evidență. În aceste cazuri adjectivul poartă asupra lui și un accent mai intens.

A! Ce ***coruptă*** *soțietate!* CARAGIALE, O. VI 82.

Marș *pișicher!* ***Strajnic*** *prefect ar fi ăsta!* CARAGIALE, O. VI 115.

Grea *misie, misia de polițai.* CARAGIALE, O. VI 82.

Drept *cuvînt, a gîngăvit mazilul de la Miroslăvești.* SADOVEANU, N. P. 7.

Cu ***mare*** *mînie atunci, măria-sa, numai cu zaporojenii și răzășii, a pălit din săbii pe năvălitori.* SADOVEANU, N. P. 12.

Notă. În această ordine pot să se înșire și mai multe adjective, cînd vorbitorul pune un accent mai puternic pe ele:

Iubitul, scumpul, venerabilul *nenea Zaharia...* CARAGIALE, O. VI 115.
Ea cu adevărat... știa a face ***multe*** *și* ***mari*** *minunății.* CREANGĂ, A. 34.

Poeții și unii prozatori folosesc această ordine pentru a obține efecte de stil:

Înecat de **vecinici** *visuri, răsărit din* **sfinte**-*izvoară,*
Nilul mișc-a lui legendă și oglinda-i galben-clară. EMINESCU, O. I 43.
Dar inima noastră îi cere și freamătă-n **dîrză** *nădejde :*
Tot ne va strînge cîndva **tînăra** *viață, peste durere!* BANUȘ, B. 44.
Peste cîteva zile cărăușii sosesc, și **tînăra** *nevastă văzîndu-și bărbățelul mai* **uită** *cele năcazuri!* CREANGĂ, P. 7.

Locul adjectivului și gradele de comparație

§ 433. Adjectivul își are locul fixat indiferent de gradul de comparație la care se găsește:

Craiul acela mai avea un frate **mai mare**. CREANGĂ, P. 183.
Nora **cea mai mare** *tălmăci apoi celeilalte despre ochiul soacră-sa, cel a toate văzători.* CREANGĂ, P. 7.
Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din **cele mai frumoase** *județe ale Romîniei pradă în ghiarele unui vampir.* CARAGIALE, O. VI 75.

Locul atributului adjectival exprimat printr-un numeral

§ 434. Numeralele cardinale nu pot fi așezate decît înaintea substantivului.

Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste **nouă** *mări, peste* **nouă** *țări și peste* **nouă** *ape mari.* CREANGĂ, P. 207-208.
Măria-sa a biruit **multe** *oști ale asupritorilor.* SADOVEANU, N. P. 11.

Numai regional mai apar construcții cu numeralul cardinal așezat în urma substantivului:

Tare-ți mulțămesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blînd; și-i fi bun să mai trimiți aicea, mîni, căruța cu părintele... Pune în căruță o dată cu părintele, pîni **douăzeci**, *masline două chile, și scrumbii* **zece** *și rachiu cinci gărăfi de cîte-o ocă.* SADOVEANU, B. 236.

Situații gramaticale care determină locul atributului adjectival

§ 435. Cînd adjectivul este determinat de un articol adjectival nu poate fi așezat decît după substantiv.

Baba pune la cale și pe feciorul **cel mijlociu**; *și-și ie un suflet de noră, întocmai după chipul și asemănarea celei de-ntîi.* CREANGĂ, P. 7.
Sărutu-ți ochii frumoși, jupîniță... îi răspunde gropnița **cea veche**. SADOVEANU, N. P. 98.

Cînd adjectivul este de origine verbală (de exemplu un participiu) și este determinat de un complement circumstanțial sau de un complement de agent, adjectivul este așezat după substantiv.

A rămas cu ochii ***ațintiți*** *în licărirea undelor.* SADOVEANU, N. P. 34 [circumstanțial de loc].

Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,
Suflet ***îmbătat*** *de raze și d-eterne primăveri,*
Te-a văzut și-a visat raiul cu grădini îmbălsămate. EMINESCU, O. I 29 [complement de agent].

Situații semantice care determină locul atributului adjectival

§ 436. Sînt cazuri cînd locul atributului adjectival corespunde unei situații de ordin semantic.

În fraza:

Aceia erau rămășițele unui ***vechi*** *pod, care unea odinioară prundurile.* ODOBESCU, I 386,

cuvîntul *vechi* așezat înaintea substantivului are sensul de « de demult », « care nu mai este »; pe cînd în *haine* ***vechi*** adjectivul are sensul de « uzat ».

Cînd adjectivul are rolul de a denumi specia, categoria din care face parte obiectul exprimat de substantiv, el nu poate fi așezat decît după substantiv; în acest caz construcția apare ca un cuvînt compus. Dacă ordinea ar fi inversă, și sensul ar fi altul, adjectivul ar fi calificativ.

Acolo, zice-se, a doborît Dragoș-vodă vaca ***sălbatică***. SADOVEANU, N. P. 22.

Vaca ***sălbatică*** este o specie de vacă, deci adjectivul denumește specia din care face parte această vacă; dacă ordinea cuvintelor ar fi ***sălbatica*** *vacă*, adjectivul s-ar referi la însușirea de a fi sălbatică a unei vaci oarecare, care poate fi și domestică.

Principiile generale ale calculului ***diferențial***. CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

Unele adjective, precum și numele de popoare cu valoare de adjectiv, datorită faptului că nu comportă mai multe nuanțe, nu pot fi așezate decît după substantiv.

Cîteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să ilustreze principiile tactice ale armatei ***romîne*** *de neînvins.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6.

Cîte oștiri străine, și o droaie de cătane ***călări****, tot nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut... prin Humulești.* CREANGĂ, P. 74.

Notă. Adjectivul *biet* nu apare decît înaintea substantivelor.

Așa se munci ***biata*** *nora pînă după miezul nopții.* CREANGĂ, P. 6.

Dumneavoastră știți că ***bietul*** *polițai n-are și el ceas de mîncare, de băutură...* CARAGIALE, O. VI 76.

Uneori ordinea substantiv + adjectiv nu se poate inversa decît cu schimbarea sensului lexical al adjectivului; în unele cazuri construcția inversată ar fi nefirească sau chiar fără sens.

Masa e, fireşte, de brad ca la cîrciumile de drum ***mare*** *şi acoperită cu pînză ţărănească.* CAMIL PETRESCU, U. N. 8 [*drum* ***mare*** înseamnă aici drum umblat, în afara satelor sau oraşelor; ***mare*** *drum* poate fi orice drum, dacă are însuşirea de a fi mare].

O băşicuţă de aer d-ar fi pătruns în căile circulaţiei mi-ar fi răpit pe loc ***sărmanul*** *meu ideal care începuse a se deştepta.* DELAVRANCEA, T. 244 [= bietul meu ideal; *idealul meu* ***sărman*** = idealul meu sărac, în opoziţie cu bogat].

Sărmane *culcuşuri strivite,*
Sărmană *cenuşă risipită în vînt.* BANUŞ, B. 93.
Teiul ***vechi*** *un ram întins-a*
Ea să poată să-l îndoaie. EMINESCU, O. I 122 [faţă de ***vechiul*** *tei*].

Situaţii stilistice sau prosodice care determină locul atributului adjectival

§ 437. Uneori locul atributului adjectival este cerut şi de motive de ordin stilistic sau de prosodie:

a) Uneori în stilul arhaizant al unor scriitori adjectivul aşezat după substantiv devine substantiv şi capătă funcţiunea de apoziţie, pe cînd dacă ar sta înaintea substantivului ar fi atribut adjectival.

Alexandru ***mezinul*** *era însă, în acel ceas, cercetat de un demon al neliniştii.* SADOVEANU, N. P. 48.

De două ori s-au pus pe urmele lui Irimia ***hainul.*** SADOVEANU, N. P. 19.

b) Mai neobişnuit este procedeul intercalării între substantiv şi adjectiv, sau între adjectiv şi substantiv, a unui atribut, complement circumstanţial şi chiar predicat:

Trandafiri a r u n c ă ***roşii*** *peste unda fermecată.* EMINESCU, O. I 72 [predicat].
Lacul c o d r i l o r ***albastru***
Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, O. I 74 [atribut substantival].

Locul atributului substantival

Observaţii asupra atributului substantival în general

§ 438. Atributul substantival stă de obicei după substantivul pe care îl determină:

Ascultau de departe, din fundul ***poienii,*** *pufniturile cailor la păşune, care se tot depărtau pînă ce nu s-au mai auzit.* SADOVEANU, N. P. 27.

Ordinea substantiv + atribut substantival este explicabilă prin faptul că atributul reprezintă, de obicei, ceea ce este nou şi determină elementul cunoscut.

Aceeași ordine se folosește și atunci cînd substantivul este determinat de mai multe atribute.

Iară tei ***cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt***
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt. EMINESCU, o. I 154.

În inima sa nu mai era loc decît pentru această înverșunată dragoste ***de viață a miilor de muncitori.*** JAR, s. ș. 481.

Elementul principal care influențează locul atributului substantival este caracterul atributului substantival. Atributul substantival determinativ este legat mai strîns de substantivul determinat; de aceea locul atributului determinativ este de cele mai multe ori imediat după substantivul determinat. Atributul explicativ are un caracter incidental; de aceea, topica lui este mai puțin fixă, atributul explicativ putînd să fie despărțit prin alte atribute de numele pe care îl lămurește.

Cînd substantivul este urmat de atribute substantivale și adjectivale, atributul adjectival ocupă primul loc după substantiv, urmat fiind de atributul substantival. Această ordine se datorește faptului că atributul adjectival exprimă o însușire a obiectului, proprie lui, considerată ca făcînd parte integrantă din el; de aceea trebuie să fie lipit de substantiv. Pe de altă parte, raportul atributului substantival cu substantivul pe care îl determină, redat cu ajutorul prepozițiilor sau al articolelor, fiind foarte clar, atributul poate sta mai departe de substantivul determinat.

Irinuca avea o cocioabă ***veche de bîrne cu ferestrele cît palma****, acoperită cu scînduri, îngrădită cu răzlogi de brad.* CREANGĂ, A. 26.

În clipa aceea, un lup sur, ***cu ochii încruntați****, care venea din tufiș, se abătu din cale și căută să-și verse fuga pe margini.* SADOVEANU, o. I 65.

Cînd substantivul este urmat de un atribut adjectival și de mai multe feluri de atribute substantivale, ordinea lor este următoarea: substantiv + atribut adjectival + atribut prepozițional + atribut genitival. Atributul genitival se poate așeza mai departe de substantiv, pentru că, avînd articol, indică precis prin forma sa la cine se referă.

Pușca ***veche de vînătoare a tatei*** *zace de mult uitată într-un cui la vie.*

În poezie, atributul substantival, și împreună cu el și cel adjectival, se pot așeza înaintea substantivului determinat.

Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare,
Doar ceasornicul urmează ***lung-a timpului cărare.*** EMINESCU, o. I 130.

Locul atributului genitival

§ 439. Atributul genitival se așază de obicei după substantivul determinat.

Tu nici nu știi a ta apropiere
Cum inima-mi de-adînc o liniștește,
Ca răsărirea ***stelei*** *în tăcere.* EMINESCU, o. I 120.

Cînd substantivul este determinat de mai multe atribute în genitiv, acestea sînt puse toate după substantivul determinat. În locul substantivului, care nu se mai repetă, se alătură celorlalte atribute în genitiv articolul genitival.

Noaptea ***stelelor, a lunii, a oglinzilor*** *din rîu*

Nu-i ca noaptea cea mocnită şi pustie din sicriu. EMINESCU, o. I 82.

Omiterea articolului genitival nu e recomandabilă; ea dă naştere la dificultăţi în ceea ce priveşte înţelegerea textului.

Lumina lichidă ştergea umbrele zbîrciturilor de pe feţe... Incendia ***vîrfurile degetelor, unghiilor.*** JAR. S. J. 5.

Intercalarea unui atribut prepoziţional între substantiv şi atributul genitival impune de asemenea folosirea articolului genitival.

A aprins focuşor slăbuţ din cîteva vreascuri mărunte şi muşchi uscat, după care au izbucnit ***limbile de aur ale pojarului.*** SADOVEANU, N. P. 25.

Între substantivul determinat şi atributul genitival se pot introduce şi determinări formate din mai multe cuvinte, dintre care primul este un atribut adjectival.

Blocului *zguduit de contradicţii interne* ***al imperialiştilor aţîţători la*** *război i se opune lagărul democratic, format din popoarele iubitoare de pace.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 214.

Atributul genitival poate primi, la rîndul lui, mai multe atribute.

Cazurile în care atributul adjectival nu precedă atributul genitival sînt rare. Ele apar mai ales în poezie.

Lacul ***codrilor albastru***

Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, o. I 74.

Tot imediat după substantiv stă şi atributul genitival precedat de articol nehotărît.

Sînt copilul ***unui neam sărac,***
Bieţi romîni ce scormonesc pămîntul,
Unde-şi au părinţii lor mormîntul.
Tare-mi este neamul ăsta drag. BENIUC, V. 10.

Schimbarea locului atributului genitival apare doar în poezie sau în proza poetică:

El răscoală în popoare ***a distrugerii*** *scînteie*
Şi în inimi pustiite semănă gîndiri rebele. EMINESCU, o. I 52.

Dar eu aş putea spune cu dreptate că ***a lui Ion-vodă sabie*** *a tăiat mai mulţi boieri decît a bătrînului.* SADOVEANU, N. P. 7.

Locul atributului prepoziţional

§ 440. În mod obişnuit atributul prepoziţional e aşezat după substantivul determinat.

Căci amîndoi vom fi cuminți,
Vom fi voioși și teferi,
Vei pierde ***dorul de părinți***
Și ***visul de luceferi.*** EMINESCU, o. I 176.

Cînd substantivul e determinat de un atribut adjectival și de un atribut substantival prepozițional, se pune întîi atributul adjectival.

Și albinele-aduc miere, aduc colb ***mărunt de aur.*** EMINESCU, o. I 87.

Între eșarfa ***albastră cu dungi*** *și căciula* ***brumărie cu vîrful înfundat,*** *fața se reducea la dimensiunea unei farfurii mici de cafea turcească.* JAR, S. J. 8.

Acel loc era o măgură ***verde cu muchea*** *lată și rotundă.* ODOBESCU, I 166.

În felul acesta se evită raportarea la alt substantiv decît cel determinat; atributul *verde* în *o măgură cu muchea lată și rotundă, verde,* ar putea fi luat drept determinant al lui *muche,* nu al lui *măgură.*

Cazuri în care atributul prepozițional se pune înaintea atributului adjectival se întîlnesc în poezie:

Te văd ca o umbră ***de-argint strălucită***
Cu-aripi ridicate, la ceruri pornită. EMINESCU, o. I 60.

El ștergarul i-l desprinde și-l împinge lin la vale,
Drept în creștet o sărută pe-al ei păr ***de aur moale.*** EMINESCU, o. I 84.

Între două atribute substantivale, unul genitival și altul prepozițional, locul întîi îl ocupă de obicei atributul prepozițional.

Cînd privesc zilele ***de-aur a scripturelor române.***

Mă cufund ca într-o mare de visări, ***dulci*** *și senine.* EMINESCU, o. I 31.

Atributul genitival se pune înaintea atributului prepozițional, atunci cînd acesta este o determinare a întregului grup substantiv + atribut genitival:

Nimeni dintre ceilalți tovarăși ai lui Potcoavă nu întrebuința doftoria ***lui moș Petrea pentru alinarea necazului și adormirea gîndului.*** SADOVEANU, N. P. 27.

Uneori schimbarea ordinii atributului prepozițional duce la confuzii, ca în: *Acoperișul de aramă al casei* față de: *Acoperișul casei de aramă.*

În vorbirea neîngrijită apar asemenea construcții echivoce, și scriitorii noștri, în special Caragiale, le-au ironizat în operele lor.

O lampă sistem ***cu două fitiluri de porțolan cu abajur.*** CARAGIALE, o. I 190.

Substantivul poate fi determinat de mai multe atribute prepoziționale, înșirate unul după altul.

Să treci tu prin ele, o sfîntă regină,
Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină. EMINESCU, o. I 38.

Atributele prepoziționale pot avea, la rîndul lor, determinări.

Mirele-și puse cămașă ***de tort de raze de lună,*** *brîu de mărgăritare, manta albă ca ninsoarea.* EMINESCU, L. P. 191.

Cînd sînt mai multe atribute prepoziționale, ordinea în care sînt așezate depinde de importanța pe care le-o acordă vorbitorul.

În adunare petreceau, cu minciuni înțelepte culese de la iarmaroc, vreo zece-doisprezece gospodari; și, pe lîngă minciuni înțelepte, fără de care ***nu poate fi divan în țara Moldovei****, nu uitau să-și împărtășească veștile* ***din primăvara aceea despre năcazurile țării****, pomenind și patimile din altă vară ale lui Ion-vodă cel ce se prăpădise în războiul cu ismailitenii.* SADOVEANU, N. P. 6.

Se poate stabili totuși o ordine de preferință generală:

a) atributul conținutului înaintea celui de timp:

Sacul cu povești din ziua aceea.

b) atributul de timp înaintea celui obiectiv:

Veștile din primăvara aceea despre năcazurile țării.

c) atributul de timp înaintea celui de loc:

Grevele din acest an din Franța.

În poezie atributul prepozițional poate sta și înaintea substantivului determinat.

Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun
Căci vîntul adunat-a ***de flori de tei troiene***
Și le așterne-n calea reginei dunărene. EMINESCU, O. I 97.
S-adun flori în șezătoare
De painjen tort *să rumpă,*
Și anină-n haina nopții
Boabe mari de piatră scumpă. EMINESCU, O. I 72.

Locul apoziției

§ 441. Apoziția, ca orice atribut substantival, stă în general după substantivul determinat.

E-ntinsă-n haine albe cu fața spre altar
Logodnica lui Arald, ***stăpîn*** *peste avari.* EMINESCU, O. I 88.

Între apoziție și substantivul determinat nu există de obicei un raport de subordonare; ele stau pe același plan și numai locul fiecăruia îi determină calitatea de determinat sau determinant. Astfel în propoziția:

Se auzea, printre șuri, glasul lui moș Chiril — ***argatul.*** CAMILAR, N. I 330, atributul substantival *argatul* este apoziție pe lîngă *moș Chiril.* Schimbîndu-se ordinea cuvintelor, se obține o propoziție în care cuvîntul *argatul* este determinat, iar *moș Chiril* are rol de apoziție.

Se auzea, printre șuri, argatul, ***moș Chiril.***

Textele literare înregistrează amîndouă construcțiile:

Mă Mitre, ***prietene****; tu clocești în tine o boală.* SADOVEANU, M. C. 124, alături de:

Află, prietene **Mitre**, *că nu-i departe vremea cînd și la noi va face rînduială partidul.* SADOVEANU, M. C. 124.

Substantivul putînd fi determinat, în afară de apoziție, și de alte atribute, lanțul determinărilor ocupă totdeauna locul în urma apoziției, referindu-se atît la substantivul determinat, cît și la apoziție:

Istoria acuză pe unul din cei mai glorioși papi ai Romei, **pe sfîntul Grigorie cel mare**, *întemeietorul calendarului creștin și al ordinelor noastre de călugărie, în al VII-lea secol, de a fi contribuit la surparea statuielor din Roma și la aruncarea lor în apele Tibrului.* ODOBESCU, IST. ARH. 207.

Uneori, în limba literaturii artistice, apoziția stă înaintea substantivului determinat.

***Liră de argint**, Sihleanu...* EMINESCU, O. I 31.

***Crainici**, iepurii cei repezi,*
Purtători ei sînt de veşti. EMINESCU, O. I 100.

Tot literatura artistică atestă construcția în care apoziția, în loc să urmeze imediat după substantivul determinat, e separată de acesta prin alte cuvinte:

Sara vine din arinişti,
Cu miroase o îmbată,
Cerul stelele-şi arată,
Solii dulci ai lungii liniști. EMINESCU, O. I 103.

Locul atributului pronominal

§ 442. Atributul pronominal exprimat printr-un pronume propriu-zis are același loc ca și atributul substantival corespunzător (atributul genitival, prepozițional și apoziția). Atributul pronominal în dativ nu poate sta decît în urma substantivului determinat, fiind exprimat prin formele neaccentuate conjuncte ale pronumelui personal.

În ceea ce privește atributele pronominale exprimate prin adjective de natură pronominală, locul lor variază după felul adjectivelor respective.

Atributul exprimat printr-un adjectiv demonstrativ poate fi așezat și înainte și după substantiv:

Mulți ani trecuse la mijloc, de cînd **aceşti** *frați nu mai avuse prilej a se întîlni amîndoi.* CREANGĂ, P. 183.

Locurile **acestea** *sînt şugubețe.* CREANGĂ, P. 201.

Notă. Cînd substantivul este determinat de două adjective, unul demonstrativ și altul calificativ, ordinea corectă este adjectiv demonstrativ + substantiv + adjectiv calificativ, sau substantiv + adjectiv demonstrativ + adjectiv calificativ: ***Aceste** cărți **poștale*** sau ***cărțile acestea poștale.*** Construcția ***cărțile poștale acestea*** e nerecomandabilă.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv stă de obicei în urma substantivului determinat:

Eşti demon copilă, că numai c-o zare
Din genele-ţi lunge, din ochiul **tău** *mare*
Făcuşi pe-al meu înger cu spaimă să zboare. EMINESCU, O. I 41.

În faţa noastră stă sarcina măreaţă de a pune stăpînire pe milioanele de caiputere care se irosesc în apele **noastre**. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 485.

Ordinea adjectiv posesiv + substantiv este afectată şi nefirească:

Tînărul Socol sărută dulce pe **a sa** *iubită.* ODOBESCU, I 146.

Foarte rar, într-un vers măiestrit alcătuit, atributul exprimat printr-un pronume personal în genitiv sau printr-un adjectiv posesiv poate apărea înaintea substantivului fără ca această construcţie să pară nenaturală:

Dar cînd inima-ţi frămîntă
Doruri vii şi patimi multe,
Ş-a **lor** *glasuri* **a ta** *minte*
Stă pe toate să le-asculte. EMINESCU, O. I 226.

Cînd e însoţit de un adjectiv demonstrativ şi de unul posesiv, substantivul apare încadrat între cele două adjective care îl determină.

Am fost cu **acest** *soţ* **al meu** *la Roşcani.* SADOVEANU, N. P. 9.

Atributul exprimat printr-un adjectiv nehotărît nu este aşezat decît înaintea substantivului.

Împărăţia ridica **alte** *puhoaie de oşti.* SADOVEANU, N. P. 11.

Locul complementului direct

§ 443. În mod obişnuit, complementul direct apare după verb, conform tendinţei generale a limbii romîne de a aşeza determinantele după determinate.

Vederea aceasta o încîntă **pe coana Anica**. CARAGIALE, O. II 7.

N-aţi văzut **un copilaş** *frumuşel, îmbrăcat în uniformă... ?* CARAGIALE, O. II 4.

Cu toate acestea complementul direct poate sta şi înaintea verbului determinat:

Trăsura *o lăsasem la mal.* ODOBESCU, I 387.

Toate *le aflam de la o damă din societate.* CARAGIALE, O. II 23.

Complementul direct poate apărea alături de predicat, ca în exemplele de mai sus, dar poate fi şi despărţit de predicat prin alte părţi de propoziţie:

a) un complement circumstanţial:

Eşti cu conştiinţa împăcată că ţi-ai împlinit pînă-n capăt ***datoria***. CARAGIALE, O. II 8.

b) un atribut al complementului exprimat printr-un substantiv:

Voi păstra întreg ***amarul***
Şi norocul ăstor foi. EMINESCU, O. I 126.

c) un complement circumstanţial şi un atribut:

Vom urma cu atenţie călduroasa lor ***dispută***. CARAGIALE, O. II 14.

Locul complementului indirect

§ 444. De cele mai multe ori complementul indirect, exprimat printr-un substantiv sau pronume în dativ sau în acuzativ cu prepoziție, apare imediat după verb.

Madam' Georgescu a promis ***«puiului»*** *să-l ducă o dată și pe el la Sinaia.* CARAGIALE, O. II 1.

De cîte ori îl însoțește la scaunul Sucevei, jupîneasa Candachia nu se arată niciodată bucuroasă, așa cum s-ar cuveni ***soției*** *unui ispravnic.* SADOVEANU, F. J. I 168.

— Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece ***de-un ciot?*** EMINESCU, O. I 146.

Cînd verbul are două complemente, unul direct și unul indirect, complementul direct apare de cele mai multe ori alături de verb, fiind urmat de cel indirect.

Du-te și adă cele de trebuință ***cinstitului ispravnic.*** SADOVEANU, F. J. I 181.

Am venit să mi te-nchini,
Să nu schimb a ta coroană ***într-o ramură de spini.*** EMINESCU, O. I 146.

Complementul indirect apare mai rar înaintea verbului:

Eu ***soțului*** *îi pot lega urechea să n-audă și înțelegerea să nu priceapă.* SADOVEANU, F. J. I 174.

Despre cinstiți oaspeții noștri *nu știe nimenea nimic în Dăvideni.* SADOVEANU, N. P. 57.

Între verb și complementul indirect se pot intercala și alte părți de propoziție care determină verbul.

Spune jupînesei Candachia că mă închin cu plecăciune ***la frumusețile și harurile*** *domniei-sale.* SADOVEANU, F. J. I 164.

Îndată ce vor fi îndestulați caii, vrednicul hangiu trebuia să se înfățișeze cu cele de trebuință ***oamenilor.*** SADOVEANU, F. J. I 166.

Observație. Complementul indirect exprimat prin forma neaccentuată a pronumelui personal apare numai alături de verb, fie alături, fie înainte de el.

Vîntu-o foaie veștejită
Mi*-au adus mișcând fereastra*
*Este moartea ce-****mi*** *trimite*
Fără plic scrisoarea-aceasta. EMINESCU, O. I 185.

Locul complementelor circumstanțiale

§ 445. De cele mai multe ori complementele circumstanțiale sînt așezate la sfîrșitul propoziției, urmînd după subiect, predicat și celelalte complemente (direct și indirect).

Un foc mare ardea ***în mijlocul stînei.*** SADOVEANU, O. II 219.

Ion umbla acum ***aproape la pas.*** DUMITRIU, V. L. 92.

Badea Ghiță Botgros s-a zvîrlit ***în sus*** *ca dintr-un arc.* SADOVEANU, N. P. 88.

Darie rînji ***de bucurie.*** CAMILAR, N. I 22.

Se întrebau despre năcazuri ***cu glasuri*** *stăpînite.* SADOVEANU, O. II 134.

Locul unui circumstanțial față de celelalte, într-o propoziție cu mai multe circumstanțiale, este determinat de interesul vorbitorului pentru o împrejurare sau alta în care se petrece acțiunea: loc, timp, mod etc.

În fraza:

S-a întîmplat să se întîlnească ***așa, pe negîndite, prin mulțime, cu prietinul*** *lui cel bun.* SADOVEANU, O. II 169,

în care ordinea circumstanțialelor este: mod, loc, sociativ, se atrage atenția că cineva s-a întîlnit *pe negîndite* cu prietenul lui. Dacă fraza ar fi sunat astfel: *S-a întîmplat să se întîlnească cu prietenul lui cel bun, pe neașteptate, prin mulțime* (ordinea fiind sociativ, mod, loc), cititorul ar fi reținut în primul rînd faptul că cineva s-a întîlnit *cu prietenul cel bun*, pe neașteptate, iar dacă autorul ar fi vrut să sublinieze că tocmai *prin mulțime* s-a întîlnit cineva cu prietenul lui, ar fi scris: *S-a întîmplat să se întîlnească prin mulțime, pe neașteptate, cu prietenul lui cel bun* (ordinea circumstanțialelor: loc, mod, sociativ). Bineînțeles, în reliefarea circumstanțialului, are un rol important intonația, pe lîngă locul lui în propoziție.

Ploile căzute ***din abundență în ultima vreme, în întreaga țară****, au înlesnit simțitor grăbirea ritmului însămînțărilor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2479.

Ordinea circumstanțialelor (mod, timp, loc) poate fi transformată aici după intenția autorului.

Ploile căzute ***în ultima vreme, din abundență, în întreaga țară****, au înlesnit simțitor grăbirea ritmului însămînțărilor* (timp, mod, loc).

Ploile căzute ***în întreaga țară, din abundență, în ultima vreme****, au înlesnit...* (loc, mod, timp).

Ploile căzute ***în ultima vreme, în întreaga țară, din abundență****, au înlesnit...* (timp, loc, mod).

Din cele arătate putem trage concluzia că nu există o ordine fixă a circumstanțialelor. Circumstanțialul de timp poate preceda pe cel de loc și poate urma pe cel de mod; circumstanțialul de mod poate sta între cel de timp și cel de loc ș.a.m.d. Totdeauna însă, dintr-un șir de circumstanțiale, cel mai apropiat de verb este acela care atrage atenția în primul rînd, cel pus în evidență.

Interesul scriitorului sau al vorbitorului poate interveni nu numai în ordinea circumstanțialelor unele față de celelalte, ci și în schimbarea locului unei părți de propoziție față de celelalte. Astfel, un circumstanțial poate apărea înaintea complementului direct, atunci cînd locul, timpul, instrumentul etc. interesează mai mult decît obiectul acțiunii, și trebuie scos în relief.

Trecea ***cu luntrea*** *iazul* ***pînă dincolo.*** SADOVEANU, O. II 98.

În descrieri, de cele mai multe ori, circumstanțialele de loc și de timp se pun la începutul propoziției atunci cînd vin în concurență cu alte circumstanțiale, spre a situa tabloul în loc și în timp.

***Mai aproape de noi** însă, sub forme și colori mai reale, se vedeau pe **vîrful** Bisocei și pe al Ulmușorului mari pietroaie sure și murgi... **Apoi, sub aceste muchii, la stînga**, pămîntul se lăsa la vale în costițe și pripoare gradate...; **tot pe acolo, la locul** ce se zice Între Rîmnice, se zăreau încă poienile fragede...; **și în fund de tot**... se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului.* ODOBESCU, III 195.

Tot la începutul propoziției stau circumstanțialele de timp și de loc în narațiuni, atunci cînd vorbitorul vrea să indice de la început ascultătorului timpul și spațiul în care se petrec cele povestite.

***După noaptea aceea**, flăcăul Zadoinei își simți sufletul înfierbîntat.* SADOVEANU, O. II 96.

***Odată, la Blagoviștenii**, a făcut ce a făcut și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare.* CARAGIALE, O. I 137.

***În moara Zadoinei** vîjîiau apele limpezi.* SADOVEANU, O. II 133.

***În casa lui Danciu Țepeluș** stau adunați într-o seară trei oameni.* ODOBESCU, I 100.

Complementul circumstanțial mai poate apărea la începutul propoziției și în alte cazuri, atunci cînd accentul cade asupra lui.

***Bine** am petrecut noi aice la Moldova, fraților oșteni.* SADOVEANU, N. P. 150.

***Scump** a trebuit să-și plătească pasul imprudent.* CARAGIALE, O. I 300.

***Destul** a trăit tatăl și destule a făcut.* NEGRUZZI, I 162.

ORDINEA PROPOZIȚIILOR ÎN FRAZĂ

Observații generale

§ 446. Ordinea propozițiilor coordonate, cu excepția unor copulative și a disjunctivelor, este fixă. Ordinea acestor propoziții nu se poate schimba decît cu alterarea funcțiunii lor gramaticale, cu transformarea lor în propoziții deosebite. De altfel, însăși ordinea stabilește funcțiunea acestor propoziții.

Propozițiile subordonate au în frază, în general, același loc pe care îl au în propoziție părțile de propoziție corespunzătoare lor. În acest sens ordinea propozițiilor subordonate este liberă. Această libertate în așezarea propozițiilor subordonate se datorește faptului că ele au sensul gramatical bine definit în interiorul lor, prin mijloace proprii și caracteristice fiecăreia dintre ele.

În general însă, posibilitățile de abatere de la ordinea obișnuită a propozițiilor în frază sînt mai reduse decît acelea pe care le are la îndemînă vorbitorul în cazul părților de propoziție. Propozițiile sînt mai greu de mînuit și e mai greu de obținut efecte stilistice din aranjarea lor fără a strica echilibrul frazei și fără a-i denatura înțelesul.

ORDINEA PROPOZIȚIILOR COORDONATE

Ordinea propozițiilor copulative

§ 447. Copulativele care exprimă o înșirare de idei neierarhizate din punctul de vedere al interesului vorbitorului și al căror conținut nu-l formează desfășurarea în timp a unei acțiuni nu au o ordine fixă în frază. În fraza:

Afară-i vînt și e-nnorat,

Și noaptea e tîrzie. COȘBUC, F. T. 8,

ordinea propozițiilor poate fi modificată, fără ca înțelesul frazei să se schimbe. (*Noaptea e tîrzie și e-nnorat și e vînt.*) În fraza următoare însă:

Bărbații voștri așteaptă prînzișorul, pruncii vi s-au răsturnat din covețele, găinile s-au suit în vîrful șurii! SADOVEANU, N. P. 76,

locul propozițiilor este determinat de o anumită logică, de importanța pe care o prezintă pentru vorbitor fiecare acțiune în parte: *bărbații..., pruncii..., găinile...* și nu ar fi firească în situația dată fraza care ar începe cu *găinile*, ar continua cu *pruncii* și s-ar sfîrși cu *bărbații.*

Legătura dintre copulative este și mai strînsă, atunci cînd ele exprimă desfășurarea mai multor acțiuni care se succed în timp. Fraze ca:

A deschis, a apucat frîul, a sărit în șa și în cîteva clipite a fost deasupra priporului. SADOVEANU, N. P. 106, sau:

Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sîn floarea și biletul ș-a cetit încă o dată. CARAGIALE, O. I 23,

nu pot suferi modificări în ordinea propozițiilor care le alcătuiesc. Nu este posibilă fraza: *În cîteva clipe a fost deasupra priporului, a sărit în șa, a apucat frîul, a deschis* și nici: *Niță a citit încă o dată, a scos din sîn floarea și biletul ...*, întrucît ar fi contrare desfășurării normale a faptelor.

Ordinea propozițiilor adversative

§ 448. În ceea ce privește adversativele, locul unei propoziții față de cealaltă nu e indiferent pentru înțelesul frazei, propoziția care e introdusă prin conjuncție adversativă fiind aceea care comunică ideea de bază (opusă, neașteptată față de ideea din cealaltă adversativă) și deci al cărei conținut ne interesează în primul rînd. Făcînd o apropiere între adversative și concesive, observăm că propoziția care se găsește înaintea conjuncției adversative este în același raport față de cealaltă, ca și propoziția concesivă față de regentă. Dar pe cîtă vreme o concesivă poate sta și înainte și după principală, o adversativă nu-și poate schimba locul, fără ca înțelesul frazei să se modifice. Faptul acesta se explică prin aceea că toate conjuncțiile concesive pot sta atît la începutul frazei (introducînd concesiva care se găsește înaintea regentei), cît și la mijlocul frazei (introducînd concesiva după regentă), pe cînd conjuncțiile adversative nu pot sta decît între cele două propoziții, și, prin urmare, o dată cu schimbarea propoziției care urmează după conjuncția adversativă, se modifică și înțelesul întregii fraze. Dacă în versurile:

E sfios ca și copiii,
Dar zîmbirea-i e vicleană;
Dară galeși îi sînt ochii,
Ca și ochii de vădană. EMINESCU, O. I 109,

am schimba ordinea propozițiilor și am trece conjuncția la altă propoziție, în felul următor: *zîmbirea pajului Cupidon e vicleană, ochii îi sînt galeși, dar el e sfios ca și copiii,*

am transforma propoziția coordonată într-o adversativă și vice-versa, deci am schimba complet sensul frazei. De asemenea în fraza:

În spatele oștirii muntene s-aruncă
Urlînd ianicerii, prin flinte și fum, —
Dar Pașa rămîne alături de drum
Departe de luncă. COȘBUC, F. T. 28,

față de: *Pașa rămîne alături de drum,* ***dar în spatele oștirii muntene se aruncă urlînd ianicerii prin flinte și fum,*** sau:

Poate îi era foame, ***însă trebuia să aștepte pe bădița său.*** SADOVEANU, N. P. 173,

față de: *trebuia să aștepte pe bădița său,* ***însă îi era foame.***

Prin urmare: *a ajuns tîrziu, deși a plecat devreme,* are același sens cu: *deși a plecat devreme, a ajuns tîrziu*; dar *îi era foame, însă trebuia să aștepte* nu poate fi transformată în: *însă trebuia să aștepte, îi era foame,* ci numai în *trebuia să aștepte, însă îi era foame,* ceea ce, după cum am văzut, nu înseamnă același lucru.

Notă. O situație deosebită prezintă adversativele legate prin conjuncția *ci*, deoarece propoziția introdusă prin *ci* nu poate fi decît o afirmativă care urmează după o negativă. Schimbînd locul acestor propoziții trebuie sau să transformăm negativa în afirmativă și invers, sau să eliminăm conjuncția, atenuînd astfel, în bună măsură, sensul adversativ. Fraza:

Nicoară n-a răspuns, ***ci a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie*** (SADOVEANU, N. P. 157)

nu poate fi transformată în:

Nicoară n-a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie, ***ci a răspuns,***

sau în:

Nicoară a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie, ***n-a răspuns.***

Ordinea propozițiilor disjunctive

§ 449. Locul unei propoziții disjunctive față de alta (sau de altele) este indiferent din punctul de vedere al sensului frazei, deoarece alternativele au aceeași importanță pentru vorbitor, interesează în egală măsură.

Într-o frază ca:

Ori plătești chiria, ori te muți,

ordinea poate fi inversată, dar înțelesul rămîne neschimbat:

Ori te muți, ori plătești chiria.

Locul propoziției conclusive

§ 450. Coordonata conclusivă nu-și poate schimba locul în frază, ea trebuie să stea întotdeauna după propoziția a cărei concluzie firească este:

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi,
Cînd cu firea-mbărbătată noaptea o va face zi,
Aşadar, ***d-aci nainte să nu şedem lenevoşi.*** PANN, P. V. II 91.
Măria-sa îi dăduse ş-un pitac, ***deci îl socotea prietin al său.*** SADOVEANU, N. P. 103.

Inversînd totuşi locurile, schimbăm şi raportul logic:

Ţine, frate, partea dumitale şi fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîni întregi, ***doi lei ţi se cuvin.*** CREANGĂ, A. 145,

faţă de:

Doi lei ţi se cuvin, ***ai avut două pîini întregi.***

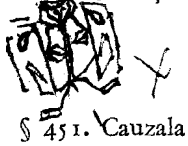

Locul propoziţiei cauzale coordonate

§ 451. Cauzala introdusă cu *că* se pune întotdeauna după coordonata ei:

Zădarnică ţi-e ura, ***că-n pieptu-mi fără moarte***
Dragostea mea viază. ALEXANDRESCU, M. 153.
Lăsaţi, vă rog, vorba teatrului, ***că iar începeţi a vă sfădi.*** ALECSANDRI, T. 1024.
Să nu te pui
La tot satul să mă spui:
C-or porni minciunile
Repezi ca furtunile. NECULUŢĂ, Ţ. D. 33.
Grăbiţi-vă şi vă faceţi dreptate, ***că altfel grea pedeapsă va cădea asupra voastră.*** DUMITRIU, B. F. 10.

LOCUL PROPOZIŢIILOR SUBORDONATE

Locul propoziţiei subiective şi predicative

§ 452. În frază, ordinea propoziţiilor subiective şi predicative urmează în general topica subiectului şi a predicatului în propoziţie.

Propoziţia subiectivă precedă de obicei propoziţia căreia îi serveşte de subiect.

Dar ***cui i-e frică de război***
E liber de-a pleca-napoi.
Iar ***cine-i vînzător vîndut***
Să iasă dintre noi! COŞBUC, F. T. 119.
Ceea ce auzisem *nu putea să mă lase netulburat.* VLAHUŢĂ, N. 173.
Cine plăteşte bine *este bine păzit.* CARAGIALE, O. I 56.
Cine nu pierise de sabia slujitorilor domneşti *fugise în pribegie.* ODOBESCU, I 87.

***Cine poate** oase roade.* CREANGĂ, o. 112.

***Ce naște din pisică** șoareci mănîncă.* (Proverb)

***Cui i-e foame** codri visează.* (Proverb)

Cînd joacă rol de subiect al unei expresii impersonale sau al unui verb la forma impersonală, propoziția subiectivă se pune după propoziția regentă:

Ș-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău —
E rău destul ***că ne-am născut,***
Mai vrem și-al doilea rău? COȘBUC, F. T. 117.

E bine ***ca la drum lung să nu pleci cu pas pripit.***

Se știe ***că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui.***

Propoziția predicativă este așezată după verbul copulativ al cărui nume predicativ este.

Înălțimea ta ești
Oricît de slab poftești. ALEXANDRESCU, M. 329.

Vremurile sînt ***așa cum și le face omul.***

Această rochie este ***așa cum îmi place mie.***

Locul propoziției atributive

§ 453. Propoziția atributivă apare imediat după substantivul pe care îl determină.

Cuconu' Tudorache e un om ***care știe** să trăiască.* SADOVEANU, o. v 631.

Am pornit spre casa ***pe care n-o cunoșteam și care avea să mă adăpostească.*** SADOVEANU, o. v 61.

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă
Prin care trece albă regina nopții moartă. EMINESCU, o. I 69.

Între substantiv și propoziția atributivă pot apărea și alte determinări atributive.

Vedeam pe fereastră curtea l a r g ă ***în care se încrucișau servitorii, bărbați și femei.*** SADOVEANU, o. v 626.

Nu știu ce vei mai fi cugetînd de această manie a m e a, ***care se pare că nu mai are sfîrșit.*** SADOVEANU, o. v 609.

Ș-acel rege-al p o e z i e i, v e c i n i c t î n ă r ș i f e r i c e,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice. EMINESCU, o. I 32.

Uneori, între pronumele care introduce propoziția atributivă și restul propoziției se intercalează o întreagă propoziție:

N-aveam treabă multă cu fetița lor, o copilă slabă și neagră, pe care o pedepseam des, ***și care** t o t d e a u n a c î n d o p e d e p s e a m,* ***se uita urît, pe sub sprîncene, la mine și bolborosea vorbe neînțelese.*** SADOVEANU, o. v 612.

Foarte rar, în poezie, între substantiv și propoziția atributivă care îl determină apare intercalat predicatul regentei:

Nu voi părul să mi-l taie,
Ce-mi ajunge la călcîie. EMINESCU, o. I 65.

Locul propoziției completive directe

§ 454. Propoziția completivă directă apare de cele mai multe ori după verbul de care depinde:

Zece soli ai răzbunării cutezaseră ***să intre în țară și să înfrunte pe Petru-vodă, păpușa Stambulului, în însuși scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri.*** SADOVEANU, o. I 3.

Spuindu-i ***că doream să vorbesc cu stăpînul acelui cuprins****, ne-a introdus grațios într-o cameră din stînga tindei.* GHICA, s. 416.

Această ordine este respectată și atunci cînd între verb și propoziția completivă este intercalată altă parte de propoziție:

Domnul a dat poruncă buciumașilor ***să sune pe cei risipiți.*** SADOVEANU, o. I 5 [complement indirect].

Fostul vizir rugase pe Ahmed Weffyk, fostul comisar în Principate, la 1849 și 1850, ***ca împreună cu Alleon și cu mine să-i facem un bilanț de starea sa financiară.*** GHICA, s. 280.

Rareori apare propoziția completivă directă înaintea regentei:

Ce-un secol ne-o zice*, ceilalți o deszic.* EMINESCU, o. I 40.

Locul propoziției completive indirecte

§ 455. Propoziția completivă indirectă se poate găsi și înainte și după predicatul regentei:

a) ***De ce ți-e frică****, nu scapi.* (Proverb)

b) Ești designat ***să faci ziarului nostru un important serviciu.*** CARAGIALE, o. II 166.

Uneori, între predicatul regentei și propoziția completivă indirectă pot apărea și alte părți de propoziție, mai ales subiectul regentei.

Poate de la aceste vorbe ar fi luat aminte pîrcălabul Irimie, ***să se ajungă prin solii ascunse cu păgînii.*** SADOVEANU, N. P. 12.

M-au menit bătrînii mei ***să mă fac călugăr.*** SADOVEANU, A. U. 33.

Locul propozițiilor circumstanțiale

§ 456. Propozițiile circumstanțiale ocupă în frază, în ordine normală, același loc pe care îl ocupă complementele circumstanțiale în propoziție.

Locul propoziției circumstanțiale de loc

§ 457. În ordine normală, propoziția circumstanțială de loc se pune după regentă:

Fă-ne giurămînt că, ieșind noi de aici, vom avea voie a merge ***unde vom vroi*** *și că leșii vor lăsa cetatea întreagă.* ALECSANDRI, T. 1512.

Dintre toate tunurile care trăgeau, obuz după obuz, Filipoiu desluși unul cu un geamăt sec, ca o tuse, urmărindu-l ***oriîncotro fugea el.*** CAMILAR, N. I 297.

Ca și circumstanțialul de loc, în narațiuni și în descrieri propoziția circumstanțială de loc se pune înaintea regentei la începutul frazei:

Oriunde întîlnea oameni, *se oprea, cerca să fie vesel.* SADOVEANU, O. II 156.

Unde creșteam trei, *puteam crește și pe al patrulea.* STANCU, D. 28.

Deci ***unde au căzut săgeata vătavului de copii,*** *au făcut poarta, iară* ***unde au căzut săgeata unui copil din casă,*** *au făcut clopotnița.* NECULCE, CR. I 10.

Atunci cînd mai multe propoziții circumstanțiale depind de aceeași regentă, ele se așază după cum trebuie să se scoată în evidență una sau alta dintre propoziții.

Locul propoziției circumstanțiale de timp

§ 458. Ca și circumstanțialul de timp, în ordinea obișnuită, mai ales în descrieri și narațiuni, propoziția temporală e așezată înaintea regentei:

Cînd toamna se arată al iernii rece soare,

Copacii plini de jale pierd frunza, se usuc. ALEXANDRESCU, M. 151.

Cum a ajuns la scară, *a descălicat de pe scîndură și s-a suit în fugă pe scară.* GHICA, S. 407.

De cum se crăpa de ziuă *i se auzea gura pînă la capătul străzii.* COCEA, F. SL. 13.

Cum înșera, *înhăma căluțul la polobocul pe două roate și pornea încet către cișmea.* CAMILAR, N. I 26.

Propozițiile temporale introduse prin adverbul *cum* se pun întotdeauna înaintea regentei dacă aceasta începe cu corelativul *cum*:

Cum se făcea ziuă, *cum eram pe cal.* SADOVEANU, O. V 116.

Cum aduci ceva mii, *cum te urc la protent...* CAMILAR, N. II 129.

În aceste cazuri, schimbarea ordinii propozițiilor ar aduce schimbarea sensului lor: regenta ar deveni temporală și temporala regentă.

Locul propoziției cauzale

§ 459. În ordine normală, locul propoziției cauzale este după regenta ei:

D-l Tiberiu este tînăr, și este un secret public în tot orașul că acest tînăr adoră-n tăcere pe grațioasa Aglaia, care nu poate să sufere pe tînărul Tiberiu, ***fiindcă acesta se uită foarte cruciș.*** CARAGIALE, o. I 113.

Cauzala se poate pune înaintea regentei, cînd autorul vrea să insiste asupra ei:

De vreme ce d-ta ai bunătate *să ne despăgubești, ne facem blînzi....* ALECSANDRI, T. 1074-75.

Pentru că nici el nu făcuse cunoștință cu Iuga, *dădu indiferent din cap și se strecură după Rogojinaru.* REBREANU, R. I 15.

Fiindcă însă astfel îmi căzuseră sorții, *nu-mi mai rămînea acum decît să aflu despre ce e vorba.* CEZ. PETRESCU, S. R. 86.

Cauzala introdusă cu *cum* se pune numai înaintea regentei:

I-a scris un răvaș lung, în care-i spunea c-a descoperit un talent grozav într-un băiat de acolo din sat, și, ***cum băiatul e sărac și ar vrea să învețe*** *mai departe, ar fi bine să-i facă vrun chip, să-l ia pe lîngă dînsul.* VLAHUȚĂ, N. 6.

Cum eram un derbedeu fără pereche, *nu mai dădeam pe acasă în tîrg.* SADOVEANU, O. II 31.

Locul propoziției finale

§ 460. În ordine normală, propoziția finală se pune după regenta ei:

Înarmați-vă cu ce-ți găsi, și dați de moarte, ***ca să nu zică lifta c-o intrat în țara noastră ca-ntr-un sat fără cîni.*** ALECSANDRI, T. 1483.

Lucește c-un amor nespus
Durerea să-mi alunge,
Dar se înalță tot mai sus,
Ca să nu-l pot ajunge. EMINESCU, O. I 175.

Apoi, se zice că i-ar fi dat pe sama unuia dintre boieri, să li ție cuvînt, ***ca să-i facă a înțelege scopul chemărei lor la Iași.*** CREANGĂ, A. 161.

Pentru a se accentua ideea exprimată de ea, finala este așezată înaintea regentei:

Ca să vad-un chip, *se uită*
Cum aleargă apa-n cercuri... EMINESCU, O. I 72.
Mai e mult! ***Și ca să-i fie***
Scurtă vremea *pînă pleacă,*
El se uită pe cîmpie,
Fluieră și nu mai știe
Ce să facă. COȘBUC, F. T. 60.

Nu toate propozițiile finale însă pot apărea înaintea regentei. Propozițiile finale introduse cu conjuncțiile *să* sau *de* nu se pot pune înaintea regentei:

M-aduseră la spitalul din Craiova în casele lui Priscoveanu, ***de mi-a scos plumbul de sub coastă.*** GHICA, s. 46.

Zburător cu negre plete, vin la noapte ***de mă fură.*** EMINESCU, o. I 79.

O persoană de naltă influență, aflînd despre vrajba celor doi cumnați, a stăruit ***de i-a împăcat.*** CARAGIALE, o. I 83.

Locul propoziției circumstanțiale de mod

§ 461. În ordine obișnuită propozițiile circumstanțiale de mod se pun după regentă:

Acesta a tras cu coada ochiului și a luat aminte, ***fără să se tulbure.*** SADOVEANU, N. P. 142.

Ce delicat și fără de veste liniștea dimprejur mi se strecoară în creier, ***parc-ar fi un fum*** *care-mi înfașă ideile.* DELAVRANCEA, T. 140.

Întîmplările au și ele o orînduire cuminte, nu sînt oarbe, ***cum le socotesc bieții muritori.*** SADOVEANU, O. V 367.

Și *totdeauna vorbește drept și cumpănit* ***ca și cînd ar citi din carte.*** SLAVICI, O. I 5.

Spre a insista asupra ei, propoziția modală se pune înaintea regentei:

Și fără să mai aștepte *să-și recapete răsuflarea, se întoarse, apucă sacul de gură, îl săltă în sus și se strecură sub el.* DUMITRIU, B. F. 100.

După cît am înțeles *din ce mi-a mărturisit diacul, nu se putea face altfel.* SADOVEANU, N. P. 111.

În cazul cînd comparativa precedă regenta, ea are, în general, un corelativ:

Iar noi locului ne ținem,
Cum am fost *așa rămînem.* EMINESCU, O. I 124.
Cum poruncești măria ta, *așa vom face.* SADOVEANU, N. P. 157.
Ca și cum l-ar fi gonit din urmă, *așa fugea.*
Parcă e alt om, *atît e de schimbat.*

Propozițiile comparative introduse cu *de parcă* nu pot preceda regenta, din cauză că au o nuanță consecutivă.

Atît de tare s-a bucurat cînd m-a văzut, ***de parcă nu ne-am fi întîlnit de un an.***

Propoziția consecutivă se pune totdeauna după regentă. Niciodată ordinea propozițiilor consecutive nu se schimbă:

Ea se simțea așa de proastă în fața unui om atît de învățat, ***încît se temea*** *să-i vorbească; își închipuia că-l supără cu înfățișarea ei.* VLAHUȚĂ, N. 12.

De peste vîrfurile de brazi, venea un suflu rece ***că mă făcea*** *să-mi simt pielea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 222.

Locul propoziției concesive

§ 462. În mod obișnuit propoziția concesivă apare înaintea regentei:

Cei ce se luptă blestemînd,
De s-ar lupta și-n primul rînd,
Ei tot atît de buni ne par
Ca orișicare laș fugar. COȘBUC, F. T. 118.

Cînd vorbitorul vrea să scoată în evidență regenta, concesiva se pune după ea:

Se vede că balul s-o și început, ***deși n-o sosit încă nici un musafir.*** ALECSANDRI, T. 452.

Jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău că mi-i da ascultare și supunere întru toate, ***chiar și-n foc de ți-aș zice,*** *să te arunci.* CREANGĂ, P. 206.

Nu-și astîmpăra gura către mai marii săi, ***măcar să-l fi picat cu lumînarea.*** CREANGĂ, A. 134.

Era zdravăn Pîrvu, ***măcar că-l supsese boala.*** DUMITRIU, B. F. 100.

Propozițiile concesive introduse prin unele conjuncții păstrează întotdeauna aceeași poziție față de regentă

Astfel, concesivele introduse prin *că* sînt întotdeauna intercalate în regentă:

Cum naiba dor să nu-mi fie?
Cînd și muntele, ***că-i munte,***
Și-ncă are doruri multe. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

Concesivele juxtapuse și cele legate de regentă prin *și* stau întotdeauna înaintea regentei:

Îi vorbesc, *și nu-mi răspunde.* COȘBUC, B. I. 8.

Dacă le inversăm, trebuie să introducem concesiva printr-o conjuncție.

Nu-mi răspunde, deși îi vorbesc.

Locul propoziției condiționale

§ 463. Condiționala, în ordine normală, este așezată înaintea regentei:

De treci codri de aramă, *de departe vezi albind*
Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint. EMINESCU, O. I 85.
De-i vezi murind, *să-i lași să moară,*
Căci moartea e menirea lor. COȘBUC, F. T. 11.
Dacă aș fi pierit, *rămînea în veci neîmplinită diata fratelui nostru Ionvodă.* SADOVEANU, N. P. 125.

Rar, pentru a se accentua asupra regentei, condiționala urmează după regenta ei:

Om veni cu toții, ***de-om trăi.*** ALECSANDRI, T. 151.

O pace durabilă în lume nu poate fi concepută ***decît dacă toate forțele progresiste ale lumii vor continua*** *să lupte pentru asigurarea unei democrații reale și active.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8.

Condiționalele juxtapuse nu se pot pune în orice ordine. Întotdeauna condiționala precedă regenta:

Primești ordin, *te duci.* CAMILAR, N. I 12.

Dacă le inversăm, e nevoie să introducem condiționala printr-o conjuncție, altminteri prima e secundară.

Te duci, ***dacă*** *primești ordin.*

În legătură cu locul propozițiilor incidente, v. Cuvinte și construcții incidente, § 420.

ACCENTUL ŞI INTONAŢIA

Rolul sintactic şi stilistic al accentului

§ 464. După cum s-a văzut la fonetică, prin accent înţelegem în general scoaterea în evidenţă a unei silabe cu ajutorul pronunţării, faţă de silabele înconjurătoare care alcătuiesc un cuvînt. Rolul accentului nu se limitează însă numai la scoaterea în evidenţă a unei silabe. Pe lîngă rolul său fonetic, accentul are şi un rol sintactic şi stilistic, scoţînd în evidenţă şi cuvinte în cadrul unei propoziţii, şi propoziţii în cadrul unei fraze, şi anume cuvintele şi propoziţiile cărora vorbitorul vrea să le dea importanţă mai mare.

În propoziţia: *Aseară am primit cartea*, accentul poate sta pe *aseară* (a s e a r ă, nu în alt moment, am primit cartea), pe *am primit* (aseară am p r i m i t cartea, nu am dat-o, nici nu am citit-o etc.), sau pe *carte* (aseară am primit c a r t e a, nu alt obiect).

Chiar sensul unor fraze sau propoziţii se poate schimba numai prin aşezarea accentului pe un cuvînt sau pe altul. Astfel fraza: *Zburătoru-ţi este tată şi pe el Călin îl cheamă* (Eminescu, o. I 84) nu are acelaşi sens dacă accentul cade pe conjuncţia *şi* sau pe *Călin*. De aceea accentuarea corectă după sens a cuvintelor în cadrul unei propoziţii e absolut necesară pentru înţelegerea acesteia. O accentuare defectuoasă poate duce la confuzii. Astfel dacă în versurile:

Care cu poveri de muncă
Vin încet şi scîrţiind. Coşbuc, p. I 47,

nu se accentuează cuvîntul *care*, se poate înţelege că e vorba nu de o propoziţie principală, ci de o propoziţie atributivă, din cauza confuziei dintre pluralul substantivului *car* cu pronumele relativ *care*, ceea ce denaturează sensul.

Accentul în propoziţie

§ 465. De foarte multe ori, în cadrul propoziţiilor enunţiative, accentul cade pe adverbe.

A plecat chiar ***acum*** *de acasă.*

În propozițiile afirmative care urmează ca răspuns după o interogativă se accentuează adverbul întăritor:

Așa *este, Lixandre.* SADOVEANU, N. P. 111.

În propozițiile enunțiative negative se accentuează aproape întotdeauna cuvintele de negație.

Nu *vă grăbiți, prietine Agapie.* SADOVEANU, N. P. 157.

Dacă într-o propoziție negativă, în afară de *nu*, se găsește un cuvînt de negație, accentul cade pe acesta.

Edgar nu pricepe ***de loc***. CARAGIALE, O. I 211.

Acel căpitan buiac nu mai avea ***nici*** *o luare-aminte asupra lor.* SADOVEANU, N. P. 340.

La propozițiile disjunctive și deliberative se accentuează conjuncțiile *ori, sau* etc. mai ales cînd acestea se repetă în ambele propoziții.

Ori *n-avea nici el chef de joc în dimineața ceea,* ***ori*** *îl supărase prea tare semnul ei de dragoste.* CARAGIALE, O. I 37.

În general, în orice propoziție sau frază, cuvintele care se află în opoziție între ele se accentuează.

Bucurată a fost plecarea aceea pentru ***unii*** *și întristată pentru* ***alții***. SADOVEANU, N. P. 119.

Propoziția dubitativă introdusă cu conjuncția *dacă* poartă accentul totdeauna chiar pe conjuncție. În cazul acesta accentul contribuie la indicarea caracterului dubitativ al propoziției, deoarece, spre deosebire de *dacă* dubitativ, *dacă* condițional nu e accentuat.

Ce-i un pol de bani? ***Dacă*** *mi-oi cumpăra pe ei o mînă de cuie.* CAMILAR, N. I 168.

Într-o propoziție interogativă care conține un cuvînt de interogație ca: *cine, ce, cum, unde* etc., accentul cade pe acesta.

Cine *să fie?* ***Cum*** *îi cheamă?* SADOVEANU, N. P. 53.

De unde *să știu eu, căpitane?* SADOVEANU, N. P. 207.

Ce *s-a făcut praf?* CARAGIALE, O. I 85.

La propozițiile exclamative importanța accentului e mai mare; intensitatea lui e mai puternică după gradul de tărie al emoției exprimate de vorbitor.

Dacă o propoziție conține un cuvînt specific exclamativ ca *ce, cît* etc. sau interjecții ca *oh, ah*, imperative sau vocative, accentul cade de obicei pe acestea.

Ah*, ce bine-mi pare!*

Faptul că intensitatea exclamației cade pe cuvintele mai sus amintite se marchează uneori prin semnul exclamării, care urmează imediat după ele.

Ei! *doamna nu m-a văzut.* CARAGIALE, O. I 114.

Cuvîntul exclamativ e caracterizat uneori, pe lîngă creşterea considerabilă a intensităţii accentului, prin lungirea unei vocale sau geminarea unei consoane.

Viiino! Vorrba!

Mădă! să vii degrabă. CARAGIALE, o. I 133.

Accentul în frază

§ 466. După cum în propoziţie cuvîntul pe care vorbitorul vrea să-l scoată în relief e accentuat, tot aşa şi în frază una din propoziţii poartă accent mai puternic.

Accentul nu cade întotdeauna pe o propoziţie principală, sau pe cele regente, ci pe o secundară care exprimă o idee importantă pentru înţelegerea frazei. Astfel, în cazul propoziţiei atributive, explicativele care nu exprimă o idee absolut necesară pentru înţelegerea regentei nu sînt accentuate în frază.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă faţa mlaştinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului. CARAGIALE, o. I 57.

În schimb în fraza:

Iar Vicenty Hleba era un prietin cum nu se mai află. SADOVEANU, o. II 172, accentul îl poartă atributiva determinativă.

În cazul propoziţiilor completive, secundara constituie de obicei elementul care interesează, de aceea accentul cade pe ea.

Am auzit că hatmanul a trecut pe la Moghilău. SADOVEANU, N. P. 249.

De multe ori deosebirea de accent în frază corespunde unor deosebiri de sens. Una e ideea pe care o exprimăm cînd accentuăm: ***Vrei*** *să te duci?* (cu accentul pe regentă) şi alta cînd accentuăm: *Vrei să te* ***duci?*** (cu accentul pe subordonată). Sau: ***Să vii****, cînd te chem* şi *Să vii cînd te* ***chem****.*

Intonaţia

§ 467. În afară de accentul de intensitate, care joacă un rol preponderent în limba noastră, are o importanţă deosebită din punct de vedere sintactic şi stilistic accentul muzical sau tonul, realizat prin coborîrea şi mai ales ridicarea vocii. Tonul e unul din mijloacele cele mai importante de care se serveşte vorbitorul pentru a da un anumit sens spuselor sale şi mai ales pentru a exprima anumite stări afective.

Una şi aceeaşi interjecţie poate exprima cele mai variate sentimente numai după felul deosebit în care e intonată. *Vai!* în *vai! ce bine-mi pare*, care exprimă satisfacţia, se pronunţă pe un ton mai ridicat decît *vai!* în *vai! cît mă doare*, care exprimă durerea sau desperarea (v. vol. I Interjecţia, § 436).

Același cuvînt poate avea diverse înțelesuri, după tonul cu care e rostit. De exemplu verbul *mănîncă* la persoana a treia singular a indicativului prezent poate fi folosit cu diverse înțelesuri, după tonul diferit cu care e rostit. *Mănîncă* (constatare), *Mănîncă ?* (întrebare). *Mănîncă !* (mirare) etc.

O propoziție enunțiativă se distinge de alta interogativă sau exclamativă numai prin intonația deosebită cu care e rostită.

Mergi acasă. Mergi acasă ? Mergi acasă !

În general, propozițiile enunțiative la care participarea afectivă a vorbitorului este minimă, sînt rostite cu același ton, vocea coborînd doar la sfîrșitul propoziției înainte de punct. Totuși și o propoziție enunțiativă poate exprima diverse stări sufletești după felul în care sînt intonate cuvintele. Astfel, de exemplu, cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea cu mai multă intensitate, intonația este descendentă:

Cunoaștem ↘ *noi* ↘ *asemenea* ↘ *scuze*;

cînd exprimă o amenințare, intonația este ascendentă-descendentă:

Las' ↘ *că* ↗ *vine* ↘ *mania*;

cînd exprimă starea sufletească a celui care nu se mai sperie de nimic după ce a trecut prin încercări grele, intonația e ascendentă:

Am făcut eu → *altele* (mai grele și nu m-am descurajat).

La propozițiile enunțiative întrerupte, marcate în scris prin puncte de suspensie tonul nu coboară la ultimul cuvînt.

Un rol mai important joacă intonația în cadrul propozițiilor interogative, marcate, în general, prin faptul că tonul, în loc să coboare la sfîrșit, urcă:

Mîine se dă ↗ *examenul ?*

Intonația aceasta se menține chiar dacă ordinea cuvintelor se inversează:

Examenul se dă ↗ *mîine ?*

Tonul se ridică la sfîrşitul propoziţiei interogative chiar dacă accentul de intensitate cade pe cuvîntul de la începutul propoziţiei:

Aşa-i c-a ↗ *fost?*

SADOVEANU, O. VIII 232.

În cazul de faţă tonul se ridică atît la sfîrşitul propoziţiei pentru a indica că e vorba de o întrebare, cît şi la cuvîntul *aşa*, fiind atras de accentul de intensitate.

Atracţia exercitată de accentul de intensitate asupra accentului muzical e foarte frecventă. Astfel adverbele accentuate din propoziţiile enunţiative pozitive sau cuvintele de negaţie din enunţiativele negative nu sînt numai accentuate cu o intensitate mai mare, dar sînt rostite şi cu un ton mai ridicat.

Am plecat chiar ↗ *acum* ↘ *de* ↘ *acasă.*

Ai ↗ *aflat? Sigur* ↘ *c-am* ↘ *aflat.* SEBASTIAN, T. 59.

Nu ↘ *vă grăbiţi, prietine* ↘ *Agapie.* SADOVEANU, N. P. 157.

Atunci cînd propoziţia interogativă începe cu un pronume interogativ sau un adverb interogativ, tonul nu se mai ridică la sfîrşitul ei:

Cine ↘ *să fie?* şi *Cum* ↘ *îi cheamă?* SADOVEANU, N. P. 53.

Alteori dintre cele două accente iese învingător cel muzical. Astfel, dacă într-o propoziţie enunţiativă accentul de intensitate cade asupra ultimului cuvînt din propoziţie, acesta nu e rostit cu un ton mai ridicat, ci, dimpotrivă, tonul coboară ca la orice propoziţie enunţiativă.

Edgar nu pricepe ↘ *de loc.* CARAGIALE, O. I 211.

Marcarea grafică a intonației prin punctuație

§ 468. Pentru a înregistra în scris felul cum sînt intonate cuvintele în propoziție sau propozițiile în frază se face apel la punctuație. Aceasta izbutește într-o oarecare măsură să redea unele nuanțe afective mai obișnuite; nuanțele mai complexe nu pot fi redate, de aceea lectura e în astfel de cazuri mai dificilă (v. Punctuația).

PUNCTUAȚIA

§ 469. Punctuația este un auxiliar grafic al sintaxei. Ea separă fraze, propoziții sau părți de propoziție, marchează felul propozițiilor și atrage atenția asupra intonației corespunzătoare diverselor idei exprimate.

Semnele de punctuație sînt: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnele citării sau ghilimelele, linia de dialog și de despărțire, parantezele și punctele de suspensie.

Punctul

§ 470. Punctul (.) se pune:

1. la sfîrșitul unei propoziții enunțiative:

Era o zi de iunie, luminoasă și caldă. GALACTION, o. I 37.

2. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții enunțiative:

Cînd l-a lăsat meșterul, Cozmuță și-a așezat bine ciolanele pe patul virtos, a pus tîmpla pe pumnul drept și a adormit numaidecît. SADOVEANU, N. P. 184-185.

3. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție enunțiativă:

A glumit într-o zi cu tată-său: o tot întreba de ce stă vecinic închisă-n casă, și ea, ca să scape, i-a spus că scrie. VLAHUȚĂ, D. 199.

4. la sfîrșitul unei propoziții optative și la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție optativă:

M-aș duce unde zboară atîtea rîndunele,
Cînd viscolul începe, cînd vin vremile rele;
Pe pasurile verdeții ca ele m-aș ivi.
Din loc în loc aș trece în climele străine,
Unde sînt alte stele, și ceruri mai senine,
Dar iarăși m-aș întoarce cînd firea ar zîmbi. ALEXANDRESCU, M. 113.

Unii scriitori pun cîteodată punct:

a) la sfîrşitul unei propoziţii exclamative sau la sfîrşitul unei fraze alcătuite din propoziţii dependente de o exclamativă (v. Semnul exclamării, § 472):

E tragedie-nălţătoare
Cînd biruiţi oştenii mor,
Dar sînt eroi de epopee
Cînd braţul li-e biruitor. COŞBUC, F. T. 10.

b) la sfîrşitul unei propoziţii imperative care exprimă o recomandare, o invitaţie, un îndemn sau o rugăminte, făcută pe un ton liniştit:

Du-te şi înghite trei plăcinte de-a comisoaiei. SADOVEANU, F. J. I 99.

Octav!... testamentul acestui suflet mare nu-l trece cu vederea, nu-l ascunde prietenului tău. GALACTION, O. I 247.

c) între propoziţii coordonate, cînd autorul ţine să accentueze nuanţa de independenţă a acestora:

Hagiul se rostogoleşte în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. DELAVRANCEA, H. T. 25.

Observaţie. Punctul este în acelaşi timp şi un semn ortografic, întrebuinţat după cele mai multe abrevieri: *U.R.S.S.*, *P.M.R.*, *U.T.M.*, *tov.*, *etc.*, *ş.a.m.d.*, *de ex.*

Nu se pune punct după abrevieri ca: *d-ta*, *km*, *N* (nord).

Semnul întrebării

§ 471. Semnul întrebării (?) se pune:

1. *a)* la sfîrşitul unei propoziţii interogative:

— Cum te cheamă, măi copile? — Ca pe tată-meu, Călin. EMINESCU, O. I 84.

De ce-l necăjeau ca nişte fantasme lucruri aşa de vechi, dintr-un trecut plin de amărăciuni? SADOVEANU, O. III 587.

b) după cuvinte sau grupuri de cuvinte interogative, care sînt de fapt propoziţii eliptice:

— M-a omorît, domnule.
— De ce?
— Am fost şi eu...
— Unde?
— La revoluţie. CARAGIALE, O. I 238.

Adesea pe cîmpie
Auz o armonie,
Un ce melodios:
Un glas care se pare
Ascuns în depărtare,

Un imn misterios.
De unde oare vine?
Din sferele senine?
Din zefirii ce zbor?
Din iarba ce șoptește?
Din planta ce trăiește?
Din floare? din izvor? ALEXANDRESCU, M. 49.

2. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții interogative:

La ce să fii proastă și să-ți strici inima? VLAHUȚĂ, N. 35.

3. la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție interogativă:

Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar
Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar? EMINESCU, O. I 83.
Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii,
Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune
Și-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune? EMINESCU, O. I 140.

Care
Liman e prea departe cînd prin viață
Cu noi mergi tu, Speranță-nălțătoare? NECULUȚĂ, Ț. D. 120.

Cînd fraza este alcătuită din propoziții dependente de o propoziție interogativă, semnul întrebării se pune la sfîrșitul frazei. Totuși unii scriitori pun semnul întrebării atît după propoziția regentă cît și după subordonatele ei, marcîndu-se astfel pauza făcută de vorbitor între întrebare și propozițiile dependente de această întrebare:

Se întreabă trist izvorul:
Unde mi-i crăiasa oare?
Părul moale despletindu-și,
Fața-n apa mea privindu-și,
Să m-atingă visătoare
Cu piciorul? EMINESCU, O. I 122.

Semnul întrebării marchează sfîrșitul propozițiilor interogative cu sens dubitativ, exclamativ sau imperativ.

a) Dubitativă (deliberativă):

Însă cel mare se dă după ușă, și să tragă, să nu tragă? În sfîrșit trage zăvorul... cînd ia!... Ce să vadă? CREANGĂ, P. 23.

Ea văzîndu-se acum așa de nenorocită și horopsită, ce să facă și încotro s-apuce? Să se ducă la părinți? — se temea de aspr[illegible]ma tată-său și de șugubața defăimare a oamenilor; să rămîie pe loc? — nu avea cele trebuitoare și-i era lehamite de mustrările socrilor. CREANGĂ, P. 89.

b) Exclamativă:

Cît o să umblu după d-ta? CARAGIALE, o. I 202.

În cazul propoziţiilor interogative cu caracter exclamativ, pentru a arăta intensitatea sentimentului, unii scriitori adaugă semnului exclamării semnul întrebării:

Va s'zică te-ai întors!? DAVIDOGLU, M. 10.

Nu se pune semnul întrebării:

1. După propoziţia interogativă indirectă:

Ea a doua zi se miră cum de firele sînt rupte. EMINESCU, o. I 79.

Nu mai ţin minte care şcoli sau care şcoală filozofică din vechime se întreba şi discuta dacă femeia are sau nu un suflet. GALACTION, o. I 96.

2. După unele titluri ca: *Cine a inventat telescopul, Cum funcţionează inima,* considerate ca propoziţii interogative indirecte, dependente de o regentă neexprimată.

Semnul exclamării

§ 472. Semnul exclamării (!) se pune:

1. la sfîrşitul unei propoziţii sau al unei fraze exclamative:

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp! GHICA, S. 42.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! DELAVRANCEA, H. T. 123.

Ce comoară de frumuseţi doarme îngropată în poeziile poporului nostru, şi bieţii băieţi habar n-au cîte cunoştinţi ar putea ieşi de-acolo! VLAHUŢĂ, D. 48.

Fetelor — a zis ea — o să intraţi în gura satului. Mare ruşine! SADOVEANU, M. C. 76.

Viaţa asta-i bun pierdut
Cînd n-o trăieşti cum ai fi vrut! COŞBUC, F. T. 117.

2. la sfîrşitul unei propoziţii imperative sau al unei fraze cu propoziţii dependente de o imperativă:

Destul! strigă Lăpuşneanul, nu te mai boci ca o muiere! NEGRUZZI, I 155-156.

Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!
Atunci cînd după moarte răsplată nu v-aşteaptă,
Făceţi ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare şi să trăim ca fraţi! EMINESCU, o. I 60.

3. după interjecţii:

He!... cînd e să fie Radu, inima ei îl simte de dincolo de bătaia ochilor. VLAHUŢĂ, N. 10.

Ei! acuma, unde mergem? îl întreabă Costică. CARAGIALE, o. II 215.

Hura! strigară toți. NEGRUZZI, I 74.

Cînd o propoziție exclamativă începe cu o interjecție, se pune semnul exclamării atît după interjecție, cît și la sfîrșitul propoziției, atunci cînd scriitorul trebuie să sublinieze rolul independent, de propoziție, al interjecției:

Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună! EMINESCU, O. I 46.

Ei! ea n-avea o mamă ca Floarea! CARAGIALE, O. II 294.

Vai! de ce n-am înțeles că viața mi-i dată s-o trăiesc și tinerețea și frumusețea ca să mă bucur de ele! SADOVEANU, O. IV 110.

Unii scriitori nu pun semnul exclamării, ci virgulă, sau nici un semn, după interjecții. Punîndu-se semnul exclamării numai la sfîrșitul propoziției, se subliniază strînsa dependență a interjecției de restul propoziției, cu care alcătuiește o unitate:

O, dar e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi! VLAHUȚĂ, P. 45.

O ce foc! NEGRUZZI, I 164.

Cînd într-o propoziție exclamativă apare o interjecție repetată, semnul exclamării se pune după fiecare interjecție în parte, marcîndu-se astfel pauzele:

Of! Of! Of! Tare sînt nenorocită!

Cînd interjecțiile repetate apar ca o unitate, fără pauze, semnul exclamării se pune numai după cea din urmă, iar ele se despart prin virgulă, sau se pune la sfîrșitul propoziției:

Uf, uf, uf! rău mă frămîntă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare! HASDEU, Pagini alese 116.

Vai, vai! Omule! Vai, vai! Cu toți învoitorii se poartă boier Gogu așa? STANCU, DUL. 205.

Pentru a arăta intensitatea sentimentului, unii scriitori repetă semnul exclamării sau îi adaugă semnul întrebării (vezi și Semnul întrebării, § 471):

Tu!!... nu vezi... nu-ți aflu nume... Limba-n gură mi se leagă
Și nu pot să-ți spun o dată cît — ah! cît îmi ești de dragă! EMINESCU, O. I 82.

4. după cuvinte care, în realitate, sînt propoziții exclamative eliptice:

Mofturi! ia fii bună și te-astîmpără. CARAGIALE, O. II 118.

Nu! moartea cu viața a stins toată plăcerea —
Cel ce în astă lume a dus numai durerea
Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți. EMINESCU, O. I 59.

5. după cuvinte incidente exclamative, intercalate într-o propoziție enunțiativă:

Într-o seară boierul, zărind cîțiva inși care se pitulaseră lîngă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s-a zbîrlit de gelozie, și cînd a doua zi tînăra femeie s-a trezit, nenorocita!... a găsit clavirul spart în mii de bucăți. GHICA, S. 42.

6. după unele vocative:

a) cînd sînt, în realitate, propoziții exclamative:

Guraliuc! *mugi înăbuşit Florescu; eu îmi tot bat gura şi el doarme!* SADOVEANU, O. VI 149.

b) cînd sînt rostite mai intens, potrivit cu o anumită stare afectivă şi se izolează de restul frazei printr-o pauză:

Părinte! *şopti boierul cu mîhnire, toată noaptea m-am gîndit la o întîmplare din tinereţă.* SADOVEANU, O. I 344.

c) cînd sînt în fruntea unui discurs, a unui apel sau a unui manifest:

Muncitori, tehnicieni, ingineri, funcţionari! *Descoperiţi şi folosiţi din plin rezervele interne de producţie, pentru dezvoltarea economiei naţionale şi ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor de la oraşe şi sate!* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2763, 1.

În mod obişnuit vocativul se izolează de restul frazei prin virgulă (vezi Virgula, § 473).

Pentru a reda intensificarea progresivă a tonului în rostirea cuvintelor exclamative, unii scriitori recurg la alăturarea a două sau trei semne de exclamare:

Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, cînd sînt musafiri. CARAGIALE, O. I 274.

Virgula

§ 473. I. Virgula (,) se foloseşte la marcarea pauzelor dintre cuvinte şi dintre propoziţii.

1. În propoziţie, ea desparte:

a) părţile de acelaşi fel ale propoziţiei, care nu sînt legate prin *şi* ori *sau*:

Subiecte:

Dar atuncea ***greieri, şoareci,***
Cu uşor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers. EMINESCU, O. I 106.

Nume predicative:

Băiatul era ***frumos, vorbăreţ, purtat*** *prin lume.* SADOVEANU, O. VII 222.

Atribute:

De-aş fi şi eu o floare
Mîndră, dulce, răpitoare
Ca şi florile din mai. EMINESCU, O. I 2.

Complemente directe:

Deodat-aud ***foşnirea*** *unei rochii,*
Un *moale* ***pas*** *abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119.

Complemente indirecte:

Şi ***junimei*** *generoase,* ***domnişoarelor*** *ce scapăr*
Le arăt că lumea vis e. EMINESCU, O. I 48.

Complemente circumstanțiale:

de loc:

Și ***din neguri, dintre codri,*** *tremurînd s-arată luna.* EMINESCU, O. I 148.

de mod:

Pășea ***iute, mărunt, ușor,*** *ca un șoarece.* DELAVRANCEA, H. T. 99.

b) elemente ale propoziției desprinse de celelalte părți printr-o intonație deosebită:

Interjecțiile:

Ah, aș vrea să cadă o stîncă din peretele ăsta al defileului, să mă strivească, pentru că înțeleg că privirile erau mai mult de ironie... CAMIL PETRESCU, U. N. 239.

Particule de afirmație și de negație:

Mitrea dădu din cap mirat. Da, auzise. SADOVEANU, M. C. 60.

Vocativul:

La începutul propoziției:

Andrei, tată, sînt bătrîn ca tată-tău mare, de va mai fi trăind. GALACTION, O. II 252.

Intercalat:

— Fii cuminte, Cocor, și așteaptă: așa-ți poruncește Castaflora. SADOVEANU, M. C. 119.

La sfîrșitul propoziției:

Frumos meșteșug este meșteșugul dumitale, nene Floriene! CARAGIALE, O. II 137.

c) Părțile incidente ale propoziției:

Eu, zicea Radu, voi să arăt că acest tînăr, înzestrat de talent, își merită soarta. VLAHUȚĂ, N. 56.

d) Apoziția, fie că e formată dintr-un singur cuvînt sau din mai multe:

Somn, ***a gîndului odihnă,***

O, acoperă ființa-mi cu-a ta mută armonie. EMINESCU, O. I 49.

e) Se desparte prin virgulă, în cazul elipsei numelui predicativ sau a predicatului, subiectul de numele predicativ sau de complement:

Pe strada Polonă, nimeni. Pomi încărcați de zăpadă. În apropierea unor case mari, o țigăncușă ghemuită într-un palton, vechi, cu buzunarele scoase afară. DELAVRANCEA, H. T. 265.

În fața casei, o grădiniță de flori, îngrădită cu uluci subțiri. REBREANU, I. II 69.

f) Construcțiile de orice fel, echivalente cu o propoziție care se desparte prin virgule:

Pentru a fi mai ușor înțelese de ascultători, *conferințele au fost exemplificate prin schițe, grafice, planșe.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2002.

În frază se despart prin virgule:

1. Coordonatele juxtapuse:

Uite, mi-e rău de tot, o să mor. GHICA, S. 229.

2. Coordonatele de orice fel cînd nu sînt despărțite prin *și* ori *sau*:

Pot să-i dau și eu măriei-sale lămuririle pe care le dorești, ca să-și aducă aminte de domnia-ta, să dea din cap și să zîmbească. SADOVEANU, F. J. I 132.

a) Copulativele legate prin *iar*:

Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, iar subt streașina codrului căldura prindea a se potoli. SADOVEANU, N. P. 22.

b) Adversativele:

Să se știe că e mare viteaz, dar nu s-a urnit mai departe decît tîrgul Romanului. SADOVEANU, N. P. 10.

Adversativele se despart prin virgulă, chiar cînd sînt legate prin *și*:

Eu mi-am făcut un cîntec,
Și n-aș fi vrut să-l fac. COȘBUC, B. I. 24.

3. Propozițiile subordonate, în special cele care nu sînt în ordine normală:

a) Completiva directă, pusă înaintea regentei:

Ce ție nu-ți place, *altuia nu face.* (Proverb)

b) Completiva indirectă, dacă e înainte de regentă:

De ce ți-e frică, *nu scapi.* (Proverb)

c) Concesiva:

Deși mi-era foame, *nu puteam mînca.*

d) Finala:

Pentru ca iarăși să-i împace, *îi cioplea Antiței o păpușă și-i făcea lui Toderică o morișcă de vînt ori un arc lui Mărian.* SLAVICI, N. I 53.

Se duce drept la frate-său, **ca să-i ducă** *bucuria.* CREANGĂ, P. 44.

e) Consecutiva:

E atît de rea, **încît nimeni nu calcă pe moșia ei.** ISPIRESCU, L. 4.

f) Condiționala:

De eram acolo..., *așteptam austrul și ardeam toate corăbiile turcești.* GHICA, S. 224.

g) Cauzala:

Pentru că n-ai înțeles, *iacătă viu eu, duhovnicul, la tine și mă spovedesc ție.* CARAGIALE, O. I 49.

Au să ne ajungă iar, zise Nicoară, **pentru că noi trebuie să poposim o țîră.** SADOVEANU, O. I 151.

h) Temporala:

După ce am aflat de întîmplarea cu hoții, *m-am suit în polog cu făclioara de trestie.* SADOVEANU, O. A. I 246.

i) Modala:

Cum copacu-și uită foaia
Ce pe vînt mi-a fost trimisă,
Astfel ea uitat-au poate
Aste foi de dînsa scrise. EMINESCU, O. I 125.

Îmi apăs șapca pe ochi și mă razem cu ochii mijiți, ca și cum m-aș așeza pe somn. CARAGIALE, O. II 106.

j) Propozițiile atributive explicative:

Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur numa
Lungi perdele încrețite, ***care scînteie ca bruma.*** EMINESCU, O. I 152.

Un soare cald de primăvară, o lumină moale, aurie, ***în care parcă ți se topea sufletul.*** SADOVEANU, O. VI 261.

4. Propozițiile incidente de orice fel se pun între virgule:

În acel sobor, ***după cît înțelegea el,*** *se afla și jupînița Marusia.* SADOVEANU, F. J. II 235.

Mă ridic de pe banchetă și, ***fără să mă uit în partea opusă,*** *ies după cocoana în coridor.* CARAGIALE, O. II 109.

Din acea vreme povestea el multe, ***cînd avea chef,*** *despre drumuri lungi prin țări străine, despre bătălii sîngeroase... și despre petreceri mari.* SADOVEANU, O. V 51.

II. Nu se despart prin virgulă:

1. În propoziție:

a) Părțile de propoziție legate prin *și* ori *sau*:

Subiect:

Flăcăii și fetele *începeau a veni dinspre Broșteni, chiuind și țipînd prin umbra livezilor.* SADOVEANU, O. II 61.

Atribut:

Gîfîie, scoțînd pe gură și pe nas aburi ***albi și groși****, ce-i cărunțesc părul și genele.* DELAVRANCEA, S. 33.

Complement direct:

De ce dorești ***singurătate***
Și glasul *tainic de izvor?* EMINESCU, O. I 228.

Complement indirect:

Dar mai cu samă își aducea aminte de întîmplările din urmă, ***de rătăcirea*** *lui* ***și de popasul*** *de la stînă.* SADOVEANU, O. II 236.

Circumstanțial de loc:

Din izvoare și din gîrle
Apa sună somnoroasă. EMINESCU, O. I 121.

Circumstanțial de timp:

Viscolul se potoli a doua zi dimineață, dar ninsoarea mai ținu **o zi și o noapte.** SADOVEANU, O. II 553.

b) Subiectul de predicat, cînd nu se află intercalate părți de propoziție sau propoziții care trebuie despărțite prin virgulă:

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. CARAGIALE, o. I 247.

Trei făclii de ceară ardeau pe masa cu fața albă de in. SADOVEANU, N. P. 111.

Nici cînd ordinea subiectului și a predicatului nu este cea obișnuită, între ele nu intervin semne de punctuație:

Mi-au fost de mare folos cărțile pe care le-am citit.

c) Substantivul de atribut:

În clasele primare, odinioară, cunoșteam un băiat care avea o colecție de peste cinci mii de nasturi. CARAGIALE, o. II 186.

Fire lungi de aur se strecoară în umbră, — și pretutindeni stăpînește copleșitor mirosul proaspăt al bradului. SADOVEANU, o. VII 256.

d) Complementul direct și complementul indirect de verbul pe lîngă care stă:

El, cu ochii, caută ***vînatul.*** ODOBESCU, III 17.

Marin isprăvnicelul s-apropie încetișor ***de tata.*** GHICA, S. 236.

Nu se desparte de verb, prin virgulă, nici complementul indirect în acuzativ cu prepoziție:

Și tu citești scrisori din roase plicuri
Și într-un ceas gîndești ***la viața toată.*** EMINESCU, o. I 119.

e) Complementul direct de cel indirect puse pe lîngă același verb:

Polcovnicul Ioniță... le împărțea iarbă și alice..., desemnînd ***fiecăruia locul*** *unde să se ție.* GHICA, S. 239.

f) Complementele circumstanțiale de natură diferită:

N-a luat nimica ***în gură de dimineață.*** SADOVEANU, o. VII 460.

g) Atributul substantival de cel adjectival sau două atribute substantivale, unul genitival și unul prepozițional:

Ți-aduci aminte de un ***stejar stufos din grădină?*** GHICA, S. 236.

În frază:

a) Propozițiile subiective și predicative de regenta lor:

Cui nu-i place să nu se uite.

b) Coordonatele legate prin *și* ori *sau*:

Zburătoru-ți este tată ***și*** *pe el Călin îl cheamă.* EMINESCU, o. I 84.

În vaduri ape repezi curg
Și *vuiet dau în cale.* COȘBUC, F. T. 5.

c) Completivele directe cînd stau după propoziția regentă:

Familia Georgescu știa perfect ***ce are să facă pas cu pas și minută cu minută.*** CARAGIALE, o. II 3.

d) Completiva indirectă, cînd este așezată după regentă:

Cu durerea asta sînt incapabil ***să scriu un rînd măcar.*** CARAGIALE, o. II 181.

e) Finalele care încep cu *să*:

Se duce la pădure să-şi aducă un car de lemne. CREANGĂ, P. 143.

f) Propoziţiile atributive determinative:

Strînse mai bine chinga care-i ţinea braţul legat la chimir şi nu răspunse. SADOVEANU, O. VII 162.

Există şi excepţii la regulile amintite. Dacă scriitorul ţine să marcheze că subordonata este partea cea mai importantă din frază, n-o desparte de regenta ei:

Bate fierul pînă e cald. NEGRUZZI, I 247.

Cîteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva. CARAGIALE, O. II 20.

Se simţi cuprins dintr-o dată ca şi cum cineva ar fi vrut să-l sugrume. SADOVEANU, F. J. I 245.

Aceeaşi observaţie este valabilă şi pentru părţile de propoziţie:

A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate îngheţat. DELAVRANCEA, H. T. 36.

Din încreţirea lungii rochii

Răsai ca marmura în loc. EMINESCU, O. I 117.

Notă. Virgula poate fi pusă înainte de o enumerare, în loc de două puncte.

În scrisori se pune virgulă după numele sau titlul celui căruia i se adresează:

Dragă Ioane,

Îţi scriu din nou...

Tovarăşe director,

Vă rog să binevoiţi...

Punctul şi virgula

§ 474. 1. Punctul şi virgula (;) se folosesc în interiorul unei fraze pentru a despărţi propoziţii independente sau grupuri de propoziţii:

A fost o zarvă cum nu s-a mai pomenit la Costeşti de la vremea cînd au dat nohaii. Ca şi atuncea au ieşit femeile cu cociorvele aprinse; unele au apucat furcile; dulăii s-au înşurubat pe sub porţi; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui împungînd c-un corn în pămînt şi s-a luat după năvrapul cu straiu roş; oştenii domneşti şi cei împărăteşti nu s-au mai putut căţăra pe cai. SADOVEANU, N. P. 195.

Tată-său iar l-a luat, el iar a fugit; l-a închis în casă, el a sărit pe fereastră; l-a închis în pivniţă, el a spart uşa. GHICA, S. 242.

Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poţi pretinde că eşti om galant; insişti cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. CARAGIALE, O. I 208.

Cînd punea mîna pe plug, trosneau coarnele; cînd da cu sapa, intra cu muchie cu tot; coasa în mînile lui rădea ca briciul; fînul cădea pale-pale şi din fitece pală făceai un snop. DELAVRANCEA, S. 18.

2. Între propoziţii coordonate se pune punct şi virgulă atunci cînd autorul accentuează o idee:

a) Adversative:

Pentru atîta încredere, nu am cum să-ţi mulţumesc; dar, teamă mi-e că, acordîndu-mi mie o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule! ODOBESCU, III 9.[1]

De mult căpitanul negrean doarme în ţintirimul satului său; dar pomenirea încă nu i s-a şters, iar vînturile şi valurile îl mai aşteaptă, să-i cînte şi să-l oglindească. SADOVEANU, N. P. 178.

b) Conclusive:

Îi dăduse ş-un pitac; deci îl socotea prietin al său. SADOVEANU, N. P. 103.

c) Cauzale:

Spune babei ce te chinuieşte; că, de unde ştii, poate să-ţi ajute şi ea ceva. CREANGĂ, P. 189.

Două puncte

§ 475. Două puncte (:) se pun:

1. în urma verbului sau a propoziţiei care anunţă o vorbire directă:

Ziceau ei:

— Acolo se coace ăl mai bun grîu al ciocoiului. SADOVEANU, M. C. 5.

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decît: « Asta, zău, nu ştiu! » ODOBESCU, III 190.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă şi se sfătuieşte cu gîndul: să trec peste dînsele, am să omor o mulţime; să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca cu cal cu tot. CREANGĂ, P. 237.

2. cînd urmează o enumerare, o concluzie sau o explicaţie:

Iară copii n-avea dascălul Pintilie decît doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir. SLAVICI, N. I 5.

Ea l-a privit lung şi a zîmbit răutăcios: părea u-l înţelege. SADOVEANU, M. C. 10.

Îi plăcea băutura asta, o bea cu măsură: o litră în fitece dimineaţă. SADOVEANU, M. C. 11.

Şi n-am fost slab şi nici fricos:

Pe opt ţi-i dam grămadă jos. COŞBUC, F. T. 18.

În mod obişnuit se pun două puncte în urma unor cuvinte caracteristice enumerărilor sau explicaţiilor: *adică, anume, astfel, de pildă, de exemplu.*

3. în construcţii eliptice, marcîndu-se locul verbului copulativ absent între subiect şi numele predicativ sau locul predicatului absent între celelalte.

Sufletul vostru: un înger, inima voastră: o liră. EMINESCU, O. I 56.

Pentru nota « rău » nu dădeai nimic; pentru « binişor »: pîne, brînză, măsline. DELAVRANCEA, H. T. 101.

Semnele citării (ghilimelele)

§ 476. 1. Semnele citării sau ghilimelele (« » sau „ ") închid reproducerea unei vorbiri directe sau a unui text, a unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte.

Feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soții săi : « Măi frați! vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșuvă a Penteleului ; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate ție-se după mine! » ODOBESCU, III 178.

— Cum, toată viața ai să rămîi judecător de pace ?

Ce înțeles trist, sfîșietor, capătă unele vorbe cîteodată! „Toată viața?" În sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru și-l umplu de-o neînchipuită jale și disperare. VLAHUȚĂ, D. 294.

Auzii bine un „ah!" năbușit. DELAVRANCEA, T. 194.

Iată ce scrie Caragiale (O. III 78) *despre oamenii fără talent :*

« Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul cu care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda și cu stima nu vei ajunge să mulțumești pe un om lipsit de talent atît cît îl poți mîhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atîta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cît se va irita de critica sau indiferența unui singur amator ».

Elevii mai vechi decît mine, adică repetenții sau « babacii » cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematică a gimnaziului nostru, duce tratative de însurătoare cu o moștenitoare bogată, fată a unui negustor, « tot botoșenean și tot armean ». SADOVEANU, N. F. 136.

Vorba romînului : « Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește ». ODOBESCU, III 190.

2. Semnele citării exprimă cîteodată ironie față de cel care a folosit cuvîntul sau grupul de cuvinte citate :

Ca să faci parte din « societate », ți se cer mai multe condiții, între care două par a fi mai de căpetenie : întîi, să n-ai nevoie să muncești, ca să-ți cîștigi viața (munca e o înjosire), ș-al doilea, să cheltuiești mai mult decît ai. VLAHUȚĂ, D. 116.

Comandamentele oștilor germane se lăudau cu războaie « științific » pentru că puseră în slujba morții și a distrugerii toate născocirile științei. SADOVEANU, M. C. 73.

3. Se pun între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de știință, ale publicațiilor, ale unor instituții :

În « Marxismul și problemele lingvisticii », I. V. Stalin pune în lumină legile generale de dezvoltare a limbilor.

Biblioteci întregi s-au scris numai despre « Hamlet ». CARAGIALE, O. III 13.

Linia de dialog şi de despărţire

§ 477. *a)* Linia de dialog (—) marchează începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire:

Unul din bătrîni întrebă pe ctitor :

— Ce bani a lăsat?

— Un milion, răspunse ctitorul.

— Cît face un milion?

— Un milion? De zece ori cît o sută de mii.

— Dacă ar vedea el cum se cheltuieşte cu înmormîntarea lui...

— Ar muri! răspunse unul din bătrîni. DELAVRANCEA, H. T. 43.

Cînd se foloseşte linia de dialog, nu se mai pun semnele citării.

b) Linia de despărţire se foloseşte în interiorul propoziţiei sau al frazei, pentru a se scoate în evidenţă cuvintele şi construcţiile incidente. Uneori ea este însoţită de o virgulă:

Eram aţîţat şi,— spun drept,— îmi era frică să mă culc. SADOVEANU, O. I 363.

Mă apropiam repede de locul unde a fost odată şcoala, unde m-am jucat, unde domnul şi-a petrecut atîţia ani — treizeci — dăscălind şiruri după şiruri de copilandri cu ochii neliniştiţi. SADOVEANU, O. VII 322.

Ceasuri întregi am tras cu urechea la conversaţia lui cu ceilalţi călători şi, din cîte am putut înţelege, am rămas cu convingerea — care, mai tîrziu, trebuia să mi se confirme cu prisos — că mă aflu în faţa unui om extraordinar. CARAGIALE, O. II 205.

Le vedeam însă mereu înaintea ochilor şi le vedeam mai ales — cum le văd şi astăzi — primăvara, cînd înfloresc bujorii. GALACTION, O. I 331.

Statul nu plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă — uite ce prăpădit eşti! — în loc să vie la datorie... CARAGIALE, O. I 160.

Linia de despărţire se foloseşte şi în construcţii eliptice, marcîndu-se locul verbului copulativ absent între subiect şi numele predicativ sau locul predicatului absent între celelalte părţi de propoziţie:

Plîngeri... revoltă — de prisos. CARAGIALE, O. I 27.

Religia — o frază de dînşii inventată

Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug. EMINESCU, O. I 59.

Moara, — ca orice moară. GALACTION, O. I 47.

Cîteodată se foloseşte linia de despărţire între propoziţii adversative:

Ea îl chemă — el n-ascultă... Merse după el, el nu vru... Se răsti la el — Prian fugi. CARAGIALE, O. I 37.

Parantezele

§ 478. Parantezele ( ) se folosesc pentru a cuprinde o explicare sau un adaos accesoriu:

Cu cîteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea cherofilime (sărutare de mînă). GHICA, S. 33.

Limbile moarte și vii (haos de sunete noi pentru noțiunile vechi și indiferente). Aritmetica, Geometria și Algebra, cu socotelile lor reci, simbolice, micșorară focul sufletului meu, încet, încet, pe nesimțite. DELAVRANCEA, H. T. 174.

În piesele de teatru se dau în paranteze indicații privitoare la jocul actorilor:

Millo. — (în parte) *Nu cumva aș putea să-l angajez în trupa mea?...* (tare) *Domnule Serviescu, pre cît înțeleg, ai dori să mergi la București!* ALECSANDRI, T. II 865.

Punctele de suspensie

§ 479. Punctele de suspensie (...) se pun:

1. cînd se redă întreruperea pentru o clipă a șirului gîndirii:

— Domnule colonel, aduceți-vă aminte... cînd se ținea măcelarul după dumneavoastră... la grajd... de zicea că nu ne mai dă carne. BRĂESCU, V. A. 41.

Se află pe lume, prietene Mitreo, oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor și luminarea celor neștiutori... — a urmat fierarul cu glas moale de poveste. SADOVEANU, M. C. 60.

2. cînd vorbitorul nu vrea să-și exprime gîndirea întreagă, dar se subînțelege foarte bine despre ce-i vorba:

Dacă nu mă crezi, camarade... dacă nu mă crezi... CAMILAR, N. I 100.

Și-i arătă pumnul cu grenada : — Ascunde-te... că de nu... CAMILAR, N. I 58.

3. cînd se redă întreruperea numai pentru o clipă a vorbirii, cu scopul de a-l face atent pe ascultător asupra celor ce urmează, sau pentru a spune ceva la care ascultătorul nu se așteaptă:

De aceea, cum se vedea singur, își punea o carte deschisă la-ndemînă, se lungea în pat, închidea ochii și... cugeta. VLAHUȚĂ, N. 64.

Aș fi ajuns... ori poate aș fi rămas ca ei. SADOVEANU, M. C. 55.

4. în construcții eliptice, punctele de suspensie marcînd locul verbului copulativ absent, între subiect și numele predicativ, sau absența predicatului între subiect și complement (vezi Virgula, § 473 și Linia de despărțire, § 477):

Mamă nu, stafe... de nicăieri. VLAHUȚĂ, N. 138.

5. la sfîrșitul propozițiilor dubitative deliberative:

— Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă..., nu greșești să-i zici Lățilă..., nici atîta; să-i zici Lungilă..., asemenea; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap-Alb. CREANGĂ, P. 245.

6. Punctele de suspensie marchează și lipsa unor cuvinte sau pasaje întregi dintr-un text citat:

Eu dar, ce din cruda-mi vîrstă, de cînd ochii am deschis,
.....
Am iubit deopotrivă tot ce mi-a părut frumos,
Tot ce sufletul înalță și e minții de folos,
Poet cum poci a mă crede, cînd... ALEXANDRESCU, M. 248.

SEMNE ORTOGRAFICE

§ 480. Înrudite cu semnele de punctuație sînt semnele ortografice. Uneori chiar semnele de punctuație se folosesc ca semne ortografice, de exemplu punctul marchează de obicei abrevierile (vezi § 470). Semnele ortografice propriu-zise sînt apostroful și liniuța de unire.

Apostroful

§ 481. Apostroful (') marchează absența accidentală în rostire a unor sunete:
Mai e pîn'la ziuă? DELAVRANCEA, V. V. 115.
Las'că te-i tălmăci cu pitariu Enachi. ALECSANDRI, T. 1023.
Mam'mare, de ce nu mai vine? CARAGIALE, O. I 267.
Dom'Mitică?... nu-l cunoști pe dom'Mitică? CARAGIALE, O. I 86.
Bi'jar!... pă'ria lu'nea Iancu! CARAGIALE, O. II 214 (= Birjar!... pălăria lui nenea Iancu!).

Cînd cuvintele cărora le lipsesc sunete formează corp comun, prin contopirea a două vocale, cu un cuvînt vecin, fiind rostite împreună, în locul apostrofului se pune liniuța de unire (v. Liniuța de unire, § 482).

Liniuța de unire

§ 482. Liniuța de unire (-) se întrebuințează:
1. pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte, înlocuind apostroful din vechea ortografie atunci cînd lipsesc sunete:
Teme-te și dă-ne drumul. SADOVEANU, N. P. 195.
Venit-ați să tulburați lumea și să spărieți copiii. SADOVEANU, N. P. 195.
Ia spune-mi, rogu-te, cum te cheamă? GHICA, S. 168.
Parcă i-ar fi necaz că n-o vede. VLAHUȚĂ, D. 146.
Puțină vreme încă și glasu-mi se va stinge,
Și inima-mi d-a bate în pieptu-mi va-nceta!
Atunci fără-ndoială eu soarta voi învinge. ALEXANDRESCU, M. 103.
Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn și să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa; atunci și nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor. CREANGĂ, P. 227.

Duce-v-ați învîrtindu-vă, ca ciocîrlia. CREANGĂ, A. 115.

2. la scrierea unor cuvinte compuse:

Acolo se afla ostrovul de la Nada-Florilor. SADOVEANU, N. F. 143.

După prînz Zmeul duse pe Făt-frumos în cămara cu armele. ISPIRESCU, L. 21.

Pe urmă lasă bucatele la foc să fiarbă și se duce prin pădure să caute pe cumătrușău și să-l poftească la praznic. CREANGĂ, P. 30.

3. între numere, înlocuind prepoziția *pînă la*:

S-au adunat 20-30 de tovarăși.

4. ca liniuță de despărțire a silabelor:

a) pentru a se marca rostirea răspicată a cuvintelor, datorită voinței de a fi mai bine înțeles sau datorită unor stări afective:

Da bine, soro, am auzit, am a-u-zit; cum s-auz ce nu era? ce-am auzit dacă nu era nimica? CARAGIALE, O. VI 66.

Un profesor bătrîn și rău. Tace ca o momîie. Deschide gura parc-ar fi un mort care-și scuipă pămîntul din gură, și slomnește îndesat prin știrbiturile dinților: « afu-ri-situle! » DELAVRANCEA, H. T. 167.

Cuvintele inspectorului financiar produc asupra camarazilor o așa de puternică zguduitură, încît unul, fără să vrea și fără să știe pentru ce, zice : « An-ghe-la-che... » CARAGIALE, O. II 62.

b) la sfîrșit de rînd, cînd cuvîntul întreg nu mai are loc:

Agerimea negustorului pătrundea și mai adînc în acel suflet tulburat. Acest bărbat domnesc a lepădat de la sine bucuriile trecătoare și-n el stă mai presus de toate lumina cea fără de amurg a unei iubiri către cei pe care răposatul vodă Ion i-a numit « sarea pămîntului ». SADOVEANU, N. P. 204.

La despărțirea cuvintelor în silabe se ține seamă de următoarele norme:

a) dacă vocala e urmată de o singură consoană, aceasta trece la silaba următoare (cu excepția consoanelor finale): *le-ge, o-ră* (dar *de-get*);

b) dintre două vocale succesive care nu formează diftong, prima aparține silabei dinainte, a doua celei următoare: *ce-re-a-le, lu-a*; *i* și *u* semivocale, între două vocale, trec la silaba următoare: *ba-ia, no-uă*;

c) dacă vocala e urmată de două sau mai multe consoane, prima consoană trece la silaba dinainte, cealaltă sau celelalte la silaba următoare (cu excepțiile de mai jos): *ac-tiv, as-tăzi, mul-te, as-pru, con-tra, mon-stru*;

d) cînd prima consoană este *b, d, g, v, p, t, c* sau *f*, iar a doua este *l* sau *r*, amîndouă consoanele trec la silaba următoare: *a-flu, a-cru, ca-dru, li-tru, su-plu*;

e) grupurile *ct, cț, pt* precedate de consoane se despart: *onc-tu-os, punc-taj, func-ți-e, sanc-ți-u-ne, somp-tu-os*;

f) cuvîntul *jertfă* se desparte *jert-fă*;

g) la cuvintele compuse despărțirea în silabe se face ținîndu-se seama de părțile componente: *in-egal* (nu *i-negal*), *ne-stabil* (nu *nes-tabil*), *sub-linia* (nu *su-blinia*).

BIBLIOGRAFIE

ALECSANDRI, P. I-III — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Poezii. Vol. I. Doine şi lăcrimioare; vol. II. Mărgăritărele; vol. III. Pasteluri şi legende. Editura Librăriei Socec şi Comp. Bucureşti, 1875.

ALECSANDRI, P. P. — VASILE ALECSANDRI. Poezii populare ale romînilor, adunate şi întocmite de... Tipografia lucrătorilor asociaţi. Bucureşti, 1866.

ALECSANDRI, PR. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Proza. A doua ediţie populară. Minerva. Bucureşti, 1910.

ALECSANDRI, T. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Partea întîi. Teatru. Vol. I. Cantonete comice, scenete şi operete; vol. II. Vodeviluri; vol. III. Comedii. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1875.

ALEXANDRESCU, M. — GRIGORE MIHAIL ALEXANDRESCU. Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule. Tipografia Naţională a lui Ştefan Rassidescu. Bucureşti, 1863.

ANTIM — ANTIM IVIREANUL. Didahiile ţinute în Mitropolia din Bucureşti... 1709-1716. Publicate... şi corectate de Constantin Erbiceanu. Vol. I-II. Bucureşti, 1886-1889.

BACALBAŞA, M. T. — ANTON BACALBAŞA. Moş Teacă. Din cazarmă. Editura librăriei E. Graeve & Comp. Bucureşti, 1893.

BĂLCESCU, O. I-II — N. BĂLCESCU. Opere. Vol. I. Studii şi articole; vol. II. Istoria romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul. Editura Academiei Republicii Populare Romîne. Bucureşti, 1953.

BANUŞ, B. — MARIA BANUŞ. Bucurie. Poeme. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

BENIUC, S. — MIHAI BENIUC. Steaguri. Poeme. Editura pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1951.

BENIUC, V. — MIHAI BENIUC. Versuri alese. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1949.

BIBICESCU, P. P. — I. G. BIBICESCU. Poezii populare din Transilvania, culese şi adnotate de... Imprimeria Statului. Bucureşti, 1893.

BIBLIA 1688 — BIBLIA, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage. 1688.

BÎRLEA, C. P. — PR. I. BÎRLEA. Cîntece poporane din Maramureş, culese de... Vol. I. Balade, colinde şi bocete; Vol. II. Descîntece, vrăji, farmece şi desfaceri. Edirura Casei Şcoalelor. Bucureşti, 1924.

BOGZA, C. O. — GEO BOGZA. Cartea Oltului. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1945.

BOLINTINEANU, P. I-II — DIMITRIE BOLINTINEANU. Poezii, culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefaţă de G. Sion. Vol. I. Legende istorice, Florile Bosforului, Basme, Note; Vol. II. Macedonele, Reverii, Diverse. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1877.

BOTEZ, FL. P. — DEMOSTENE BOTEZ. Floarea pămîntului. Iaşi, 1920.

BRĂESCU, C. D. — GH. BRĂESCU. La clubul decavaţilor. Schiţe humoristice. Cartea Romînească, 1929.

BRĂESCU, C. S. — MAIOR BRĂESCU. Cum sînt ei. Schiţe umoristice. Alcalay & Calafeteanu. Colecţiunea « Ancora ». Brăila [f.a.].

BRĂESCU, D. V. — MAIOR GH. BRĂESCU. Doi vulpoi. Alcalay & Calafeteanu. Colecţiunea « Ancora ». Bucureşti [f.a.].

BRĂESCU, S. P. — G. BRĂESCU. Un scos din pepeni. Schiţe umoristice. Editura Ancora, S. Benvenisti & Co. [Bucureşti, f.a.].

BRĂESCU, S. V. — GHEORGHE BRĂESCU. Schiţe vesele. Cultura Naţională. Bucureşti, 1924.

BRĂESCU, V. A. — GH. BRĂESCU. Din vechea armată. Schiţe umoristice. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951.

BUDAI - DELEANU, Ţ. — I. BUDAI - DELEANU. Ţiganiada. Ediţie îngrijită de J. Byck. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti [1953].

CĂLINESCU, E. O. I-II — G. CĂLINESCU. Enigma Otiliei. [Ediţia a II-a] 2 vol. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1946.

CĂLINESCU, V. E. — G. CĂLINESCU. Viaţa lui Mihai Eminescu. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939.

CĂLUGĂRU, O. P. — ION CĂLUGĂRU. Oţel şi pîine. Roman. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951.

CAMILAR, N. I-II — EUSEBIU CAMILAR. Negura. Roman. Vol. I-II. Editura de Stat. Bucureşti, 1949-1950.

CAMILAR, T. — EUSEBIU CAMILAR. Turmele. Roman. Ediţia a II-a. Editura de stat. [Bucureşti] 1946.

CAMILAR, TEM. — EUSEBIU CAMILAR. Temelia. Roman. Bucureşti.

CANTEMIR, IST. IER. — PRINCIPELE DEMETRIU CANTEMIR. Operele... Tomul VI: Istoria ieroglifică. Publicată de Academia Romînă. Bucureşti, 1893.

CARAGIALE, O. I-VII — I. L. CARAGIALE. Opere. Vol. I. Nuvele şi schiţe. Ed. « Cultura Naţională ». Bucureşti, 1930; vol. II. Nuvele şi schiţe. Ed. « Cultura naţională ». Bucureşti, 1931; vol. III. Reminiscenţe şi notiţe critice. Ed. « Cultura Naţională ». Bucureşti, 1932; vol. IV. Notiţe critice, literatură şi versuri. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. V. Articole politice şi cronici dramatice. Bucureşti, 1938; vol. VI. Teatru. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. VII. Corespondenţă. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1942.

M. I. CARAGIALE, CR. — MATEI ION CARAGIALE. Craii de Curtea Veche. Roman. Editura Cartea Romînească. Bucureşti, [1929].

CARTOJAN, I.L.R.V. I — N. CARTOJAN. Istoria literaturii romîne vechi. Vol. I: De la origini pînă la epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1940.

CIPARIU, CREST. — TIMOTEI CIPARIU. Crestomatia seau Analecte literarie dein cărtile mai vechi si noue romanesci... Blaj, 1858.

COCEA, F. SL. — N. D. COCEA. Fecior de slugă. Roman. Bucureşti.

COD. VOR. — Codicele Voroneţean cu un vocabulariu şi studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbiera. Ediţiunea Academiei Romîne. Cernăuţi, 1885.

CONST. R.P.R. — Constituţia Republicii Populare Romîne. [Bucureşti] 1952.

CONTEMPORANUL — CONTEMPORANUL. Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a.

CONV. LIT. — CONVORBIRI LITERARE. Iaşi, 1867 ş.u.

CORESI, C. — DIACONUL CORESI. Carte cu învăţătură (1581). Comisia istorică a Romîniei. Atelierele grafice Socec & Co. [Bucureşti] 1914.

CORESI, T. — DIACONUL CORESI. Tetraevanghelul. Bucureşti, 1889.

COŞBUC, B. I. — GEORGE COŞBUC. Balade şi idile. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1893.

COŞBUC, F. T. — GEORGE COŞBUC. Fire de tort. Versuri. Ediţia a II-a. Editura Librăriei Casa Şcoalelor C. Sfetea. Bucureşti, 1898.

COŞBUC, P. — GEORGE COŞBUC. Poezii. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1952.

COŞBUC, Z. P. — GEORGE COŞBUC. Ziarul unui Pierde-Vară. Versuri. Socec. Bucureşti, 1902.

COSTIN, LET. — MIRON COSTIN. Letopiseţul ţării Moldovei de la Aron vodă încoace. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944.

CREANGĂ, A. — IOAN CREANGĂ. Scrierile lui... Vol. II. Diverse. Iaşi, 1892.

CREANGĂ, P. — IOAN CREANGĂ. Scrierile lui... Vol. I. Poveşti. Iaşi, 1890.

CURIER A. S. — CURIER DE AMBE SEXE. Ediţia a II-a. Periodul II, III, IV. Tipografia Heliade şi Asociaţi. Bucureşti, 1862.

DELAVRANCEA, H. T. — DELAVRANCEA. Hagi-Tudose. Tipuri şi moravuri. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DELAVRANCEA, P. — B. DELAVRANCEA. Paraziţii. Ed. Ig. Haimann. Bucureşti, 1893.

DELAVRANCEA, T. — B. DELAVRANCEA. Trubadurul. Ed. Ig. Haimann. Bucureşti, 1887.

DELAVRANCEA, S. — DELAVRANCEA. Sultănica. Bucureşti, 1885.

DELAVRANCEA, V. V. — DELAVRANCEA. Între vis şi viaţă. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DEŞLIU, M. M. — DAN DEŞLIU. Minerii din Maramureş. Poem. Editura de Stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1951.]

DOINE — 1000 doine, strigături şi chiuituri, culese de mai mulţi învăţători zeloşi. Ed. Ciurcu, Braşov, 1891.

DOSOFTEI, V. S. — DOSOFTEI. Viaţa şi petrecerea svinţilor. Iaşi, 1682.

DRAGOMIR, S. P. — MIHU DRAGOMIR. Stelele păcii. Versuri. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1952.

DUMITRIU, B. F. — PETRU DUMITRIU. Bijuterii de familie. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

DUMITRIU, N. I. — PETRU DUMITRIU. Nopţile din iunie. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1950.

DUMITRIU, V. L. — PETRU DUMITRIU. Vînătoare de lupi. Nuvele. Editura Tineretului. Bucureşti, 1949.

EMINESCU, L. P. — M. EMINESCU. Opere complete. I. Literatura populară. Scrieri inedite. Editura institutului de arte grafice Minerva. Bucureşti, 1902.

EMINESCU, N. — M. EMINESCU. Nuvele. Editura Librăriei Şcoalelor Fraţii Şaraga. Iaşi [f.a.].

EMINESCU, O. I-IV — M. EMINESCU. Opere. Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. Vol. I. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. II. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943; vol. III. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944; vol. IV. Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1952.

EMINESCU, S. P. — M. EMINESCU. Scrieri politice şi literare. Minerva. Bucureşti, 1905.

FILIMON, C. — NICOLAE PHILIMON. Ciocoii vechi şi noi. Bucureşti, 1863.

GALACTION, O. I — GALA GALACTION. Opere, Vol. I. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

GASTER, CR. — M. GASTER. Chrestomatie romînă. Vol. I şi II. Ed. F. A. Brockhaus Leipzig; Socec & Co. Bucureşti, 1891.

GASTER, L. P. — D. M. GASTER. Literatura populară romînă. Ed. I. G. Haimann, Bucureşti, 1883.

GEORGESCU-TISTU, B. — N. GEORGESCU-TISTU. Folklor din judeţul Buzău. Academia Romînă. Din viaţa poporului romîn XXXIV. Cultura Naţională. Bucureşti, 1928.

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. — GH. GHEORGHIU-DEJ. Articole şi cuvîntări. Ediţia a III-a. Editura pentru literatură politică. Bucureşti, 1952.

GHEREA, ST. CR. I-III — I. GHEREA (C. DOBROGEANU). Studii critice. Vol. I. Ediţiunea a III-a. Editura Librăriei « Universala » Alcalay & Comp. Bucureşti; vol. II. Ediţiunea a II-a. « Viaţa Romînească ». Bucureşti, 1923; vol. III. Ediţiunea a III-a. Ed. « Viaţa romînească ».

GHICA, C. E. — ION GHICA. Convorbiri economice. Ediţiunea a II-a. Bucureşti, 1863.

GHICA, S. — ION GHICA. Scrisori către V. Alecsandri. Bucureşti, 1940.

GÎRLEANU, D. — EM. GÎRLEANU. Cea dintîi durere. Nuvele şi schiţe. Ediţia a III-a. Editura Librăriei « Universala » Alcalay & Comp. Bucureşti, 1909.

GR. S. I-VII — GRAI ŞI SUFLET. Revista Institutului de filologie şi folklor. Publicată de Ovid Densusianu. Vol. I-VII. Bucureşti, 1923-1937.

GR. N. I-II — Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia. Vol. I-II. Socec. Bucureşti, 1906-1907.

HASDEU, CUV. — B. PETRICEICU HASDEU. Cuvinte din bătrîni. Limba romînă vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistic, cu observaţiuni filologice de Hugo Schuchardt. 4 vol. (tom. I, supl., II, III). Direcţiunea generală a Arhivelor Statului. Publicaţiuni istorico-filologice. Bucureşti, 1878-1881.

HASDEU, ET. M. — B. P. HASDEU. Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a romînilor. Tomul I-II. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucureşti, 1887; Tomul III. Stabilimentul grafic I. V. Socec. Bucureşti, 1893; tomul IV. Stabilimentul grafic I. V. Sococu. Bucureşti, 1898.

HOGAŞ, DR. — C. HOGAŞ. Pe drumuri de munte. Răzleţe şi diverse. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1947.

HOGAŞ, M. N. — CALISTRAT HOGAŞ. În Munţii Neamţului. Ediţia a III-a. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1937].

IBRĂILEANU, A. — G. IBRĂILEANU. Adela. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (Iulie-August 189...). Bucureşti.

IORGA, S. D. I Ş.U. — N. IORGA. Studii şi documente cu privire la istoria romînilor. Vol. I ş.u. Bucureşti, 1901 ş.u.

IOSIF, P. — ST. O. IOSIF. Poezii. 1901-1902. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1902.

IOSIF, PATR. — ST. O. IOSIF. Patriarhale. Poezii. Editura Librăriei Universala Alcalay & Co. Bucureşti [1901].

ISPIRESCU, L. — P. ISPIRESCU. Legende sau basmele romînilor. Adunate din gura poporului. Bucureşti, 1892.

ISPIRESCU, M. V. — P. ISPIRESCU. Isprăvile şi viaţa lui Michai-Viteazul. Ediţia a II-a. Tipografia Academiei Romîne (Laboratorii romîni). Bucureşti, 1885.

ISTRATI, GR. — ION ISTRATI. Grîu înfrăţit. Roman. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1950.

IST. R.P.R. — Istoria R.P.R. Manual pentru învăţămîntul mediu. Sub redacţia acad. Mihail Roller. Editura de stat didactică şi pedagogică. [Bucureşti] 1952.

JAR, S. J. — ALEXANDRU JAR. Sfîrşitul jalbelor. Roman. Ediţia a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1951.

JARNÍK-BÎRSEANU, D. — DR. IOAN URBAN JARNÍK şi ANDREI BÎRSEANU. Doine şi strigături din Ardeal. Ediţia Academiei Romîne. Bucureşti, 1885.

JEBELEANU, C. — EUGEN JEBELEANU. Ceea ce nu se uită. Bucureşti, 1945.

KOGĂLNICEANU, O. — M. KOGĂLNICEANU. Opere. Editura Scrisul romînesc. Craiova.

KONAKI, P. — LOGOFĂTUL COSTACHI KONAKI. Poezii. Alcătuiri şi tălmăciri. Partea I. Editura Fraţii Şaraga. Iaşi [1888].

LET. — Letopiseţele Ţării Moldovei publicate pentru întîiaşi dată de M. Kogălniceanu. Vol. I Iaşi, 1852. Vol. II Iaşi, 1843.

MAG. IST. I-V — Magazin istoric pentru Dacia sub redacţia lui A. Treb. Laurianu şi N. Bălcescu. Cu tiparul Colegiului Naţional. Bucureşti, 1845-1847.

MERA, L. B. — I. T. MERA. Din lumea basmelor. Ed. Minerva. Bucureşti, 1906.

NĂDEJDE, N. — SOFIA NĂDEJDE. Nuvele. Colecţia Şaraga. Iaşi.

NECULCE, CR. — IOAN NECULCE. Cronica Vol. I-II. Ed. Scrisul romînesc. Craiova, 1932.

NECULUȚĂ, Ț. D. — D. TH. NECULUȚĂ. Spre țărmul dreptății. Poezii. Cercul de editură socialistă. București, 1907.

NEGRUZZI, I-III — CONSTANTIN NEGRUZZI. Scrierile lui... Vol. I. Păcatele tinereților. Librăria Socec & Comp. București, 1872; vol. II. Poezii. Librăria Socec & Comp. București, 1872; vol. III. Teatru. Librăria Socec & Comp. București, 1873.

ODOBESCU, I-III — A. I. ODOBESCU. Scrieri literare și istorice. Vol. I-III. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1887.

ODOBESCU, IST. ARH. — A. I. ODOBESCU. Istoria archeologiei. Prelegeri ținute la Facultatea de litere din București. I. Anticitatea. Renașterea. Librăria Socec și C-nia. București, 1877.

PALIA (1582) — Palia d'Orăștie (1581-1582). I: Préface et livre de la Génèse, publiés... par Mario Roques. Champion, Paris, 1925.

PAMFILE, C. Ț. — TUDOR PAMFILE. Cîntece de țară, Academia Română. Din viața poporului romîn. Culegeri și studii XII. Librăriile Socecu & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională. București, 1913.

PAMFILE, J. III — TUDOR PAMFILE. Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). Analele Academiei Române. Tom. XXVIII. București, 1906.

PANN, CAL. — ANTON PANN. Calendarul lui Bonifatie Setosul publicat de... București, 1838.

PANN, N. — ANTON PANN. Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea. București, 1853.

PANN, P. V. — ANTON PANN. Culegere de proverburi sau Povestea vorbii. De prin lume adunate și iarăși la lume date. București, 1852.

PĂUN-PINCIO, P. — ION PĂUN-PINCIO. Poezii, proză, scrisori. Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [București] 1950.

CAMIL PETRESCU, B. — CAMIL PETRESCU. Bălcescu. 3 acte, 15 tablouri. [Ed. a II-a] Editura de Stat pentru literatură și artă. București, 1952.

CAMIL PETRESCU, T. II — CAMIL PETRESCU. Teatru. Editura pentru literatură și artă. [București] 1946.

CAMIL PETRESCU, N. — CAMIL PETRESCU. Nuvele. Editura de Stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1953.

CAMIL PETRESCU, U. N. — CAMIL PETRESCU. Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război. Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.

CEZ. PETRESCU, C. V. — CEZAR PETRESCU. Calea Victoriei. Roman. Editura Națională Ciornei. București [f.a.].

CEZ. PETRESCU, D. O. — CEZAR PETRESCU. Duminica orbului. Roman. Alcalay. București [f.a.].

CEZ. PETRESCU, Î. I-II — CEZAR PETRESCU. Întunecare. Roman. Partea I-II. Scrisul Romînesc. Craiova, 1928.

CEZ. PETRESCU, S. R. — CEZAR PETRESCU. Scrisorile unui răzeș. Cultura Națională. București, 1922.

CEZ. PETRESCU, 1907 I-III — CEZAR PETRESCU. 1907. Roman. Ediția a II-a. Vol. I-III [București, 1938].

N. D. POPESCU, B. I-IV	N. D. POPESCU. Carte de basme. Culegere de basme populare şi legende populare. Vol. I-IV. Ediţia a II-a şi a III-a. Bucureşti, 1892.
POPA, V.	VICTOR ION POPA. Velerim şi Veler Doamne. Roman. Ediţia a IV-a. Bucureşti [1942].
R. POPESCU, CR.	R. POPESCU. Cronica ţării romîneşti în: Magazin istoric pentru Dacia. Tomul IV. Bucureşti, 1847.
POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M.	ION POPOVICI-BĂNĂŢEANU. Din viaţa meseriaşilor. Nuvele. Ediţia a II-a. Edit. Librăriei Leon Alcalay. Bucureşti [f.a.].
PORUMBACU, A. A.	VERONICA PORUMBACU. Anii aceştia. Versuri. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1950.
PRAVILA	Carte romînească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe. Iaşi, 1646.
PSALT. HURM.	Psaltirea Hurmuzachi.
PSALT. SCH.	Psaltirea Scheiană (1482). Publicată de Prof. I. Bianu. Tomul I. Bucureşti, 1889.
RĂDULESCU-CODIN, L.	RĂDULESCU-CODIN. Legende, tradiţii şi amintiri istorice, adunate din Oltenia şi din Muscel. Academia Romînă. Din viaţa poporului romîn. Culegeri şi studii. X. Bucureşti [1910].
REBREANU, I. I-II	LIVIU REBREANU. Ion. Roman. Vol. I-II. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1939.
REBREANU, R. I-II	LIVIU REBREANU. Răscoala. Roman, Vol. I-II. Editura Adevărul. Bucureşti, [1932].
RETEGANUL, CH.	IOAN POPU-RETEGANUL. 125 chiuituri de cari strigă feciorii în joc. Adunate din popor de ... şi date poporului de A. Todoran [Gherla].
RETEGANUL, P. I-V	IOAN POPU-RETEGANUL. Poveşti ardeleneşti culese din gura poporului de... Partea I-V. Editura Librăriei Nicolae I. Ciurcu. Braşov, 1888.
RETEGANUL, P. V.	IOAN POPU-RETEGANUL. Povestiri din viaţa ţăranilor romîni. 2 vol. Sibiu 1900-1901.
RETEGANUL, ŢIG.	IOAN POPU-RETEGANUL. Ţiganii. Blaj, 1886.
REZ. HOT.	Rezoluţii şi hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn. 1948-1950. Vol. I. Editura pentru literatură politică. Bucureşti, 1952.
ROMÎNIA LIBERĂ	ROMÎNIA LIBERĂ. Organul Sfaturilor populare din Republica Populară Romînă.
ROSETTI, B.	A. ROSETTI. *Scrisori romîneşti din arhivele Bistriţei* (1592-1638). Ed. Casa Şcoalelor. Bucureşti, 1944.
SADOVEANU, A. U.	MIHAIL SADOVEANU. Anii de ucenicie. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti [1944].
SADOVEANU, B.	MIHAIL SADOVEANU. Baltagul. Roman. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1930.
SADOVEANU, D. P.	MIHAIL SADOVEANU. Divanul persian. Poveste orientală. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1943.
SADOVEANU, H. A.	MIHAIL SADOVEANU. Hanu-Ancuţei. Roman. Ediţia a V-a. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti [1947].

SADOVEANU, F. J. I-III	MIHAIL SADOVEANU, Fraţii Jderi. Roman istoric. Vol. I. Bucureşti [1943]; Vol. II. Bucureşti [1943]; Vol. III. Bucureşti [1942]. Edit. Cartea Romînească.
SADOVEANU, Î. A.	MIHAIL SADOVEANU. Împărăţia apelor. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti [1928].
SADOVEANU, L. N.	MIHAIL SADOVEANU. La noi în Viişoara. Scrisori către un prieten. Ediţia a III-a. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1921.
SADOVEANU, M. C.	MIHAIL SADOVEANU. Mitrea Cocor. Ediţia a II-a. Edit. pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti, 1950].
SADOVEANU, N. D.	MIHAIL SADOVEANU. Nunta Domniţei Ruxanda. Edit. Cartea Romînească.
SADOVEANU, N. F.	MIHAIL SADOVEANU. Nada Florilor. Edit. Tineretului. [Bucureşti, 1951].
SADOVEANU, N. P.	MIHAIL SADOVEANU. Nicoară Potcoavă. Povestire istorică. Edit. Tineretului. Bucureşti, 1952.
SADOVEANU, N. S.	MIHAIL SADOVEANU. Nopţile de Sînziene. Roman. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1934.
SADOVEANU, O. I-VIII	MIHAIL SADOVEANU. Opere. Vol. I-VIII. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1940 - 1954.
SADOVEANU, O. U.	MIHAIL SADOVEANU. Ochi de urs. Roman. Ediţia a III-a. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1944.
SADOVEANU, P.	MIHAIL SADOVEANU. Povestiri. Edit. Minerva. Bucureşti, 1904.
SADOVEANU, P. M.	MIHAIL SADOVEANU. Păuna-Mică. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1948.
SADOVEANU, P. S.	MIHAIL SADOVEANU. Povestiri de sară. Edit. Minerva. Bucureşti [1910].
SADOVEANU, V. F.	MIHAIL SADOVEANU. Valea Frumoasei. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1938.
SADOVEANU, Z. C.	MIHAIL SADOVEANU. Zodia Cancerului. Roman istoric. Edit. Cartea Romînească. Bucureşti, 1946.
SAHIA, N.	ALEXANDRU SAHIA. Nuvele. Editura de Stat [1948].
SANDU-ALDEA, D. P.	C. SANDU-ALDEA. Drum şi popas. Note de drum, schiţe. Ediţia a III-a. Bucureşti, 1928.
SBIERA, P.	ION AL LUI G. SBIERA. Poveşti poporale romîneşti. Din popor luate şi poporului date. Cernăuţi, 1886.
SCÎNTEIA	SCÎNTEIA. Organ al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.
S.C.L.	STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE. Editura Academiei R.P.R.
SEBASTIAN, T.	MIHAIL SEBASTIAN. Teatru. E.P.L.A. Bucureşti, 1946.
SEVASTOS, N.	ELENA D. O. SEVASTOS. Nunta la romîni. Studiu istorico-etnografic comparativ. Edit. Academiei Romîne. Bucureşti, 1889.
SEVASTOS, P.	ELENA D. O. SEVASTOS. Poveşti. Colecţiunea Şaraga. Iaşi [f.a.].
SLAVICI, N. I-II	IOAN SLAVICI. Novele. Vol. I-II. Edit. Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1892—1896.
SLAVICI, N. P.	I. SLAVICI. Novele din popor. Bucureşti, 1881.
SLAVICI, P.	I. SLAVICI. Poveşti. Bucureşti, 1943.
SLAVICI, PĂD.	IOAN SLAVICI. Pădureanca. Novele. Sibiu, 1884.

SLAVICI, V. P.	I. SLAVICI. Vatra părăsită. Novelă din popor. Edit. Minerva. Bucureşti, 1900.
STANCU, D.	ZAHARIA STANCU. Desculţ. Editura de Stat. Bucureşti, 1949.
STANCU, DUL.	ZAHARIA STANCU. Dulăii. E.S.P.L.A. 1952.
ŞEZ. I Ş.U.	ŞEZĂTOAREA, revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Vol. I ş. u. Fălticeni, 1892/3 ş.u.
TEODORESCU, P. P.	G. DEM. TEODORESCU. Poezii populare romîne. Culegere de... Bucureşti, 1885.
ŢICHINDEAL, F.	D. ŢICHINDEAL. Filozoficeşti şi politiceşti prin fabule moralice învăţături.
TOMA, C. V.	A. TOMA. Cîntul vieţii. Versuri alese. 1894-1949. Editura de Stat. [Bucureşti] 1952.
TOPÎRCEANU, B.	G. TOPÎRCEANU. Balade vesele şi triste. Ediţia a IV-a. Bucureşti, 1931.
TULBURE, H.	VICTOR TULBURE. Holde. Versuri. Bucureşti, 1949.
VARLAAM, CAZ.	VARLAAM (Mitropolitul Moldovei). Cazania. 1643. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943.
VASILIU, P.	ALEXANDRU VASILIU. Poveşti şi legende. Editura Academiei Romîne. Bucureşti, 1928.
VLAHUŢĂ, C. L.	A. VLAHUŢĂ. Clipe de linişte. Nuvele. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1899.
VLAHUŢĂ, D.	A. VLĂHUŢĂ. Dan. Editura Librăriei E. Graeve & Comp. Bucureşti, 1894.
VLAHUŢĂ, F. R.	A. VLĂHUŢĂ. File rupte. Edit. Socec. Bucureşti, 1909.
VLAHUŢĂ, G. S.	A. VLAHUŢĂ. La gura sobei. Editura Albert Baier. Bucureşti, 1912.
VLAHUŢĂ, G. V.	A. VLĂHUŢĂ. Din goana vieţii. Ediţia a II-a. Bucureşti, 1892.
VLAHUŢĂ, I. Ş.	AL. VLAHUŢĂ. Icoane şterse. Editura Librăriei Alcalay. Biblioteca pentru toţi. Bucureşti [f.a.].
VLAHUŢĂ, N.	A. VLĂHUŢĂ. Nuvele. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucureşti, 1886.
VLAHUŢĂ, O. A.	ALEXANDRU VLAHUŢĂ. Opere alese. Editura de Stat. Bucureşti, 1949.
VLAHUŢĂ, P.	A. VLAHUŢĂ. Poezii. 1880-1908. Edit. Minerva. Bucureşti.
V. ROM.	VIAŢA ROMÎNEASCĂ. Revistă lunară de literatură a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1952 ş.u.

LISTA ABREVIERILOR

adj.	= adjectiv	pl.	= plural
art.	= articol	prep.	= prepoziție
cf.	= confer (compară, vezi)	pron.	= pronume
f.	= feminin	refl.	= reflexiv
f. a.	= fără an	sing.	= singular
imper.	= imperativ	s. v.	= sub cuvîntul (în trimiterile la un dicționar)
interj.	= interjecție	v.	= vezi
pers.	= persoana	vol.	= volumul

INDICE DE MATERIE *)

ABLATIV, complement al comparativului (în latină) 18.

ACCENTUL definiţie 290, ~ muzical 292, ~ de intensitate 292-294, ~ în propoziţie 290-292, ~ în frază 292, rolul sintactic şi stilistic al ~ 290.

ACORD definiţie 62;
~ apoziţiei cu termenul determinat 93;
~ atributului cu substantivul determinat 7, 108-112, ~ adjectival 106-111, ~ adjectival în caz 108-110, în gen 110, în număr 111, ~ articolului posesiv 111-112;
~ predicatului cu subiectul 7, 55-81, ~ în persoană 76, în număr 76-77, în gen 77, ~ multiplu 76-77, predicatul e la pluralul politeţei 77, situaţii morfologice regionale 81, subiectul e la pluralul maiestăţii sau al modestiei 77, predicatul e un verb reflexiv pasiv 80-81, abateri 78, ~ după înţeles 78-80, ~ prin atracţie 80.

ACUZATIV cu infinitiv în latină 19-20; ~ complement direct 116-117, complement indirect 119-120; ~ în construcţii prepoziţionale echivalente cu dativul 119-120;

ADJECTIV negativ 56, ~ nehotărît introduce propoziţia completivă directă 186, în propoziţia completivă indirectă 190, în propoziţia concesivă 208, 211, ~ relativ-interogativ în propoziţia interogativă 35, exclamativă 44, subiectivă 174-175, completivă directă 186, indirectă 190, ~ şi repetiţia 249-251.

ADVERB, introduce propoziţia circumstanţială de mod 204, propoziţia comparativă 204, concesivă 208, 211, dubitativă 38, predicativă 180, ~ şi conjuncţiile corelative 153-154, ~ şi repetiţia 247-251, ~ accentuat în propoziţie 290-291, ~ afirmativ 47, ~ de apropiere şi depărtare în vorbirea indirectă 224;
~ de comparaţie în atributul pronominal prepoziţional 102, în atributul substantival 90-91, ~ compus, introduce propoziţia circumstanţială de loc 192-193, ~ explicativ în apoziţie 93, ~ interogativ, introduce propoziţia subiectivă 174-175, ~ de mod în propoziţia exclamativă 44, ~ negativ 55;
~ relativ, introduce propoziţia atributivă 181-184, circumstanţială de cauză 199-200, de loc 192-193, de timp 194, 195, 196, 197, propoziţia condiţională 214-215, propoziţii subordonate 173;
~ relativ-interogativ în propoziţii 6, ~ introduce propoziţia completivă directă 186-187, indirectă 191, propoziţia exclamativă 44, interogativă 35, v. LOCUŢIUNE ADVERBIALĂ.

ADVERSATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 157, procedee de construire 157-160, 162, juxtapunerea ~ 160, modurile folosite 162-163, ordinea ~ 280-281, ~ inversate devin propoziţii concesive 280-281, punctuaţia ~ 306-307.

AFECTIV, vorbirea ~ şi elipsa 243.

AFIRMATIV, aspectul ~ al propoziţiilor 28-29.

AFIRMAŢIA 46-50, adverbe de ~ 47, adverbe de negaţie în ~ 47, locuţiune adverbială cu sens afirmativ 47, ~ sigură, procedee de exprimare 47, ~ întărită, procedee de exprimare 49, ~ nesigură, procedee de exprimare 49, ~ făcută cu ezitare 50.

AGENT, complementul de ~ 17, 64, 121, definiţie 121, în latină 17-18, procedee de exprimare 121.

ANTERIORITATEA în corespondenţa timpurilor 228-229, faţă de prezent 228, 232, 235-236, faţă de trecut 228, 232, 235-236, faţă de viitor 232-233, 236;
~ în propoziţiile atributive 231-233, circumstanţiale de cauză faţă de prezent 237,

*) Indicele trimite la pagini. Tilda (~) ţine locul cuvîntului matcă la orice formă flexionară.

faţă de trecut 237, faţă de viitor 237, în propoziţiile circumstanţiale de timp 235-236.
APOSTROF 311.
APOZIŢIE 86, 93-98, definiţie 93, ~ în latină 15, ~ simplă 94, dezvoltată 94, 95, falsă ~ 98, ~ coordonate 94, juxtapuse 97, funcţiuni 95-97, construcţii apoziţionale imitate după limbi străine 97-98, ~ atribut pronominal 99, 103, ~ cuvînt sau construcţie incidentă 256-257, punctuaţia ~ 302.
ARTICOL adjectival în atributul adjectival 82, ~ enclitic în atributul adjectival 82, ~ posesiv şi acordul atributului substantival 111-112.
ATRIBUT, definiţie 81, elipsa ~ 242, expresii eliptice de ~ 244-246, punctuaţia ~ 301, 304-306;
~ adjectival 81-85, funcţiuni 84, locul ~ 265-269, procedee de exprimare 81-84, punctuaţia ~ 305;
~ adverbial 81, 105-106, procedee de exprimare 105-106;
~ pronominal 81, 98-105, felurile ~ 99, ~ şi atributul substantival 99, ~ în genitiv 99-100, ~ în dativ 99, 101-102, ~ prepoziţional 99, 102-103, ~ exprimat prin adjective de natură pronominală 103-105, locul ~ 274-275;
~ substantival 14-15, 81, 85-98, felurile ~ 85-86, ~ genitival 14, 85, 86-89, procedee de exprimare 86, ~ exprimat printr-un numeral 98, funcţiunile ~ 87-89, locul ~ 270-271; ~ în dativ 85, 89-90, ce determină ~ 89, funcţiunile ~ 89-90; ~ prepoziţional 86, 90-93, ~ exprimat printr-un numeral 98, procedee de exprimare 90-91, funcţiunile ~ 91-93, locul ~ 271-273, punctuaţia ~ 305;
~ verbal 81, 106-107, procedee de exprimare 106-107.
ATRIBUTIVĂ, propoziţia ~ 180-186, definiţie 180, ~ în latină 9-10, ~ explicativă şi determinativă 181, procedee de construire 181-184, modurile folosite 184-185, corespondenţa timpurilor în ~ 231-233, ~ cu nuanţe circumstanţiale 185, nuanţă cauzală 185, concesivă 213, condiţională 185, consecutivă 185, finală 185, construcţii echivalente cu ~ 185-186, ~ echivalentă cu propoziţia consecutivă 207, locul ~ 283-284, ~ incidentă 259, elipsa ~ în expresii 247, punctuaţia ~ 304, 306.

CAUZĂ, complement circumstanţial de ~, definiţie 130, procedee de exprimare 130-131, în construcţii eliptice 131;
propoziţia cauzală coordonată, definiţie 169, procedee de construire 169, 170, modurile folosite 170, ordinea ~ 281;
propoziţia cauzală subordonată, definiţie 198, procedee de construire 199-200, corelativele ~ 200, modurile folosite 200, ~ cu nuanţă condiţională 200, temporală 200, corespondenţa timpurilor în ~ 237-238, ordinea ~ 286, ~ incidentă 258, 259; punctuaţia ~ 303.
COMPARATIV, complementul ~ în latină 18;
propoziţia ~, definiţie 203, corelativele ~ 204, ~ devenite expresii eliptice 247;
propoziţia ~ condiţională, definiţie 203, procedee de construire 205.
COMPLEMENT, definiţie 112, ~ determinînd alt complement 112, felurile ~ 112, 113, procedee de exprimare 114.
COMPLEMENT DE AGENT, V. AGENT.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL, definiţie 133, ~ în latină 18, locul ~ 276-278, ~ şi propoziţia atributivă 185, expresii eliptice de ~ 244, punctuaţia ~ 302.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ, V. CAUZĂ.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL CONCESIV, V. CONCESIV.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL INSTRUMENTAL, V. INSTRUMENTAL.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC, V. LOC.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD, V. MOD.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE, V. RELAŢIE.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP, V. SCOP.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL SOCIATIV, V. SOCIATIV.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP, V. TIMP.
COMPLEMENT DIRECT 114-117, definiţie 114, ~ în latină 15-16, verbe cu două ~ 115-116, 118, ~ şi construcţiile pasive 115, procedee de exprimare 114-117, ~ şi atributul substantival 88, 92, ~ şi atributul pronominal 100, 103, ~ şi cel indirect 113-114, ~ şi propoziţia completivă directă 190, expresii eliptice de ~ 244, locul ~ 275, punctuaţia ~ 301-306;
propoziţie completivă directă, definiţie 186, procedee de construire 186-187, modurile folosite 188-189, corespondenţa timpurilor în ~ 226-231, ~ în construcţii eliptice 246, ordinea ~ 284, punctuaţia ~ 303, 305;
propoziţie interogativă indirectă 187, definiţie 36, 176, în latină 19-20, punctuaţia ~ 299.
COMPLEMENT INDIRECT, definiţie 117, ~ în latină 16-17, verbe determinate de ~ 118, procedee de exprimare 17, 118-119, ~ al adjectivului, procedee de exprimare 120, ~ şi atributul substantival 88, 92, ~ şi atributul pronominal 100, 102, 103, ~ şi complementul de agent 121, ~ şi cel direct 113-114, ~ şi propoziţia completivă indirectă 192, expresii eliptice de ~ 244, locul ~ 276, punctuaţia ~ 301-302, 304-306;

propoziţie completivă indirectă, definiţie 190, procedee de construire 190-191, modurile folosite 191-192, ordinea ~ 284, punctuaţia ~ 303, 304;
propoziţie interogativă indirectă 191.
CONCESIV, complementul circumstanţial ~, definiţie 145, procedee de exprimare 145-146;
propoziţie ~, definiţie 207, procedee de construire 207-209, corelativele ~ 209-210, juxtapunerea ~ 210, modurile folosite 210, valoarea modurilor în ~ 212, modul propoziţiei regente 213, ~ contrasă 145-146, ordinea ~ 288, ~ inversate devin propoziţii adversative 280-281, ~ incidente 258, 259, 260, punctuaţia ~ 301.
CONCLUSIVĂ, propoziţie ~, definiţie 166, procedee de construire 167-168, juxtapunerea ~ 168, ordinea 169, 281-282, punctuaţia ~ 306-307.
CONCORDANŢA TIMPURILOR în limba latină 8, 11, 12.
CONDIŢIONALĂ, propoziţie ~, definiţie 214, *propoziţia optativă regentă a* ~ 32, procedee de construire 204, 214-215, juxtapunerea ~ 215, modurile folosite 215-216, ~ cu nuanţă temporală 215, ~ cu nuanţă temporală şi cauzală 215, corespondenţa timpurilor în ~ 239, ordinea ~ 287-288, ~ incidentă 258, punctuaţia ~ 302.
CONDIŢIONAL-OPTATIV, modul ~, în propoziţia dubitativă 37, în propoziţiile adversative 162-163, cauzale coordonate 170, în propoziţia subiectivă 177-178, predicativă 180, atributivă 184-185, completivă directă 189, circumstanţială de loc 193, de timp 198, de cauză 200, comparativă 206, comparativă condiţională 206, consecutivă 206, concesivă 211, 212, condiţională 215, 216, ~ perfect, în propoziţia condiţională 216, 230-231, ~ şi corespondenţa timpurilor 239, ~ prezent şi corespondenţa timpurilor 230-231.
CONJUNCTIV, modul ~, în latină 8, în română 12, înlocuirea infinitivului prin ~ 12; ~ şi corespondenţa timpurilor 21, în propoziţia condiţională 239, ~ exprimă anterioritatea 230, posterioritatea 229-230;
în propoziţiile negative 13, adversative 162-163, copulative 156-157, dubitative 37, imperative 41-42, optative 31; ~ în propoziţia subiectivă 177-178, atributivă 184-185, circumstanţială de mod 206, de scop 202, de timp 198, completivă directă 19-20, 189, indirectă 191, 192, concesivă 210, 211-212, consecutivă 206, condiţională 215-216.
CONJUNCŢIE 150, 175-176, ~ în latină 20, repetiţia la distanţă 248-250;
~ coordonatoare 6, 154, 155, 156, adversativă 145, 158, 160, 161, 279-280, conclusivă 166-168, disjunctivă 163-164, 165.
~ subordonatoare 6, 173-174, 224, 233, subiectivă 174-175, 176-179, predicativă 179, 180, atributivă 181-184, completivă directă 186, 187-188, completivă indirectă 190, 191, cauzală 169-170, 199, concesivă 146, 207, 208-209, 211, 214, 287, condiţională 214, consecutivă 205-206, 207, finală 201, 202, 285-286, temporală 195, 196, 197.
CONSECUTIV, complementul circumstanţial de mod ~ 133, 137;
propoziţie circumstanţială de mod ~, definiţie 203, procedee de construire 205-206, corelativele ~ 205-206, modurile folosite 206, corespondenţa timpurilor în ~ 238, ~ devenite expresii eliptice 247, punctuaţia 302.
CONSTRUCŢIE infinitivală în propoziţia temporală 196; ~ participială în propoziţia cauzală 200; ~ partitivă 66; ~ prepoziţională la atributul substantival 14-15, la complementele circumstanţiale 18, echivalentă cu dativul 119-120.
COORDONARE 6, 152, definiţie 152, procedee de ~ 153, ~ în propoziţie 154, ~ şi subordonare 149-150, ~ propoziţiilor subordonate 149-151.
COORDONATE, propoziţii ~ 279, ~ adversative şi subordonata concesivă 160-161, ~ şi circumstanţialul de relaţie 145, separarea ~ prin subordonate 153, punctuaţia ~ 306-307, punctuaţia ~ juxtapuse 303.
COPULATIVE, propoziţii ~, definiţie 154, ~ pozitive 155, negative 155-156, procedee de construire 154-155, modurile folosite 156-157, ~ şi propoziţia finală 202, 203, raporturile între ~ 157, ordinea ~ 279-280, punctuaţia ~ 303.
CORELATIVUL conjuncţiei adversative 161-162, ~ complementului circumstanţial concesiv 145, ~ propoziţiei cauzale 200, comparative 204, concesive 209-210, consecutive 205-206, finale 201-202.
CORESPONDENŢA TIMPURILOR 12, 20-21, 226-240, definiţie 226, factorii de care depinde ~ 240, ~ la propoziţiile atributive 231-233, 233-237, circumstanţiale de cauză 237, de scop 238, de mod 238-239, ~ la propoziţiile condiţionale 239, ~ şi atracţia în frază 150-151.
CUVINTE COMPUSE, punctuaţia ~ 312.
CUVINTE INCIDENTE, v. INCIDENTE.
CUVINTE DE UMPLUTURĂ 260-262, definiţie 260, rolul ~ 261-262, cuvinte de adresare ca ~ 260-261.

DATIVUL, complement indirect în limba latină 16-17, ~ apartenenţei 102, dependenţei 89, final 90, obiectiv 90, 102, posesiv 102, subiectiv 102.
DETERMINANT, definiţie 62.
DETERMINAT, termen ~, definiţie 62.
DISJUNCTIVE, propoziţii ~ 163-166, definiţie 163, numărul lor 163, ~ coordonate şi subordonate 165, procedee de construire 163, modu-

rile folosite 166, ~ eliptice 164, aparente ~ 165-166, ordinea ~ 281, accentul ~ 291-292.
DOUĂ PUNCTE 307.
DUBITATIVĂ, propoziţie ~ 36, clasificare 36, modurile folosite 37, procedee de construire 38, accentul ~ 291-292;
propoziţie dubitativ-deliberativă, definiţie 37, punctuaţia ~ 310-311.
DURATIV, acţiune ~ în propoziţia circumstanţială de timp 194.

ELIPSA 241-247, definiţie 241, ~ elementelor exprimate într-o propoziţie anterioară 241, ~ elementelor care denumesc noţiuni generale 242-243, ~ în vorbirea afectivă 243.
ENUNŢIATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 28, ~ pozitivă şi negativă 28, ~ subordonată 29, modurile folosite 29, ~ cu aspect de propoziţie optativă 31, ~ independentă şi vorbirea indirectă 220, accentul în ~ 290-292, intonaţia ~ 292-295, punctuaţia ~ 296, 300.
EXCLAMATIVĂ, propoziţia ~ 43-46, definiţie 43, clasificare 43, jurăminte 43, imprecaţii 43, injurii 43, procedee de construire 44, 45, modurile folosite 45, ~ ca mijloc de scurtare a frazei 46, ~ şi vorbirea indirectă 220, punctuaţia 296-297, 299-301, ~ eliptică 299-301, accentul în ~ 292, intonaţia în ~ 46, 292, ordinea cuvintelor în ~ 45.
EXPRESIE, cu sens dubitativ 38; ~ cuvinte de umplutură 261; ~ eliptică 243-247, definiţie 243; ~ unipersonale 71, ~ şi propoziţia subiectivă 177-178.

FINALĂ, V. SCOP.
FRAZĂ, definiţie 5, 149, structura ~ în latină 10-11, ~ care conţine propoziţii adversative 162, disjunctive 164-165, subordonate 172, atributive determinative 181, atracţia propoziţiilor în ~ 150-151, ordinea propoziţiilor în ~ 151, 277-289, accentul în ~ 292, punctuaţia în ~ 296-297, 298-299.

GENITIV, atributul substantival în ~ 14-15, ~ aparţinenţei 87, 100, ~ autorului 87, 100, ~ denumirii 88, ~ explicativ 88, ~ dependenţei 87, 100, ~ materiei 88, ~ obiectiv 87-88, 100, ~ posesiv 87, 100, ~ subiectiv 87, 100, ~ substitut al superlativului 88, ~ calităţii 89, ~ conţinutului 88, ~ final 89, ~ local 88, ~ originii 88, ~ temporal 88, ~ termenului calificat 89, ~ termenului comparat 89, atributul pronominal în ~ 93-100, aparent ~ 117, ~ cu prepoziţii 119, ~ şi repetiţia imediată 249.
GERUNZIU cu valoare adjectivală 83-84, atributul verbal exprimat printr-un ~ 106-107, complementul direct exprimat printr-un ~ 114-115, complementul circumstanţial exprimat printr-un ~ 126-128, ~ echivalent cu o propoziţie atributivă 185-186, cu o temporală 198, cu o concesivă 214.
GRAMATICA, definiţie 5.

IMPERATIV, modul ~ în propoziţiile adversative 162-163, în propoziţia atributivă 184-185, cauzală coordonată 170, în propoziţiile disjunctive 166, în propoziţia finală 202, imperativă 41, 42, în propoziţiile negative 13;
propoziţie ~ 13, definiţie 39, procedee de construire 13, interjecţia cu valoare de ~ 40, modurile folosite 41-42, ~ şi vorbirea indirectă 221, ~ eliptică 40, intonaţia ~ 42, punctuaţia ~ 297, 299-301;
propoziţia ~ prohibitivă 40, în latină 13.
IMPERFECTUL în propoziţia condiţională 215-216, exprimă simultaneitatea în trecut 226-228, în propoziţiile temporale 233-235; exprimă anterioritatea 228, în propoziţiile atributive 232-233, temporale 235-236; exprimă posterioritatea în propoziţiile atributive 233, temporale 236.
INCIDENTE, cuvinte şi construcţii ~ 256-262, definiţie 256, ~ exclamative 300, punctuaţia ~ 309; propoziţie ~ 257-259, ~ ca propoziţie subiectivă 176, punctuaţia ~ 304.
INDICATIVUL în propoziţiile adversative, în propoziţia atributivă 184-185, circumstanţială de cauză 200, de loc 193, de mod 206, de timp 197, în propoziţia comparativă 206, comparativă condiţională 206, completivă directă 188, 189, indirectă 191, 192, în propoziţia concesivă 210, 213, condiţională 215, consecutivă 206, coordonată cauzală 170, în propoziţiile copulative 156-157, disjunctive 166, în propoziţia dubitativă 37, enunţiativă 29, imperativă 42, optativă 31, predicativă 180, subiectivă 177-178; ~ şi corespondenţa timpurilor în propoziţiile completive directe 226-231, circumstanţiale de scop 238, condiţionale 239.
INFINITIV, înlocuirea ~ prin conjunctiv 12, acuzativ cu ~ 19-20, ~ atribut verbal 106-107, complement circumstanţial de mod 136-137, de scop 132, de timp 126-128, complement direct 15-16, 114-115, complement indirect al adjectivului 120, în propoziţia subiectivă 178, completivă directă 190, indirectă 192, în propoziţia circumstanţială de scop 202-203, în propoziţia imperativă 42.
INSTRUMENTAL, complement circumstanţial ~, definiţie 137, aspectul negativ al ~ 139, procedee de exprimare 137-138, ~ în locuţiuni verbale şi adjectivale 138.
INTERCALATĂ, propoziţie ~, V. INCIDENTĂ.
INTERJECŢIE cu valoare de propoziţie imperativă 40, ~ în propoziţia exclamativă 44, ~ cuvînt de umplutură 260, ~ şi punctuaţia 299-301, 306.

INTEROGATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 32, procedee de construire 35, modurile folosite 35, ~ negativă 60, clasificare după conţinut 34, ~ cu sens dubitativ 298-299, imperativ 40, 298-299, ordinea cuvintelor în ~ 36, 265, obiectul întrebării în ~ 32, ~ şi vorbirea indirectă 221-222, elipsa ~ 242, accentul în ~ 291-292, intonaţia ~ 292-295, punctuaţia ~ 298-299;
propoziţie interogativă retorică 34, 60;
propoziţie interogativă indirectă, v. COMPLEMENT DIRECT ŞI INDIRECT.

INTONAŢIE 292-295, ~ în rostirea propoziţiilor 7, ~ şi accentul 292, ~ şi locul subiectului şi al predicatului 264, marcarea grafică a ~ prin punctuaţie 295, ~ în propoziţiile determinative şi explicative 181.

INTRANZITIV, verb ~ cu complement direct 115-116, ~ determinat de un complement indirect 118.

INVERSIUNEA formelor verbale în propoziţia optativă 30, interogativă 35.

JUXTAPUNERE 6, ~ propoziţiilor în frază 150, ~ propoziţiilor coordonate 153, adversative 160, conclusive 168, ~ propoziţiilor subordonate 172, cauzale 200, condiţionale 215.

LIMBAJUL AFECTIV 7-8, locul subiectului şi al predicatului în ~ 264.

LINIE DE DIALOG (de despărţire) 309.

LINIUŢA DE UNIRE 311-312.

LOC, complement circumstanţial de ~, definiţie 122, procedee de exprimare 122, 123-125, ~ şi cel de timp 125-129, punctuaţia 304;
propoziţia circumstanţială de ~, definiţie 192, procedee de construire 192-193, modurile folosite 193, ordinea 285, ~ incidentă 285.

LOCUŢIUNE ADVERBIALĂ 38, ~ afirmativă 47, negativă 55, ~ de timp 126-128, cu valoare afectivă 53, atributul exprimat prin ~ 106, ~ de loc 123, circumstanţialul de mod exprimat prin ~ 133, 134, circumstanţialul de mod consecutiv exprimat prin ~ 137, ~ interogativă introduce o propoziţie interogativă 35.

LOCUŢIUNE COMPARATIVĂ, introduce o propoziţie predicativă 179-180.

LOCUŢIUNE CONJUNCŢIONALĂ 173, ~ introduce propoziţia completivă directă 187, circumstanţială de timp 194, 195, 196, 197, de cauză 199, finală 201, modală 204, comparativă 204, comparativă condiţională 205, concesivă 208, 209, 211, 212, condiţională 214-215; propoziţiile conclusive 167-168, adversative, locul lor 157-160; ~ cauzală, la început de frază 169-170.

LOCUŢIUNE PREPOZIŢIONALĂ în atributul substantival 90-91, în atributul pronominal prepoziţional 102, în complementul circumstanţial 122-123, de loc 123-125, 132, de timp 126-129, de scop 132-133, de mod comparativ 136, instrumental 138, sociativ 139-141, de relaţie 142-145, de cauză 130-131, omisiunea ~ în circumstanţialul de cauză 131.

MAI MULT CA PERFECTUL, indică anterioritatea 228, anterioritatea la propoziţiile atributive 232-233, temporale 235-236, indică posterioritatea la propoziţiile atributive 233.

MOD, complementul circumstanţial de ~, definiţie 133, ce determină ~ 133, procedee de exprimare 134-137, ~ şi atributul adjectival 84, ~ şi complementul circumstanţial sociativ 141;
propoziţia circumstanţială de ~, definiţie 203, procedee de construire 204, corespondenţa timpurilor în ~ 238-239, ordinea 285, 287, ~ incidentă 259, punctuaţia ~ 303, 304.

MOD predicativ 70, 166, ~ în propoziţia adversativă 162-163, ~ în propoziţiile coordonate cauzale 170, ~ în propoziţia subiectivă 177-178, predicativă 180, atributivă 184-185.

MOMENTAN, acţiune ~ în propoziţia circumstanţială de timp 194-195.

MORFOLOGIE, definiţie 5, legătura dintre sintaxă şi ~ 6.

NEGAŢIE, definiţie 50, ~ părţilor de propoziţie 51, ~ dublă 56, ~ în subordonare 59, în coordonare 59, ~ în propoziţia interogativă 60, adverbe şi locuţiuni adverbiale de ~ 55, mijloace afective de exprimare a ~ 56.

NEGATIV, aspectul ~ al propoziţiilor 28, 29, al complementului circumstanţial instrumental 139, sociativ 141.

NEUTRU, întărirea ~ prin limba slavă 12.

NUMELE PREDICATIV şi propoziţia predicativă 178, locul ~ în propoziţie 264.

OPTATIV, v. CONDIŢIONAL-OPTATIV.

OPTATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 30, ~ pozitivă şi negativă 31, modurile folosite 31, repetarea verbului în ~ 30, ~ şi urările 32, ~ şi formulele de salut 32, ~ şi vorbirea indirectă 220-221, punctuaţia ~ 296-297.

OPTATIV-CONDIŢIONAL, v. CONDIŢIONAL-OPTATIV.

ORDINEA cuvintelor 12, ~ în latină 9-10, ~ în propoziţie 7, 12, 263-278, ~ în propoziţia interogativă 36;
~ propoziţiilor în frază 7, 279-289, ~ propoziţiilor coordonate adversative 279-280, disjunctive 281.

PARANTEZE 309-310.

PARTE DE PROPOZIŢIE, definiţie 61, corespondenţa dintre ~ şi părţile judecăţii 61, ~ determinate 6, ~ determinante 6, ~ principale 25, 63, ~ secundare 25, 63, ~ multiple 26, propoziţia cu o singură ~ principală 63, ~ ca

expresie eliptică 244-246, corespondenţa dintre ~ şi propoziţiile subordonate 172.

PARTICIPIU absolut echivalent cu o propoziţie circumstanţială 8-10, conjunct ~ echivalent cu o propoziţie atributivă 8, ~ atribut adjectival 83, ~ complement circumstanţial de mod comparativ 136-137, de timp 126-128, ~ în propoziţia atributivă 185-186, concesivă 214, temporală 198.

PARTICULĂ afirmativă 302, interogativă 35, negativă 302.

PERFECT exprimînd anterioritatea 228, în propoziţiile atributive 232-233, temporale 235-236; posterioritatea în propoziţiile temporale 236-237; simultaneitatea în propoziţiile temporale 234-235; atracţia exercitată de ~ în frază 150-151.

PERIOADĂ cu propoziţii disjunctive 164-165.

PERSOANA în vorbirea indirectă 224.

POSTERIORITATE 229-231, faţă de prezent 233, trecut 229, 233, viitor 229, 233, ~ în corespondenţa timpurilor la propoziţiile atributive 233, cauzale 237-238, temporale 236-237.

PREDICAT, definiţie 69, ~ în latină şi romînă 14, locul ~ în propoziţie 263-265; ~ verbal, procedee de exprimare 70-72; ~ nominal 70, structura ~ 72, numele predicativ 73-74, verbele copulative 72-73, locul în propoziţie 264-265; ~ în expresii eliptice 244-245;

propoziţie predicativă 178-180, definiţie 178, procedee de construire 179-180, ordinea ~ 282-283, punctuaţia ~ 305.

PREPOZIŢIE, construcţii cu ~ în latină 14, construcţii cu ~ echivalente cu dativul 119-120; ~ însoţind un subiect 66, un atribut substantival 86, 90-91, pronominal 102-103, adverbial 105-106, verbal 107; complemente construite cu sau fără ~; ~ ajută la construirea complementului de agent 17, 18, 121, a complementului direct 15-16, 117, indirect 119, a complementului circumstanţial de loc 122-123, de timp 126-128, 129, 130, de cauză 130-131, de scop 132-133, de relaţie 142-144, de mod 134-136, 137, instrumental 137-138, sociativ 139-141, omisiunea ~ în circumstanţialul de cauză 131; ~ în propoziţiile adversative 162, atributive 181-182, finale 202, ~ în repetiţie 249-251.

PREPOZIŢIONAL atributul substantival ~ 90-93, atributul pronominal ~ 102-103.

PREZENTUL şi corespondenţa timpurilor 226, ~ în propoziţia condiţională 215, ~ exprimînd anterioritatea în propoziţiile temporale 235-236, posterioritatea în propoziţiile atributive 233.

PREZUMTIVUL în propoziţia dubitativă 37, subiectivă 177-178, predicativă 180, atributivă 184-185, cauzală 200, completivă directă 189, indirectă 191, 192, concesivă 212.

PRONUME subiect, în latină 13-14, cu prepoziţie 122-123, ~ repetat la distanţă 249-251;

~ nehotărît în propoziţia completivă directă 186, indirectă 190, concesivă 208, 211;

~ personal feminin cu rol de neutru 7, neaccentuat 16, neaccentuat complement direct 16, indirect 16-17, reluarea subiectului prin ~ 67-68; ~ subiect 68;

~ relativ-interogativ complement indirect 16-17, introduce propoziţii subordonate 173, predicative 179-180, atributive 181-184, completive directe 186, indirecte 190, consecutive 207, exclamative 44, interogative 35, interogative indirecte 175.

PROPOZIŢIE, definiţie 5, 25, raporturile dintre ~ şi judecată 25, ~ infinitivală, în latină 8-12; ~ simplă 6, 25, 62, 63, dezvoltată 6, 25, 62, 63, părţile componente ale ~ 6, părţi principale care pot fi eliminate 244-246, ~ incompletă din punct de vedere formal 241, expresii eliptice rezultate din elipsa unor ~ 246-247; V. PARTE DE PROPOZIŢIE.

aspectul pozitiv şi negativ al ~ 27, ~ pozitivă 50, negativă 13, 10; felurile ~ 5, 6, întrepătrunderea categoriilor de ~ 28;

legătura ~ în frază 6, 150, ordinea ~ în frază 151, 279, coordonate şi subordonate 149-150, coordonate 152-153, subordonate 171;

accentul şi intonaţia ~ 290, rolul intonaţiei în ~ 28, accentul ~ în frază 292, punctuaţia ~ 286, 301, 309.

PROPOZIŢIE ADVERSATIVĂ, V. ADVERSATIVĂ.

PROPOZIŢIE ATRIBUTIVĂ, V. ATRIBUTIVĂ.

PROPOZIŢIE CAUZALĂ, V. CAUZALĂ.

PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE CAUZĂ, V. CAUZĂ.

PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC, V. LOC.

PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD, V. MOD.

PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP, V. SCOP.

PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP, V. TIMP.

PROPOZIŢIE COMPARATIVĂ, V. COMPARATIVĂ.

PROPOZIŢIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ, V. COMPLEMENT DIRECT.

PROPOZIŢIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ, V. COMPLEMENT INDIRECT.

PROPOZIŢIE CONCESIVĂ, V. CONCESIV.

PROPOZIŢIE CONCLUSIVĂ, V. CONCLUSIVĂ.

PROPOZIŢIE CONDIŢIONALĂ, V. CONDIŢIONALĂ.

PROPOZIŢIE CONSECUTIVĂ, V. CONSECUTIV.

PROPOZIŢIE COPULATIVĂ, V. COPULATIVĂ.

PROPOZIŢIE DISJUNCTIVĂ, V. DISJUNCTIVĂ.

PROPOZIŢIE DUBITATIVĂ, V. DUBITATIVĂ.

PROPOZIŢIE ENUNŢIATIVĂ, V. ENUNŢIATIVĂ.

PROPOZIŢIE EXCLAMATIVĂ, V. EXCLAMATIVĂ.

PROPOZIŢIE FINALĂ, V. SCOP.

PROPOZIŢIE IMPERATIVĂ, V. IMPERATIVĂ.

PROPOZIŢIE INTEROGATIVĂ, V. INTEROGATIVĂ.

PROPOZIŢIE MODALĂ, V. MOD.

PROPOZIŢIE OPTATIVĂ, V. OPTATIVĂ.

PROPOZIŢIE PREDICATIVĂ, v. PREDICAT.
PROPOZIŢIE RELATIVĂ, v. ATRIBUTIVĂ.
PROPOZIŢIE SUBIECTIVĂ, v. SUBIECTIVĂ.
PROPOZIŢIE TEMPORALĂ, v. TIMP.
PUNCT 296-297.
PUNCTE DE SUSPENSIE 310-311.
PUNCT ŞI VIRGULĂ 306-307.
PUNCTUAŢIA 8, 296-312, definiţie 296, ~ propoziţiilor în frază 151.

RAPORT temporal de anterioritate 193, 195-196 ~ de posterioritate 194, 196, de simultaneitate 193, 194-195, 226, de nesimultaneitate 226; ~ de determinare 62.
REFLEXIV, verb ~ determinat de complement indirect 118.
REGENTĂ, propoziţie ~ 6, legătura dintre ~ şi subordonată 171, ~ propoziţiei predicative 178, ~ şi corespondenţa timpurilor 226, ~ negativă şi corespondenţa timpurilor 230-231.
RELAŢIE, complement circumstanţial de ~, definiţie 141-142, ce determină ~ 142, procedee de exprimare 142-143, reluarea cuvîntului prin care se exprimă ~ 144-145.
REPETIŢIE 248-255, definiţie 248, ~ imediată 248-249, ~ la distanţă 248-251, ~ verbului în propoziţia optativă 30, ~ propoziţiei şi a frazei 251; ~ eliptică 251, funcţiunile ~ 251-254, valoarea afectivă a ~ 254-255, ~ lipsită de valoare sintactică 255.

SCOP, complement circumstanţial de ~, definiţie 132, procedee de exprimare 132-133;
propoziţie circumstanţială de ~ sau finală, definiţie 201, falsă ~ 203, procedee de construire 201, corelativele ~ 201-202, corespondenţa timpurilor în ~ 238, construcţii echivalente cu ~ 202-203, ordinea ~ 286-287, ~ incidentă 259, punctuaţia ~ 303.
SEMNELE CITĂRII 308.
SEMNE ORTOGRAFICE 311-312.
SEMNUL EXCLAMĂRII 299-301.
SEMNUL ÎNTREBĂRII 297-299.
SIMULTANEITATE, exprimă acţiuni permanente 226-228, ~ la corespondenţa timpurilor în propoziţiile completive directe 226-228, ~ în trecut 227, marcarea ~ cînd în regentă se găseşte prezentul 231, ~ la propoziţiile atributive 231-233, marcarea ~ cînd în regentă se găseşte viitorul 232, ~ la propoziţiile temporale 233-235, ~ faţă de un timp viitor 235, ~ la propoziţiile cauzale 237.
SINTAXĂ, definiţie 5, ~ limbajului afectiv 7, evoluţia ~ 13, ~ istorică 8, 13, legătura dintre ~ şi morfologie 6, legătura ~ cu vocabularul 7, ~ frazei 19, 149, ~ în latină 8-11, elemente nelatine în ~ limbii romîne 12, elementul slav în ~ limbii romîne 12, ~ limbii romîne în comparaţie cu ~ latină 12, ~ părţilor propoziţiei 61, punctuaţia ca auxiliar grafic al ~ 296.
SOCIATIV, complementul circumstanţial ~, definiţie 139, aspectul negativ al ~ 141, procedee de exprimare 139-141, ~ inclus în subiectul gramatical 141, ~ şi cel de mod 141, ~ şi cel de timp 130.
STIL INDIRECT în latină 9, 11, v. VORBIREA INDIRECTĂ.
SUBIECT definiţie 64, ~ în latină 13-14, procedee de exprimare 64-66, cazul ~ 66, ~ subînţeles 68, inclus 68, ~ nedeterminat 68-69; ~ gramatical, definiţie 67, ~ şi complementul direct în construcţiile pasive 115, ~ şi atracţia în frază; ~ logic, definiţie 67, ~ şi complementul de agent 121, ~ şi acordul predicatului 150-151; acordul predicatului cu ~ 7, 75-81, valoarea afectivă a reluării ~ 67, omiterea ~ 246, locul ~ în propoziţie 263-265, punctuaţia ~ 310-311.
SUBIECTIVĂ, propoziţie ~ 174-178, definiţie 174, procedee de construire 174-176, modurile folosite 177-178, propoziţia ~ echivalentă cu un subiect exprimat printr-un infinitiv 178, ~ interogativă indirectă 175, ordinea ~ şi predicative 282-283, punctuaţia ~ 305.
SUBORDONARE 8-10, raporturile de ~ 6, ~ în latina tîrzie 11-12, raport de coordonare şi de ~ 149-150.
SUBORDONATĂ, propoziţie ~, definiţie 171, ~ copulative 156, legătura dintre propoziţia regentă şi propoziţia ~ 171-172, corespondenţa dintre propoziţiile ~ şi părţile de propoziţie 172, ~ regente ale altor ~ 172, prin ce se leagă propoziţia ~ de regenta ei 173, ~ şi valoarea indirectă 222, propoziţia ~ la corespondenţa timpurilor 226, ordinea propoziţiilor ~ în frază 279, 282-283, punctuaţia ~ 303.
SUPIN, atribut verbal exprimat prin ~ 106-107, complement direct exprimat prin ~ 115, complement indirect exprimat prin ~ 120, circumstanţial de mod consecutiv exprimat prin ~ 137.
SUSPENSIE, definiţie 243, ~ în limbajul afectiv 7-8.

TIMP, complement circumstanţial de ~, definiţie 125, procedee de exprimare 126-129, ~ şi cel de loc 125-129, ~ şi cel sociativ 130, 140, ~ şi propoziţia temporală 198, punctuaţia ~ 304;
propoziţia circumstanţială de ~, definiţie 193, modurile folosite 197-198, corespondenţa timpurilor în 233-237, ~ iterativă 197, ~ cu nuanţă cauzală 198, ~ cu nuanţă concesivă 198, 213, ordinea ~ 285, ~ incidentă 258, 259, punctuaţia ~ 303.
TON 292.
TRANZITIV, verb ~ determinat de complement indirect 118.

UNIPERSONAL, verb ~, în construirea propoziţiilor subiective 176.

VERB DE DECLARAŢIE 217-219, determinarea ~ prin adverbe sau alte construcţii 218, locuţiuni echivalente cu ~ 218, absenţa ~ 219, locul ~ 217-218.

VIITOR în propoziţia condiţională 215; ~ indică posterioritatea în propoziţiile atributive 233.

VIRGULA 301-306.

VOCABULAR, definiţie 7, legătura dintre ~ şi sintaxă 7.

VOCATIV 7, 256, 260, ~ în repetiţie 254, punctuaţia ~ 300-301, 302.

VORBIREA DIRECTĂ 217-219, locul subiectului şi al predicatului în ~ 264, punctuaţia ~ 307, 308; ~ legată 224-225, definiţie 224.

VORBIREA INDIRECTĂ 219-224; ~ liberă 225-226.

INDICE DE CUVINTE

A

-a (art. posesiv) 111, 182
a (prep.) 14, 16, 17, 86, 136
aceasta 132
aceea 132
aci ... aci 156
acolo 193
acum ... acum 156
adecăte 93
adevărat (adj.) 161
adevărat (adverb) 47
adică 93, 306
afară din 123
ah (interj.) 290
-ai (art. posesiv) 111, 182
-al (art. posesiv) 111, 182
alături cu 124, 140
alături de 124
-ale (art. posesiv) 111, 182
alege (*a se ~*) 178
aminti (*a-şi ~*) 230
anume 93, 201, 307
aproape de 124
asemenea 136
astfel 204, 205, 218, 307
asupra (prep.) 119, 123, 144
aşa 44, 47, 168, 204, 205, 218
aşa ca să 205
aşa că 167
aşa cum 204
aşadar 167, 168
aşa fiind 167
aşa şi-aşa 254
atît 44, 195, 205
atîta 195
atîta pagubă 245
atîta rău 245
atunci cînd 194
au (particulă interogativă) 35
avea (*a ~*) 242
avea de unde (*a ~*) 245
avea încotro (*a nu ~*) 246

B

ba 47, 52, 54, 55
ba (că) ... ba (că) 156
ba da 47
ba nici 155
basam că 38
biet 268
bine 47
bună ziua 32

C

ca 18, 90, 136, 137
ca aceea 248
ca cînd 205
ca cum 205
ca în fel cum 205
calitate 244
cam 49, 50
ca mai ba 55
cam aşa 50
ca nu care cumva să 201
ca nu cumva să 190, 201
care 181, 182, 183, 184, 193
care cumva 201
care de unde 192, 193
care dincotro 192
care încotro 192
care pe unde 192
care unde 192, 193
care va să zică 167
ca (...) să 20, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 186, 188, 189, 190, 192, 201, 258
ca (...) să nu 190, 201
ca şi 136
ca şi cînd 205
ca şi cum 205
că 19, 44, 169, 170, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 199, 205, 207, 210, 220, 224, 258, 260, 282, 288
căci 169, 170, 199
călca-te-ar 246
că nu 190
că să 188
către 90, 120, 123
către ce 192
către cine 192
ce 44, 116, 183, 184, 192, 291
ce de 67
ceea ce 181
ce... mai 221
chema (*a se ~*) 72
chiar 145, 214
chiar dacă 207, 210
chiar de 207, 210
chipurile 223
ci 59, 157, 158, 159, 161, 281
cică 223, 257
cine 192, 291
cine ştie 38
cineva 79
cîine-cîineşte 254
cînd 44, 184, 194, 195, 196, 197, 199, 214, 215, 234, 236
cînd cu 141
cînd şi cînd 254
cît (adverb) 44, 90, 184, 195, 196, 204, 205, 220, 234, 291
cîtă vreme 195, 234
cît ce 195, 196
cît (de) 208, 211
cît despre 144, 145
cît pentru 144, 145

cît timp 195, 234
cîtuşi de puţin 55
contra 119
cot la cot cu 141
crede (*a* ~) 230
cu 76, 90, 95, 128, 130, 136, 138, 140, 141, 144
cu ajutorul 138
cu cît ... cu atît 155
cu condiţia să 214
cu ... cu tot 140
cum (conjuncţie) 19, 44, 177, 184, 187, 188, 189, 194, 195, 197, 199, 200, 204, 221, 227, 285, 286, 291
cum (adverb interogativ) 176
cum că 174, 175, 176, 187, 188, 190, 220
(pre)cum că 186
cum nu 244
cum să 187, 189
cum să nu 244
cumva 201
cu noaptea-n cap 141
cu părere de rău 257
cu soare 141
cu toată 145
cu toate 145
cu toate acestea 209
cu toate astea 209
cu toate că 207, 210
cu tot 145
cu tot cu 140
cu toţi 145
(de) cu ziuă 141

D

da 33, 47, 53, 242
dacă 20, 175, 177, 187, 189, 191, 195, 196, 207, 210, 214, 215, 222, 291
dar 59, 153, 157, 159, 167, 168, 209, 210
dară 168
dar însă 158
dar în schimb 158
dar totuşi 158
datorită 138
de (conjuncţie) 19, 156, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 199, 201, 202, 205, 207, 208, 210, 214, 238, 286
de (prep.) 17, 18, 66, 84, 90, 105, 106, 107, 117, 121, 128, 131, 137, 143, 162, 184, 192
de (pron. relativ) 184
de aceea 167, 200
de acolo 193
de-a curmezişul 124
de-a dreapta 124
de-a lungul 124
de asta 201
de-a stînga 124
deasupra 124
de bună seamă 47
deca (conjuncţie) 20
de către 18, 121
dece (conjuncţie) 20
deci 167
deci dară 168
de cînd 195
decît 18, 136, 137
de cît (conjuncţie) 205
de cîte ori 234
de cu 128
de cum 195
dedesubtul 124
de din vale de 124
de exemplu 307
de fel 52, 55
de la 123, 128
de leac 55
de loc 52, 55
de neam 244
deoarece 173, 199
de parcă 205, 287
departe de 123
de pe 123
de pe unde 192
de pildă 307
de prin 128
derep aceea 20
derep ce 20, 199
derept ce 199
de se 20
desigur 47, 257
despre 123, 128, 144
deşi 146, 207, 208, 210, 214
de unde 184, 192, 245
deveni (*a* ~) 72, 178
de vreme ce 199
dimpotrivă 257
dimpreună cu 140
din 66, 105, 117, 123, 128, 131, 138, 144
dinainte 106
dinaintea 124
dinapoia 124
dinăuntru 106
din cauză 131
din cauză că 199
din cauză de 131
din ce în ce 254
din cînd în cînd 254
dincoace de 123
dincolo de 124, 128
dincotro 192
dindărătul 124
din dosul 124
din dreptul 124
din faţa 124
din fericire 257
din loc în loc 254
din moment ce 199
din nefericire 257
din păcate 257
din pricina 131
din pricină că 199
din punct de vedere 143
dinspre 123, 128
din susul 124
dintru 123, 131, 138
doamne fereşte 44
dori (*a* ~) 31
dragă doamne 260
drept (adj.) 161
drept aceea 167
d-ta 296
după 123, 128, 136, 144
după ce 195
după cum 20, 204
după cum se zice 257
după el 257
după mine 257
după părerea mea 257

E

ea 68
el 67, 68
este 49
exact (adverb) 47

F

face (*a se* ~) 72, 178
fără 52, 57, 139, 141, 158
fără a 58
fără cale 58
fără căpătîi 58
fără (de) 57, 90, 136, 141
fără de margini 58
fără de măsură 58
fără de minte 58
fără greş 58
fără îndoială 58
fără să 58, 159, 204, 207, 211, 212
fără soţ 58
ferit-a sfîntul 44
fi (*a* ~) 72, 178, 242, 263
fie 49
fiecare 79
fiindcă 20, 172, 173, 199
fireşte 47, 257
formidabil de 45

G

găsi (a ~) 242
gol-goluț 254
grație (+ dativul) 138
grozav de 45

H

hai (interj.) 40
haide (interj.) 40
hai-hai 249
haiti (interj.) 40
ho (interj.) 40

I

iaca (interj.) 72
iar 155, 157, 159, 303
iată (interj.) 72
ieși (a ~) 72

Î

împotriva 119, 124
împreună cu 76, 128, 140, 141
în 90, 123, 128, 136, 138, 143
în acest chip 218
în acord cu 76
înaintea 124
înainte ca 196
înainte de 128
înainte de a 196
înainte să 196, 198
în alianță cu 141
înapoia 124
în apropiere de 124
în caz că 214
înceteză (imper.) 40
în chip de 136
închipui (a-și ~) 230
în ciuda 145
încît 173, 205
în concluzie 167
în consecință 167
în contra 119
încotro 192
în cursul 128
îndată ce 195, 235
îndărătul 124
îndoi (a se ~) 38
în dosul 124
în dreptul 124
în fața 124
în fine 261
în general 257
în ipoteza că 214
în jos de 124
în josul 124
în loc să 59, 159
în materie (de) 143
în mijlocul 128
în nici un chip 201
în preajma 124
în privința 143, 145
în răstimpul 128
în rînd cu 124
însă (conjuncție) 59, 157, 159, 160, 209, 210
însă în schimb 158
în schimb 157, 158, 160
în schimb însă 158
însoțit de 141
înspre 123, 128
în sus de 124
în susul 124
în timp ce 157, 194, 234
în timp de 128
în timpul 128
întîi 110
întîia 110
întîi și întîi 254
întocmai 47
întovărășit de 141
într-adevăr 47, 257
între 123, 128
întru 123, 128, 144
întrucît 199
în vremea 128
în vreme ce 194

J

jertfă 312
jumătate 78

K

km 297

L

la (prep.) 16, 17, 67, 86, 117, 119, 120, 123, 128, 143
la data 128
la începutul 124, 128
la miez de 124
la mijlocul 124
la mulți ani 32
laolaltă cu 140, 141
la rînd cu 141
la sfîrșitul 124, 128
la spatele 124
la un loc cu 140
la urma urmei 257
la urma urmelor 257
lîngă 123

M

mai 45
mai înainte ca 196
mai presus de 124
mașer 262
mai știi 38
măcar 209
măcar că 207, 209, 210, 214
măcar de 207, 210
măcar să 207, 209, 211
mănîncă 293
mă-nțelegi 261
mă rog 261
mă tem că 38
mă tîncă 38
mda (afirmație) 49
mnda (afirmație) 49
mult cu multul 254
mulțumită 138

N

na (interj.) 72
n-ai decît 246
n-am cînd 246
n-am cum 246
n-am unde 246
naște (a se ~) 72
neam (a fi de~) 244
neapărat 47
negreșit 47
nehotărîtnic 257
neînsoțit de 141
neîntovărășit de 141
nicăieri 52, 55
nici 52, 58
nici ca cît 55
nicicît 58
nici cîtuși de puțin 55
nicicum 55, 58
nicidecît 55
nicidecum 55
nici de fel 55
nici discuție 245
nici gînd 245
nimeni 52, 56, 79
nimic 52, 56
nici ... nici 59, 153, 155
nici nu ... nici nu 59
nici nu se pomenește 246
nici o 56
niciodată 52, 55, 58
nici pomeneală 245, 246
nici prea-prea, nici foarte-foarte 254
nici un 56
nici una 56
nici un(ul) 52, 56, 58, 79
nici vorbă 47, 245
nord 297
noroc 32
nu 33, 52, 53, 54, 55, 242, 291
nu care cumva să 201
nu ... ci 59, 153
nu cumva 35

nu cumva să 201
nu începe vorbă 245
numai (că) 159
numai dacă 214
numai să 214
nu... nici 59, 155
nu... nici nu 59
numi (a se ~) 72, 178
nu numai (că)... dar şi 155
nu numai... ci încă 59
nu numai... ci şi 59, 155
nu poate fi vorbă 245

O

o (pron. f.) 7
oare 35
oare nu cumva 35
o dată ce 199
o dată cu 128
o dată cu găinile 141
oh (interj.) 291
ori (conjuncţie) 163, 165, 291
oricare 208
orice 208, 211
oricînd 197
oricît 208, 211
oricît (de) 179, 208, 211, 214
oricum 208, 211
ori de cîte ori 197
ori dincotro 192
oriîncotro 192
ori (...) ori 153, 154, 156, 164
oriunde 192

P

păcatele mele 261
parcă 50, 205
pardon 262
parol 262
pasămite 169
părea (a ~) 72, 178, 230
pe 15, 116, 117, 123, 128, 136
pe acolo 193
pe cînd 157, 194, 234
pe cum că 187
pe drept cuvînt 257
pe la 128
pe loc 125
pentru 90, 107, 128, 131, 144
pentru a 202, 203
pentru aceasta 132
pentru aceea 132, 167
pentru ca 203
pentru ca nu cumva să 201
pentru ca să 176, 188, 201
pentru ca să nu 201
pentru că 173, 199
pentru cînd 196
pentru să 201
perfect (adverb) 47
pe scurt 257
peste 123, 128
pe timpul 128
pe unde 184, 192
pe vremea 128
pînă 123, 128, 195, 196
pînă a 196
pînă ce 196, 236
pînă cînd 184, 196
pînă într-atît 205
pînă la 128, 312
pînă să 196, 198
pleca (a ~) 229
poate 50, 257
poate fi 38
poate hi 38
poate hi că 38
poftă bună 32
pofti (a ~) 31
posibil 257
prea... ca să 206
precum 137, 204
precum că 187, 220
precum şi 155
preţ de 128
prin 123, 128, 138
prin dosul 124
prin faţa 24
prin mijlocirea 138
printre 123
printru 123, 138
prin urmare 167
pss (interj.) 40
putea (a ~) 230

R

rămîne (a ~) 72, 178
roşie 244

S

sau (conjuncţie) 163, 165, 291, 301, 303, 304, 305
sau (... sau) 156, 164
să 19, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 201, 205, 207, 211, 212, 214, 221, 286, 305
să nu 19, 201
să nu cumva să 190, 201
sărac lipit 244
sărac lipit pămîntului 244
se (conjuncţie) 20
se (pron. refl.) 80
se pare 257
se vede 257
se zice 257
sfert (un ~) 78
sigur 47
sosi (a ~) 229
spre 123, 128
spre a 202, 203
spre ce 192
spre cine 192
sst (interj.) 40
sta (a ~) 72
sub 123, 128

Ş

şedea (a ~) 72
şi (adverb) 208
şi (conjuncţie) 58, 141, 153, 155, 157, 159, 266, 288, 301, 303, 304, 305
şi de 208
şti (a ~) 230
ştiu şi eu 38

T

temperatură 244
tensiune 244
termină (imper.) 40
tocmai cînd 194
tot (adverb) 209
tot (numeral) 66
tot aşa 204
totuşi 209
trăieşti (să ~) 32

Ţ

ţi-ai găsit 244
ţine gura (a-şi ~) 244
ţine să (a ~) 31

U

umăr la umăr cu 192
unde 44, 45, 184, 192, 195, 196, 199, 291
unul (numeral) 79
unul din(tre) 79
următoarele 218

V

vai (interj.) 292
vai de mine şi de mine 251
va să zică 167, 260
vechi 268
veni (a ~) 229
vezi că 169
vezi dumneata (că) 169
vînătă 244
vorba vine 223
vorbi (a ~) 244
vorbi de rău (a ~) 244
vrea (a ~) 31

Z

zice (a ~) 212, 242
zice ba (a ~) 55

CUPRINSUL

NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ

Pag.

§ 1. Definiția sintaxei 5
§ 2. Propoziție, frază, îmbinare de cuvinte 5
§ 3. Felurile propozițiilor, părțile lor componente și raportul lor în frază .. 6
§ 4. Legătura dintre sintaxă și morfologie 6
§ 5. Legătura dintre sintaxă și vocabular 7
§ 6. Acordul, ordinea cuvintelor și a propozițiilor, accentul și intonația 7
§ 7. Sintaxa limbajului afectiv 7
§ 8. Punctuația 8
Noțiuni de sintaxă istorică 8
§ 9. Sintaxa limbii latine din textele literare clasice 8
§ 10. Sintaxa limbii latine târzii 11
§ 11. Sintaxa limbii române în comparație cu sintaxa latină 12
§ 12. Elemente nelatine în sintaxa limbii române 12
§ 13. Elementul slav în sintaxa limbii române 12
Evoluția sintaxei limbii române 13
Sintaxa propoziției 13
§ 14. Propozițiile negative 13
§ 15. Subiectul 13
§ 16. Predicatul 14
§ 17. Atributul adjectival 14
§ 18. Atributul substantival 14
§ 19. Complementul direct 15
§ 20. Complementul indirect 16
§ 21. Complementul de agent 17
§ 22. Complementul comparativului 18
§ 23. Complementele circumstanțiale 18
Sintaxa frazei 19
§ 24. Propozițiile completive 19
§ 25. Situația conjuncțiilor 20
§ 26. Corespondența timpurilor 20

SINTAXA PROPOZIȚIEI

Noțiuni generale 25
§ 27. Definiția propoziției 25
§ 28. Părțile propoziției; propoziție simplă și dezvoltată 25

§ 29. Părți de propoziție multiple 26
§ 30. Marcarea rolului părților de propoziție și a legăturii dintre ele..... 26

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ ÎNȚELES

§ 31. Categoriile propozițiilor după sensul și scopul lor 27
Noțiuni generale 27
§ 32. Aspectul pozitiv și cel negativ al propozițiilor 27
§ 33. Întrepătrunderea categoriilor de propoziții 28
§ 34. Rolul intonației 28
Propoziția enunțiativă 28
§ 35. Definiția 28
§ 36. Propoziții enunțiative pozitive și negative..... 28
§ 37. Modul predicatului din propoziția enunțiativă 29
§ 38. Propoziții enunțiative subordonate 29
Propoziția optativă 30
§ 39. Definiție..... 30
§ 40. Raportul dintre persoana care vorbește și persoana căreia i se atribuie dorința exprimată..... 30
§ 41. Inversiunea formelor verbale..... 30
§ 42. Repetarea verbului 30
§ 43. Propoziții enunțiative cu aspect de propoziții optative 31
§ 44. Modurile folosite în propozițiile optative 31
§ 45. Propoziții optative și negative 31
§ 46. Folosirea unor verbe care exprimă noțiunea de «a dori»..... 31
§ 47. Propoziții optative eliptice: formule de salut și urări 32
§ 48. Propoziția optativă ca regentă a unei propoziții condiționale 32
Propoziția interogativă 32
§ 49. Definiție 32
§ 50. Obiectul întrebării dintr-o propoziție interogativă 32
§ 51. Categoriile de propoziții interogative după conținutul lor 34
§ 52. Propoziții interogative retorice 34
§ 53. Mijloace specifice pentru exprimarea întrebării 35
§ 54. Modurile folosite în propozițiile interogative 35
§ 55. Inversiunea formelor verbale 35
§ 56. Ordinea cuvintelor 36
§ 57. Propoziții interogative indirecte 36
Propoziția dubitativă 36
§ 58. Definiție 36
§ 59. Categoriile de propoziții dubitative 36
§ 60. Modurile folosite în propozițiile dubitative 37
§ 61. Exprimarea îndoielii prin adverbe și locuțiuni adverbiale cu sens dubitativ 38
§ 62. Exprimarea îndoielii prin verbe cu sensul de «a se îndoi »..... 38
§ 63. Folosirea unor expresii cu sens dubitativ 38
Propoziția imperativă 39
§ 64. Definiție 39
§ 65. Propoziții imperative prohibitive 40
§ 66. Propoziții imperative eliptice 40

§ 67. Interjecţii cu valoare de propoziţii imperative 40
§ 68. Propoziţii interogative cu rol de propoziţii imperative 40
§ 69. Modurile folosite în propoziţia imperativă 41
§ 70. Intonaţia 42
Propoziţia exclamativă 43
§ 71. Definiţie 43
§ 72. Injuriile şi insultele 43
§ 73. Imprecaţiile şi jurămintele 43
§ 74. Prin ce se introduce o propoziţie exclamativă 44
§ 75. Alte elemente care marchează o propoziţie exclamativă 45
§ 76. Modurile folosite în propoziţia exclamativă 45
§ 77. Schimbarea ordinii cuvintelor 45
§ 78. Scurtarea frazei 46
§ 79. Intonaţia 46
Afirmaţia 46
§ 80. Definiţie 46
§ 81. Afirmaţia sigură 47
§ 82. Afirmaţia nesigură 49
§ 83. Afirmaţia întărită 49
§ 84. Afirmaţia făcută cu ezitare 50
Negaţia 50
§ 85. Definiţie 50
§ 86. Aspectul negativ al propoziţiilor 51
§ 87. Negaţia părţilor de propoziţie 51
§ 88. Cuvintele de negaţie 52
§ 89. *Nu* 53
§ 90. *Ba* 54
§ 91. Adverbe şi locuţiuni adverbiale negative 55
§ 92. Pronume şi adjective negative 56
§ 93. Negaţia dublă 56
§ 94. Mijloace afective de exprimare a negaţiei 56
§ 95. Prepoziţia *fără* 57
§ 96. Conjuncţia *nici* 58
§ 97. Negaţia în coordonare şi subordonare 58
§ 98. Negaţia în coordonare 59
§ 99. Negaţia în subordonare 59
§ 100. Propoziţia interogativă şi negaţia 60

SINTAXA PĂRŢILOR PROPOZIŢIEI

Noţiuni generale 61
§ 101. Părţile propoziţiei 61
§ 102. Corespondenţa dintre părţile propoziţiei şi părţile judecăţii 61
§ 103. Natura legăturii dintre diferitele părţi ale propoziţiei 62
§ 104. Propoziţia simplă şi propoziţia dezvoltată 62
§ 105. Părţile principale şi părţile secundare ale propoziţiei 63
§ 106. Propoziţii cu o singură parte principală 63
Subiectul 64

§ 107. Definiţie 64
§ 108. Părţile de vorbire prin care poate fi exprimat subiectul 64
§ 109. Cazul subiectului 66
§ 110. Subiectul logic şi subiectul gramatical 67
§ 111. Valoarea afectivă a reluării subiectului 67
§ 112. Subiectul inclus 68
§ 113. Subiectul subînţeles 68
§ 114. Subiectul nedeterminat 68
§ 115. Lipsa subiectului 69
Predicatul 69
§ 116. Definiţie 69
§ 117. Predicatul verbal 70
§ 118. Structura predicatului nominal 72
§ 119. Verbele copulative 72
§ 120. Numele predicativ 73
Acordul predicatului cu subiectul 75
§ 121. Observaţii generale 75
§ 122. Acordul în persoană 76
§ 123. Acordul în număr 76
§ 124. Acordul în gen 77
§ 125. Abateri de la regulile acordului 78
§ 126. Acordul după înţeles 78
§ 127. Acordul prin atracţie 80
§ 128. Acordul subiectului cu predicatul exprimat printr-un verb reflexiv cu valoare pasivă 80
§ 129. Situaţii morfologice care dau impresia unui acord greşit 81
Atributul 81
§ 130. Definiţie 81
Atributul adjectival 81
§ 131. Prin ce se exprimă atributul adjectival 81
§ 132. Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis 81
§ 133. Atributul adjectival exprimat printr-un numeral cu valoare adjectivală 82
§ 134. Atributul adjectival exprimat printr-un verb la participiu cu valoare adjectivală 83
§ 135. Atributul adjectival exprimat printr-un verb la gerunziu cu valoare adjectivală 83
§ 136. Atributul adjectival determinat de un complement care arată măsura, cantitatea sau comparaţia 84
§ 137. Funcţiunile atributului adjectival 84
Atributul substantival 85
§ 138. Felurile atributului substantival 85
Atributul substantival în genitiv 86
§ 139. Prin ce se exprimă atributul substantival în genitiv 86
§ 140. Atributul substantival în genitiv al unui substantiv în genitiv 86
§ 141. Funcţiunile atributului substantival în genitiv 87
Atributul substantival în dativ 89
§ 142. Ce fel de substantive determină atributul substantival în dativ 89

§ 143. Funcţiunile atributului substantival în dativ ... 89
Atributul substantival prepoziţional ... 90
§ 144. Prin ce se exprimă atributul substantival prepoziţional ... 90
§ 145. Categoriile de atribute prepoziţionale şi prepoziţiile folosite ... 90
§ 146. Funcţiunile atributului substantival prepoziţional ... 91
§ 147. Deosebirea dintre raporturile exprimate de atributul substantival prepoziţional şi de cel în genitiv ... 93
Apoziţia ... 93
§ 148. Definiţie ... 93
§ 149. Adverbe explicative folosite pentru legătura dintre apoziţie şi termenul determinat ... 93
§ 150. Ce determină apoziţia ... 94
§ 151. Serii de apoziţii determinînd acelaşi termen ... 94
§ 152. Apoziţia simplă şi apoziţia dezvoltată ... 94
§ 153. Funcţiunile apoziţiei ... 95
§ 154. Identitatea dintre noţiunea exprimată de apoziţie şi noţiunea exprimată de termenul determinat ... 97
§ 155. Apoziţii rezultate din elipsa prepoziţiei *cu* ... 97
§ 156. Construcţii apoziţionale imitate după limbi străine ... 97
§ 157. False apoziţii în vorbirea neîngrijită ... 98
§ 158. Atributul substantival exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv ... 98
Atributul pronominal ... 98
§ 159. Observaţii generale ... 98
Atributul exprimat prin pronume ... 99
§ 160. Corespondenţa cu atributul substantival ... 99
§ 161. Atributul pronominal în genitiv ... 99
§ 162. Atributul pronominal în dativ ... 101
§ 163. Atributul pronominal prepoziţional ... 102
§ 164. Apoziţia ... 103
Atributul exprimat prin adjective de natură pronominală ... 103
§ 165. Atributele care intră în această grupă ... 103
§ 166. Funcţiunile atributului exprimat prin adjective de natură pronominală ... 104
Atributul adverbial ... 105
§ 167. Prin ce se exprimă atributul adverbial ... 105
§ 168. Folosirea prepoziţiei *de* ... 106
§ 169. Atributul exprimat prin adverbe de mod ... 106
§ 170. Atributul exprimat prin locuţiuni adverbiale ... 106
§ 171. Atributul adverbial al unor substantive care cuprind o idee verbală ... 106
Atributul verbal ... 106
§ 172. Prin ce se exprimă atributul verbal ... 106
§ 173. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv ... 107
§ 174. Atributul verbal exprimat printr-un supin ... 107
§ 175. Atributul verbal exprimat printr-un gerunziu ... 107
Acordul atributului cu substantivul determinat ... 108

Acordul atributului adjectival 108
§ 176. Observaţii generale 108
§ 177. Acordul în cazul unui substantiv determinat de mai multe adjective.... 108
§ 178. Acordul în caz 108
§ 179. Acordul în gen 110
§ 180. Acordul în număr 111
Acordul atributului substantival 111
§ 181. Acordul articolului posesiv la atributul substantival în genitiv..... 111
Complementul 112
§ 182. Definiţie 112
§ 183. Complemente care determină alte complemente 112
§ 184. Diferitele feluri de complemente 112
§ 185. Deosebirea dintre complementul direct şi cel indirect 113
§ 186. Prin ce se exprimă complementele..... 114
Complementul direct 114
§ 187. Definiţie 114
§ 188. Prin ce se exprimă complementul direct 114
§ 189. Complementul direct şi construcţiile pasive 115
§ 190. Verbe cu două complemente directe 115
§ 191. Observaţie asupra complementului direct al unor verbe intranzitive.... 115
§ 192. Cum se construieşte complementul direct 116
§ 193. Aparente excepţii de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ 117
Complementul indirect 117
§ 194. Definiţie 117
§ 195. Felul verbelor determinate de complementul indirect 118
§ 196. Prin ce se exprimă complementul indirect 118
§ 197. Cum se construieşte complementul indirect 119
§ 198. Construcţii prepoziţionale echivalente cu dativul 119
§ 199. Complementul indirect al adjectivului 120
Complementul de agent 121
§ 200. Definiţie 121
§ 201. Prin ce se exprimă complementul de agent..... 121
§ 202. Prepoziţiile cu care se construieşte complementul de agent..... 121
Complementele circumstanţiale 122
Complementul circumstanţial de loc 122
§ 203. Definiţie 122
§ 204. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de loc 122
§ 205. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de loc 123
§ 206. Circumstanţialul de loc şi cel de timp 125
Complementul circumstanţial de timp 125
§ 207. Definiţie 125
§ 208. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de timp..... 126
§ 209. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de timp 128
§ 210. Circumstanţialul de timp alcătuit din mai multe elemente..... 129

§ 211. Circumstanţialul de timp şi cel de loc 129
§ 212. Circumstanţialul de timp şi cel sociativ 130
Complementul circumstanţial de cauză 130
§ 213. Definiţie 130
§ 214. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de cauză..... 130
§ 215. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de cauză 131
§ 216. Construcţii eliptice de prepoziţie 131
Complementul circumstanţial de scop 132
§ 217. Definiţie 132
§ 218. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de scop..... 132
§ 219. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de scop 132
Complementul circumstanţial de mod 133
§ 220. Definiţie 133
§ 221. Ce determină complementul circumstanţial de mod..... 133
§ 222. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de mod propriu-zis .. 134
§ 223. Prepoziţiile cu care se construieşte 136
§ 224. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de mod comparativ 136
§ 225. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de mod consecutiv.. 137
Complementul circumstanţial instrumental..... 137
§ 226. Definiţie 137
§ 227. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial instrumental 137
§ 228. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial instrumental 138
§ 229. Circumstanţialul instrumental în locuţiuni verbale şi adjectivale..... 138
§ 230. Aspectul negativ al circumstanţialului instrumental..... 139
Complementul circumstanţial sociativ 139
§ 231. Definiţie 139
§ 232. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial sociativ 139
§ 233. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial sociativ 140
§ 234. Circumstanţialul sociativ şi cel de timp 140
§ 235. Circumstanţialul sociativ şi cel de mod..... 141
§ 236. Circumstanţialul sociativ inclus în subiectul gramatical 141
§ 237. Aspectul negativ al circumstanţialului sociativ 141
Complementul circumstanţial de relaţie 141
§ 238. Definiţie 141
§ 239. Ce determină complementul circumstanţial de relaţie..... 142
§ 240. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de relaţie..... 142
§ 241. Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de relaţie 143
§ 242. Reluarea cuvîntului prin care se exprimă circumstanţialul de relaţie.... 144
Complementul circumstanţial concesiv..... 145
§ 243. Definiţie 145
§ 244. Prin ce se exprimă complementul circumstanţial concesiv..... 145
§ 245. Corelativul complementului circumstanţial concesiv..... 146

SINTAXA FRAZEI

Noţiuni generale 149
§ 246. Definiţia frazei; ce exprimă fraza din punct de vedere logic 149
§ 247. Raportul de coordonare şi de subordonare 149
§ 248. Cum se leagă formal între ele propoziţiile unei fraze 150
§ 249. Atracţia în frază 150
§ 250. Ordinea propoziţiilor în frază şi punctuaţia lor 151

COORDONAREA

Noţiuni generale 152
§ 251. Definiţia coordonării 152
§ 252. Felurile propoziţiilor coordonate 152
§ 253. Separarea propoziţiilor coordonate prin propoziţii subordonate coordonatei anterioare 153
§ 254. Cum se leagă între ele propoziţiile coordonate 153
§ 255. Conjuncţii corelative 153
§ 256. Coordonarea în cadrul propoziţiei 154

Propoziţiile copulative 154
§ 257. Definiţie 154
§ 258. Cum se leagă între ele propoziţiile copulative 154
§ 259. Prin ce se leagă propoziţiile copulative pozitive 155
§ 260. Prin ce se leagă propoziţiile copulative negative 155
§ 261. Alte propoziţii copulative 156
§ 262. Propoziţii subordonate copulative între ele 156
§ 263. Modurile folosite în propoziţiile copulative 156
§ 264. Diferitele raporturi dintre propoziţiile copulative 157

Propoziţia adversativă 157
§ 265. Definiţie 157
§ 266. Prin ce se introduce propoziţia adversativă 157
§ 267. Întărirea conjuncţiei sau a locuţiunii conjuncţionale adversative 158
§ 268. Observaţii asupra folosirii diferitelor conjuncţii adversative 158
§ 269. Alte locuţiuni conjuncţionale adversative 159
§ 270 Juxtapunerea propoziţiilor adversative 160
§ 271. Locul conjuncţiei sau al locuţiunii conjuncţionale adversative. 160
§ 272. Locul propoziţiei adversative 160
§ 273. Propoziţia coordonată adversativă şi subordonata concesivă 160
§ 274. Conjuncţia adversativă la începutul unei fraze 161
§ 275. Corelativul conjuncţiei adversative 161
§ 276. Alte mijloace de a anunţa o propoziţie adversativă 162
§ 277. Fraze cu două propoziţii adversative 162
§ 278. Modurile folosite în propoziţia adversativă 162

Propoziţiile disjunctive 163
§ 279. Definiţie 163
§ 280 Numărul propoziţiilor disjunctive 163
§ 281 Conjuncţiile care introduc propoziţii disjunctive 163
§ 282. Folosirea conjuncţiei disjunctive într-o frază cu două propoziţii disjunctive 163

§ 283. Folosirea conjuncției disjunctive într-o frază cu mai multe propoziții disjunctive 164
§ 284. Propoziții disjunctive eliptice de predicat 164
§ 285. Perioade cu propoziții disjunctive 164
§ 286. Propoziții disjunctive coordonate și subordonate..... 165
§ 287. Observații asupra unor aparente propoziții disjunctive..... 165
§ 288. Modurile folosite în propozițiile disjunctive 166

Propoziția conclusivă 166
§ 289. Definiție 166
§ 290. Conjuncția conclusivă la începutul unei fraze..... 166
§ 291. Prin ce se introduce o propoziție conclusivă..... 167
§ 292. Propoziții conclusive juxtapuse 168
§ 293. Locul propoziției conclusive 169

Propoziția cauzală 169
§ 294. Definiție 169
§ 295. Prin ce se introduce o propoziție cauzală 169
§ 296. Conjuncția sau locuțiunea conjuncțională cauzală la început de frază.. 169
§ 297. Observații asupra propoziției cauzale introduse prin conjuncțiile *că* sau *căci* 170
§ 298. Modurile folosite în propozițiile coordonate cauzale..... 170

SUBORDONAREA

Noțiuni generale 171
§ 299. Definiția propoziției subordonate..... 171
§ 300. Legătura dintre propoziția regentă și subordonată 171
§ 301. Fraze cu mai multe subordonate 172
§ 302. Propoziții subordonate regente ale altor subordonate 172
§ 303. Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție.. 172
§ 304. Prin ce se leagă o propoziție subordonată de regenta ei..... 173
§ 305. Observații asupra conjuncțiilor și a locuțiunilor conjuncționale subordonatoare 173

Propoziția subiectivă 174
§ 306. Definiție 174
§ 307. Prin ce se introduce o propoziție subiectivă..... 174
§ 308. Propoziții interogative indirecte 175
§ 309. Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții 175
§ 310. Construirea propozițiilor subiective în funcție de felul predicatului regent 176
§ 311. Modurile folosite în propoziția subiectivă 177
§ 312. Construcții echivalente cu o propoziție subiectivă 178

Propoziția predicativă 178
§ 313. Definiție 178
§ 314. Prin ce se introduce o propoziție predicativă..... 179
§ 315. Modurile folosite în propoziția predicativă 180

Propoziția atributivă 180
§ 316. Definiție 180
§ 317. Propoziții atributive determinative și explicative 181
§ 318. Prin ce se introduce o propoziție atributivă 181

§ 319. Modurile folosite în propoziţia atributivă 184
§ 320. Propoziţii atributive cu nuanţă circumstanţială 185
§ 321. Construcţii echivalente cu o propoziţie atributivă 185

Propoziţia completivă directă 186
§ 322. Definiţie 186
§ 323. Prin ce se introduce o propoziţie completivă directă 186
§ 324. Propoziţii interogative indirecte 187
§ 325. Observaţii asupra folosirii diferitelor conjuncţii 187
§ 326. Modurile folosite în propoziţia completivă directă 188
§ 327. Propoziţii completive directe cu subiectul în regentă 189
§ 328. Construcţii echivalente cu o propoziţie completivă directă 190

Propoziţia completivă indirectă 190
§ 329. Definiţie 190
§ 330. Prin ce se introduce o propoziţie completivă indirectă 190
§ 331. Propoziţii interogative indirecte 191
§ 332. Modurile folosite în propoziţia completivă indirectă 191
§ 333. Construcţii echivalente cu o propoziţie completivă indirectă 192

Propoziţia circumstanţială de loc 192
§ 334. Definiţie 192
§ 335. Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de loc 192
§ 336. Modurile folosite în propoziţia circumstanţială de loc 193
§ 337. Absenţa construcţiilor echivalente cu o propoziţie circumstanţială de loc 193

Propoziţia temporală 193
§ 338. Definiţie 193
§ 339. Raportul temporal de simultaneitate 194
§ 340. Raportul temporal de anterioritate 195
§ 341. Raportul temporal de posterioritate 196
§ 342. Propoziţia temporală iterativă 197
§ 343. *Cînd* invers 197
§ 344. Modurile folosite în propoziţia temporală 197
§ 345. Propoziţii temporale exprimînd şi alte nuanţe circumstanţiale 198
§ 346. Construcţii echivalente cu o propoziţie temporală 198

Propoziţia cauzală 198
§ 347. Definiţie 198
§ 348. Prin ce se introduce o propoziţie cauzală 199
§ 349. Propoziţii cauzale exprimînd şi alte nuanţe circumstanţiale 200
§ 350. Corelativul propoziţiei cauzale 200
§ 351. Modurile folosite în propoziţia cauzală 200
§ 352. Construcţii echivalente cu o propoziţie cauzală 200

Propoziţia finală 201
§ 353. Definiţie 201
§ 354. Prin ce se introduce o propoziţie finală 201
§ 355. Corelativele propoziţiilor finale 201
§ 356. Observaţii asupra propoziţiei finale construite cu conjuncţia *de* 202
§ 357. Construcţii echivalente cu o propoziţie finală 202
§ 358. False propoziţii finale 203

Propoziţia circumstanţială de mod 203
§ 359. Definiţie 203
§ 360. Prin ce se introduce o propoziţie de mod propriu-zisă 204
§ 361. Prin ce se introduce o propoziţie comparativă 204
§ 362. Prin ce se introduce o propoziţie comparativă condiţională 205
§ 363. Prin ce se introduce o propoziţie consecutivă 205
§ 364. Modurile folosite în diferitele categorii de propoziţii circumstanţiale de mod 206
§ 365. Propoziţii atributive echivalente cu propoziţiile consecutive..... 207
Propoziţia concesivă 207
§ 366. Definiţie 207
§ 367. Prin ce se introduce o propoziţie concesivă 207
§ 368. Observaţii asupra întrebuinţării diferitelor conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale concesive 208
§ 369. Corelativele specifice propoziţiei concesive 209
§ 370. Propoziţii concesive juxtapuse 210
§ 371. Modurile folosite în propoziţiile concesive 210
§ 372. Valoarea modurilor 212
§ 373. Modul propoziţiei regente 213
§ 374. Propoziţii subordonate cu nuanţă concesivă..... 213
§ 375. Construcţii echivalente cu o propoziţie concesivă 214
Propoziţia condiţională 214
§ 376. Definiţie 214
§ 377. Prin ce se introduce o propoziţie condiţională..... 214
§ 378. Propoziţii condiţionale exprimînd şi alte nuanţe circumstanţiale 215
§ 379. Propoziţii condiţionale juxtapuse 215
§ 380. Modurile folosite în propoziţiile condiţionale 215
Vorbirea directă şi indirectă 216
§ 381. Definiţie 216
Vorbirea directă 217
§ 382. Locul verbului de declaraţie 217
§ 383. Locuţiuni echivalente cu un verb de declaraţie..... 218
§ 384. Determinarea verbului de declaraţie prin adverbe sau alte construcţii.. 218
§ 385. Deasa folosire a verbului *a zice* 218
§ 386. Absenţa verbului de declaraţie 219
Vorbirea indirectă 219
§ 387. Deosebirea dintre vorbirea indirectă şi propoziţiile completive..... 219
§ 388. Transpunerea propoziţiilor principale din vorbirea directă în vorbirea indirectă 220
§ 389. Transpunerea propoziţiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă 222
§ 390. Atitudinea povestitorului faţă de conţinutul comunicării reprodúse.... 222
§ 391. Schimbări impuse de transpunerea de la situaţia vorbitorului la aceea a povestitorului 223
§ 392. Vorbirea directă legată 224
§ 393. Vorbirea indirectă liberă 225
Corespondenţa timpurilor 226
§ 394. Definiţie 226

§ 395. Corespondența timpurilor la propozițiile completive directe 226
§ 396. Corespondența timpurilor la propozițiile atributive 231
§ 397. Corespondența timpurilor la propozițiile temporale 233
§ 398. Corespondența timpurilor la propozițiile cauzale 237
§ 399. Corespondența timpurilor la propozițiile finale 238
§ 400. Corespondența timpurilor la propozițiile circumstanțiale de mod 238
§ 401. Corespondența timpurilor la propozițiile condiționale 239
§ 402. Concluzii 240

Elipsa 241
§ 403. Definiție 241
§ 404. Elipsa unor elemente exprimate într-o propoziție anterioară 241
§ 405. Elipsa unor elemente care denumesc noțiuni generale și obișnuite 242
§ 406. Elipsa în vorbirea afectivă 243
§ 407. Expresii eliptice 243
§ 408. Expresii eliptice rezultate din elipsa unor părți de propoziții 244
§ 409. Expresii eliptice rezultate din elipsa unor propoziții 246
§ 410. Concluzii 247

Repetiția 248
§ 411. Definiție 248
§ 412. Repetiția imediată 248
§ 413. Repetiția la distanță 249
§ 414. Repetiția propoziției și a frazei 251
§ 415. Repetiția eliptică 251
§ 416. Funcțiunile repetiției 251
§ 417. Valoarea afectivă a repetiției 254
§ 418. Repetiții lipsite de valoare sintactică 255

Cuvinte și construcții incidente 256
§ 419. Ce exprimă cuvintele și construcțiile incidente 256
§ 420. Care sînt cuvintele și construcțiile incidente 256
§ 421. Propoziții incidente 257
§ 422. Propoziții incidente în afara legăturilor sintactice cu restul frazei .. 258
§ 423. Propoziții incidente legate sintactic de restul frazei 258
§ 424. Categoriile de propoziții subordonate care pot fi incidente 259
§ 425. Cuvintele de umplutură 260
§ 426. Categoriile de cuvinte de umplutură 260
§ 427. Rolul cuvintelor de umplutură 261
§ 428. Rolul stilistic al cuvintelor de umplutură 262

Ordinea cuvintelor în propoziție 263
§ 429. Observații generale 263
§ 430. Locul subiectului și al predicatului. 263
Locul atributului adjectival 265
§ 431. Adjectivul în urma substantivului 265
§ 432. Adjectivul înaintea substantivului 266
§ 433. Locul adjectivului și gradele de comparație 267
§ 434. Locul atributului adjectival exprimat printr-un numeral 267
§ 435. Situații gramaticale care determină locul atributului adjectival 267
§ 436. Situații semantice care determină locul atributului adjectival 268

§ 437. Situaţii stilistice sau prosodice care determină locul atributului adjectival 269
Locul atributului substantival 269
§ 438. Observaţii asupra atributului substantival în general 269
§ 439. Locul atributului genitival 270
§ 440. Locul atributului prepoziţional 271
§ 441. Locul apoziţiei 273
§ 442. Locul atributului pronominal 274
§ 443. Locul complementului direct 275
§ 444. Locul complementului indirect 276
§ 445. Locul complementelor circumstanţiale 276
Ordinea propoziţiilor în frază 279
§ 446. Observaţii generale 279
Ordinea propoziţiilor coordonate 279
§ 447. Ordinea propoziţiilor copulative 279
§ 448. Ordinea propoziţiilor adversative 280
§ 449. Ordinea propoziţiilor disjunctive 281
§ 450. Locul propoziţiei conclusive 281
§ 451. Locul propoziţiei cauzale coordonate 282
Locul propoziţiilor subordonate 282
§ 452. Locul propoziţiei subiective şi predicative 282
§ 453. Locul propoziţiei atributive 283
§ 454. Locul propoziţiei completive directe 284
§ 455. Locul propoziţiei completive indirecte 284
§ 456. Locul propoziţiilor circumstanţiale 285
§ 457. Locul propoziţiei circumstanţiale de loc 285
§ 458. Locul propoziţiei circumstanţiale de timp 285
§ 459. Locul propoziţiei cauzale 286
§ 460. Locul propoziţiei finale 286
§ 461. Locul propoziţiei circumstanţiale de mod 287
§ 462. Locul propoziţiei concesive 288
§ 463. Locul propoziţiei condiţionale 288
Accentul şi intonaţia 290
§ 464. Rolul sintactic şi stilistic al accentului 290
§ 465. Accentul în propoziţie 290
§ 466. Accentul în frază 292
§ 467. Intonaţia 292
§ 468. Marcarea grafică a intonaţiei prin punctuaţie 295
Punctuaţia 296
§ 469. Definiţie; semnele de punctuaţie 296
§ 470. Punctul 296
§ 471. Semnul întrebării 297
§ 472. Semnul exclamării 299
§ 473. Virgula 301
§ 474. Punctul şi virgula 306
§ 475. Două puncte 307
§ 476. Semnele citării (ghilimelele) 308
§ 477. Linia de dialog şi de despărţire 309

§ 478. Parantezele 309
§ 479. Punctele de suspensie 310
§ 480. Semne ortografice 311
§ 481. Apostroful 311
§ 482. Liniuţa de unire 311
Bibliografie 313
Lista abrevierilor 322
Indice de materie 323
Indice de cuvinte 331

«Gramatica limbii romîne» (volumul I şi al II-lea) a apărut sub redacţia prof. univ. Dimitrie Macrea.

La volumul I a dat un ajutor deosebit acad. Emil Petrovici.

Au colaborat la revizie şi la redactarea unor capitole:

Prof. univ. Iorgu Iordan, prof. univ. Alexandru Graur, Al. Bistriţeanu, Ion Negoescu, Mioara Grigorescu, Emanuel Vasiliu, Rodica Ocheşanu, Maria Iliescu, Jacques Byck, Alexandru Niculescu.

Au adus unele contribuţii la redactare:

Prof. univ. Al. Rosetti, Alexandrescu Petre, Bantăş Mihail, Barbu N. I., Bulgăr Gheorghe, Caragiu Matilda, Cazacu Boris, Căplescu Constantina, Ciobanu Fulvia, Coteanu Ion, Creţia Petru, Fischer I., Gregorian Mihail, Guţu Valeria, Hasan Finuţa, Nicolescu Aurel, Niculescu-Dimitrescu Florica, Rădulescu Maria, Tomescu Teodora, Vasiliu Angela, Vasiliu Laura, Vilan Janina, Wald Lucia şi Zamfirescu Ileana.